

Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneel-almanak voor 1879

<https://hdl.handle.net/1874/214132>

TOONEEL-ALMANAK

1879.

60-16
1879

gew *may 1214*

NOORD- EN ZUID-NEDERLANDSCHE
TOONEEL-ALMANAK

VOOR

1879,

ONDER REDACTIE VAN

T. H. DE BEER,

AMSTERDAM, G. THEOD. BOM,
Kalverstraat.

1878.

Druk van Gebroeders Binger, Amsterdam.

VOORBERICHT.

Terwijl we onzen Noord- en Zuid-Nederlandschen Tooneelvrienden den vijfden jaargang van den *Tooneel-Almanak* aanbieden, wijzen wij er op, dat er weder zooveel mogelijk gezorgd is, dit jaarboek zijn karakter van Archief te doen behouden. Slechts nu en dan is een artikel opgenomen waarvan de inhoud minder van historischen dan van aesthetischen aard is. Polemieken zoowel als didactiek, steeds vreemd aan het plan, bleven ook thans zorgvuldig geweerd.

Ten slotte wordt beleefdelyk dank toegebracht aan hen, die ons dit jaar met hunne zeer gewaardeerde bijdragen verplichtten, en daarmede bevelen wij dezen nieuwen jaargang aan in de belangstelling van alle vrienden en beschermers van het tooneel en van de tooneelspeelkunst in Noord- en Zuid-Nederland.

T. H. DE BEER, *Redacteur.*

G. THEOD. BOM, *Uitgever.*

✧ JANUARI ✧

- 1 **Woensd.** 1814. De Duitse Schouwv., in de Amstelstraat, te Amsterdam, wordt weder geopend met „Hans Pumpernickel” en „Wir dürfen wieder spielen”.
- 2 **Donderd.** 1806. In den Amsterdamschen Schouwburg wordt de eerste voorstelling gegeven van „De Tempelheeren”, treurspel, naar het Fransch, door Mr. J. Kinker, ter benefice der acteurs en actrices.
- 3 **Vrijd.** 1848. Mejuffrouw Bartels debuteert voor de tweede maal in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg, als Badeloch, in „Gysbrecht van Aemstel”.
- 4 **Zaterd.** 1858. Overleed te Parijs de wereldberoemde tragédienne Rachel, die ook in Nederland en in België onderscheidene voorstellingen heeft gegeven.
- 5 **ZOND.** 1862. Wordt te Roermonde een groot feest gegeven ten voordeele van het op te richten monument van onzen beroemden treurspeldichter Joost van den Vondel.
- 6 **Maand. Drie Koningen.**
1791. Het Théâtre de Monsieur, te Parijs, neemt bezit van de zaal Feydeau.
- 7 **Dinsd.** 1864. In den Amsterdamschen Stads Schouwburg wordt opgevoerd door de Maatschappij „Apollo”: „Lastige lieden”, blijspel, opgedragen aan die Maatschappij door Mr. Jacob van Lennep.
- 8 **Woensd.** ☺ *V. M.* 1872. Debutert W. Lemmens, op het Nationaal tooneel te Antwerpen, als Jakki in „Anna Breughel”.
- 9 **Donderd.** 1867. Voor de laatste maal treedt Mejuffrouw Suze Sablairolles ten tooneele, als Marion de l'Orme, in „de Markiezin de Senneterre”.
- 10 **Vrijd.** 1814. Werd te 's Gravenhage geboren S. J. van den Bergh, algemeen bekend en gevierd dichter.
- 11 **Zaterd.** 1860. Voor de eerste maal wordt in het Grand Théâtre opgevoerd: „Paillas”, bij gelegenheid eener benefice-voorstelling voor Mevr. Van Lier. De Heer Victor Driessens treedt op als „Paillas”, en Mevr. Van Lier vervult de rol van „Magdalena”.
- 12 **ZOND.** 1750. Te Parijs wordt voor de eerste maal opgevoerd: „Oreste”, treurspel van Voltaire.
- 13 **Maand. Koppermaandag.**
1795. Geboren te Parijs de gunstig bekende vaudevillist Felix Augus Duvert. Hij schreef meer dan 150 tooneelstukken.
- 14 **Dinsd.** 1618. Werd te Amsterdam geboren Joan Six, heer van Widdersum en Vromade. Van hem bezitten wij het beroemde treurspel „Medea”, dat in 1648 is gedrukt.

✧ JANUARI ✧

- 15 **Woensd.** ☾ *L. K.* 1840. Werd te Amsterdam geboren Mr. Jac. Nic. van Hall, Hoofdredacteur van het *Ned. Tooneel*. Onder meer vertaalde hij uit het Fransch: „De Viool van Cremona”.
- 16 **Donderd.** 1780. Sterft Fr. Anth. Vallotti, de beroemdste organist van zijn tijd.
- 17 **Vrijd.** 1834. De beroemde tooneelspeelster Johanna Reiniera Engelman werd te Amsterdam geboren.
- 18 **Zaterd.** 1839. Het eerste stuk van den Duitschen tooneelschrijver Rod. Benedix, „Das bemooste Haupt”, werd te Wezel opgevoerd. De schrijver vervulde de titelrol.
- 19 **ZOND.** 1875. Vijf en-twintigjarig jubilé van C. R. H. Spoor, als tooneelspeler aan den Koninkl. Schouwburg te 's Gravenhage. Opgevoerd werd: „De Speler of Revanche Praag”.
- 20 **Maand.** 1877. Gastvoorstelling van Clara Ziegler, in het Grand Théâtre van Van Lier, in de Amstelstraat, als „Brünhilde”, in het stuk van dien naam.
- 21 **Dinsd.** 1877. De vereeniging „Vriendschap en Genoegen”, van Haarlem, treedt op in den Tooneelwedstrijd, uitgeschreven door „Hooger zij ons doel”, met „Gerechtigheid en wraak” en „Het verkeerd adres”.
- 22 **Woensd.** ☽ *N. M.* 1872 De beroemde dramaticus Grillparzer overleed in den ouderdom van 82 jaren.
- 23 **Donderd.** 1858. Overleed te Napels de vermaarde baszanger Luigi Lablache. Zijne hoofdrollen waren: Figaro, in „De Barbier de Seville”; Hendrik VIII, in „Anna Bouleijn”, enz.
- 24 **Vrijdag.** 1875. De acteur Döring viert aan het Hoftheater te Berlijn zijn vijftig-jurigen tooneeldienst
- 25 **Zaterdag.** 1701. Huldiging van Philips Frans, Prins van Berghes, enz., Bevelhebber van Brussel, als Schuttheer van de Roderijkerskamer „De Wijngaerd”.
- 26 **ZONDAG.**
- 27 **Maandag.**
- 28 **Dinsdag.** 1876. Z. M. de Koning der Nederlanden verleent aan den beroemden Barytonist Faure, te Parijs, de groote gouden medaille voor verdiensten, met het diploma.
- 29 **Woensd.** 1801 Werd te Amsterdam geboren J. B. van Bree, Orkest-Directeur aan den Stads-Schouwburgaldaar.
- 30 **Donderd.** ☽ *E. K.*
- 31 **Vrijdag.** 1658. Neêrlands grootste dichter Joost van den Vondel wordt te Amsterdam aangesteld als suppoost in de Bank van Leening, op eene jaarwedde van f 650.—

✧ FEBRUARI ✧

- 1 **Zaterd.** 1790. Werd te Parijs geboren Delavigne Germain. Hij schreef Vaudevilles en vervaardigde met Eugène Scribe Opera-teksten.
- 2 **ZOND. Maria Lichtmis.** 1856. De vereerders van Conscience's talent bieden onzen verdienstelijken schrijver een groot feest aan ter gelegenheid van zijn vertrek uit Antwerpen.
- 3 **Maand.** 1875. De gemeenteraad te Brussel besluit tot het bouwen van een Vlaamschen Schouwburg, en stelt daarvoor beschikbaar het voormalige Entrepôt in de Rue de Laeken.
- 4 **Dinsd.** 1846. Tweede debuut van D. van der Huff en Christina van Ollefen, in den Amsterdamschen Schouwburg, met het tooneelspel: „De Verzoening of de Broedertwist”, als Dr. Blom en als Lotje.
- 5 **Woensd.** 1652. Werd te Amsterdam, in den Stads-Schouwburg, voor het eerst opgevoerd: „De klucht van het bakkersknaapje”, verv. door M. W. de Jonge.
- 6 **Donderd.** 1871. Emma Gerlach vierde haar 25-jarige loopbaan in het Grand Théâtre van Van Lier. Er werd opgevoerd: „Die Marketenterinn vor der Hochzeit”, en „Tantchen Unversagt”.
- 7 **Vrijd.** ☺ *V. M.* 1658. Te 's Gravenhage wordt in den grooten pikeursstal, op het Buitenhof, een Ballet opgevoerd, getiteld: „De vrede tusschen Holland en Engeland”.
- 8 **Zaterd.** 1842. Overleed Joseph Duport, Directeur van het Salon des Variétés, in de Nes, te Amsterdam.
- 9 **ZOND.** 1826. Werd de Belgische tooneeldichter, Victor Lemaire, te Gent geboren.
- 10 **Maand.** 1739. De leerlingen der Koninklijke Teekenschool van Antwerpen vertoonen, ter gelegenheid van Vastenavond: „De seven wijdroemrugtige Konsten”.
- 11 **Dinsdag.**
- 12 **Woensd.** 1797. Stierf te Lyon de gunstig bekende componist Ant. Dauvergne. Hij werd in 1713 te Clermont geboren.
- 13 **Donderd.** ☹ *L. K.* 1772. Werd de uitstekende Duitsche tooneelkunstenaressen Johanna Henriëtte Rosine Händel-Schütz te Döbelen, in Saksen, geboren.
- 14 **Vrijd.** 1712. Geboortedag van den beroemden toonkunstenaar Christ. von Glück, in den Boven-Paltz. Zijne Helena en Paris, Alceste, Orpheus, Iphigenia in Tauris, Armida, enz., vonden alom een schitterenden bijval. Hij overleed te Weenen in 1787.

✧ FEBRUARI ✧

- 15 **Zaterd.** 1700. Werd door de Gilde „Der Wierde Drye Sanctinnen”, binnen Brugge voor d' eerstemaal ten tooneele ghevoert: „Clarinde, Princesse van Mantua, of de rampspoedige liefde.”
- 16 **ZOND.** 1803. Had de eerste opvoering plaats in den Amsterdamschen Schouwburg van het treurspel „Semiramis.”
- 17 **Maand.** 1853. Na twintig welbezette voorstellingen, geeft de Italiaansche Compagnie er eene ten voordeele der armen. Er werd opgevoerd: „De Slaapwandelaarster”, Opera van Bellini.
- 18 **Dinsd.** 1693. Maximiliaan Emanuel, Hertog van Beijeren, doet zijne intrede te Antwerpen. De Kamer „De Olijftak” vertoont te dier gelegenheid een spel van Juffr. Barbara Ogier.
- 19 **Woensd.** 1806. Eerste opvoering in den Amsterd. Stads-Schouwburg van het blijspel: „De twee Grenadiers of het misverstand”, door H. Kup.
- 20 **Donderd.** 1853. Overleed de Fransche tooneeldichter J. F. A. Bayard. Hij schreef meer dan 250 stukken voor het tooneel. De verdienstelijkste en laatste waren: „Un soufflet n'est jamais perdu”, en „Un fils de famille.”
- 21 **Vrijd.** ☉ *N. M.* 1791. Werd te Weenen geboren Charl. Czerny, gunstig bekend Componist en Pianist.
- 22 **Zaterdag.**
- 23 **ZOND.** 1556. De kamer „De Violiere”, die veel bijgedragen heeft bij de plechtige ontvangst van Philips II te Antwerpen, speelt voor den Koning eene factie in St. Michiels-abdy, en ontvangt van hem een geschenk. De stad vercerde „De Violiere” met een banket.
- 24 **Maand.** 1684. Zag, te Halle aan de Saale, de beroemde George Friedr. Händel het levenslicht. Hij verwierf zich door zijne compositiën een onsterfelijken naam.
- 25 **Dinsd. Vastenavond.**
1847. Werd in den Amsterd. Stads-Schouwburg voor het eerst opgevoerd het blijspel „De geleerde vrouwen”, naar het Fransch, door Mr. C. H. Perk.
- 26 **Woensd. Aschdag.**
1861. Ter benefice van den Heer A. Peters, wordt in den Rotterd. Schouwburg, Directie J. Ed. de Vries, opgevoerd: „Torquato Tasso”, historisch tooneelspel.
- 27 **Donderdag.**
- 28 **Vrijd.** 1858. Tot sluiting van het tooneeljaar 1857/58 werd in den Koninklijken Schouwburg „De Warande”, te Brussel, voor de eerste maal opgevoerd: het tooneelspel „De onechte zoon”.

✧ MAART ✧

- 1 Zaterd. ☽ **E. K. 1823.** Overleed te Parijs Pierre Jean Garat, een der zonderlingste zaegers, die Frankrijk heeft opgeleverd. Sedert 1796 Directeur van het Conservatoire, vormde hij de schitterendste élèves, als: Nourret, Dérivis, Ponchard, Mad. Branchu, enz. Hij werd in 1764 te Ustaritz geboren.
- 2 ZOND. **1820.** Eduard Douwes Dekker te Amsterdam geboren. Hij schreef voor het tooneel in 1870 „De Bruid daarboven”, en in 1875 „Vorstenschool”.
- 3 Maand. **1831.** J. Jelgerhuis Rz viert zijn 25-jarigen tooneeldienst als acteur aan den Amsterd. Schouwburg.
- 4 Dinsd. **1865.** Werd in het Grand Théâtre, in de Amstelstraat, door de Sociëteit „Eendragt maakt Magt” opgevoerd: „Orpheus in der Unterwelt”, mit verkehrter Besetzung, d. i. vrouwenrollen werden door mannen vervuld, en omgekeerd.
- 5 Woensd. **1773.** Geboren te Amsterdam Hendrik Harmen Klijn, schrijver van onderscheidene tooneelstukken, als: Montigny, Philips van Egmond, enz.
- 6 Donderd. **1724.** Het treurspel „Marianne”, van Voltaire, wordt voor het eerst te Parijs opgevoerd.
- 7 Vrijd. **1860.** Bij gelegenheid der viering van den 57-jarigen tooneeldienst van den Heer A. P. Voitus v. Hamme werd opgevoerd: het Ballet „Juanita, of de Bruid van Valencia”, vooraf: „Een Amsterdamsche jongen”.
- 8 Zaterd. ☺ **V. M. 1699.** Sterft te Antwerpen Gregorius Martens, Burgemeester der stad en Hoofdman van de Kamer „De Olijftak.”
- 9 ZOND. **Israël. Purimfeest.**
1805. J. Jelgerhuis Rz. debuteert, als liefhebber, in den Amsterd. Stads-schouwburg met de rol van „Mahomet”, in het treurspel van dien naam.
- 10 Maand. **1863.** Vijfde gecombineerde voorstelling door de Maatsch. „Apollo”, in den Stads-Schouwburg, te Amsterdam. Er werd opgevoerd: „De Goudboer en de Schoolmeester”.
- 11 Dinsd. **1861.** Buitengewone voorstelling in den Schouwburg te Rotterdam, directie A. Van Lier, van: „Onzin & Co.”. Dit stuk werd te Amsterdam 20 malen achtereen herhaald.
- 12 Woensdag.
- 13 Donderd. **1805.** Tweede debuut van J. Jelgerhuis Rz. in den Amsterd. Schouwburg, als liefhebber, met de rol van Anthenor in het treurspel „Zelmire”.
- 14 Vrijd. **1844.** Karolina Bauer neemt afscheid van het tooneel, met de rol van Franciska, in: „Mutter und Sohn”.

✧ M A A R T ✧

- 15 Zaterd. ☾ *L. K.* 1830. De uitstekende Duitsche dichter, Johann Ludwig Paul Heijse, te Berlijn geboren. Met zijn tooneelstuk „Die Sabinerinnen” verwierf hij den door Koning Maximiliaan nitgeloofden prijs.
- 16 ZOND. 1581. Pieter Cornelisz. Hooft te Amsterdam geb.
- 17 Maand. 1874. Feestviering bij het veertig-jarig jubilé van Mevr. Valois-Sablairolles, als tooneelkunstenaressse aan den Koninkl Schouwburg, te 's Hage. Er werd opgevoerd: „Montigny”.
- 18 Dinsd.
- 19 Woensd **Halfvasten.**
- 20 Donderd. 1847. Overleed te Parijs de uitstekende Fransche tooneelkunstenaressse A. F. H. Boutet Monvel. Zij trok van het Théâtre-Français een jaargeld van 30—40.000 francs.
- 21 Vrijd. 1876. Eerste opvoering te Berlijn van Richard Wagner's Opera „Tristan en Isolde.”
- 22 Zaterd. ☉ *N. M.* 1492. Hertog Philips de Schoone zendt een brief aan den kaplaan Pieter Aeltius, waarbij al de Vlaamsche Rederijkerskamers tegen 1 Mei van het volgend jaar te Mechelen bijeen geroepen worden, ten einde maatregelen te nemen tot het vermeerderen en verbeteren der Gilden.
- 23 ZOND. 1819. De beroemde tooneelschrijver Augustus van Kotzebue sterft te Mannheim. Hij liet 98 stukken voor het tooneel na.
- 24 Maand. 1875. Voor het eerst wordt te Amsterdam opgevoerd door de Dilettantenclub, in het Grand Théâtre, in de Amstelstraat: „Vergiffenis”, be- kroond bij den Intern. wedstrijd van Tooneelkunde.
- 25 Dinsd. **Maria Boodschap.**
1813. Ten voordeele der Godshuizen werd in den Amsterd. Schouw. opgevoerd: „Valvaise en Ade- laïde”, tooneelspel, door Mr. S. Jz. Wiselius.
- 26 Woensd.
- 27 Donderd. 1806. Werd voor de eerste maal in den Amsterd. Stads-schouwburg opgevoerd: het tooneelspel „Ro- binson Crusoë”, door C. van de Vijver.
- 28 Vrijd.
- 29 Zaterd. 1845. Eerste opvoering in den Stads-schouwburg, te Amsterdam, van het treurspel: „Florís de Vijfde”, door Mr. W. Bilderdijk.
- 30 ZONDAG.
- 31 Maand. ☽ *E. K.* 1864. Zesde gecombineerde voorstelling in den Stads-schouwburg, te Amsterdam, door de Maatschappij „Apollo”. Er werd opgevoerd: „Moeder en Zoon”, daarna: „De Geveinsde zotheid door liefde.”

✧ APRIL ✧

- 1 **Dinsd.** 1806. Werd te Krakau geboren de Rijks-Vrijheer Eligius Frans Joseph von Münch-Bellinghausen. Hij is als tooneeldichter bekend onder den pseudoniem van Fr. Halm.
- 2 **Woensd.** 1757. De componist Ignaz Pleyel geboren. Hij overleed te Parijs 14 November 1831.
- 3 **Donderd.** 1835. Stierf te Parijs de met roem bekende harpspeler Nadermann.
- 4 **Vrijd.** 1857. Eerste gastvoorstelling van Rosa Csillag met „Die Judin”, in den Amsterd. Schouwburg.
- 5 **Zaterd.** 1864. Ter viering van den dertigjarigen tooneeldienst van den Heer W. G. Berkman wordt in den Amsterd Schouw. opgevoerd: „Bertram en Raton”, gevolgd door het ballet „Klein Duimpje”.
- 6 **ZOND.** ☺ **V. M. Palmzondag.**
1763. Werd de zaal der Opera van het Palais-Royal, te Parijs, door brand vernield.
- 7 **Maand.** 1813. Johannes Hoek, Nederlandsch letterkundige, te Engelen in Noord-Brabant geboren. Voor het tooneel schreef hij: „Een Oom uit Amerika”, tooneelspel in 5 bedrijven, en voor rederijkers de drama's: „Eene eerste liefde”, „De wedergevonden zoon” en het blijspel „Een Oom uit Californië”.
- 8 **Dinsd. Israëli. Paaschfeest.**
1866. De Duitsche tooneelspeelster Therèse Reimann (gescheiden echtgenoot van den beroemden Ludwig Dessoir) wordt te Mannheim geboren.
- 9 **Woensdag.**
- 10 **Donderd. Witte Donderdag.**
1832. Jan Herman Michiels, schrijver van verschillende drama's, hekelspeelen, kluchten, enz. wordt te Teemsche, in Oost-Vlaanderen, geboren.
- 11 **Vrijd. Goede Vrijdag.**
1770. Werd de violonist Alex. Boucher te Parijs geb.
- 12 **Zaterd.** 1826. De opera „Oberon”, van Karl Maria von Weber, wordt, onder Directie vanden doodzieken Componist, voor de eerste maal opgevoerd in het Coventgarden-theatre te Londen.
- 13 **ZOND.** ☾ **L. K. Paschen.**
1790. Debuut van C. Anderegg, als Helena, in het blijspel „Het dorpsfeest”.
- 14 **Maand. Tweede Paaschdag.**
1866. Z. M. de Koning en de Koninklijke familie bezoeken den Amsterd. Schouwburg. Op hoog bevel wordt gegeven de 250ste voorstelling van het tooneelspel: „Arthur, of Zestien jaren later”, en de 48ste van: „de Hinde in het Bosch”.
- 15 **Dinsdag.**

✧ APRIL ✧

- 16 **Woensd.** 1703. Werd te Bari geboren de beroemde Sopraan-zanger Gaetano Majorano, alias Caffarelli. Hij won geld genoeg om het landgoed Santo Donato te koopen en verkreeg daarmede tevens het recht op den titel van Hertog.
- 17 **Donderd.** 1817. Voorstelling in den Amsterd. Stads-Schouwburg van „Vader en Dochter”, ter benefice van den acteur D. Kamphuysen.
- 18 **Vrijd.** 1700. Guillelmus Ignatius Revinx, zoon van Barbara Ogier, wordt benoemd tot facteur van de Antwerpsche Kamer „De Olijftak”.
- 19 **Zaterd.** 1774. Werd de eerste voorstelling te Parijs gegeven van het treurspel „Iphigenia in Aulis”.
- 20 **Zondag.**
- 21 **Maand.** 🌐 *N. M.* 1825. H. Th. Boelen (N. Donker), tooneel- en novellenschrijver, te Amsterdam geboren. Onder zijne drama's zijn vooral bekend: „Maria van Utrecht”, „Saffo” en „Keizerin en moeder”.
- 22 **Dinsd.** 1757. Alexander Rolla, zeer geacht Componist, te Parijs geboren.
- 23 **Woensd.** 1564. Werd te Stratford (Warwick) Engeland's grootste dramatische dichter, William Shakespeare, geboren. Hij overleed in 1616, op zijn geboortedag, te Newplace (Stratford.)
- 24 **Donderdag.**
- 25 **Vrijd.** 1860. Eerste voorstelling in den Amsterd. Schouwburg van: „de Gemalin van den Grijsaard”, vertaald door C. J. Roobol, naar C. von Holtij.
- 26 **Zaterd.** 1815. Maakte de Directie van den Schouwburg voorloopig bekend, eene aanstaande benefice-voorstelling voor Mevr. Wattier-Ziesenis Deze had plaats op 8 Mei, bij welke gelegenheid zij van het tooneel afscheid nam wegens voortdurende ongesteldheid.
- 27 **Zond.** 1573. Nicolaas Rockox, Ridder en Hoofdman, benevens de Prins, Deken en Oudermans der Antwerpsche Kamer „De Goudbloem”, koopen eene rente ten behoeve der Kamer.
- 28 **Maand.** 1860. Overleed Izaak da Costa. Voor het tooneel bewerkte hij het treurspel „Alphonsus I”.
- 29 **Dinsd.** 🌐 *E. K.*
- 30 **Woensd.** 1855. In het Salon des Variétés viert E. Bamberg zijn vijftienvijftig-jarigen tooneeldienst.

✧ MEI ✧

- 1   **Donderd. 1624.** De Kamer „De Violiere” voert het treurspel „Anthonius en Cleopatra” van Guil. van Nieuw-
lant op.
- 2   **Vrijd. 1752.** Johann Anthon Leisewitz, Duitsch treur-
speldichter, wordt te Hannover geboren.
- 3   **Zaterd. 1620.** Met toelating van Albert en Isabella, geeft
de Kamer „St. Jan”, gezegd „De pioene van
Mechelen”, een groot blazoenseest. De Kamers
van Brabant Vlaanderen, Holland en Zeeland
waren verzocht een Spraakbeeld te leveren, be-
nevens een referein van 4 maal 17 verzen,
getrokken uit de Zedeleer der Grieksche en Ro-
meinsche Philosophen, zonder de H. Schrift aan
te rukken.
- 4   **ZOND. 1876** Ten voordeele van het Onderling Diamant-
werkers Weduwen- en Weezenfonds wordt eene
Buitengewone Voorstelling gegeven, namelijk:
„Het Zangersfeest”, gevolgd door: „Dat was ik,
of de gevaarlijke buurvrouw”.
- 5   **Maand. 1865.** Overleed in bijna 82-jarigen ouderdom,
Mevr. de Wed. Stoopendaal, geb. Elisabeth van
Etten, tooneelkunstenaressen aan den Haagschen
Schouwburg. Zij werd den 8sten Mei, op de be-
graafplaats Eik-en-Duinen, nabij 's Gravenhage,
ter aarde besteld.
- 6   **Dinsdag.** ☺ *V. M.*
- 7   **Woensd. 1823.** Mejuffrouw Polly de Heus, eerste danseres
aan den Amsterd. Stads Schouwburg, neemt af-
scheid van het Tooneel, met een gedicht, ver-
vaardigd door Barbaz.
- 8   **Donderdag.**
- 9   **Vrijd. 1741.** Werd te Tarente geboren: de componist Jean
Paisiello. Van zijne hand bezitten wij onderschei-
dene Opera's, als: „Olimpia”, „la Molinara”, enz.
- 10   **Zaterd. 1840.** Stierf Jean Bapt. Sauv. Gavaudan, tooneel-
kunstenaar. Hij werd bijgenaamd de *Tabac* van
de Opéra Comique. Geboren in 1772 te Salon
(Provence).
- 11   **ZOND. 1801.** Geboren te Middelburg A. F. Siffié. Hij
schreef voor het tooneel drie treurspelen: „Albrecht
Beiling”, „Filips van Egmond”, en „Godefried en
Isla”.
- 12   **Maand. 1664** De drie eerste bedrijven van Molière's Tartuffe
worden voor de eerste maal te Versailles gespeeld.
- 13   **Dinsd. ☾ L. K. 1547.** Keizer Karel doet zijn plechtige intrede te
Antwerpen, bij welke gelegenheid de Kamer „De
Violiere” zich goed onderscheidt.

✧ MEI ✧

- 14 **Woensd.** 1819. A. F. H. de Lespinasse, schrijver van een aantal tooneelstukken, wordt te Delft geboren.
- 15 **Donderd.** 1812. Debuut van J. Struik, als Blaise, in „Blaise en Babet”, en als Felix, in „De Ouderliefde.”
- 16 **Vrijdag.**
- 17 **Zaterdag.**
- 18 **Zond.** 1744. Werd te Grünwald, in Bohemen, geboren: de beroemde Musicus en Clarinettist Joseph Beer. Hij stierf te Berlijn in 1811.
- 19 **Maand.**
- 20 **Dinsd.** 1822. Emile Erekman, te Phalsbourg (Meurthe) geb.
- 21 **Woensd.** ☉ *N. M.*
- 22 **Donderd.** **Hemelvaartsdag.**
1813. Richard Wagner, de hervormer der opera, te Leipzig geboren.
- 23 **Vrijd.** 1753. Zag de beroemde violist Jean Baptiste Viotti, te Fontanetto, bij Turijn, het levenslicht. Van dezen vruchtbaren componist bestaan 100 concerto's, duo's, enz. Hij stierf te Londen in 1824.
- 24 **Zaterd.** 1842. Buitengewone voorstelling van „de Onechte zoon”, ten voordeele van de ongelukkigen bij den noodlottigen brand te Hamburg.
- 25 **Zondag** 1785. Overleed, in den ouderdom van 73 jaren, de Eng. dichter Richard Glover. Voor het tooneel schreef hij de Treursp. „Boadicea” en „Medea.”
- 26 **Maand.** 1726. Werd te Bordeaux geboren: Pierre Gaviniés. Hij kan met recht geacht worden te zijn, de stichter en grondlegger van de Fransche school voor het vioolspel. Viotti noemde hem den Franschen *Tartini*. Hij overleed te Parijs in 1800.
- 27 **Dinsd.** 1799. De uitstekende Fransche opera-componist, Jacques Fromental Halevy, te Parijs geboren. Van hem bezitten wij: „La Juive”, „les Mousquetaires de la Reine” en anderen.
- 28 **Woensd.** ☽ **E. K. Israëli. Pinksterfeest.**
1874. De tooneelkunstenaresse C. J. Stoetz-Majofski te Amsterdam overleden.
- 29 **Donderd.** **Idem.**
1861. Tot sluiting van den Amsterd. Stads-Schouwburg werd opgevoerd: „Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië”, histor. Drama, door J. Hilman.
- 30 **Vrijd.** 1618. De Antwerpsche Kamer „De Olijftak” vraagt aan den magistraat de Statenkamer op het Stad-huis, om het treurspel „Nero” op te voeren.
- 31 **Zaterd.** 1875. Mejuff. Piceni, tooneelkunstenaresse aan den Schouwburg te 's Hage, neemt aldaar afscheid van het tooneel.

❖ JUNI ❖

1	ZOND. Pinksteren. 1847. Neemt na volbrachten 50-jarigen diensttijd, J. Zawr'zel afscheid van het Orkest in den Schouwv.
2	Maandag. Tweede Pinksterdag.
3	Dinsd. 1758. Overleed de tooneeldichter Sijbrand Feitama. Van zijne hand bezitten wij 2 dln. Tooneelpoëzie en eene vertaling v. „Hendrik de Grooten,” naar Voltaire.
4	Woensd. ☺ <i>V. M.</i>
5	Donderd. 1616. De Antwerpsche Kamer „De Olijftak” betaalt aan haren facteur, Hans IJzermans, 36 gulden 12 stuivers voor het schrijven van een treurspel: „Cleopatra” en een gelegenheidsspel, te zamen 2044 regels, verders nog eenige kaarten en omzend-dichten.
6	Vrijd. 1765. Geboren Corn. Loots, dichter en bewerker van verschillende stukken voor het Amsterd. Tooneel.
7	Zaterd. 1840. De Fransche dichter en tooneelschrijver L. N. J. Lemercier te Parijs overleden.
8	ZOND. III. Drievuldigheid.
9	Maand. 1770. Voor de eerste maal wordt op den Schouwburg te 's Gravenhage vertoond: „Erica of de Vestale”, treurspel, door M. G. Decambon, geb. v. d. Werken.
10	Dinsdag.
11	Woensd. ☾ <i>L. K. 1806.</i> In den Amsterd. Hoogd. Schouwv. werd door de Rotterdamsche tooneelisten, op hunnezomerreis, opgevoerd: „De Speler of Revanche Praag.” tooneelspel, daarna: „Jerôme Pointu”, blijspel.
12	Donderd. III. Sacramentsdag. 1539. Op het Landjuweel van „De Fonteine”, te Gent, bekomt de Antwerpsche Kamer „De Violiere” den hoogsten prijs van het spel van sinne, met het antwoord: „ <i>De verrijsenis des vleesch</i> ”, op de vraag: „ <i>Welk den mensche stervende meeste troost is</i> ”.
13	Vrijdag.
14	Zaterd. 1824. Besluiten Commissarissen van den Rotterd. Schouwburg, om, bij gelegenheid van den 25jarigen Tooneeldienst van J. H. Hoedt, voor het hem aan te bieden geschenk eene bijdrage te verleen van f 100.—
15	ZOND. 1727. De Fransche tooneelzangeres en schrijfster Maria Justino Benedicte Duroucerau te Avignon geboren.
16	Maand. 1834. Mevrouw Engelman-Bia treedt in den Rotterd. Schouwburg op met de rol van „Preciosa.”

✧ JUNI ✧

- 17 **Dinsd.** 1503. Overleed (N). Petrucci, uitvinder der karakters voor het drukken van muziek.
- 18 **Woensd.** 1821. Weber's opera „Der Freischütz” wordt voor het eerst te Berlijn opgevoerd.
- 19 **Donderd.** ☉ *N. M.* 1496. Twee en twintig Kamers doen hare plechtige intrede te Antwerpen, om deel te nemen aan het eerste algemeen Landjuweel, ingericht door de Kamer „De Violiere”.
- 20 **Vrijd.** 1581. Intrede binnen der Stede van Delft van de tien Kameren van Rhetorijke in Holland.
- 21 **Zaterd.** 1496. De Kamers van Gent, Bergen op Zoom, Amsterdam, Romerswael, Sluis en Ostende doen hunne intrede te Antwerpen, langs het water, met prachtig versierde schepen, om deel te nemen aan het Landjuweel van „De Violiere”.
- 22 **ZOND.** 1805. Tweede voorstelling der Rotterd. tooneelisten in den Hoogd. Schouwv. te Amsterdam. Opgevoerd werd: „Eduard in Schotland of de nacht eens vluchtelings” en „De dochter van Pharao.”
- 23 **Maand.** 1764. De Fransche dichter en tooneelschrijver, G. M. J. B. Legouvé, te Parijs geboren. Hij schreef de treurspelen: „De dood van Abel,” „Epi-charis en Nero,” „De dood van Hendrik IV”. Hij overleed in 1811.
- 24 **Dinsd. St. Jan.** 1856. Feestviering in den Stads-Schouwburg te Utrecht, bij het 220-jarig bestaan der Utr. academie, met het blijspel: „Zoo men doet, zoo men ontmoet,” het ballet: „De liefde in de bakkerij,” en eenige dichtregelen van F. H. Greb.
- 25 **Woensd.** 1843. Overleed te Dresden de beroemde Duitsche dichter Johann Friedrich Kind. Hij schreef een aantal tooneelwerken, o. a den tekst voor „Weber's Freischütz.”
- 26 **Donderd.** 1788. De beroemde Componist Joh. Christ. Vogel overleed te Parijs. Hij werd in 1756 te Nüremberg geboren. Zijne Opera „Demophontes” werd eerst een jaar na zijnen dood opgevoerd.
- 27 **Vrijd.** ☽ *E. K.* 1816. Geb. te Alkmaar Willem Jacobs Hofdijk, Dichter, Geschied-, Proza- en Tooneel- schrijver
- 28 **Zaterd.**
- 29 **ZOND. H. Petrus en Paulus.** 1865. Mevrouw de Wed. Engelman-Bia treedt in den echt met den Heer Jan Eduard de Vries, Oud-Directeur van den Amsterdamschen, Rotterdamschen en Utrechtschen Schouwburg.
- 30 **Maand.** 1824. Werd de tooneeldichter en romanschrijver H. J. Schimmel te 's Graveland geboren.

❖ JULI ❖

- 1 **Dinsd.** 1811. Tengevolge der weigering van H.H. Commissarissen van den Rotterd. Schouwburg aan de Franschen, om ook op Zondag en 14 dagen vóór het Nachmaal voorstellingen te geven, belast de Oppercommissaris Marivault den Maire Blankenhejm met de politie over den Schouwburg.
- 2 **Woensd.** 1755. Geboren Arend Fokke Simonsz., schrijver en vertaler van onderscheidene tooneelstukken. Van 1802—1809 vervaardigde hij de nieuwjaarswenschen van Thomasvaer voor den Amsterd. Schouwburg.
- 3 **Donderd.** ☺ *V. M.* 1846. Had te Parijs de eerste opvoering plaats van Gabriëlle de Vergy, van Carafa.
- 4 **Vrijd.**
- 5 **Zaterd.** 1861. Overleed de dichter P. A. de Génestet, te Rozendaal, bij Velp.
- 6 **ZONDAG.**
- 7 **Maand.** 1618. Willem Ogier, de verdienstelijke tooneeldichter, wordt te Antwerpen in Onze Lieve Vrouwe Kerk gedoopt.
- 8 **Dinsd.** **Verwoesting van Jeruzalem.** 1575. De Antwerpsche Kamer „De Goudbloem” wint een proces tegen Adrianus van Zeverdonk en Catharina Foes met haren man Lambertus Bemels, aangaande eene Zondagsche Mis, gefundeerd in 1536 bij Symon Chermois.
- 9 **Woensd.** 1870. Op veelzijdig verzoek voorst. in het Nieuwe Zomer-Theater, Directie Roobol & Tjasink, van het geschiedkundig tooneelspel: „Maria Antoinette”, door W. N. Peypers.
- 10 **Donderdag.**
- 11 **Vrijd.** ☽ *L. K.* 1782. Henri Louis Tétar van Elven te Rotterdam geboren. Hij leverde onder anderen eene vertaling van Molière's „Geleerde Vrouwen.”
- 12 **Zaterdag.**
- 13 **ZONDAG.**
- 14 **Maand.** 1877. Uitdeeling van de prijzen en medailles bij den tooneelwedstrijd, uitgeschreven door de Kon. Letterl. Ver. „Hooger zij ons doel” te Amsterdam.
- 15 **Dinsd.** 1782. Overleed Carlo Broschi Farinelle, beroemd zanger. Hij werd in 1705 te Napels geboren.
- 16 **Woensd.** 1647. Bezweek Masaniëlo te Napels, in den volksofstand tegen den Spaanschen Onderkoning. Het is zijne geschiedenis, die Auber stof gaf voor de opera „La muette de Portici”.

✧ JULI ✧

- 17 **Donderd. 1870.** Eerste voorstelling in het Nieuwe Zomer-Theater, onder Directie van Roobol en Tjasink, van het oorspr. Drama: „Dick Malton, of de onschuldig veroordeelde”.
- 18 **Vrijdag.**
- 19 **Zaterd. 1818.** *N. M. 1566.* Willem I, Prins van Oranje, Burggraaf van Antwerpen, heeft de zes gezworene schuttersgilden, de drie kamers: „De Violiere, De Goudbloem en De Olijftak”, de gilde van ’t Sacramentslof, de Aelmoezeniers en verscheidene natiën bij den breeden raad der ambachten geroepen, om een middel te vinden, de buitenpredikatiën te verbieden en te doen ophouden.
- 20 **ZOND. 1876.** Werd de Heer J. Tjasink, Oud-Tooneel-Directeur, benoemd tot adviseur bij den raad van toezicht van de Vereeniging „het Nederlandsch Tooneel.”
- 21 **Maandag.**
- 22 **Dinsdag.**
- 23 **Woensd. 1565.** De kamer „De Olijftak” zendt een verzoek aan den Magistraat van Antwerpen, om onderstand te bekomen, daar zij te veel onkosten gemaakt heeft voor het Rethorijkfeest van „De Corenbloem” van Brussel.
- 24 **Donderd. 1819.** Overleed de componiste Mevrouw E. S. Gail, Geb. Garre te Mélon. Hare opera’s comique vonden een algemeenen bijval.
- 25 **Vrijd. 1842.** De verdienstelijke Duitse tooneelspeler Karl August Lebrun te Hamburg overleden.
- 26 **Zaterd. 1618.** „De Roos van Leuven”, als hoofdkamer van Brabant, verleent wettig bestaan aan „t Lindebloemken” van Molle.
- 27 **ZONDAG.**
- 28 **Maand. 1824.** Werd te Parijs geboren de Fransche tooneelschrijver en dichter Alexander Dumas fils.
- 29 **Dinsdag. Tempelverbranding.**
- 30 **Woensd. 1876.** De Maatschappij „Scerpdeure” te Dixmuide houdt een prijskamp voor letter-, tooneel- en zangkunde, tusschen liefhebbers uit België, Fransch- en Nederlandsch-Vlaanderen.
- 13 **Donderd. 1517.** De Antwerpsche Kamer „De Olijftak” bekomt eene fondatie van eene erfelijke wekel. Mis, die des Vrijdags moest gecelebreerd worden aan het altaar der Gilde, genaamd H. Kruisautaar, in de Borchtkerk, tot lafenis der zielen van Simon van den Bogaerde en Elizabeth Skeysers.

✧ AUGUSTUS ✧

- 1 **Vrijd.** 1870. In het Zomer-Theater, Directie Roobol en Tjasink, wordt op vereerend verlangen opgevoerd: „Het Turfschip van Breda”, hist. tooneelsp. Deze voorstell. wordt nog vijf avonden herhaald.
- 2 **Zaterd.** ☺ *V. M.* 1778. Johannes Kisselius, letterkundige en tooneelschrijver, te Dordrecht geboren. Hij vertaalde vier en schreef twee oorspr. tooneelst.
- 3 **ZOND.** 1872. Overleed te Lauterberg, in den Hartz, de uitstekende Duitsche tooneelspeler Karl August Devrient.
- 4 **Maand.** 1862. Overleed de Duitsche dichter Ludwig Köhler, schrijver van de drama's: „Bürger und Edelmann,” „König Mammon” en „die Ditmarsschen.”
- 5 **Dinsd.** 1828. Overleed te Amsterdam Jan Carel Bousquet. Hij werd aldaar geboren 12 Maart 1782. Van hem bezitten wij de treurspelen: „Amsterdam in 1672”, en „de Ruijter te Syracuse”. Verscheidene andere door hem vervaardigde stukken zijn nooit uitgegeven.
- 6 **Woensd.** 1852. Plechtige onthulling te Antwerpen van het standbeeld van Mathijs Ignatius van Bree, voor-naam schilder en tooneelschrijver.
- 7 **Donderd.**
- 8 **Vrijd.**
- 9 **Zaterd.** 1858. Eerste opvoering in den Rotterd. Schouwburg, Directie A. Peters, van: „De minnarijen van Beëlzebub”. De rol van Uriëlle werd door Mevr. Coenen-van Ollefen vervuld.
- 10 **ZOND.** ☾ *L. K.*
- 11 **Maand.** 1774. Stierf te Amsterdam Govert Klinkhamer. Hij vertaalde o. a. „Zaïre” en „Hendrik IV,” naar Voltaire.
- 12 **Dinsd.**
- 13 **Woensd.** 1844. Eerst optreden van A. Peters, te Rotterdam, in de „Magdalena.”
- 14 **Donderd.** 1794. Stierf de bekende Engelsche tooneelschrijver George Colman, op 61-jarigen leeftijd, in het krankzinnigen-gesticht te Paddington. Hij werd in 1733 te Florence geboren. Colman liet 27 tooneelstukken na.
- 15 **Vrijd.** **Maria Hemelvaart.** 1706. Stierf te Amsterdam Elias de Pomare, schrijver van: „De Koppelaar uit spijt, of de geschaakte boer” en „Virginia,” treurspel.
- 16 **Zaterdag.**

✧ AUGUSTUS ✧

17	ZOND. ☉ <i>N. M.</i> 1720. Overleed Anna Ducier Lefèbre. Zij leverde vertalingen van Grieksche en Latijnsche dichters, Anacreon, Sappho, Aristophanes, enz.
18	Maand. 1800. Casper Vredenberg debuteert te Amsterdam, in den Stads-Schouwburg, als Grijsaard in „Menschenhaat en Berouw.”
19	Dinsd. 1851. De Maatschappij „Taal en kunst” van Antwerpen richt een groot letter- en toonkundig feest aan, ter eere van Hendrik Conscience.
20	Woensdag.
21	Donderd. 1721. Geboren te Amsterdam Lucretia Wilhelmina van Merken, beroemde tooneeldichteres. Zij overleed in 1789.
22	Vrijd. 1617. Het treurspel „Cyrus,” van Isermans, wordt op bevel van Burgemeester en Schepenen van Antwerpen op het Stadhuis vertoond door de Kamer „De Olijftak.”
23	Zaterd. 1821. Ter gelegenheid van den verjaardag des Konings geeft de Kamer „De Wijngaard” te Brussel eene buitengewone voorstelling, die vereerd wordt met de tegenwoordigheid des Konings en van al zijne Ministers.
24	ZOND. ☽ <i>E. K.</i> 1876. Mijnuheer en Mevrouw Lorjé herdenken in Claus’ Zomer-theater hun 25-jarige loopbaan als tooneelspelers. Te hunner benefice wordt opgevoerd: „Een dag uit het leven eener vrouw,” oorspr. tooneelspel van J. Hubertus Janssen.
25	Maand. 1868. Overleed Mr. J. van Lennep, te Oosterbeek, bij Arnhem.
26	Dinsd. 1854. Tot opening van het tooneel wordt opgevoerd: „Mathilda of een vrouwenhart.” Mejuffrouw S. Sablairolles vervult de rol van Mathilda.
27	Woensd. 1873. Overleed te ’s Gravenhage Isaak Jacob Lion, schrijver van: „De vroolijke vrouwtjes van Windsor.”
28	Donderd. 1833. Hulde, gebracht aan de nagedachtenis van Gerrit Karel Rombach, in den Stads-Schouwburg te Amsterdam.
29	Vrijd. 1748. Voltaire’s treurspel „Semiramis” wordt voor het eerst opgevoerd te Parijs.
30	Zaterd. 1878. De verdienstelijke tooneelspeler Desiré Corijn wordt met veel plechtigheid te Antwerpen begraven.
31	ZOND. ☺ <i>V. M.</i> 1805. Lamb. van den Broek, bekend dichter, te Rotterdam geboren. Voor het tooneel schreef hij: „Nacht en Dageraad,” Dram. Alleg. Voorst. Hij overleed te Rotterd. 16 December 1863.

✧ SEPTEMBER ✧

1	Maand.	1636. De Antwerpsche Kamer „De Violiere” speelt op kosten van Jonker Fransisco de Coninck zijn stuk, geschreven op den regel: „De liefde en 't geval speelt somwijl met den mensch: Maar waere trouw en deucht brengt hem noch tot zijn wensch.”
2	Dinsd.	1860. In den hof der koninklijke Harmonie van Antwerpen wordt het standbeeld onthuld van den toondichter Grétry, die talrijke zangspelen heeft geleverd.
3	Woensd.	1874. Le Gras, van Zuylen en Haspels aanvaardden het bestuur over den Nieuwen Schouwburg te Rotterdam, welk gebouw, belangrijk verbeterd, door hun gezelschap geopend wordt met de opvoering van: „Heengegaan” en „Jongelui”.
4	Donderd.	1643. Tot het bestrijden van buitengewone onkosten en de opbrengst der kamerhuur, verkrijgt de Kamer „De Goudbloem” van Antwerpen, van Burgemeester en Schepenen, 24 gulden en den vrijdom van accyse van twee amen wijn en zes tonnen bier, voor den tijd van acht jaar.
5	Vrijdag.	1875. Tooneelwedstrijd te Dordrecht.
6	Zaterd.	1811. Mej. Adams debuteert in den Amst. schouwbl. als Lisette, in het zangspel: „De Melomanie”.
7	ZOND.	1877. Catharina Beersmans speelt voor de eerste maal te Rotterdam, als lid van het gezelschap der Heeren Le Gras, van Zuylen en Haspels, met de rol van Mistress Clarkson, in „de Vreemdelinge” van Alex. Dumas fils.
8	Maand.	☾ L. K. Maria Geboorte. 1640. De Kamer „de Goudbloem” van Antwerpen laat in het hooge choor der Kathedrale eene plechtige Mis vieren, ter gelegenheid van den feestdag van Onze-Lieve-Vrouw-geboorte, Patrones der Gilde.
9	Dinsd.	1866. Werd voor het eerst door de Holl. Tooneelisten, directie J. Ed. de Vries, in het Grand Théâtre, Amstelstraat, opgevoerd: „Asschepoester en het glazen muiltje.”
10	Woensd.	1859. Opende J. Ed. de Vries, als Directeur, den Holl. Schouwburg, op den Singel, met eene eerste opvoering van: „De bruid bij levering”, daarna: „Juffrouw Antje”.
11	Donderdag.	
12	Vrijd.	1836. Overleed te Detmold D. C. Grabbe, Duitsch dramtisch dichter. Hij werd aldaar geboren in 1801.

✧ SEPTEMBER ✧

- 13 Zaterdag.
- 14 ZONDAG.
- 15 Maand. 1486. De Kamer „DeVioliere” geeft eene voorstelling, ter gelegenheid van de plechtige ontvangst van Keizer Frederik met Maximiliaan, Roomsche Koning, en diens zoon hertog Philip.
- 16 Dinsd. ☉ *N. M.* 1853. Aan de vergadering der Maatschappij „Apollo” wordt kenbaar gemaakt, dat, ten gevolge van vele bezwaren, de gecombineerde voorstelling nog niet plaats kan hebben.
- 17 Woensdag.
- 18 Donderd. **Israël. Nieuwjaar.**
1806. De bekende tooneelschrijver en schouwbd.-dir. Heinrich Laube, te Sprottau, in Silezië, geboren.
- 19 Vrijd. **Idem.**
1819. M. P. Lindo, als tooneelschrijver bekend, te Londen geboren. Met eene verhandeling over Shakespeare's „Macbeth” werd hij in 1853 te Utrecht tot Doctor in de Letteren bevorderd.
- 20 Zaterdag.
- 21 ZONDAG, **De moord van Gedaljah.**
- 22 Maand. ☽ *E. K.* 1866. Eerste opvoering van het toneelstuk „Leven om leven,” in het Grand Théâtre, Amstelstraat, onder Directie van J. Ed. de Vries.
- 23 Dinsdag.
- 24 Woensd. 1615. De Kamer „De Olijftak” van Antwerpen wordt opnieuw gesticht en verkrijgt wettige ordonnantiën, voorrechten en vrijdom van 50 man.
- 25 Donderd. 1860. „De Weezen van de brug Notre-Dame” wordt te 's Hage ten voordeele der Maatschappij „Apollo” opgevoerd.
- 26 Vrijd. 1845. Plechtige begrafenis, met muziek en lijkreden, van Reinier Engelman, in de Oude Lutherse kerk te Amsterdam.
- 27 Zaterd. **Israël. Grootte Verzoendag.**
1802. Mejuffr. Fallee debuteert in den Amsterd. Stads-schouwburg, als Babet, in het blijspel: „Blaise en Babet,” en de Heer B. A. Fallee, met de rol van Saint Phar in: „De Karavaan van Groot Caïro.”
- 28 ZONDAG.
- 29 Maand. 1875. Wordt het stoffelijk overschot van J. Ed. de Vries op de Ooster-Begraafplaats te Amsterdam ter aarde besteld.
- 30 Dinsd. ☺ *V. M.* 1851. Z. M. Willem III bezoekt den Amsterdamschen Stads-Schouwburg. De 4 laatste bedrijven van „Montigny” werden opgevoerd.

✧ OCTOBER ✧

1	Woensd. 1861. Eerste Voorstelling in den Amsterd. Schouwburg van de Fransche Opera: „Lucie de Lammermoor.”
2	Donderd. Israël. Loofhuttenfeest. 1867. In den Schouwburg te 's Hage wordt, ten voordeele der Maatsch. „Apollo,” opgevoerd: „Eene vergissing;” daarna: „Hij is niet jaloesch.”
3	Vrijd. Idem. 1755. Wordt Jan Punt benoemd tot kastelein van den Stads-Schouwburg te Amsterdam.
4	Zaterdag.
5	ZOND. 1848. Eerste voorstelling in den Amsterd. Stads-Schouwburg door de Duitsche Operisten, Directeur Ferd. Roeder, van „de Norma,” met medewerking van Mejuffr. Richteren van Ilsenau.
6	Maand. 1872. Opening van den Hof-Schouwburg te Géra.
7	Dinsdag.
8	Woensd. L. K. Israël. Palmfeest. 1792. Werd te Halberstadt geb. Karl August Lebrun, verdienstelijk tooneelkunstenaar en dichter.
9	Donderd. 1871. Had de eerste opvoering in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg plaats van het Drama: „Een geldwolf onder buitenlui,” naar het Fransch, van Rolland en Bataille, voor het Nederl. tooneel bewerkt door Mr C. Th. van der Brugghen van L.
10	Vrijd. Israël. Vreugde der Wet. 1846. Eerste opvoering in den Amsterd. Stads-Schouwburg van: „Marie Jeanne, of de vrouw uit de Volksklasse,” naar het Fransch, door H. Tigelaar. Deze voorstelling werd hierna nog tien achtereenvolgende avonden herhaald.
11	Zaterdag. 1873. Overleed, te 's Hage, Pieter Theodoor Helvetius van den Bergh, schrijver van: „De Neven.” Hij werd den 13den Februari 1795 te Zwolle geboren. Zijne laatste jaren bracht hij in volslagen blindheid door.
12	ZOND. 1843. Buitengewone voorstelling in den Amsterd. Stads-Schouwburg, ten voordeele van Mevr. de Wed. Majofski en den Heer N. Vroombrouck, c. s. Zij waren de eenige overgeblevene trekkende leden uit het thans opgeheven fonds tot pensionering van tooneelkunstenaars aan den Stads-Schouwburg. Opgevoerd werd: „Zestien jaren later,” tooneelspel, naar het Fransch.
13	Maand. 1813. Hulde aan de nagedachtenis van den componist Grétry, ridder van het Legioen van Eer, in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg.

✧ OCTOBER ✧

- 14 **Dinsd.** 1811. Ter eere van H. H. Keizerl. en Koninkl. Majesteiten wordt, op hoog bevel, in den Amst. Schouwburg opgevoerd: „De Zanggodin door Mars op den Parnassus hersteld,” zinnebeeldige voorstelling.
- 15 **Woensdag.** ☉ *N. M.*
- 16 **Donderd.**
- 17 **Vrijdag.**
- 18 **Zaterd.** 1638. Feestdag van St. Lucas, bij welke gelegenheid de Antwerpsche kamer „De Olijftak” opvoert: „Simon Misanthropos,” vertaald, vermeerderd en in rijm gebracht door Pieter Meulevelt.
- 19 **ZOND.** 1678. Sterft te Dordrecht Samuel van Hoogstraten, bekend als schrijver en als beoefenaar van de tooneel-speelkunst, waarvoor hij zelf aan huis een liefhebberijtooneel had.
- 20 **Maand.** 1670. Jan Goeree te Middelburg geboren. Hij leverde de vertaling van Scarron's treurspel „Alexander of de gewaande zeeroover.”
- 21 **Dinsd.** 1856. Overleed onze gevierde en alom bekende Volksdichter H. Tollens Czn.
- 22 **Woensd.** ☽ *E. K.* 1845. Hulde, gebracht aan de nagedachtenis van Reinier Engelman, in den Stads-Schouwburg te Amsterdam.
- 23 **Donderdag.**
- 24 **Vrijdag.**
- 25 **Zaterdag.**
- 26 **ZOND.** 1826. Sterft te Amsterdam, in den ouderdom van 70 jaren, Nicolaas van der Stel, danser aan den Stads Schouwburg aldaar.
- 27 **Maand.** 1860. Eerste opvoering in den Rotterd. Schouwburg van het drama: „De ridders van den Nevel.”
- 28 **Dinsd.** 1779. Overleed te Amsterdam Jan Jacob Hartsinck.
- 29 **Woensd.** 1846. Vijf en twintig-jarig jubilé van Mevr. Engelman-Bia, in den Amsterd. Schouwburg. Opgevoerd werd: „Ruwaardes Geertruida,” door Mr. J. v. Lennep.
- 30 **Donderd.** 1830. Besluit van het Voorloopig Bewind in België, waarbij aan ieder de vrijheid wordt gegeven een openbaren Schouwburg op te richten en tooneelstukken van allerlei aard op te voeren, zonder voorafgaande vergunning; het gemeentebestuur kon alleen gevaarlijke vertooningen beletten.
- 31 **Vrijdag.** ☺ *V. M.*

✧ NOVEMBER ✧

1	Zaterd. Allerheiligen. 1816. Friedrich Wilhelm Hackländer, uitstekend schrijver en blijspeldichter, de Duitsche Dickens genoemd, te Burtscheid, bij Aken, geboren.
2	ZOND. Allerzielen. 1739. De Duitsche componist Karl Ditters von Dittersdorf te Weenen geboren. Hij schreef meer dan 30 opera's, waaronder „Hieronymus Knicker,” „Das rothe Käppchen,” enz.
3	Maand. 1839. Debora van Es sterft te 's Gravenhage in den ouderdom van 66 jaar, nalatende haar echtgenoot, den hoogbejaarden tooneelkunstenaar Obelt.
4	Dinsd 1871. Buitengewone Voorstelling, in den Amsterd. Stads-Schouwburg, ter benefice van den Directeur J. Tjasink. Opgevoerd werd: „Het geheim van een Amsterdamsch koopman, of Nederland in de laatste helft der 17 ^{de} eeuw,” oorspronkelijk drama.
5	Woensdag.
6	Donderd. 1847. Eerste opvoering in den Amst. Stads-Schouwburg van het tooneelspel: „Samuel de bankier, of met geld regeert men de wereld,” welke voorstelling nog 5 avonden achtereen werd herhaald.
7	Vrijd. ☾ L. K. 1874. Paul Lindau's blijspel „Erfolg” voor het eerst in den K. K. Schouwburg te Berlijn opgevoerd.
8	Zaterd. 1838. Eerste opvoering van „Ruy Blas,” van Victor Hugo, in de Salle Ventadour te Parijs.
9	ZOND. 1876. Laatste Italiaansche voorstelling, in den Amst. Stads-Schouwburg, van: „Andromaque,” treurspel, waarin Mejuffr. Agar de rol vervult van Hermione, met medewerking van Mevr. Brunet en den Heer Rebel
10	Maandag.
11	Dinsd. 1847. Buitengewone Voorstelling ter benefice van den Heer J. J. Stoete, en tevens ter feestviering zijner 25-jarige tooneelloopbaan. Opgevoerd werd: het blijspel „De zieke Bruidegom;” daarna: „De wiskunstenaars,” van P. Langendijk.
12	Woensd. 1876. De Rederijkerskamer „De Génestet,” van Utrecht, treedt op in den wedstrijd van „Hooger zij ons doel,” met: „De dood van Karel,” van Wiselius, en „De twee verstrooide militairen,” van Kotzebue.
13	Donderd. 1859. Sterft te Gent de uitstekende dichter en tooneelschrijver Prudens van Duyse.
14	Vrijd. ☉ N. M. 1844. Buitengewone Voorstelling in den Ital. Schouwburg, Amstelst., van Mevr. Weisz, Ballet-meesteresse van het Hofthéater te Weenen, met hare 36 Elèves, van 5 tot 14 jaren oud.

NOVEMBER

- 15 Zaterd. 1766. Andries Snoek wordt te Rotterdam in de kerk der Predikheeren gedoopt; doopgetuigen waren: Andreas Snoek en Anna de Ruiter.
- 16 ZONDAG.
- 17 Maand. 1836. Hulde, gebracht in den Amsterd. Schouwb., aan de nagedachtenis van Johannes Jelgerhuis Rz.
- 18 Dinsd. 1845. Eerste buitengewone voorstelling in den Ital. Schouwburg, Amstelstr., van de Opera „Norma,” met medewerking van Mevr. Rossi-Caccia, die de rol van Norma vervult.
- 19 Woensd. 1800. S. J. E. Rau te Leiden geboren. Hij schreef in 1836 een Lyrisch Treurspel: „De dood van Orpheus” (in 1873 omgewerkt uitgegeven), en vertaalde voorts uit het Grieksch: „Philoktetes,” van Sophocles.
- 20 Donderd. E. K. 1564. De Kamer „De Goudbloem” van Antwerpen vraagt onderstand aan den Magistraat der stad, om de groote kosten te dekken, die ze gemaakt heeft, met naar Hulst in Vlaanderen te gaan.
- 21 Vrijd. 1811. De Duitsche dichter en tooneelschrijver Heinrich von Kleist sterft te Potsdam. Hij was geboren 10 October 1777 te Frankfort a/d. Oder.
- 22 Zaterdag.
- 23 ZONDAG. 1824. Eerste opvoering in den Koninkl. Schouwb. te 's Hage, Dir. Hoedt en Bingley, van: „Maria van Bourgondië,” Treurspel.
- 24 Maand. 1830. Mevr. de Wed. Engelman-Bia tot eerelid der Tooneelmaatschappij „Apollo” benoemd.
- 25 Dinsd. 1847. De Maatschappij „Caecilia” geeft in het openbaar het veertiende groote muzikaal concert.
- 26 Woensdag.
- 27 Donderd. 1876. Julia Hisson, de beroemde zangeres aan de Groote Opera te Parijs, overleed in den jeugdigen leeftijd van 27 jaar.
- 28 Vrijd. V. M. 1867. Tiende gecomb. voorst., in den Amst. Schouwb., ten voordeele der Maatsch. „Apollo.” Opgevoerd werd: „Het Piketspel” en „Eene onstuimige jeugd.”
- 29 Zaterd. 1778. De Duitsche tooneeldichter Vrijheer von Houwald te Staupitz, in Saksen, geboren.
- 30 ZOND. 1852. Als eerste voorst. van het Ital. gezelschap werd in den Amsterd. Schouwb. opgevoerd: „Le Barbier,” waarin Mevr. Fanny Persiani, Mevr. Halo Gardini, Antonia Tamburini en Napoleone Rossi optraden.

❖ DECEMBER ❖

1	Maand.	1874. Tweede optreden van Madelle Agar in het Grand Théâtre van Van Lier, te Amsterdam, met de rol van Phédre.
2	Dinsd.	1831. Sterfdag van T. M. Eberwein. Hij leverde meer dan 200 opera's en zangspelen.
3	Woensd.	1876. De dilettanten-Club van Amsterdam treedt op in den wedstrijd van „Hooger zij ons doel,” met: „'t Was maar een loods,” van Ruysch, en „Het kamertje van een waschmeisje.”
4	Donderd.	1801. Fontan, dagblad- en tooneelschrijver, te Lorient geboren. Zijne „Gilette de Narbonne” bezorgde hem onder de tooneeldichters eene eervolle plaats
5	Vrijd.	1847. Wordt in den Amsterd. Stads Schouwburg eene Buitengewone Voorstelling gegeven, ter benefice van J. Ed. de Vries, bestaande in eene eerste opvoering van het oorspr. treurspel: „Graaf Willem II te Aken,” door Mr. Voorbeytel Cannenburg. De heer de Vries vervult de rol van Sikko Sjaardema.
6	Zaterd.	☉ L. K. 1843. Bij gelegenheid van den verjaardag van Z. M. den Koning werd in den Amst. Stads-Schouwburg, onmiddellijk na de opvoering van „Het Turfschip van Breda,” door Mevr. L. J. Stoetz-Majofski een feestzang voorgedragen, vervaardigd door den heer M. Westerman.
7	ZOND.	1862. Het genootschap „Melpoméne en Thalia” geeft in het lokaal Vliedzorg, te Amsterdam, eene voorstelling van: „De armen van Parijs.”
8	Maand.	Maria onbev. Ontvangenis. 1846. In den Schouw. te Amsterdam wordt eene groote muzikale kunst-uitvoering gegeven, door vier Hongaarsche Instrumentaal-zangers, die, alleen met hun spraakorgaan, het geluid van Viool, Oboë, Trompet en Hoorn hoogst natuurlijk weten na te bootsen.
9	Dinsd.	1869. Twaalfde gecomb. voorst. in den Amsterd. Stads-Schouw. ten voordeele der Maatsch. „Apollo.” Opgevoerd werd: „De grafsteen,” en „Francine de handschoenmaakster.”
10	Woensd.	Israël. Inwijdingsfeest. 1842. Wederoptreding, na haar herstel, van Mevr. Naret-Koning, in den Amsterd. Schouwburg, met de rol van Eulalia in „Menschenhaat en Berouw.”
11	Donderd.	1823. A. J. de Bull te Amsterdam geboren. Hij schreef met Mr. J. van Lennep in 1850 het treurspel: „De val van Jeruzalem.”

✧ DECEMBER ✧

- 12 Vrijd.
- 13 Zaterd. ☉ *N. M.* 1863. De beroemde acteur en tooneel-schrijver Friedrich Hebbel te Weenen overleden.
- 14 ZOND. 1848. Eerste voorstelling in den Amsterd. Schouwv. van: „De Hugenoten,” waarin de hoofdrol door Carl Formes vervuld werd.
- 15 Maand. 1700. Ter gelegenheid van den geboortedag van Philips V, wordt door de Antwerpsche Kamer „De Olijftak” opgevoerd: „De betwiste doodslag,” en „Het schuldig gemoed van den grooten Alexander,” van Mejuffr. Barbara Ogier.
- 16 Dinsd. 1770. Een van Duitschland's beroemdste componisten, Louis van Beethoven, te Bonn geboren.
- 17 Woensd. 1876. Opvoering in den Amsterd. Stads-Schouwburg van Shakespeare's treurspel „Othello,” waarin de wereldberoemde Ernesto Rossi met de hoofdrol optreedt.
- 18 Donderdag.
- 19 Vrijd. 1577. Sterft Nicolaas Rockox, Hoofdman van de Kamer „De Goudbloem,” en Burgemeester van Antwerpen.
- 20 Zaterd. ☽ *E. K.* 1801. De beroemde Deutsche tooneelspeler J. F. F. Fleck sterft te Berlijn, in den ouderdom van 44 jaar.
- 21 ZOND.
- 22 Maand. 1846. Eerste opvoering, in het Second-Théâtre français, van: „Agnes de Merance,” treurspel, van F. Ponsard.
- 23 Dinsd. 1876. De beroemde libretto-schrijver J. H. Vernoy, markies de St. George, in 76-jarigen ouderdom overleden.
- 24 Woensd.
- 25 Donderd. **Kerstmis. Belegering van Jeruzalem.**
- 26 Vrijd. **Tweede Kerstdag.**
1772. De Deutsche tooneeldichter Heinrich Joseph van Collin te Weenen geboren.
- 27 Zaterd. 1806. Gustaaf Kühne, verdienstelijk Duitsch tooneelschrijver, te Maagdenburg geboren.
- 28 ZONDAG. ☺ *V. M.*
- 29 Maand. 1830. N. A. Wijnstok te Amsterdam geboren. Hij schreef (Pseudoniem Arnold) eene menigte Blijspelen, voornamelijk voor Rederijkerskamers. Zijn laatste stuk was: „Mietje's vrijer.”
- 30 Dinsd. 1835. Eerste opvoering in den Keizerl. Schouwv. te Weenen, van Fr. Halm's „Griseldis”
- 31 Woensd. 1805. Abraham van Lee, later Secretaris van den Amsterd. Stads-Schouwburg, in die stad geboren.

VERJAARDAGEN
VAN DE
VORSTELIJKE HUIZEN
VAN
NEDERLAND EN BELGIË.

---

		geb.
18 Febr.	Prinses Louisa, Hertogin van Saksen, oudste dochter van Koning Leopold II.....	1858.
19 "	WILLEM III, Koning der Nederlanden, Groothertog van Luxemburg, enz. enz.....	1817.
28 "	Prins Frederik der Nederlanden	1797.
24 Maart.	Prins Philippe, Graaf van Vlaanderen	1837.
8 April.	Prinses Sophia der Nederlanden, gehuwd met Karel Alexander, Groothertog van Saksen-Weimar-Eisenach..	1824.
8 "	Prins Albert, jongste zoon van den Graaf van Vlaanderen.	1875.
9 "	LEOPOLD II, Koning der Belgen.....	1835.
9 Mei.	Prinses Marianne der Nederlanden.....	1810.
21 "	Prinses Stéphanie Clotilde, tweede dochter van Koning Leopold II.....	1864.
3 Juni.	Prins Baudouin, oudste zoon van den Graaf van Vlaanderen.	1869.
7 "	Prinses Charlotte, ex-Keizerin van Mexico	1840.
13 "	Prins Hendrik der Nederlanden.....	1820.
5 Juli.	Prinses Maria der Nederlanden, gehuwd met Willem, Prins von Wied.....	1841.
30 "	Prinses Clémentine, jongste dochter van Koning Leopold II.	1872.
2 Aug.	Prinses Adélaïde-Emma, dochter van den Vorst van Waldeck-Pyrmont.....	1858.
23 "	MARIA HENRIËTTE, Koningin der Belgen.....	1836.
25 "	Prins Alexander der Nederlanden.....	1851.
4 Sept.	Willem, Prins van Oranje.....	1840.
14 "	Prinses Hendrik, dochter van Prins Friedrich Carl van Pruisen	1855.
18 Oct.	Prinses Josephine, tweede dochter van den Graaf van Vlaanderen.....	1872.
17 Nov.	Prinses Marie, Gravin van Vlaanderen.....	1845.
30 "	Prinses Henriëtte, oudste dochter van den Graaf van Vlaanderen.....	1870.

S T A A T

DER

NOORD- EN ZUID-NEDERLANDSCHE
TOONEELGEZELSCHAPPEN.

SPEELSEIZOEN

September 1878 tot Mei 1879.

A M S T E R D A M.

S T A D S - S C H O U W B U R G.

HUISHOUDELIJK BEHEER:

JOHs. HILMAN.
J. F. TACK Hzn.
W. VAN LENNEP.

DE VEREENIGING:

„HET NEDERLANDSCH TOONEEL.”

Waarborg-kapitaal: f 100,000.— waarvan
f 10 000.— zijn gestort.

RAAD VAN BEHEER:

H. J. SCHIMMEL.
A. C. WERTHEIM.
L. A. H. HARTOGH
Mr. NIERSTRASS VAN TIENHOVEN.
J. ELIAS HACKE.
J. TJASINK, *Adviseur.*
J. H. RÖSSING, *Secretaris en Bibliothecaris*

ADMINISTRATIE:

W. STUMPF, *Directeur-gérant.*
C. J. MIENIKUS, *Secretaris.*
C. J. A. DE WITTE, *Boekhouder.*
L. A. J. KETTMANN, *Eerste Regisseur.*
F. STEMMERIK, *Tweede Regisseur en Eerste Tooneelmeester.*
W. P. DE LEUR, *Adjunct Regisseur en Tooneelmeester.*
C. J. MORIN, *Tweede Tooneelmeester.*
W. WIJSMAN, *Orkest-Directeur.*
L. A. KLEINE,   „

P E R S O N N E E L :

Dames:

- M. J. KLEINE-GARTMAN, vereerd door Z. M. den Koning met de groote gouden Medaille van Verdiensten, hoofdrol in alle vakken.
W. ELLENBERGER, Jonge eerste hoofd- en eerste rol.
A. E. FUCHS, Ernstige minnaresrol.
BERTHA VOS, Vroolijke minnaresrol.
A. VERWOERT, Eerste jonge boertige en behaagzieke rol.
EVELINA KAPPER, Jonge boertige zang- en tweede minnaresrol
W. J. R. ALBREGT-ENGELMAN, Karakterrol en caricaturen.
I. CHR. STOETZ, Goede moederrol en caricaturen.
C. POOLMAN.
S. VAN BIENE.
H. v. SLUIJTERS, Tweede moeder- en behaagzieke rol.
E. KRIENS-FUCHS, } Onnoozele rol.
W. VALOIS, }
A. B. L. RUFFA, }
E. C. C. COERDES DE LA }
BLJE, }
E. DENIS-KNIJP, }
C. FUCHS, }
A. LESGER-BRANDTE, }
A. BRANDTE, }

Rollen van
gedienstigheid.

Heeren:

- L. B. MOOR, Hoofdrol.
C. R. H. SPOOR, Eerste- en jonge eerste rol.
P. A. MORIN, Eerste- en redeneerende rol.
L. J. VELTMAN, Eerste karakterspeler en valsche rol.
J. H. ALBREGT, Eerste komiek en eerste karakterspeler.
D. H. N. VAN OLLEFEN, Eerste ernstige vader- en eerste rol.
K. VOS, Vaderrol.
D. M. ELLENBERGER, Vader- en knechtsrol.
W. P. DE LEUR, Tweede redeneerende rol.
C. P. T. BIGOT, Jonge eerste komiek.
JACQUES DE BOER, Jonge komiek en oude boertige vaderrol.
M. E. VAN BEEM, Onnoozele rol.
E. J. J. B. TOURNIAIRE, Jonge minnaar, zoo noodig, jonge komiek.
J. DE JONG, } Jonge ernstige
JAN C. DE VOS, } minnaarsrol.
L. K. W. M. PLAS, Tweede jonge minnaarsrol.
C. F. v. SCHOONHOVEN, Valsche rol.
C. C. J. VAN DIJK, }
C. C. VAN DOMMELEN, }
M. J. WENSMA, }
C. J. MORIN JR., }
D. B. W. VAN OLLEFEN JR., }
A. ISING, }
J. MEYER, }

Rollen van
gedienstigheid.

- L. A. ZAGWIJN, *Souffleur*.
A. BELINFANTE, "

'S - G R A V E N H A G E .

KONINKLIJKE HOLLANDSCHE SCHOUWBURG.

Korte Voorhout.

De Commissie voor den Schouwburg (uit den Gemeenteraad) bestaat uit de Heeren Wethouders:

Mr. F. M. BARON VAN DER DUIN, { aan wie zijn toegevoegd:
Mr. J. P. VAILLANT,
H. BELJERMAN.
Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS.
Jhr. Mr. V. E. L. DE STUERS.

DE VEREENIGING:
„HET NEDERLANDSCH TOONEEL.”

Waarborg-kapitaal *f* 100.000.—, waarvan
f 10.000.— zijn gestort.

RAAD VAN BEHEER:

H. J. SCHIMMEL.
A. C. WERTHEIM.
L. A. H. HARTOG.
Mr. NIERSTRASZ VAN TIENHOVEN.
J. ELIAS HACKE.
J. TJASINK, *Adviseur.*
J. A. RÖSSING, *Secretaris en Bibliothecaris.*

ADMINISTRATIE:

W. STUMPF, *Directeur-gérant.*
K. F. VAN BIJLEVELD, *Administrateur.*
L. A. J. KETTMANN, *Eerste Regisseur.*
F. STEMMERIK, *Tweede Regisseur en Eerste Tooneelmeester.*
W. P. DE LEUR, *Adjunct Regisseur en Tooneelmeester.*
C. J. MORIN, *Tweede Tooneelmeester.*
J. STRELITSKI, *Orkest-Directeur.*

PERSONEEL:

Dames:

M. J. KLEINE-GARTMAN, vereerd door Z. M. den Koning met de groote gouden Medaille van Verdiensten, hoofdrol in alle vakken.
W. ELLENBERGER, Jonge eerste hoofd- en eerste rol.
A. E. FUCHS, Ernstige minnaresrol.
BERTHA VOS, Vroolijke minnaresrol.
A. VERWOERT, eerste jonge boertige en behaagzieke rol.
EVELINA KAPPER, Jonge boertige zang- en tweede minnaresrol.
W. J. R. ALBREGT-ENGELMAN, Karakterrol en caricaturen.
I. CHL. STOETS, Goede moederrol en caricaturen.
C. POOLMAN.
S. VAN BIENE.
H. v. SLUIJTERS, Tweede moeder- en behaagzieke rol.
E. KRIENS FUCHS, } Onnoozele rol.
W. VALOIS, }
A. B. L. RUFFA, }
E. C. C. COERDES DE LA BIJE, }
E. DENIS-KNIJP, }
C. FUCHS, }
A. LESGER BRANDTE, }
A. BRANDTE, }

Rollen van
gedienstigheid.

Heeren:

L. B. MOOR, Hoofdrol.
C. R. H. SPOOR, Eerste- en jonge eerste rol.
P. A. MORIN, Eerste- en redeneerende rol.
L. J. VELTMAN, Eerste karakterspeler en valsche rol.
J. H. ALBREGT, Eerste komiek en eerste karakterspeler.
D. H. N. VAN OLLEFEN, Eerste ernstige vader- en eerste rol.
K. VOS, Vaderrol.
D. M. ELLENBERGER, Vader- en knechtsrol.
W. P. DE LEUR, Tweede redeneerende rol.
C. P. T. BIGOT, jonge eerstekomiek.
JACQUES DE BOER, Jonge komiek en oude boertige vaderrol.
M. E. VAN BEEM, Onnoozele rol.
E. J. J. B. TOURNIAIRE, Jonge minnaar, zoo noodig, jonge komiek.
J. DE JONG, } Jonge ernstige
JAN C. DE VOS, } minnaarsrol.
L. K. W. M. PLAS, Tweede jonge minnaarsrol.
C. F. v. SCHOONHOVEN, Valsche rol.
C. C. J. VAN DIJK,
C. C. VAN DOMMELEN,
M. J. WENSMA,
C. J. MORIN JR.,
D. B. W. VAN OLLEFEN JR.,
A. ISING,
J. MEYER,

Rollen van
gedienstigheid.

L. A. ZAGWIJN, *Souffleur*.
A. BELINFANTE,   "

Grand Théâtre, A. VAN LIER, Amstelstraat.

HOOGDUITSCH E OPERETTEN-VOORSTELLINGEN.

DIRECTION:

A. VAN LIER, *Director und Eigenthümer, führt zugleich die Ober-Regie.*

REGIE, MUSIKDIRECTION, INSPECTION.

WEIGELT, *Regisseur der Operette.*
MALJERHOFER, *Ier Kapellmeister.*
G. HAMBURGER, *IIer Kapellmeister.*
DUDOK, *Concertmeister.*
STOLZENBERG, *Chorführer.*
BAKELS, *Sekretär.*
HAGENAAR, *Orchester-Bibliothekar.*

G. SCHURIG, *Inspicient.*
ROSENSTEIN, *Souffeur.*
B. VAN LIER, *Cassirer.*
MELTZER, RONNEBERG, KROUWEL,
BRAUER und AARDBODEM, *Control.*
COSSARI, *Theaterdiener.*
VOS, *Theaterbote.*

TECHNISCHES UND HÜLFSPERSONAL:

DE BRUIN, *Theatermeister, mit 15 Gehülfen.*
HEIDE, *Decorationsmaler, mit 3 Gehülfen.*
BOUWKAMP, *Gasinspector, mit 2 Gehülfen.*
DIJCKMEESTER, *Feuerlöschinspector, mit 6 Gehülfen.*
Frau VOS, *Hausinspectorin.*
KREUKNIET und SCHUTTERO, *Garderobiers, mit 2 Gehülfen.*
GEBR. VAN DER STEMPEL, *Friseure.*
W. BOAS, *Requisiteur.*
ARKENBOUT, *Theaterabräumer, mit 3 Gehülfen.*
Dr. VANDOESBURGH, Dr. VON WERKHOVEN, Dr. DENTZ, *Theaterärzte.*
Mr. HARTOGH, DE BLAUW, MULDER und KANNE, *Rechtsconsulente.*
3 Ankleiderinnen. 12 Billetteurs.

GEËNGAGEERDE LEDEN:

Dames.

LINA MÄYR, (als Gast.)
EUGENIE STOLL, *1ste Zangeres.*
THEKLA MEIXNER, *2de Zangeres*
MARGOT COHEN, *Operett.-Soubrette.*
EMILIE HERRMANN, (Rollen à tout
genre.)
HERMINE POLLITZER, *Operetten-
Zangeres.*
EUPHROSINE SEELIG, (Moederroll.)
MAYERHOFER, *2de en 3de partijen.*
BERTHA GOLDFISCH, *2de Sou-
AMANDA GOLDFISCH, | bretten en
koor.*

MORINI,
A. FRÖHLICH, | kleine partijen en
FABRICI. | koor.
BERTHA WALTHER.
EMMA SCHURICH.
MARIE GRÜBER.
OPITZ.
RISTORFF.
WANDA LAMPRECHT,
CLARA LAMPRECHT,
HELENA ROCHER.
ELISABETH NEUMANN.

Heeren.

ROBERT ENGELHARDT, 1 ^{ste} Tenor.	E. BUCHHOLZ.
VICTOR BURCKHARDT, 1 ^{ste} Tenor.	R. STEHFEST.
H. JAEGER, Tenor Buffo.	O. STEINBERG.
CARL SEELIG, Bas Buffo.	HAMBURGER.
BERNH. HERRMANN, 1 ^{ste} Comique.	VON PRAG.
STOLZENBERG, Barriton.	CARL RITTER.
A. RUNGE.	GEILING.
J. A. SCHURIG.	ROUGE.
A. MEIJER.	PECHON.
L. BAUMEISTER.	VOGES.

ORDE DER VOORSTELLINGEN

GEDURENDE HET WINTER-SEIZOEN 1878—79.

Van 31 Augustus tot 30 September,
iedereren avond **Hollandsehe Opvoeringen.**

Van af 1 October:

Dinsdag: **Fransche Opera.** Directie **A. J. Defossez.**

Woensdag, Zaterdag en Zondag: **Duitsche Operetten.**

Vrijdag en Maandag: **Fransche Comedie.** Directie **Ch. René & Chamonin.**

Donderdag om de 14 dagen: **Hollandsehe Voorstellingen.** Bestuurders
de Heeren **Legras, van Zuylen en Haspels.**

Donderdag, om de 14 dagen: **Fransche Comedie.**

De tableaux der Fransche gezelschappen zie ommezijde.

Grand Théâtre A. VAN LIER, Amstelstraat.

REPRÉSENTATIONS DE LA TROUPE DU

Théâtre Royal Français de La Haye.

Direction: A. J. DEFOSSEZ.

TABLEAU DE LA TROUPE:

MM.

LHERIE, Fort Ténor d'Opéra et Traductions (dans l'Opéra-Comique les Chollet et Roger.) (Ténor de l'Opéra-Comique et du Théâtre Lyrique.)

BACH, Premier Ténor Léger.

VOISIN, Deuxième Ténor, Ténor d'Opérette.

MAYAR, Première Basse de Grand Opéra.

DESGORIA, Première Basse d'Opéra-Comique, deuxième de Grand Opéra.

LAMBERT, 2me Basse des Laruettes, Basse Bouffe.

DE BEER, Trial des Laruettes, Chantant l'Opérette.

DETAILLE, 2me Basse, Chantant l'Opérette.

BARTHOLETHY, 3me Ténor.

Mesdes.

DESGORIA, Première Chanteuse Légère d'Opéra-Comique.

BARRIER, Première Chanteuse Légère de Grand Opéra.

LAVILLE-FERMINET, Forte Chanteuse Taleon, les Galli-Marie.

PRAEGER, Forte Chanteuse Stoltz.

MASCARTZ, Première Dugazon, Première Chanteuse d'Opérette.

DENIS, Seconde Dugazon, seconde Chanteuse d'Opérette.

RUALDI, Seconde Dugazon.

Grand Théâtre A. VAN LIER, Amstelstraat,
REPRÉSENTATIONS DE LA
COMPAGNIE FRANÇAISE,

SOUS LA DIRECTION

De Messieurs CH. RENÉ & CHAMONIN.

TABLEAU DE LA TROUPE:

MM.

LATY, 1er Rôle de Comédie, de *Paris*.

ROMÉAL, jeune 1er Rôle.

CHAMONIN, grand 1er Comique, des Galeries St. Hubert de *Bruxelles* et
Régisseur général.

BOUILLOUD, Père noble, Financier.

BERTHAL, jeune Premier, Premier amoureux, de *Bordeaux*.

FLEURY, jeune Premier Comique, de *Marseille*.

ALCIME, deuxième 1er Rôle, Rôles de genre, de *Nancy*.

MARTINI, Sous-Régisseur, 2e Comique.

DEFRENNE, Utilité.

ACHILLE, Souffleur.

Mesdes.

DORBACK, 1er Rôle, fort jeune 1er Rôle, de *Paris*.

LEBRUN, forte jeune Première, de *Bordeaux*.

ZOÉ GILBERT, 1er Duègne, Mère noble, de *Genève*.

LECOURT, Coquette, de *Lyon*.

LECLERT, Ingénuité.

CHAMONIN, Soubrette.

SCHOUWBURG FRASCATI, *Nes.*

DIRECTIE:

G. PROT.

R E G I E:

J. G. DE GROOT, *Régisseur.*
ALEX. IBURG, *Orkest-Directeur.*
L. COERDES, *Tooneelmeester.*
F. C. VAN EWLIK, *Souffleur.*
W. H. LUS, *Réquisiteur.*
E. J. TARTAUD, *Kapper.*
J. C. HITTERS, *Machinist.*

P E R S O N N E E L:

Dames.

C. GÖTZ-SCHEPS.
P. VAN WESTERHOVEN-DE HEER.
SOPHIE SPOOR.
A. FUCHS-BARBIERS.
A. COERSEN.
G. L. SCHEPERS.
H. ZIJL-RÖMER.
M. J. HIESELAAR.
J. C. LUS-BARBIERS.
G. WOLFF.
A. SLUIJDERHOFF.
A. RIJNBERG.
M. GRADER.
A. VERKERK.
L. HAAS.
M. KOPPE.

Heeren.

F. P. KISTEMAKER.
J. G. DE GROOT.
A. VAN HILTEN Hz.
J. G. H. MESSERS.
W. RENTMEESTER.
L. VAN WESTERHOVEN.
D. LAGEMAN.
A. F. C. KIEHL.
A. C. KREEFT.
J. PH. KELLY.
J. JANSEN.
F. C. FUCHS.
A. BROK.
N. BORNEMAN.
G. W. HOGGUËR.

GUSTAVE PROT & ZN. *Décorateurs.*
H. SERNÉ & ZN., *Costumiers.*

THEATER TIVOLI, *Nes.*

DIRECTIE:

W. PIERRE DE BOER.

ADMINISTRATIE:

W. PIERRE DE BOER, *Directeur.*
HENRI MORRIEN *Régisseur general.*
W. KLEINE, *Tooneelmeester.*
CH. ROSKAM JR., *Décorateur.*
J. KEIJSSER *Orkest-Directeur.*
J. H. DESSAUER, *2e Orkest-Meester, Répétiteur.*
H. J. LOMANS, *Kassier en Secretaris.*
SEGGERS, *Controleur.*

PERSONEEL:

Dames.

E. BOUWMEESTER-HEILBRON.
A. KEIJSSER.
M. BUDERMAN-VAN DIJK.
M. AWATER.
VAN GELJTENBEEK.
A. BEEMS.
S. BLAAUW.
E. REININGH.
D. MEEUWISSEN.
P. FABRIJ.
S. HEILBRON.
S. VAN DIJK.
E. HEIL.
G. HOVIJ-VAN BREEMEN.

Heeren.

HENRY MORRIEN.
S. VAN BEEM.
J. VAN BIENE.
J. BUDERMAN.
H. LOOS.
TARTAUD.
ANDRÉ VAN DEN COLDER.
JURGENS.
A. VINK.
W. KLEINE.
D. PEREIRE.
JAMBROES.
PRONK.
DE RUIJTER.

J. ALBERS, *Souffleur.*
P. E. MOIR, *Costumier.*
G. J. STEENMAN, *Coiffeur.*
G. KLEIJN, *Chef-Machinist.*
POTHARST, *2e Machinist.*

Het Orkest bestaat uit 14 Personen; benevens 14 Dames en 14 Heeren Koristen..

NIEUWE ROTTERDAMSCH E SCHOUWBURG-VEREENIGING.

TOONEELBESTUURDERS:

LE GRAS, VAN ZUIJLEN en HASPELS.

PERSONEEL:

Dames:

S. DE VRIES.
CATH. BEERSMANS.
W. VAN OFFEL-KLEIJ.
W. G. VALOIS-SABLAIROLLES.
C. L. F. FAASSEN-VAN VELSEN.
L. EGENER-VAN DAM.
M. J. W. E. CHRISPIJN-STOETZ.
CAMILLE DUPONT.
E. VAN RIJK.
H. LUERS.
M. DE HEER.
M. DE BOER.
J. VAN VELSEN.
J. H. HEEZE.
M. JONAS.
B. VAN RIJK.

Heeren:

D. HASPELS.
ROSIER FAASSEN.
A. J. LE GRAS.
W. J. VAN ZUIJLEN.
J. M. HASPELS.
L. H. CHRISPIJN.
M. VAN NIEUWLAND JR.
W. VAN KORLAAR.
S. H. SPOOR.
ANTON VAN ZUIJLEN.
G. J. KEERWOLF.
B. RUIJSBROEK.
M. A. VAN DER LUGT MELCERT.
H. A. DUBOIS.
H. E. HUIJGENS.
KIEVITS.

A. J. LE GRAS, *Régisseur*.
B. LAMOT, *Secretaris*.
J. J. ROELANTS, *Boekhouder*.
J. F. PLAAT, *Decoratieschilder*.
G. K. G. VAN AAKEN, *Orkestmeester*.
J. CAHEN, *Tweede Régisseur en Tocneelmeester*.
P. J. AGTERSOON, } *Souffleurs*.
J. DE BOER, }
N. BAMBERG, *Kapper*.
J. L. BOEDEL S, *Réquisiteur*.

Het Personeel van de Nieuwe Rotterdamsche Schouwburg-Vereeniging treedt beurtelings op in den Grooten en in den Nieuwen Schouwburg te Rotterdam.

NEDERLANDSCHE SCOUWBURG VAN ANTWERPEN.

BESTUUR: VICTOR DRIESSENS.

Tooneeljaar 1878—79.

BESTUUR:

M. M. VICTOR DRIESSENS, *Algemeene Bestuurder.*
F. VAN DOESELAER, *Hoofd-Regisseur.*
F. CORTHALS, *Orkestmeester.*
HENRI VAN AEL, *Hoofdmachinist.*
E. VAN DE PAËR, *Stads-Toezichter.*

P E R S O N E E L:

Drama, Tooneel-, Zang- en Blijspel.

Heeren:

VICTOR DRIESSENS.
JOS. DIERCKX.
HENRI VAN KULJK.
F. VAN DOESELAER.
W. LEMMENS.
H. VAN OFFEL.
WAGEMANS.
DE SOMME.
J. TILLENB.
J. DE SMET.
H. SPOORMANS.
HENRI VERSTRAETEN.
FREDERIK DE VETS.
F. SCHRAMADE.
J. DUPONT.
VAN ROEY.

Dames:

Mev. ALEIDIS.
" J. VERSTRAETEN-LAQUET.
Mev. E. CORYN-DRIESSENS.
Mej. ESTHER VAN RYK.
Mev. DESOMME-GASSEB.
Mej. LOUISE HENS.
Mev. LEMMENS-BEERSMANS.
" KAMPHUIJZEN - COLPAAR.
Mej. A. WAGEMANS.
" ANNA MUHLRADT.
Mev. M. RIPP.
Mej. JEANNETTE.
" CLEMENCE.
" TRINETTE.

Dames en Heeren Koristen en rollen van gediensligheid.

B E D I E N D E N:

F. DERICKX, *Eerste Controleur.*
H. VERHAGEN, *Tweede " "*
D. KAMPHUIJZEN, *Bureaulist, belast met de verhuring van plaatsen.*
F. DENECKE, *Tweede Bureaulist.*
J. VAN BEYGAERDE, *Belast met het abonnement.*
Wed. CORYN-DRIESSENS, *Kleedingbezorgster. (Costumière).*
P. TIMMERMANS, *Hulp-Costumier.*
M en Mev. L. GREPZINGER, *Kappers. (Coiffeurs).*
L. BASTIAENS, *Opgever. (Souffleur).*
S SCHRAM, { *Tooneelbedienden.*
PIERLO, {
J. STEVENS, *Bode.*

O R K E S T.

NEDERLANDSCHE SCHOUWBURG VAN ANTWERPEN.

ABONNEMENTS-VOORWAARDEN.

- 1° Het tooneeljaar bevat 60, de abonnementsmaand 10 voorstellingen.
- 2° Het abonnement begint den dag der opening; het is persoonlijk, wordt op voorhand betaald bij de inschrijving op het bureel van locatie; en zal niet kunnen verbroken of aan andere personen overgedaan worden, dan met toestemming van den Bestuurder, en, in dit geval, alleen aan personen zonder abonnement.
- 3° Voor iedere loge zal er maar één titularis zijn, die verantwoordelijk blijft voor het bedrag van het abonnement.
- 4° Den Heeren Abonntenen per maand, die hun abonnement zouden willen staken, wordt verzocht er kennis van te geven aan het bureel, tijdens de voorlaatste voorstelling; zoo niet, dan zal hun abonnement als voortdurend beschouwd worden.
- 5° Men zal zich kunnen abonneeren aan het bureel van locatie, gevestigd in den Schouwburg (zijkant rechts), dat te dien einde dagelijks open zal zijn van 11 tot 3 ure; op de dagen der voorstellingen van af 10 ure.
- 6° De Bestuurder behoudt het recht, voorstellingen te geven bij opschorsing van abonnement.

PRIJZEN DER PLAATSEN:	AAN HET BUREEL		VOOR 'T ABONNEMENT	
	DES	VAN	MAANDEL	JAARL.
	AVONDS.	LOCATIE	10 voorst.	60 voorst.
Orkest-Plaatsen (Stalles).....	fr. 3.—	fr. 3.25	fr. 15.—	fr. 80.—
Balcon-Plaatsen en Amphitheater...	" 2.50	" 2.75	" 13.—	" 70.—
Benedenloges en Loges 1 ^{ste} Rang (4 personen à fr. 2.50).....	" 10.—	" 11.—	" 50.—	" 270.—
Parket-Stalles, Gaanderij 2 ^{de} Rang..	" 2.—	" 2.20	" 10.—	" 55.—
Parket.....	" 1.50	" 1.65	" 8.—	" 45.—
Loges 2 ^{de} Rang (4 personen fr. 1 25)..	" 5.—	" 5.50	" 25.—	" 135.—
Parterre.....	" 1.—	" 1.10	" 5.—	" 27.—
Derde Rang.....	" 0.75	" 0.80		
Vierde Rang.....	" 0.30			

FAMILIEBILJETTEN

Geldig voor het gansche tooneeljaar, behalve den Zondag, de Benefietvoorstellingen en bij opschorsing van abonnement.

10 BILJETTEN: 15 FRANKEN.

Toegang gevende tot: *Orkest-plaatsen (Stalles), Balcon-plaatsen en Amphitheater, Beneden-loges Loges 1ste rang*

STAD GENT. — MINARDSCHOUWBURG.

LIJST DER PERSONEN,
VERBONDEN AAN HET
NEDERLANDSCH TOONEEL TE GENT,
ONDER LEIDING VAN
J. FAUCONNIER,

Tooneeljaar 1878—1879.

Heer RANS.....	} Tooneelmeesters. Orkestmeester. 2de Orkestmeester.
" ADOLF VAN WETTEREN.....	
" VAN HERZEELE	
"	

DRAMA EN TOONEELSPEL.

Heeren.

HERMANS, Hoofd- en Karakterrollen.
RANS, Eerste jonge rollen.
WANNYN, Gemarkerde rollen.
VAN DEN KIEBOOM, Reden. rollen.
J. BARGER, Minnaars- en luim. rollen.
ASSUMP. Minnaarsrollen.
DE MAERTELAERE, 2de luimige roll.
COCKELBERG, 2de Vader- en Carikatr.

Rollen van gediensligheid.

STOUTEMANS.
PONTSEELE.
GOMES.
JANSEN.
HOOGSTOEL.
RYNDERS.

Dames.

Mej. E. DE TERRE, Eerste hoofdrollen.
Mev. HUART-BACHEL, Minnares- en
coquette rollen.
" RANS-OVERHEYDEN, Luimige
Minnaresrollen.
Mej. REININGS, jonge rollen.
" ZENAÏDE, Id.
Mev. FAUCONNIER, Moeder- en Cari-
catuurrollen.
Mej. MARGUERITE, Kinderrollen.

Rollen van gediensligheid.

" RYNDERS.
" LEONIE.
" JEANNETTE DE WETTER.
" J. VAN DER HAEGHE
" M. DE GRyse
" M. ANDRIËSCHE

B L I J S P E L.

Heeren.

HERMANS, Vaderrollen.
VAN DEN KIEBOOM, Oude komiek-
en caricatuurrollen
WANNYN, Boertige rollen.
RANS, Eerste Minnaarsrollen.
J. BARGER, Minnaars- en boertige rollen.
ASSUMP, Minnaarsrollen.
COCKELBERG, Tweede Vaderrollen.
DE MAERTELAERE, Tweede Komiekr.

Dames.

Mev. RANS-OVERHEYDEN, Eerste
luimige rollen (*soubrette*).
Mej. REININGS, Minnaresrollen.
" ZENAÏDE, Id.
Mev. HUART-BACHEL, Coquette rol-
len.
Mej. DE TERRE, Moederrollen.
Mev. FAUCONNIER, Caricatuurrollen.

B E D I E N D E N.

DE VAERE, *Controleur*.
MAES, *Opper-machinist*.

REYNS, *Kleding-bezorger*.
J. VERMEULEN, *Pruikemaker*.

.....Belast met de ontvangst der abonnementen.

STAD GEND. — MINARDSCHOUWBURG.

VOORWAARDEN VAN ABONNEMENT.

De vertooningen zullen plaats hebben des Zondags en Dinsdags van elke week, te beginnen den 29 September 1878.

Het algemeen abonnement is per maand, en zal bestaan uit 8 voorstellingen.

Ten einde aan de geabonneerden alle gemak tot het bijwonen der voorstellingen te bezorgen, zullen er geschrante abonnementen gegeven worden, dat is te zeggen, ééne vertooning per week, de eene week des Zondags en de andere 's Dinsdags.

Men zal zich insgelijks voor den Zondag alleen kunnen abonneren.

Het abonnement is niet persoonlijk, de eerste maand uitgezonderd.

Er zullen ook familiekaarten gegeven worden, geldig voor de abonnementsmaand, waarin zij genomen zijn, en dienende voor den Zondag of Dinsdag, naar keuze.

De familiekaarten hebben geene vaste plaats; men kan slechts des avonds aan het Bureel het nummer der beschikbare plaatsen verkrijgen.

De abonnementsprijs is betaalbaar bij het ontvangen der kaarten voor de eerste vertooning van elke maand.

De personen, die wenschen hun abonnement te eindigen, worden verzocht er vóór de laatste vertooning der maand kennis van te geven, zoo niet, dan zullen zij beschouwd worden als hun abonnement te behouden.

Abonnementsprijs voor 8 vertooningen.		Prijzen der Plaatsen aan het Bureel.	
Loge 1ste Rang en Baignoire		1ste Rang en Baignoire	Fr. 2.50
(Persoonlijk)	Fr. 12.—	Stalle	" 2.—
(4 personen)	" 44.—	Tweede Rang	" 1.50
" 2de Rang (persoonlijk)	" 8.—	Parket en Balkon	" 1.—
(4 personen)	" 28.—	Balkon (Dinsdag)	" 0.75
Stalle (persoonlijk)	" 10.—	Galerij	" 0.30
Parket en Balkon	" 6.—		

Abonnementsprijs voor de Zondagen. — 8 vertooningen.

Loge 1ste Rang (Persoonlijk)	Fr. 14.—
" " (4 plaatsen)	" 48.—
" 2de " (Persoonlijk)	" 9.—
" " (4 plaatsen)	" 32.—
Stalle (Persoonlijk)	" 12.—
Parket en Balkon	" 7.—
12 familiekaarten, 1ste Rang of Baignoire	" 21.—
Id. 2de Rang	" 12.—
Id. Stalles	" 18.—
Id. Parket en Balkon	" 9.—

De familiekaarten hebben geene vaste plaats; men kan slechts des avonds aan het Bureel het nummer der beschikbare plaatsen verkrijgen.

Gezien door het College van Burgemeester en Schepenen:

GRAAF DE KERCHOVE DE DENTERGHEM.

De Gemeente-Secretaris,

A. J. DE VYLDER.

Gent, den 5 September 1878.

TOONEELSCHOOL,
OPGERICHT DOOR HET
NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND,
MET MEDEWERKING VAN DE

Maatschappij tot Nut van het Algemeen.

Schans bij de Raambarrière, te Amsterdam.

GEOPEND 1 DECEMBER 1874.

COMMISSIE VAN TOEZICHT:

H. J. SCHIMMEL, *Eerelid.*
Mr. G. VAN TIENHOVEN, *President.*
Prof. B. J. STOKVIS, *Vice-President.*
J. ELIAS HACKE, *Secretaris-Penningmeester.*
H. BINGER.
Prof. J. G. DE HOOP SCHEFFER.
H. DE VEER.

DIRECTEUR:

W. C. GOTELING VINNIS.

LEERAREN:

Mevr. M. J. KLEINE-GARTMAN, Voordracht en Oefening op het Tooneel.
W. C. GOTELING VINNIS.... Voordracht.
W. J. HOFDIJK..... Geschiedenis van het Costuum.
Mevr. de Wed. L. S. P. MAKKINK,
geb. NOORDEWIER, Conversatieles en Letterkunde.
W. STEELINK..... Teekenen.
C. L. MATTERN..... Zang.
E. WITT..... Mimisch-plastische standen, binnen komen
groeten, knielen enz, schermen, excer-
ceeren en dansen.
J. BAUMANN..... }
C. H. JAQUEMET..... } Cijferen, geschiedenis, aardrijkskunde,
Nederlandsche-, Fransche-, Duitsche-
en Engelsche taal.

De School telt bij den aanvang van dit jaar 12 leerlingen.

Uit het reglement nemen wij de volgende artikelen over:

ART. 1. De Tooneelschool is eene instelling van het Nederlandsch Tooneel-
verbond en als zoodanig ingericht volgens de Statuten van dat Verbond
en de besluiten der Algemeene Vergadering.

ART. 2 Het onderwijs wordt gegeven in een driejarigen cursus.

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

HOOFD-BESTUUR.

Prof. A. PIERSON, *Voorzitter.*
Dr. B. J. STOKVIS, *Onder-Voorzitter.*
Mr. J. N. VAN HALL, *Secretaris.*
JOSEPH JACOBSON (Rotterdam), *Penningmeester*
W. J. HOFDIJK.
Mr. A. BLOEMBERGEN Ez (Leeuwarden).
Mr. JULIUS VUYLSTEKE (Gent).

AFDEELINGSBESTUREN.

Rotterdam.

JOSEPH JACOBSON, *Voorzitter.*
Dr. H. TH. KARSTEN, *Secretaris.*
C. A. VAN DEN ABEELE, *Penningm.*
F. D. O. OBRE
R. P. THOOFT.

Amsterdam.

M. A. PERK, *Voorzitter.*
W. J. HOFDIJK, *Vice-Voorzitter.*
C. G. VAN DER STAR, *Secretaris.*
H. BINGER, *Penningmeester.*
J. ELIAS HACKE.

Leeuwarden.

Mr. A. BLOEMBERGEN, *Voorzitter.*
Mr. W. A. VAN SLOTERDIJCK,
Secretaris en Penningmeester.
Mr. W. J. VAN WELDEREN
BARON RENGERS
S. DRAISMA VAN VALKENBURG.
T. GRATAMA

's Gravenhage.

Mr. J. E. BANCK, *Voorzitter.*
Mr. A. WZN. JACOBSON, *Secretaris.*
Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS,
Penningmeester.
Dr. JAN TEN BRINK.
A. ISING.

Utrecht.

J. C. VAN EELDE, *Voorzitter.*
W. K. M. VROLIK, *Vice-Voorzitter.*
Dr. L. J. MORELL, *Secretaris en*
Penningmeester.

Dordrecht.

C. J. J. VERBROEK VAN NIEUW-
BEIERLAND, *Voorzitter.*
H. J. KIEWIET DE JONGE,
Secretaris.
J. A. FRANÇOIS, *Penningmeester.*
P. ZADOKS SZN.
H. P. DE KAT VAN HARDINX-
VELD.

's Hertogenbosch.

D. G. M. ROLDANUS, *Voorzitter.*
Jhr. J. W. M. VAN DER DOES
DE WILLEBOIS, *Secretaris en*
Penningmeester.
Baron R. A. J. L. GANSNEB gen.
TENGNAGEL.
J. N. HOUBA.

Gouda.

H. W. G. KONING, *Voorzitter.*
Mr. W. J. FORTUYN DROOGLEE-
VER Jr., *Secretaris.*
D. LULIUS VAN GOOR, *Penningm.*

Gent. België.

P. GEIREGAT, *Voorzitter.*
B. BLOCK, *Secretaris.*
J. DE VIGNE.
P. FREDERICK.
J. VAN HOORDE.
A. HOSTE.

Zwolle.

Mr. J. THIEBOUT, *Voorzitter.*
F. G. VAN PESCH, *Secretaris.*
G. D. SWANENBURG DE VEIJE

MAATSCHAPPIJ „APOLLO”.

OPGERICHT ONDER BESCHERMING VAN WIJLEN H. M.

SOPHIA FREDERICA MATHILDA,

Koningin der Nederlanden,

1 October 1849.

TOEZIENDE COMMISSARISSEN:

Sedert 1867 de Heer JOHs. HILMAN.
" 1870 " J. F. TACK Hzn.
" 1876 " Mr. WILLEM VAN LENNEP.

Sedert 1873 de Heer A. J. BURLAGE. . . . . *Makelaar der Maatschappij.*
" 1869 " Mr. RUD. B. BENJAMINS, *Consulent* "
" 1878 " Dr. D. J. COSTER . . . . *Geneesheer* "
" 1869 " P.J.A. TEN DOESSCHATE, *Heelmeester* "

BESTUUR:

Sedert 1864 de Heer C. J. MIENIKUS, *President (Oprichter).*
" 1868 " L. A. J. KETTMANN, *Secretaris.*
" 1854 " J. P. BOAS, *Thesaurier.*
" 1875 " J. BERSEE, *Muziek-Commissaris.*
" 1862 " S. VAN BIENE, *Vice-President.*
" 1874 " W. VAN HEESBEEN, *Adj. Secretaris.*
" 1875 " D. STRELITSKI, *Adj. Thesaurier.*
" 1876 " A. DE LEEUW, *Adj. Muziek- en Lokaal-Commissaris.*
" 1861 " H. G. KIEHL, *Mede-Bestuurder voor de Afdeeling*
's Gravenhage.
" 1876 " J. M. HASPELS, *Mede-Bestuurder voor de Afdeeling*
Rotterdam.
" 1877 " J. F. VAN DOEZELAAR, *Mede-Bestuurder voor de*
Afdeeling België.

Honoraire Leden	31.
Kunstlievende Leden	172.
Contribueerende Leden	95.
Uitkeering genietende Leden	21.

NB. De Leden die uitkeering genieten, ontvangen jaarlijks *f* 200.—
Dit jaar genoten zij bovendien een extra gratificatie van *f* 25 ieder.

FONDSSEN:

Vast fonds à $2\frac{1}{2}$ %	<i>f</i> 27000.—
Uitkeeringsfonds	» 33300.—
	<hr/>
	Nominaal <i>f</i> 60300.—
Deposito Kas-Vereeniging	<i>f</i> 900.—
Saldo in kas.	» 129.69
	<hr/>
	<i>f</i> 1029.69

Gedurende 't afgelopen Maatschappelijk jaar aan Rechthebbenden uitgekeerd.	<i>f</i> 4234.80
Gedurende het negen- en- twintigjarig bestaan der Maatschappij aan Rechthebbenden uitgekeerd	» 40046.80

~~~~~
H O O F D S T U K   I I I   D E R   W E T .

KUNSTLIEVENDE LEDEN zijn:

Zij, die zich tot eene vrijwillige jaarlijksche bijdrage aan de Maatschappij verbinden. Zij hebben daarvoor het recht van vrijen toegang tot de Tooneelvoorstellingen, Concerten, enz , die door de Maatschappij gegeven worden.

Bewijzen van deelname en alle verlangd wordende inlichtingen, betreffende de Maatschappij »Apollo», kunnen belangstellenden bekomen bij den Heer C. J. MIENIKUS, President, Tweede Weteringdwarstraat, No. 53, en bij den Heer L. A. J. KETTMANN, Secretaris, Vijzelgracht, No. 24, te Amsterdam.

GOETHE'S FAUST,

DOOR

T. H. DE BEER.

'k Geloof aan goede geesten,
Wier blik op 't pad der aard,
Bij vreugde en rouwe-feeften,
Beschermend om ons waart.
'k Geloof er aan. Ze omgeven
Mij met hun toovervlerk,
En maken m' in dit leven
Voor 's afgronds lagen sterk.

Dat zeggen we Van der Hoop na, en evenals hij, gelooven wij aan dien geheimzinnigen invloed ten goede, die ons hier tot medelijden, daar tot weldoen, elders tot hulpverleenen aandrijft, zonder dat we ons rekenschap kunnen geven van de oorzaak, die ons met onweerstaanbare macht tot dat alles bewoog. Ja, er zijn *goede geesten*, die ons bezielen tot al wat goed en schoon is. En waar de reine gloed eener eerste liefde ons wonderen laat doen, waar de edelste menschenliefde, of 't besef van nuttig te moeten zijn voor de menschheid, ons aanzet tot groote daden, ja, daar is een goede geest, die ons aandrijft en sterkt, en in den vurigen oven van hartstocht en gevaren, met engelenwiek den vuurgloed van ons keert.

Maar ik geloof ook aan booze geesten, die ons aandrijven tot valsheid en bedrog, tot laster en logen, die de onschuld verleiden en de deugd verlokken, en den val des

rampzaligen alleen met hatelijk, sarrend gelach en tergend gegrijs aanzien. Vlucht niet de misdadiger, als door een boozen geest gedreven, van de plaats zijner misdaad? Drijft niet een booze geest Othello aan, om zijne beminde gade, zelfs tegen zijn wil, den doodelijken slag toe te brengen? Drijft niet een booze geest den onervaren jongeling naar de speeltafel, waar hij weet, dat deugd en eer zullen bezwijken onder de aanvallen van den laagsten, meest ontembaren hartstocht?

Maar, niet waar? we zijn in onze eeuw te verlicht om aan dergelijke sprookjes geloof te slaan. We hebben gebroken met de fabelen onzer jeugd, met de droomen onzer jongelingschap, met de spiegelbeelden van later tijd. We zijn sterke geesten. We gelooven alleen wat we zien, ... en ziedaar de treurigste zegepraal, die 't verstand ooit op 't gevoel behaalde.

Het proza des levens wil de koude werkelijkheid, de wetenschappelijke waarheid.

Maar de dichter, het kind der natuur, die den goden 't naaste is, en met één vinger het verleden en het heden aanraakt, ziet nòg die geesten, ontwaart nòg die schimmen, en ze worden voor hem levende wezens, die denken en handelen, die gevoelen en spreken.

Er is een moord gepleegd!... Een liefhebbend vader, een trouwe echtgenoot is verraderlijk gedood, en de gade van den verslagene, even misdadig als de moordenaar, reikt dezen, na korten tijd, de hand der trouw. De zoon gevoelt, begrijpt, maar hij kan het niet uitspreken. In zijn binnenste gevoelt hij zich gedrongen, het vreeselijk geheim te ontsluiten en den dood zijns vaders te wreken. Hij denkt aan den ongelukkige, en de nagedachtenis zijns vaders geeft hem kracht en drijft hem aan.

Voor den dichter is dat niet genoeg! Hamlet *ziet* den geest zijns vaders en *hoort* dien spreken. Die geest roept hem en zet hem aan.

Eerzucht, heerschezucht, geldzucht brengen den gunsteling des konings tot koningsmoord, en de vorst valt als 't slachtoffer eens verraders.

Maar de dichter roept de heksen op de heide, om Macbeth aan te zetten tot den moord, althans hem de eerste gedachte daartoe te geven. En als zelfvertrouwen, hoop en list hem veiligheid beloven, dan spiegelen de heksen hem weer eene schoone toekomst voor. En als de gedachte aan zijn vermoorden vriend hem schrik aanjaagt, treedt de geest des verslagenen binnen en plaatst zich naast hem aan tafel, ... voor hem, en voor hem *alleen*, zichtbaar. En als alle hartstochten samenwerken, om in de borst van de koningin der Katten den wensch te doen ontstaan, een paar gehate mededingers uit den weg te ruimen, dan bevolkt de dichter de plaats harer overpeinzingen met heksen en geesten, en laat haar door tooverkracht uitvoeren, wat eenvoudig ook op menschelijke wijze kon geschieden.

Geen wonder, dat Goethe, waar hij het meest ingewikkelde vraagstuk des levens voor onze oogen zich laat ontwikkelen, gretig gebruik maakt van de oude sage, waarin verhaald wordt, hoe Dr. Johann Faust, een tijdgenoot van Melanchton, zich, gelijk van zooveel anderen verhaald wordt, aan den duivel overgaf, en wel op voorwaarde, dat deze hem omtrent alles zou inlichten en hem altijd zou laten genieten. Een hond, Praestigiär, die menschengedaante kan aannemen, vergezelt hem; een bediende, Wagner, is zijn handlanger, en een beeldschoon meisje zou zijne vrouw geworden zijn, hadde de duivel hem dit toegelaten. In laag

genot verzonken, slaat eindelijk het uur, waarop hij den booze in handen zal vallen, en onder ijzingwekkende omstandigheden voert deze hem met zich naar het rijk der duisternis.

De verschillende bewerkingen der sage, de meesterlijke tragödie van den Engelschman Marlowe, en het stuk, dat in Goethe's jeugd op het marionetten-theater werd gespeeld, dat alles komt in hoofdzaak met elkander overeen; de dichter heeft blijkbaar al die stukken gekend en er hier en daar gebruik van gemaakt.

Bij het bespreken van Goethe's werk zal ons echter duidelijk blijken, hoe we met een anderen Faust, een ander verdrag, een anderen Mephistopheles, eene andere handeling en eene andere ontknooping te doen hebben.

Het eenige denkbeeld, dat Goethe aan het oude verhaal ontleende, was het beeld van den mensch, *die naar bevrediging van zijn dorst, naar kennis haakt, maar in zijn streven beperkt blijft binnen de grenzen van zijn eindig verstand, dat hem niet toelaat tot in het oneindige door te dringen. Mismoedig over die beperking, gaat hij in zinnelijken lust onder, maar weet zich eindelijk weer te verheffen.*

Het lage beeld van den Faust der sage, die in het slijk der zonde schier ondergaat, is bij Goethe eene persoonlijkheid geworden, die, wel is waar, al te vermetel naar dieper kennis streeft, maar toch nog altijd edel en verheven is; die wèl voor een oogenblik zijn zedelijk standpunt verliest, maar toch op zijn donker pad zich nog bewust blijft van den rechten weg, dien hij heeft te gaan; die zich wel aan allerlei afdwalingen schuldig maakt, maar toch eindelijk in de ontwikkeling van echt menschelijke werkzaamheid het doel en de strekking des levens erkent.

Het kan evenmin mijne bedoeling zijn, eene uitvoerige analyse van den Faust te geven, als een volledige commentaar te leveren.... Ik wensch alleen den Faust, wat ik pleeg te noemen, te »ontduivelen,» en, terwijl ik, zoo vaak mogelijk op Goethe's beeldspraak zelve terugkom, toch hoofdzakelijk eenige zijner beelden en figuren te schetsen, zoodat ze, zoowel voor hen, dien het boek ten vertrouwen vriend werd, als voor hen, die het alleen bij geruchte kennen, in behoorlijken samenhang een geheel vormen, dat in zekeren zin eene teekening — hoe zwak ook — zijn mag van het reusachtig doek, waarop de dichter zijne karakters teekent.

Als men van groote mannen gaat spreken, pleegt men den tijd en de plaats hunner geboorte op te geven, ... reden genoeg, dit ook bij de monumenten in de letterkundige wereld te doen. Bij Goethe's Faust is dit echter onmogelijk.

Het werk heeft geene geboorteplaats. Op allerlei plaatsen: in Duitschland, Frankrijk, Zwitserland, Italië en Sicilië heeft de dichter er aan gewerkt. Evenmin heeft het een geboortejaar. In 1770 kwam de dichter het eerst op het denkbeeld; in 1774 schreef hij te Straatsburg de eerste alleenspraak van het eerste deel, en op den 28 Aug. 1831, op zijn geboortedag, sloot hij het manuscript als geëindigd af, misschien omdat hij zich niet opnieuw wilde afvragen, of het wel voltooid was. In een zijner brieven aan Schiller verklaart hij, dat hij vreest, het stuk nooit tot de gewenschte volkomenheid te brengen; op de strengste eischen wilde hij veeleer wijzen, dan er aan te voldoen, en hij wilde zorgen, dat ieder deeliets aanlokkends kreeg en wat te denken gaf; terwijl het geheel echter altijd een fragment zou blijven.

En waar Goethe's secretaris, Eckermann, hem vraagt, welk denkbeeld bij Faust eigenlijk wel ten grondslag was gelegd, en er zelf een opgeeft, dat hij er in meent te vinden, daar antwoordt Goethe: (E. III. 173) »Alsof ik dat zelf wist en zeggen kon! Van den hemel door de wereld ter helle, dat zou desnoods iets wezen; evenwel is dat geen idee, maar enkel het beloop der handeling. Dat de duivel zijne weddenschap verliest, en dat een mensch, die bij zware afdwalingen toch onophoudelijk naar het betere streeft, *verlost* behoort te worden, dat is, wel is waar, eene vruchtbare gedachte, die veel verklaart; maar het is toch geen idee, dat bij het geheel en bij elk tooneel in het bijzonder ten grondslag ligt. Het was ook inderdaad wat moois geworden, als ik een leven, zoo rijk, zoo bont, zoo afwisselend, als ik in den Faust heb voorgesteld, op het snoertje had willen rijgen van een enkel doorlopend idee. Het was bovendien bij het dichten volstrekt mijne gewoonte niet, er naar te streven, eene gedachte in lichamelijke gedaante te laten optreden. Ik heb indrukken ontvangen, die ik afrond en vorm,... die ik in woorden overbracht, opdat de lezer bij het lezen hetzelfde zou gevoelen, als ik bij het schrijven.»

Goethe denkt in de »opdracht» aan zijne jeugd en de vrienden zijner jeugd, aan zijn eigen veelbewogen leven en zijne wisselende gemoedsgesteldheid, en schijnbaar geheimzinnig, maar toch bij den dichter, die fantasie en werkelijkheid dooreenstrengelt, volkomen verstaanbaar, klinkt het slot:

Wat ik bezit, zie ik in neevlen wijken,
En wat verdween, wordt mij weer werkelijkheid.

In een »Voorspel op het tooneel» toont de dichter verder, in een humoristisch gesprek tusschen den directeur van

het theater, den dichter en een tooneelspeler, dat het stuk niet is bestemd de kas te vullen, of de toejuiching der menigte te verwerven, door op het effect te werken; dat het niets is, kan of mag zijn, dan eene ontboezeming van den dichter, en hij vat dit samen in de woorden:

Het schijnschoon is voor 't oogenblik geboren;
Het ware gaat door de eeuwen niet verloren.

De tooneelspeler wil hem nog *eene* les op 't hart drukken:

Laat Fantasie met al haar toebehooren,
Vernuft, verstand, gevoel, verbeelding, vrij
Weerklinken in de ruime schouwburgkoren;
Maar dat dit al *niet zonder dwaasheid* zij.

terwijl de Directeur er bijvoegt:

En denk vooral, voor wien gij verzen schrijft:
Als d' een verveling herwaarts drijft,
Komt de ander, wel verzaad, van 't middagmalen;
En wat van alles 't allerergste blijft:
Zoo menig komt van beurs of krantenzalen;
Men komt verstrooid, als op een maskerade;
Nieuwsgierigheid voert slechts de kijkers mee;
De dames geven zich en haar toilet ten beste,
En spelen zonder gage mee.

En in wanhoop roept hij uit, dat zijn publiek al reeds oververzadigd is, want:

Wel zijn zij juist het beste niet gewoon;
Maar, ach! zij hebben razend veel gelezen.
Hoe maken wij, dat alles nieuw en frisch,
Vermaaklijk en toch ook belangrijk is?

De inleiding tot het stuk, die bij de opvoering wordt weggelaten, is het voorspel in den hemel. Mephistopheles, de lichtschuwende booze geest, heeft zich onder de hemel-

sche legerscharen gemengd en Faust bij God aangeklaagd, omdat hij zich in zijn streven naar waarheid boven den strijd der zinnelijkheid verhief. Gelijk dit bij Job verhaald wordt, geeft de Heer ook hier Faust aan hem over »zoolang hij nog op aarde leeft;” immers, na den dood zal de booze geest van het aardsche geen macht meer over hem kunnen hebben.

Mephistopheles betreurde het, dat de mensch zich niet maar eenvoudig aan het zinnelijke hield.

Hij zou, zegt hij, een weinig beter leven,
Hadt Gij hem niet een sprank van Uwen geest gegeven;
Hij zegt: verstand, en 't dient, naar allen schijn,
Om dierlijker dan eenig dier te zijn.

Immers, 't zal blijken, hoe Faust juist door zijn verstand ongelukkig wordt, dewijl hij niet tevreden is met zijn beperkt weten en kennen.

De Heer verzekert echter, dat Hij Faust eenmaal tot rust en bevrediging zal brengen. Hoe verward hij Hem diene, Hij weet, wat er van hem te wachten is, gelijk de tuinman bloem en vrucht voorziet aan 't boompje, dat pas zijn eerste blaadjes ontplooit. »Zoolang de mensch naar de waarheid streeft, moet hij dwalen; maar ieder menschenkind is zich ook in zijne afdwalingen den rechten weg bewust. En wat Mephistopheles aangaat, ook deze heeft zijn nut” — zoo vervolgt de Heer — »want

Des menschen werkzaamheid kan al te snel verslappen,
Hij mint zoo licht een trage, zoete rust,

en juist de twee menschen, die, om met Paulus en met Faust te spreken, de mensch in zich gevoelt, moeten dienen, om hem wakker te houden, hem aan te zetten tot den arbeid, tot den strijd.”

Thans tot den inhoud der eigenlijke tragœdie overgaande, ontmoeten wij al dadelijk Faust zelven, alleen in zijne studiecel. Het is een oud, spookachtig verblijf, dat een deel van de kloosterachtige woning uitmaakt, waar Faust zijn verblijf houdt. Hoog verheffen zich langs de muren de rijen boeken in statige perkamenten banden. Deftige folianten liggen hier en daar geopend, en bij het halflicht eener kaplamp, waarvan het licht alleen het gelaat des geleerden geheel beschijnt, valt ons oog op eene kloeke, schoone gestalte, in de toga des geleerden, die, in half liggende houding, in den ouderwetschen zetel heeft plaats genomen. Een fluweelen onderkleed is met een lederen riem door middel van eene groote gesp om het midden bevestigd. Aan de bovenzijde geopend, zien wij het fijne linnen en den kostbaren kanten kraag, die den gespierden hals omgeeft en zelfs een deel van de gewelfde borst laat zien. De linkerhand is op de knie gesteund en de rechter onder het hoofd, waarop de baret naar achter is geschoven, zoodat wij het edele gelaat kunnen bewonderen, dat, door zwarte, golvende lokken omlijst, den man in de kracht des levens doet kennen. Dat doordringend oog kan alleen in het hoofd van een denker fonkelen; maar de uitdrukking van dat oog en de diepe voren in het hooge voorhoofd spreken ook van woeling en strijd, van worsteling en levensmoede teleurstelling.

Voorzeker, de man, die daar nederzit, heeft het veld der wetenschap in alle richtingen doorkruist; hij heeft het werk der eeuwen in zijn denkend brein opgenomen. De wereld houdt hem voor een geleerde, de menschheid houdt hem voor een zegenenden engel... Hijzelf, door ijdelheid noch waan verblind, weet hoe beperkt en gebrekkig zijn weten is. Leerlingen heeft hij geleerd, ouden van dagen

hebben hem gehuldigd, en in wanhoop roept hijzelf uit: »Ik heb alle wetenschappen doorwerkt, en heb geld, noch goed, noch eer verlangd. Ik heb genoegens noch vermaken gekend. Ik had éen levensdoel: kennis, en dat doel is mij onbereikbaar. Wat is leven, wat is waarheid, wat is God? Kan ik een antwoord vinden op die vragen?»

En terwijl hij in wanhoop het hoofd beweegt en een verpletterend »neen» zou willen uitspreken, daar dreunt hem nog dat woord »God» in de ooren, en 't is als hoorde hij die troostende woorden:

»naar Gods beeld, en Zijn gelijkenis!»

Een nieuw leven doortintelt hem, en in edeler vuur verheft hij zich, bij den uitroep:

»Maar ook ik ben van Gods geslacht. Ik ben het evenbeeld der godheid. Ik kan, gelijk de godheid, doordringen in de diepste geheimen des levens, ... ik, de Mikrokosmos, de kleine wereld, de afspiegeling van het heelal ... Er kan geen verborgenheid voor mij bestaan. Mij is de wereld, mij hare wonderen, mij alle licht!»

Helaas! dat woord roept hem tot de werkelijkheid terug. Kan hij zich rekenschap geven van de onverklaarbare macht, die zijn geest verheldert en zijn hart verheugt, bij het aanschouwen der eerste morgenstralen?

»O, worm! Ik» — zoo kermt hij — »ik, die mij Gods gelijke waande!... Neen! ik ben een nietige aardworm, die den blik een oogwenk tot de sterren kan opslaan, alleen om te zien, hoe onbereikbaar ver ze van ons verwijderd zijn.»

Hoeveel gelukkiger is niet zijn famulus Wagner, de man, die alle boekenwijsheid in zijn brein samengaart, en

zijn overladen geheugen voor verstand, zijne saamgelezen feiten voor diepzinnige gedachten, zijne boekenvergoding voor een sprank van de onsterfelijkheid houdt. Wagner heeft geen onbevredigbaren dorst naar kennis, geen onverklaarbaren drang naar weten en eeuwig weten;... het is hem genoeg te kennen.

Vaarwel dan, wereld vol gievende teleurstelling! Een dronk opent hem de poorten der eeuwigheid en ontheft hem van alle aardse woelingen. Het doodelijk vocht stroomt traag en somber in de kristalijnen schaal, waaruit hij den laafdrank voor zijne gemartelde ziel tot zich zal nemen. Nog één gedachte aan 't leven, dat hij verlaat... één seconde tusschen hier en een mogelijk, zeker duister, hier namaals, en... engelenmuziek klinkt daarbuiten; reine stemmen heffen den lofzang aan ter eere van den Paaschmorgen en het feest der Opstanding!

Het is, als hoorde hij reeds het koor der ontslapenen, die hem aan gene zijde des grafs met jubelkreten het welkom toeroepen.

Nog eens ten strijde! Neen, niet sterven, maar leven, strijden en overwinnen!

Want hem alleen, die tot den einde strijdt,
Is eens de palm der zege toegewijd.

Eene wandeling in de frissche natuur zal hem tot kalmte brengen, en Wagner, die zijn pygmeenstrijd met zijn meesters godenkamp zou willen vergelijken, vergezelt hem. Het gewoel der gelukkigen rondom hem stemt hem hoe langer hoe treuriger en ontevredener, tot hij, op een statigen heuvel gezeten, eindelijk uitbarst:

„Gelukkig hij, die nog de hoop kan voeden
Uit deze zee van dwaling op te staan;
Wat ons beklemmt, dat kan men niet bevroeden;
Wat men bevroedt, brengt geen verlichting aan.”

»O, zie!» vervolgt hij, terwijl hij de zon in volle pracht
ziet ondergaan:

„O, zie! hoe ginds, in 't licht der avondzon,
De hutten in een krans van boomgroen pralen!
Het licht verflauwt; de dag is weer ten end;
De zon daalt neer en vordert ander leven!
O, dat geen vleugel mij van de aarde ontvoert,
Om 't eeuwig licht van verre na te streven.”

Ja, duidelijker dan ooit gevoelt hij, welk een strijd hij te voeren heeft, welk een hemel en eene hel van hem beslissing wachten. Zal hij eeuwig zoeken, om eeuwig te blijven dwalen? Zal hij zijn vreugdeloos bestaan voort-sleepen, zonder toch ooit bevrediging te vinden, of zal hij genieten als zij, die hij op de paaschweide zag, en die onbekommerd nemen, wat de aarde geeft en, als kinderen van het stof, zich aan het stof hechten, zonder ooit naar hooger te streven? Zal hij zijn verheven standpunt bewaren en blijven lijden, of zal hij genieten, wat de aarde te genieten aanbiedt, en ophouden te streven naar het voor zijn eindig verstand onbereikbare?

In deze stemming, waarin hij zich den strijd zoo juist voorstelt en aan het minder edele reeds bijna de zege voor-teekent, keert hij huiswaarts; en, voor den dichter zichtbaar onder de gedaante van een poedel, die zich door tooverkracht in zijne ware gedaante vertoont — volgt hem Mephisto.

Faust is bedaarder; hij heeft die kalmte, welke in de natuur een storm voorspelt, die elk oogenblik kan losbreken.

Nog eenmaal zal hij putten uit de bron der wijsheid, waaraan hij zich zoo vaak met hopelooze, onbevredigde voorliefde trachtte te laven. Een eerwaardige foliant wordt opgeslagen, en we zien den Griekschen tekst van het Evangelie van Johannes. Hij zal het in zijne eigene taal wedergeven en begint: »In den beginne was het Woord.» »Hoe!» zegt hij,

„Zoo hoog kan ik het Woord onmogelijk schatten,
Dat dien ik anders op te vatten.

Zie ik dat juist en duidelijk in,

Dan is 't: In d' aanvang was de zin.

Maar is 't de zin, die alles maakte en wrocht,

Of moet het zijn: In d' aanvang was de kracht?

Maar eer ik dit nog goed ternederschrijve,

Begrijp ik, 't is verkeerd, zoo 'k hierbij blijve.

Mij helpt de geest! Op eenmaal weet ik raad

En schrijf gerust: In d' aanvang was de daad.”

Daar is weder die twijfel, weder dat verlamdend in den blinde rondtasten. Is dat de openbaring, die hem alle licht en leven zal geven, en die zoo duister, als zijne eigene tooverboeken, voor hem ligt?

Uitgeput zinkt hij in zijn zetel. Liefelijke droomen omgeven hem. Hij ziet de wereld met al haar schoon, dat hem tot dusverre vreemd bleef. Hij droomt van de bekoorlijkheden en genietingen, die daar buiten zijne cel met milde hand zijn gestrooid en de geheele wereld vervullen.

Die droom heeft zijn edeler beginsel geheel aan het wankelen gebracht. Bij zijn ontwaken staat daar de verleider voor hem,... niet in de afzichtelijke gedaante, waarin de Kerk der eerste tijden goedvond den hellevorst af te schilderen, maar in de gedaante van een sierlijk gekleed jongeling, wiens houding en manieren, maar vooral wiens

taal, den wereldburger doct kennen, en die inderdaad met zeker medelijden op den armen boekenworm neerziet, wiens lot hij beklagt en wiens edeler streven hij niet begrijpt.

Kan Faust anders, dan zijne gemartelde ziel lucht geven aan het eerste wezen, dat hem ontmoet? Kan hij anders, dan zichzelf en elk streven en elk genot en alle edele en onedele drijfveeren vloeken, en in wanhoop uitroepen:

Gevloekt zij liefde en hoop!
Gevloekt 't geloof, maar bovenal 't geduld!

In welke stemming, beter dan deze, kan de verleider er zeker van zijn, de overwinning te behalen!

»Volg mijn raad,» zoo hooren wij hem spreken. »Leg dat sombere kleed af en geniet het leven. Dood en dor is dat streven naar kennis; ijdel al die geleerdheid, maar eeuwig groen en frisch de gulden boom des levens; die bloeit overal waar de mensch zijne vrucht wil genieten. Volg mij! Ik zal u volop te genieten geven, en later... later zult gij voor mij niet onderdoen en mij een aangename makker wezen. Later, als gij een slaaf des vermaaks zijt, zal ik de zegepraal genieten, dat mijne theorie in u hare houdbaarheid heeft bewezen.

Maar is Faust gaan gelooven aan de nietigheid van al zijne geleerdheid, niet minder houdt hij zich bij voorraad overtuigd van het kortstondige, vergankelijke, nietsbeteekenende van het genot, dat Mephisto hem belooft, een genot, dat nimmer bevrediging geeft.

Wat is het? ... Spijs, die niet verzaadt; een schat
Van blinkend goud, dat zonder rust,
Gelijk het kwik, u door de vingren glijdt;
Een spel, dat ons tot armoe leidt;
Een meisje, dat, terwijl ze u kust,
Al lonkend aan uw vriend verbonden schijnt,
En d' eer, die ziel en hart verrukt
En als een meteor verdwijnt.
Wijs mij de vrucht, die rot eer men ze plukt;
Een boom, die dagelijks een nieuwen feestdosch draagt.

Zoo 'k me ooit, voldaan, op 't rustbed neer mocht vlijen,
Van kracht beroofd, dan zij 't met mij gedaan;
Kan me ooit uw vleitaal doen gelooven,
Dat ik het doel des levens vond;
Dat vreugd mij alle zorg kan rooven;
Dan sla voor mij de jongste stond.
Zoo me ooit een uur moog' tegenblinken,
Dat 'k uitroep: blijf! Wat zijt gij schoon!
Dan wil ik gaarne in 't niet verzinken;
Dan zij de zege aan u geboën.

Maar, hoezeer van al de nietigheid der vermaken overtuigd, hij laat zich verleiden, de proef te nemen, en gelijk de nieuw-bekeerde met meer vuur en heiligen ijver zijne nieuwe leer aanhangt, dan zij, die haar steeds beleden, zoo drijft ook hij dadelijk na zijn besluit den bittersten spot met zijn vruchteloos streven. Zijn booze geest ziet met medelijden een jongeling naderen, die den strijd zal beginnen, dien hij thans schandelijk ontwijkt; en toen deze hem, den geleerde, met diepen eerbied smeekt, eene wijze spreuk in zijn dagboek te schrijven, schrijft hij, in al het gevoel van den man, die steeds de waarheid zocht en steeds dwaalde, en om den knaap tot een voor hem even ellendig lot te doemen:

Gij zult Gode gelijk zijn, wanneer gij het kwade van het goede weet te onderscheiden.

En thans, voorwaarts! Een sprong naar het diepst der hel. Eerst het geweten gesust, door van het lichaam alles te eischen: de bedwelming van den wijn, het rusteloos voortjagen, rumoer en krakeel.

Slechts met een enkel woord heb ik te herinneren, hoe Goethe dezen eersten tocht van Faust, getrouw aan het eerste optreden van Mephisto, door tooverij laat plaats hebben; hoe betooveringen en bezweringen, heksen en geesten hierbij de hoofdrol spelen.

Heeft die wilde tocht hem al geen genot gegeven, hij is er toch door in opgewonden stemming gebracht, en, reeds oververzadigd van de walgelijke tooneelen, die hij zag, haakt hij naar verandering, naar andere, nog hartstochtelijker aandoeningen.

Daartoe vindt hij weldra nadere aanleiding. Het klokgelui roept de geloovigen ter kerke, en terwijl zich uit alle straten menschen daarheen begeven, ziet Faust ook een meisje, dat geheel alleen, met luchtigen tred, het pad inslaat, dat ter kerke voert. Hare eenvoudige kleeding verraadt den kleinen burgerstand; maar haar gelaat, dat geheel den stempel der reinste onschuld draagt, is zoeschilderachtig schoon en toch zoo geheel natuurlijk, dat Faust haar nauwelijks heeft gezien, of hij gevoelt zich met onweerstaanbare kracht tot haar aangetrokken.

Heeft hij in den laatsten tijd geleerd, elken inval, elke gril blindelings te gehoorzamen, ook thans bepaalt die eerste indruk onmiddellijk zijn besluit. Hij voegt zich bij haar en biedt aan, haar te geleiden. Maar met die eigenaardige schuchterheid, die bij de reine maagd in vreesachtigheid en wantrouwen een oorzaak vindt en zich door bitsheid lucht geeft, wijst zij zijn complimentje, zoowel als zijn aanbod, snibbig van de hand.

Op wien werkte zoo iets ooit anders dan aantrekkelijk. Ook Faust gevoelt zich daardoor te sterker tot haar getrokken.

De schaar der vromen knielt neder in het bedehuis. Wat belet Faust in het thans als uitgestorven dorpje, waar eenvoud en onschuld regeeren, ongezien de woning van Gretchen binnen te treden. Daar komt zijne edele natuur weer boven. Met het diep ontzag van den jongeling, die voor 't eerst bemint, ziet hij met stille vereering het verblijf, waar haar adem de lucht doorzweefde; en hoe onrein en onedel hij denken mocht, toen hij binnentrad, op het oogenblik heeft een geheel ander gevoel zich van hem meester gemaakt.

Maar Gretchen nadert en met haastigen tred heeft Faust hare woning verlaten, evenwel niet, dan nadat hij een kistje met juweelen heeft achtergelaten, dat in zijne afwezigheid van hem zal spreken.

Is die vluchtige ontmoeting voor Gretchen zonder uitwerking gebleven? Hoe zou de dichter ons dit kunnen doen gelooven. Het eenvoudige dorpsmeisje, aan geen hoofsche taal gewoon, heeft de aandacht van een aanzienlijk heer getrokken; deze heeft haar schoon genoemd en haar zijn geleide aangeboden. Zou zij dat zoo spoedig vergeten?

Onrustig treedt zij binnen. Het is haar zoo drukkend eng in huis.... Het raam open!.... Versche lucht zal haar verkwikken. Neen, zij zal afleiding zoeken bij haar spinnewiel. Maar niet zwijgend.... zij moet haar gevoel lucht geven, en hoe kan zij dat anders, dan door te zingen. En wel is haar dat onverklaarbaar gevoel nog vreemd, maar instinctmatig kiest zij een lied, dat van liefde spreekt:

In Thule was een koning,
Getrouw tot aan het graf,
Dien zijn beminde, stervend,
Een gouden beker gaf.

Die beker was zijn rijkdom;
Hij leegde dien bij 't maal;
Zijn oogen stortten tranen
Bij 't zien van den bokaal.

Hij gaf, toen hij ging sterven,
Het doodsuur in 't verschiet,
Geheel zijn schat zijn erven;
Maar dezen beker niet.

Nog eenmaal zat hij neder,
Geheel zijn hofstoet mee,
In de oude ridderzale,
Aan d' oever van de zee.

Toen dronk hij uit den beker
Een laatsten dronk vol gloed,
En wierp hem naar beneden,
In d' afgrond van den vloed.

Hij zag hem nederzinken
In 't zilt en zwalpend nat,
En zweefde naar haar henen,
Die hij had liefgehad.

Daar valt haar oog op het kistje, . . . en spinnewiel en lied zijn vergeten. Eerst in stille bewondering verzonken, neemt zij aarzelend stuk voor stuk in de hand, en kan de verzoeking niet weerstaan, zich een oogenblik daarmede te tooien. 't Zal een pand zijn, waarop hare moeder geld heeft geleend — hoe groot de waarde is, begrijpt zij niet — en, terwijl zij met kinderlijke vreugde in den spiegel ziet, komt het haar voor, dat zij schooner is dan ooit.

Zij heeft gehoord, dat zij schoon is; had ze nu ook maar deze schatten; want, ach! wat geeft hare schoonheid, die bij armoede zoo weinig geldt.

Heeft de dichter aan Faust zijnen boezen geest gegeven in

den vorm van Mephisto,... ook Gretchen heeft den haren in den vorm harer buurvrouw Martha. Terwijl Gretchen's moeder waakt tegen elke verkeerde neiging in het hart harer dochter, heeft Martha reeds de kiem der ijdelheid in haar geplant, haar van hare schoonheid gesproken, haar den smaad der armoede leeren gevoelen; en zoozeer heeft het onschuldige kind de sluwe vrouw leeren vertrouwen, dat zij hare hulp inroept, als zij ten tweede male een juweelkistje vindt, nadat hare moeder het eerste had weggenomen, in de overtuiging, dat het haar niet toekwam. Zij is het, die der onschuldige raadt, niets daarvan aan hare moeder te zeggen; zijzelve hangt haar de kostbaarheden om, en met al de sluwheid van eenen boozen geest helpt zij Gretchen, die op straat en in de kerk niet met zooveel kostbaars verschijnen kan. Zij stelt hare woning gaarne voor Gretchen open, opdat deze daar de sieraden aan doen en zichzelf in den spiegel bewonderen kan.

Intusschen heeft Mephisto een middel gevonden, bij Martha binnen te komen. Martha's man is in verre landen gestorven. Hij heeft een en ander omtrent hem uitgevorscht, en het bericht, dat hij aangaande het overlijden van den lang vermisten brengt, geeft hem toegang tot de woning, waar hij tevens Gretchen vindt, die hij door een paar complimenten tracht te winnen; terwijl hij de oude, trouwlustige weduwe geheel voor zich inneemt. Faust heeft intusschen, tot spot en ergernis van Mephisto, slechts als dweepende, smachtende minnaar aan Gretchen gedacht, en in vertrouwelijk gesprek vinden we 's avonds in den tuin Faust met Gretchen, terwijl Mephisto Martha bezighoudt.

Wel doet Gretchen haar best, haar wantrouwende rol te spelen; maar ras openbaart zij, hoe diepen indruk het op haar

maakte, dat de man van geboorte en aanzien, zoo gemeenzaam met haar sprak. Is Faust als minnaar even edel, als vroeger de geleerde, ... in Gretchen zien we geheel de reine engel, die voor 't eerst bemint

..... in de jaren,
Waarin de bloesem zwelt tot knop,
Een onverklaarbare harteklop
De schuchtre maagdenborst doet jagen.

Het ijs is gebroken, en als vanzelve is Faust 't gelukkigst, als hij haar hoort spreken; zij 't gelukkigst, als zij spreken mag. Zij verhaalt haar leven. 't Is eenvoudig genoeg: een vroeg gestorven vader, die niets dan een huis met een tuintje naliet; een broeder, die de wapenen opnam; een zusje, dat zij met engelenliefde opvoedde, met engelengeduld verpleegde, en dat spoedig stierf; en eene trouwe, liefhebbende moeder, haar troost, haar afgod.... Zie daar de personen, die in haar levensdrama optreden.

Eindelijk ontlokt Faust haar toch de bekentenis, dat zij hem liefheeft, althans dat hij op haar een diepen indruk heeft gemaakt, en thans wil zij weten of hij ook haar bemint. Zij zou het willen gelooven, kwam het haar niet te onwaarschijnlijk voor. Evenals alle kinderen des eenvouds en der onschuld, is zij bijgeloovig. Zij verlangt een teeken. Eene roos zal 't haar verkondigen, en terwijl zij deze schoonste dochter van Flora ontbladert, klinkt het van hare lippen: hij bemint mij, ... bemint mij niet, ... bemint mij, ... bemint mij niet!... En toen eindelijk het laatste blad haar uit de hand valt, klinkt haar met hemelmuziek hare eigen stem, thans de stemme Gods, in de ooren: hij bemint mij!

Intusschen begint de avond te vallen, en Mephisto zelf, die met duivelenlust de begeerte door onthouding wil doen

aangroeien, waarschuwt Faust, dat het tijd is te vertrekken. Hij gaat heen. Aan beiden valt het afscheid zwaar, en toen Faust eindelijk vertrokken is, hooren we Gretchen in al haar eenvoud getuigen:

O, lieve God! wat zulk een man
Toch alles, alles denken kan.
Beschaamd zie ik dan voor mij neer,
En zeg op alles: „Ja, Mijnheer!”
’k Ben toch een arm, onwetend kind;
’k Begrijp niet, wat hij aan mij vindt!

In de volheid van haar geluk, verdiept zich Gretchen in de vraag der onschuld: waarom bemint hij mij? ... En Faust heeft in het toppunt zijner zaligheid behoefte, om, in de stilte des wouds, zijn vol gemoed lucht te geven in een vurig dankgebed aan den Alvader, die hem zoo eindeloos veel te genieten gaf. O! ware thans zijn booze geest verdwenen, hoe kon hij dan thans rein en zalig aan de zijde zijner Gretchen het leven genieten.

Na een slapeloozen nacht is Faust nauwelijks in Mephisto's gezelschap, of Gretchen is het onderwerp van hun gesprek, en, vroeger dan anders, heeft ook deze aan 't snorrend spinnewiel plaats genomen; terwijl we in reine tonen haar lied hooren.

De avond brengt de gelieven weder bijeen. Reeds is de band, zoo pas gelegd, zooveel enger toegehaald. Die eerste uren der liefde, waarin ons zoo spoedig eene geheele wereld van 't verledene scheidt, die eerste oogenblikken van zalig verrukken, ze hebben ook hier wonderen gedaan. Maar, heeft Gretchen bij Faust ook zelfs hare moeder vergeten, ... niet alzoo haren God.

„Hendrik!” zoo vraagt zij deelnemend, en als ter verontschuldiging voegt zij er bij: »gij zijt zoo hartelijk goed;

maar zeg mij," vervolgt zij, »hoe staat het met uw godsdienst. Ik geloof, dat gij u daaraan niet veel laat gelegen liggen."

»Mijn kind!" klinkt het antwoord, »gij weet, ik heb u lief! Ik zou voor u mijn bloed veil hebben,

'k Wil niemand zijn geloof of kerk ontrooven."

G. Dat 's niet genoeg; men moet ook zelf gelooven.

F. Moet men?

G. O, dat ik iets op u vermocht!

Gij eert ook niet de heilige Sacramenten.

F. Ik eer ze.

G. Ja, maar zonder verlangen!

In lang toch gingt gij niet ter misse of ter biecht!

Het schuchtere dorpskind, dat niet dan aarzelend den blik tot Faust durfde opslaan, heeft hier den moed, den geleerde ernstig in 't verhoor te nemen, te vorschen naar de diepste geheimenissen van zijn verstand. En wat anders is 't dan een bewijs, hoe eindeloos lief zij hem heeft. Juist den geliefde wil ze veilig bezorgd weten. Zij wil, dat hij deel hebbe aan het geloof, waarvan zij leerde, dat het alleen kan zaligmaken. Neen, geen uitwijken helpt! En thans, op stelliger toon, klinkt de vraag van hare lippen:

Gelooft ge aan God?

F. Mijn kind! wie durft het wagen

Te zeggen: ik geloof aan God!

Ga dat den wijsgeer of den priester vragen,

En 't antwoord schijnt uw vraag ten spot.

G. Dus gij gelooft niet?

F. Versta mij wel, gij dierbaar Engelenbeeld!

Wie durft Hem noemen

En zich beroemen,

'k Geloof in Hem?

Wie, zelfvergeten,

Zich ooit vermeten
Te zeggen: 'k Geloof niet in Hem?
Hij, d' Alregeerder,
Hij, d' Albeheerder,
Steunt en verzorgt hij niet
U, mij, zichzelf?

Zien wij niet boven, 't gewelf van den hemel?
't Steunpunt, onze aarde, hier onder den voet?
Stijgen niet, met heerlijk blinken,
Eeuwige sterren vriendlijk omhoog?
Spiegelt mijn beeld zich niet af in uw blikken?
Spiegelt uw beeld zich niet af in mijn oog,
En vult zich niet daarmede en hoofd en harte,
En werkt, langs eeuwig onverklaarbren weg,
Onzichtbaar en toch merkbaar in u voort?
Dat dit besef geheel uw hart doordring!
Maakt dat gevoel u reeds tot hemelling,
O! noem 't dan zoo gij wilt:
Geluk, hart, liefde, God!

- Ik heb geen naam daarvoor. Gevoel is alles.
Een naam is niets dan klank en nevelglans,
Die hemelglans in twijflend licht verkeert.
- G. Zoo heeft de priester mij dat ook geleerd;
Alleenlijk zegt hij het met andre woorden.
- F. Zoo klinkt een stem aan 's werlds uiterste oorden;
Zoo tuigt elk hart, zoover het zonlicht schijnt,
In elke taal, waar ooit zich knieën buigen,
En zou dan ik niet eveneens getuigen?
- G. Als men 't zoo hoort, zou men 't gewonnen geven;
Maar 't is zoo niet. God weet, hoe zeer 't mij spijt!
Ik vrees nog maar, dat gij geen Christen zijt.

Gretchen is niet overtuigd. Een onverklaarbaar voorgevoel jaagt haar vrees aan voor Mephisto, en haar afkeer voor dezen doet haar in Faust een zooveel beter mensch zien en stelt haar althans eenigszins gerust over de geloofsquaestie, wel overtuigd, dat zij niet moede zal worden aan zijne verbetering te arbeiden, en vol vertrouwen, dat hare liefde wel eindelijk de zege zal behalen.

Al te snel vlieden de uren voorbij, en weldra acht Gretchen het tijd, hare nederige woning weder op te zoeken.

Hoe hard valt in die eerste dagen van geluk die scheiding voor weinige uren. Het is, als gold het eene scheiding voor jaren. Wat uitvluchten en kunstgrepen worden er bedacht om dat samenzijn ook nog weinige minuten te rekken. Nog één woord!... Nog één kus!... Maar meer nog!... Ach, konden we nog niet wat langer bij elkander blijven! Faust spreekt den wensch uit; Gretchen heeft dien reeds in 't diepst van haar onschuldig hartje gevoeld. Waarom zouden zij niet nog eenige uren zelfs kunnen doorbrengen in zoet gekoos en minnelijk dweepen.

Maar wat zou moeder zeggen? Deze toch deelt hare kamer met haar, en zou die dat samenzijn goedkeuren, met een man, van wien zij niet weet, welke rechten hij reeds heeft op het hart harer dochter? Gretchen zou de deur wel willen openlaten, maar de oude vrouw slaapt niet vast, het minste gedruisch zou haar doen ontwaken, en Gretchen zou 't besterven als hare moeder haar verraste.

Maar ook daarvoor weet Faust raad. Hij heeft een slaapdrank. Drie druppels van dien drank zullen moeder in een gerusten slaap doen vallen...

Zal Gretchen het doen? Zal zij inderdaad hare moeder... O, ze denkt aan de vreeselijke verhalen van menschen, die nooit weder ontwaakten, ze denkt aan al de liefde harer zwaarbeproofde moeder, — maar daarnaast staat de liefde van Faust, daar staat Faust in levenden lijve, die haar verzekert, dat die slaapdrank niet zal schaden — en zij gelooft hem en zij geeft toe.

Zoo scheiden zij.

Nog hooren we Gretchen's woorden:

Zie ik u, dierbaar man, slechts aan —
Ik weet niet meer van tegenstreven;
Ik heb reeds zooveel toegestaan,
Dat mij haast niets meer rest te geven.

En terwijl zij met aarzelende schreden huiswaarts keert,
hooren wij in 't geheimzinnig groen der boomen den satans-
lach, waarmede Mephisto het aanstaand offer begroet.

En de onschuld viel! — Waar ze ooit een vlek zag dalen
Op 't reinste kleed, dat ooit een maagd omgaf,
Daar deelde ze in 't gesprek, waar bitter smalen
't Gevallen englenkind deed smachten naar het graf.
Weer klinkt die taal; een andre Gretchen treurde
In diepen val; — men schimpt, men smaadt, men spot,
En bij 't verhaal, dat thans haar hart verscheurde,
Roept zij in wanhoop uit: — „dat 's ook mijn lot.”

Het beeld der Moeder Gods heeft zij met frissche bloemen
getooid.... zij heeft gebeden, zóo als alleen de onschuld,
die nog geen ondeugd werd — bidden kan. Met al de kracht
harer ziel heeft zij haar nameloos leed aan Maria vol van
smarte opgedragen, maar ach! als een booze geest achter-
volgt haar het spooksel, dat men »het oordeel der wereld”
noemt. Zij is zich van geen misdaad bewust. Zij had Faust
lief, zij beminde hem als het licht, dat hare oogen niet
kunnen missen. Maar de wereld, de booze wereld, die
haar zal schimpen en honen, die haar met den vinger zal
nawijzen.... Is er dan geen redding, is er dan geen uit-
komst meer?

Neen, ook geen troost meer. Hare moeder is gestorven —
en gestorven door haar. Martha — o! zij weet maar al
te goed, hoe die haar booze geest was, en terwijl Faust, door

wroeging verteerd, nergens ruste vindt, ontmoet hij Gretchen's broeder Valentin. Het is weer Mephisto, die door ruwheid wil ontwijken, wat geen zachtheid kon vergoelijken, en die zelfs spot en lacht, waar boete en berouw moesten spreken.

Is het te verwonderen, dat de man, die het zwaard draagt, de schande zijner zuster met den dood van den verleider wil straffen?

Het gelukt hem niet; en Faust pleegt den derden moord, wanneer hij Valentin doorsteekt.

Als door spoken en duivels vervolgd, verlaten beiden het oord des bloeds, en de eerste, die den stervende vindt, is Gretchen, na haar Martha.

Wat blijft der arme verlatene over!... Aan de schande der wereld prijsgegeven, met den dood van moeder en broeder op haar geweten, geheel alleen in de wereld, nu ook Faust haar verliet, is het alsof elke seconde haar in de ooren dreunt:

Wanhoop! wanhoop!

Dat gevoel van nameloos lijden vervolgt haar altijd en overal, en zelfs als zij boetvaardig in het heiligdom nederknielt en het stof der aarde kust; daar komt haar het gevoel van schuld nog duizendmaal sterker kwellen.

Daar denkt zij aan den tijd, toen zij nog als een onschuldig kind

Voor 't altaar knielde,
Uit 't oude boeksken
Gebeden staamlend,
Half kinderspelen
Half God in 't harte.

En thans? Als spooksels verrijzen daar de beelden van

modder en broeder, en in een nevel gehuld ziet zij een engeltje, dat dreigend den vinger tot haar opheft.

Zij zal bidden. De boetpsalm dreunt door de statige gewelven en zij zal bidden en boete doen.

Maar neen. Als de bazuin des oordeels klinken haar de woorden van het *Requiem* tegen: *)

Siddert want de toorn des Heeren
Zal eens de eeuw in asch verkeeren.

Zij huivert; — maar welk gevoel moet haar bevangen, nu het lied zich alleen, geheel alleen tot haar schijnt te richten in de woorden:

Rekenschap van heel uw leven,
Uw gedachten en uw streven
Zult gij aan den Rechter geven.

In angstige spanning luistert zij en nog hoort zij:

Is de dag des toorns gerezen,
Wie zal dan uw voorspraak wezen,
Waar rechtvaardigen zelfs vreezen.

En toen het koor ten slotte weder aanheft:

Siddert, want de toorn des Heeren
Zal eens de eeuw in asch verkeeren,

toen begeven haar hare krachten, en door medelijdende vrouwen wordt zij bewusteloos uit de kerk gedragen.

We zouden te ver afdwalen, zoo we den dichter wilden volgen in zijn fantastischen Walpurgis-nacht. Evenmin kunnen we stilstaan bij zijne beschrijving van Oberon en Titania's gouden bruiloft, dat als intermezzo voorkomt, en waarin Goethe vaak met overgroote bitterheid, soms ook

*) Vertaling van Steenberg. Deventer, Ter Gunne.
Geïllustreerde uitgave, bij Blomhert en Timmerman, te Nijmegen.

met edele verontwaardiging, zinspeelt op de letterkundige, staatkundige en wijsgeerige twisten van zijnen tijd, en te velde trekt tegen de kleine geesten, die als lichten aan den dichterhemel wilden schitteren.

Door wroeging voortgedreven, ontvlucht Faust de plaats zijner misdaad en stort zich in een maalstroom van vermaken; hij wil zich zoo ver mogelijk verwijderen van de plek, waar Valentin stierf, en in de ruwste uitpattingen wil hij zijn ontsteld geweten tot zwijgen brengen, uit den beker des vermaaks vergetelheid drinken. Maar te vergeefs! Niet geheel bedorven, hoe lichtzinnig blind dan ook, walgt hij ras van dat alles, en voor zijn geest verrijst een bleek en lijdend beeld, dat hem aan Gretchen doet denken, aan Gretchen, die, thans van hare vrijheid beroofd, in den kerker smacht. Helaas, het overige deel harer lijdensgeschiedenis is hem ter oore gekomen; en heeft Mephisto hem vroeger ten kwade gediend, thans weet hij dezen ook te bewegen, hem de behulpzame hand te bieden, ten einde zijne aangebedene uit den kerker te verlossen.

Geen vrees voor mogelijke vervolging, geen schaamte om de arme misdadige onder de oogen te komen, houdt hem terug; al vlogen de paarden, ze zouden te langzaam gaan voor zijn brandend verlangen; elke seconde, die hij later komt, houdt Gretchen langer in den kerker. Voort! voort! De storm giert hem om de slapen; als razend vliegen de rossen over den steenachtigen grond, en eindelijk, daar ontdekt zijn starend oog den ingang van het reusachtig gebouw, dat het eenige wezen bevat, waarvoor hij liefde gevoelt, waaraan hij gehecht is; maar waaraan hij dan ook gehecht is met al de kracht zijner ziel, met al de kracht van wanhopig naberouw, dat bergen zou willen

verzetten, om aan de lijdende geliefde goed te maken, wat hij aan haar misdreef.

In de stilte van den nacht is eindelijk de deur behoedzaam geopend. Buiten houdt Mephisto de wacht en de paarden staan gereed om het drietal ijlings te ontvoeren.

Daar treedt Faust binnen, en bij het flauwe schijnsel van een gevangenslamp ziet hij de teerbeminde op 't vunze stroo uitgestrekt.

De beminde Gretchen, als moordenares van haar kind gevangen gehouden, in ketenen geklonken, wentelt zich op het stroo aan zijne voeten; wel verbreekt hij hare ketenen, maar de ketenen van den waanzin, die haar verstand in boeien slaan, de ketenen, waarmede de wanhoop haar omgaf, hare krachten verlamde, die kan hij niet verbreken. Zij, wier geheele wereld hij uitmaakte, zij kent hem niet meer. Nu hij haar komt redden, meent zij den beul te zien, die haar ter strafplaats voert; en toen eindelijk de nevel even optrekt, die haar brein omhult, toen eindelijk de stem des geliefden haar weder tot bewustzijn roept, bereidt zij hem een nieuwe foltering. In haar waanzin laat zij elk beeld uit haar schuldig verleden, met vreeselijke nauwkeurigheid, op nieuw voor zijn geest voorbijgaan.

Hun eerste ontmoeting, — de zaligheid der eerste liefde, — die zalige nachten terwijl hare moeder sliep, — haar val, — den dood harer moeder, — Valentin's dood. — haar wanhoop, — de moord van haar kind, — haar vlucht, — haar vangenneming, — haar veroordeeling. Ja meer nog dan dat alles: reeds ziet zij in hare verbeelding, hoe zij op het schavot den dood vindt, en hoe de onzalige, die haar ten val bracht, getuige is van haren dood. —

Faust kan het niet verdragen, en al het leed en al het

lijden, dat ooit een menschenziel verpletterde, geeft zich bij hem lucht in de woorden :

„O, waar' ik nooit geboren!”

De arme Gretchen heeft thans hare schuld geboet. Haar afgedwaald verstand keert tot haar weer, en toen zij den geliefde — in wien het booze nog niet geheel overwonnen is, daar Mephisto bij hem staat en dien Gretchen te vergeefs smeekt te verwijderen — toen zij den geliefde van zich stiet, als deze haar van de aardse straf wil bevrijden, heeft haar waar berouw haar zelve bevrijd en verlost; op aarde veroordeeld, is zij voor den hemel behouden.

Op gebiedenden toon mag Mephisto Faust tot zich roepen, deze mag hem volgen, het is geen nieuwe zegepraal voor den booze.

De smart over Gretchen's lijden, wekt in Faust die nieuwe levenskracht, waardoor hij in het tweede deel Mephisto's invloed overwint en de oplossing voorbereidt, waarop in de proloog was gezinspeeld.

Goethe wilde, dat het tweede deel met het eerste een volstrekt samenhangend geheel zou uitmaken. Daarom nog een enkel woord, waarin we de oplossing vinden van de vraag, die Faust zich in zijn studiecel zoo duizendmaal deed — die de mensch, want deze is 't, die in Faust zijn vertegenwoordiger vindt, zoo hij waarlijk mensch is, zeker moet doen :

Waartoe leven wij?

Weer voert Mephisto hem verder: naar het hof des keizers. Daar zal Faust in eerzucht ondergaan; en waar hij mensch bleef bij 't laagste genot, en walging en berouw gevoelde bij zijn diepsten val, daar zal hij, in sluwe staatsmanskunst naar vorstengunst hakende, den zwijmeldrank der eerzucht met

lange teugen drinken en in 't genot daarvan ten duivel worden.

Maar Mephisto's pogen lijdt schipbreuk op de waarlijk edele natuur van Faust.

Daar stijgen Helena en Paris voor hem op. Eerst in blinde haast, toen met ernstig verlangen, kalm en plechtig, streeft hij naar Helena's bezit; maar onbevredigd ziet hij van haar af, hoezeer het waarlijk schoone hem aantrekt. Hij beseft, dat de wijding der kunst, hoe groot en verheven ook, niet het einddoel is van 's menschen bestemming; onbevredigd wendt hij zich af van het ideaal der kunst. Helena verdwijnt, slechts kleed en sluier blijven achter. Euphorion, de vrucht van dien echt, stijgt ten hemel, maar stort van eene duizelingwekkende hoogte in den afgrond der aarde neder.

De keizer trekt ten strijde; in het gewoel van den strijd, in den bedwelmenden roem des krijgsmans zal Faust blijvend geluk vinden, zoo meent Mephisto; moedig strijdt Faust en roemvol behaalt hij de zege; doch rust voor zijn gemoed, bevrediging zijner wenschen vindt hij ook in den roem niet. Het loon voor zijne overwinning is het strand der zee, en van nu af aan heeft hij een ander levensdoel.

Hij is een ander mensch geworden. Niet meer is hij de man, die zich verdiept in onnaspeurlijkheden, in onbevredigde navorsching; niet meer is hij de zinnelijke mensch, die verzonken is in laag genot der zinnen; niet meer brandt hij, zij het dan ook heilig vuur op het altaar der kunst, der schoonheid niet de kunst alleen, zijn eenig streven, is het geluk der menschheid.

Daar, aan den oever der zee, zal zich een volk ontwikkelen, dat »Arbeid en Werkzaamheid" tot leuze kiest; daar zal — als bij Philemon en Baucis — kalme rust en tevredenheid wonen; dat heerlijk plan ligt open voor zijn blik.

Ja, roept hij verrukt, ja, dat is het ideaal van alle wijsheid:

Slechts hij verdient de vrijheid en het leven,
Die zich dat daaglijks weer veroveren moet;
En zoo doorleeft, omgeven van gevaar,
Hier kind en man en grijsaard menig jaar.
Wat zaligheid, waarop mijn oog thans staart:
Op vrijen grond het vrije volk geschaard!

O, zalig uur — o, aanblik vol verrukken,
Blijf, blijf bestaan, gij zijt zoo schoon!
De weg, door mijn verblijf op aard geteckend,
Wordt door geen eeuwicheden uitgewischt.

Het woord is uitgesproken. Faust heeft bevrediging gevonden; Mephisto heeft gezegevierd. Daar is bevrediging op aarde, en Faust is zijn buit.

Maar neen! Niet zijne gaven, niet zijne hulp hebben Faust bevredigd. De eerste taak, die Faust buiten hem en tegen zijnen geest ondernam, die is het, die den afgestreden lijder tot kalmte, niet tot oververzadiging, maar tot voldoening was. Niet zijn eigen geluk, niet het genot, maar de arbeid aan het heil van anderen is het, die Faust gelukkig maakt.

Zijn einde is daar. De strijd is gestreden, zijn geest vliedt heen!

Engelen en duivelen betwisten elkander den buit. Maar de godsdienst wenkt. Hij, die arbeidt aan menschengeluk, die daarin alleen zijn eenig levensdoel vindt, is der godheid 't naast. De liefde roept en opent hem den weg tot de sfeeren des lichts, en na den strijd aller hartstochten, een strijd, dien de dichter kon schetsen, omdat hijzelf dien volstreed — daar klinkt hem uit de zalen der onsterfelijkheid het jubellied tegen, en hemelsche tonen ruischen als een zephyr om hem heen:

Want heeft men hem ook veel vergeven,
Hij heeft te meerder liefgehad.

EEN AVOND OP HET LEIDSCHE-PLEIN.

DOOR

W. J. HOFDIJK.

I.

In den spaden namiddag van Maandag, den achtsten Mei 1815, tegen het uur van vijven, werd het meer dan gewoon druk in de gemeenlyk toch alreeds zoo drukke Leidsche-straat te Amsterdam, en naarmate het naar zessen liep al drukker en drukker. De stroom van voetgangers deed wèl met zich te houden op de »kleine steentjens” en, waar zulks kon, op de stoepen; want aan rijtuigen — niet slechts »brommertjens” en »sleedjens”, maar zelfs »equipages”, welke laatsten, by gelegenheden als deze, anders liever naar de Erwtmarkt¹ reden — was geen gebrek.

Met gegons en geratel door-een, bewoog zich die menigte van vrouwen en mannen van allerlei rang en stand, van rijpen en jongeren leeftijd, van verschillende staatkundige of godsdienstige denkwijze, thands in één en de zelfde richting — naar het Leidsche-plein.

Het houten gebouw daar, na het verbranden van den schouwburg op de Keizersgracht in 1774 opgetrokken, was

---

¹ Daar was destijds »de Fransche komédie.”

de krachtige magneet, die al die woelige beweging als één enkele groote eenheid tot zich trok.

Dat men er gewoonlyk van zessen tot elven -- »dames ten minste», zooals de Amsterdammers »honderdmaalen» klaagden — „op ééne plek moest blyven zitten;» dat de prijs der plaatsen was verdubbeld — de balkons van een Zeeuwschen rijksdaalder op vijf gulden vier stuivers, en zoo vervolgens, tot zelfs de tweede gaanderij, de „engelenbak» of het „schellinkjen», op twaalf stuivers — ; dat de Mei-maand zich warm had ingezet, en het vooruitzicht om met zijn ongeveer vijftien-honderden in een betrekkelijk niet byzonder ruim lokaal samen te zijn — hoe konden zulke dingen eenig bezwaar maken, waar zelfs de gespannen toestand van Europa,¹ drukkende op Amsterdams hart-ader de Beurs, niet in staat was om de geestdrift te toomen der menigte, die zich door de Leidsche-straat naar het Leidsche-plein spoedde!

Reeds op Maandag, den vier-en-twintigsten April, had men aan den voet van het naast de hoofddeur des schouwburgs en elders aangeplakte folio-blad, de derde en vierde „representatie van de Nederlaag van Karel den Stouten» vermeldende, met groote belangstelling gelezen:

„De aanhoudende ongesteldheid van de Eerste Tooneel-kunstenaresse Wattier-Ziesenis, het gevolg van eene meer dan dertig jarigen arbeid, in gemelde Kunstvak, op den Schouwburg alhier, verplicht haar het Tooneel en verdere beoefening van hetzelfde te verlaten.

„Directeuren hebben besloten eene Afscheids-Repres-

---

¹ Napoleon was uit Elba teruggekeerd, en gordde Frankrijk tegen Europa in het harnas.

sentatie te geven, ten voordeele van gemelde Wattier-Ziesenis, waarin zyzelve, voor de laatste maal, ten Tooneele zal verschijnen, en wel op

„Maandag, den Eersten Mei, 1815.

»Zullende de Representatie nader worden bekend gemaakt.»

Tien dagen later las men dat de uitvoering, op den achtsten Mei verplaatst, zou bestaan in de „Maria van Lalain, of de verovering van Doornik”, het te dien tijde nog zoo hoog aangeschreven treurspel van J. Nomsz; dat „voor-noemde Wattier-Ziesenis” daarin de tytelrol zou vervullen, en dat de »plaatsen voor deze Representatie” waren te bespreken „van Dingsdag den 2^{den} tot Donderdag den 4^{den} Mei 1815, des voormiddags van 11 tot 2 uren, by Mejufvrouw Wattier-Ziesenis, in het Logement De Doelen, in de Doelenstraat.”

Er was alzoo geen Amsterdammer, wien het verwondering baarde dat het thands „stroomde” naar den stads-schouwburg, op het Leidsche-plein.

II.

Te Rotterdam woonde, in de tweede helft der achttiende eeuw, de dansmeester Jean Baptist Wattier, die om zijne beschaafdheid zeer gezien was in de voorname kringen waar hy les gaf. Overigends ging hy in bescheidenheid zijn weg, maakte volstrekt geen opzien, en het eenige, wat verder van zijn leven bekend is, geldt de geboorte van een dochtertjen, 13 April 1762, dat hy by haren doop de namen Johanna Cornelia deed geven. ¹

---

¹ Zijne echtgenote was eene door hem geschaakte Jonkvrouwe, Anne Cornelia Bourgelles.

Wanneer de gelukkige vader zijn blik spiegelde in de helder donkerbruine oogjens van het lieve, schoone wicht, heeft hy wel nooit vermoed dat die vriendelyke kijkertjens zich zouden ontwikkelen tot den alles overheerschenden oogopslag eener priesteres, eener Koningin.

Sedert de veranderde vormen der maatschappij het bestaan van rederijkers, op den ouden voet, onmooglyk hadden gemaakt, was toch dat onmisbaar element-zelf niet verdwenen. Kerk en tooneel wortelen beiden in de diepte van het menschelyk gemoed, en ofschoon de eerste — de duchtige mededinging vreezende? — meermaals woest-vijandig tegenover het laatste optrad — den rustigen arm op den krachtigen schouder van den volksgeest geleund, hield het zich onwrikbaar staande, en handhaafde het zich met onwrikbare kracht.

»Panem et circenses!» . . . . Zoo er ooit éen kreet door de gansche geschiedenis der menschheid klinkt, alom, by elk volk, en tot op den huidigen dag, dan is het deze.

Onder den bescheiden naam van „Liefhebberij-komedie”, leefden de oude rederijkers-kamers in de tweede helft onzer vorige eeuw rustig voort, allerzijds gewaardeerd:

De bestaande tooneelgezelschappen te Amsterdam, te 's Gravenhage, en te Rotterdam zagen daar laag op neer, ofschoon zy niet aarzelden om zich te voeden met de krachten, die hun van die zijde dikwerf toestroomden.

Een uitstekend tooneelkunstenaar te Rotterdam, de beroemde Jan Punt, woonde er in 1776 of 1777 de voorstelling van zulk een »Liefhebberij-komedie” by. Daar speelde toen onder anderen een twaalf of dertienjarig meisje, dat hem voorkwam al zeer weinig aanleg voor het tooneel te bezitten.

Den een-en-dertigsten October 1805 vond op den Amsterdamschen schouwburg een feestelykheid plaats: Neerlands grootste tooneel-kunstenaresse vierde er hare vijf-en-twintigjarige verbintenis. Nadat zy als Cleopatra, in het treurspel Rodogune, en vervolgens als de Nederlandsche Maagd, in eene allegorische voorstelling, hare toeschouwers in verrukking had gebracht, werd haar door den Priester van het Verhevene een lauwerkrans op de slapen gedrukt. En toen — zeldsame en hooge onderscheiding! — trad de dichters-zelf¹ der allegorie ten tooneele, en bracht haar hulde in eene ode, aan wier einde het naar waarheid luidde:

„Die lauwerkrans, aan u geschonken,
Uit Dafne's kloppend hart gegroeid,
Heeft nooit zoo schoon als nu geblonken,
Zoo schoon op Febus kruin gebloeid.
Dien kunstroem hebt gij niet verkregen
Door 't wandlen langs gebaande wegen,
Door anderen reeds voorgegaan;
Neen! waar u 't voetspoor mocht begeven,
Wist gij oorspronkelijk voort te streven,
En vormde uw eigen gloriebaan.”

En de blik van den kenner en gevierden beoefenaar-zelf harer kunst had Johanna Cornelia Wattier »al zeer weinig aanleg” toegekend!

Zóo licht verdwaalt de kritiek, die voorspelt, onder de valsche profeten.

Corver, Punts groote mededinger, schijnt scherper oog te hebben gehad. Onder zijn bestuur trad Wattier in 1780

---

¹ Mr. Joh. Kinker.

ten Amsterdamschen schouwburge op als Margaretha in de Aleid van Poelgeest, en als Isabel in de Dwarsdrijfster, en zy bleef er sinds aan verbonden.

Zy kwam er op een voor, de ontwikkeling van haren rijken aanleg gelukkig tijdstip. Der uitgalmende, gelijkvloeiende deklameering, Punt en zijner school maar al te zeer eigen, stond Corver uit ingeschapen begrip en opgedane ervaring beiden tegen, en met leering en voorbeeld streefde hy naar terugkeer tot den eenvoud en de waarheid der natuur, zooals die wordt opgevangen en verwerkt in het gemoed des kunstenaars.

De geniale zestienjarige hervond daarin haar eigen ideaal, en ging met even vaste als blijmoedige schreden den met warme overtuiging ingeslagen weg.

Niet zonder tegenkanting, niet zonder worsteling.

Liefhebbers, aan het oude gehecht, konden het der jeugdige kunstenaressen niet vergeven dat zy door haar spel hunne gevestigde gevoelens over het schoone zoo stout durfde tegenspreken; het strekte hun by voorbeeld tot ergernis, dat zy, zich als Merope aan de voeten van Polyfont werpende, eenvoudig de Koningin voorstelde, die met moeite hare fierheid onderdrukt, om voor haren zoon te smeeken; dat haar toon de waarheid volgde, zonder dat hare woorden door de zaal weergalmden. Men beschuldigde haar den dichteren onrecht te doen, doordien zy aan elken regel niet den zelfden nadruk gaf; en wanneer zy, naar het meer of minder belang, het uitspreken der redenen afwisselde, vond de berisplust schoon spel om haar ten laste te leggen dat zy het éene verwaarloosde, ten einde het andere te doen uitkomen, ja zelfs hetgeen zy sprak voor onverstaanbaar uit te krijten, ofschoon zelfs vreemdelingen, met de

taal onbekend, betuigden haar te verstaan. Door dit alles liet zy zich echter niet van den weg leiden; zy streefde standvastig naar het voorgestelde doel, en zegepraalde over alle vooroordeelen van eene zich te zwak bevindende mededinging. Op te treden, en zich in de tijden en zeden der personen, in dier karakters en hartstochten te verplaatsen, was voor haar het zelfde. Het was alsof zy, door een elektrische vonk geschokt, een ander wezen in zich voelde opgewekt. Alle vermogens ontwikkelden zich in een samenstemmende werking. Zy was zoo geheel in haar rol, dat men werkelyk gelooven moest dat zy zich-zelf wist te bedriegen, om de begoocheling by deaanschouwers tot den hoogsten graad van volkomenheid te brengen. ¹

Hoe zy, met de bewonderenswaardigste zelfverzaking, de invleesching was van de door haar bestudeerde rol?

By eene opvoering van den »Abt de l'Epée'' speelde zy den doofstommen Theodorus. Plotselyk ontstaat er een geruisch, dat op het tooneel en by de toeschouwers gelijkelyk een oogenblik van angst verwekt, en naar alle zijden verwarring veroorzaakt.

De doofstomme zat met een boek in de hand, bleef lezen, en verroerde zich niet.

Ziedaar de triomf der kunst!

En die zelfde vrouw, die dus overmachtig zich verplaatste, was met iedere nieuwe rol, die zy moest opvoeren, in onrust en vreeze daar achter die schermen, waartusschen zy, eenmaal opgetreden, alles wat rondom haar was vrijmachtig beheerschte.

---

¹ Westerman, Wattier's niet onbegaafde kunstbroeder en tijdgenoot.

Ziedaar weder één der geheimenissen van het genie. Weldra was haar naam Neêrlands roem.

»Welke bijeenkomste men bijwone” — zegt een tijdgenoot —, „in welke koffyhuizen men verschijne, op het stadhuis, ja zelfs op de beurs, midden onder het gedruisch des koophandels, is zij aan de orde van den dag. Hare verschijning op het tooneel is het sein tot een donderend handgeklap, dat allengs toeneemt, naarmate zij in de gelegenheid is om hare talenten meer of min te doen werken.”

Zelfs die soort van jammerhartige Nederlanders, »die zich zoo gaarne van het algemeen onderscheiden, door aan het vreemde de voorkeur te geven, heeft zij gedwongen het nationaal tooneel recht te doen, en er eene eer in te stellen aan den gloed van den vaderlandschen kunstroom hunne eigenliefde te koesteren.”

Het blijft echter de vraag, in hoeverre waardeering in den vreemde daartoe den grondslag heeft moeten leggen. In 1806 naar Frankrijks hoofdstad gereisd, gaf zy daar, in wedstrijd met de beroemde Duchesnois, zoo aangrijpende bewijzen van haar genie, dat zij den grooten Talma in verukking bracht, en Princes Hortense haar een prachtig garnituur van edelgesteenten ten geschenke bood. In October 1811 trad zy nogmaals met de eerste kunstenaar-esse van het „Théâtre Français” in wedstrijd, toen te Amsterdam, voor Keizer Napoleon. Beiden verschenen op afzonderlyke avonden in de zelfde rol, Racines Fedra; beiden spraken hare moedertaal. Napoleon begreep uit de gebaren, de gelaatstrekken, den levendigen, in hartstochtelijke oogenblikken soms zelfs wilde uitdrukking van het oog, dat Racines schepping hier het hoogste recht werd

gedaan, en hy verzekerde der kunstenaressen oogenblikkelyk een jaargeld van twee duizend franks.

De vurige, van vaderlandsliefde gloeiende dichter Loots woonde de Fransche voorstelling by, en hy stortte zijne teleurstelling uit in de bruisende vaersregelen:

„Op, op, Wattier! naar Febus koren!
Pluk af den lauwer! Wreek uwe eer!
De kroon is u-alleen beschoren;
En wie den veldkreet durft doen hooren,
U roekloos sart tot tegenweer,
Stort aan uw zijde in 't voetzand neêr.

'k Zou Fedra zien! . . . o heet verlangen!
Om uit haar oog, om uit haar mond
Racines zuivre taal te vangen,
Racines eigen tooverzangen,
Zooals zij klinken op zijn vaderlandschen grond. . . .
Ik wachtte Fedra-zelv' in Duchesnois — en vond
De schaduw slechts, waar 't beeld eens stond.

Op, op, Wattier! Is 't tijd van slapen,
Daar elk voor de eer de snaren spant?
Voor roem alleen zijt gij geschapen!
't Is tijd! Treed voor dien roem te wapen!
Zwaai Melpomene's dolk weer met geduchte hand!
Treed op met Fedra's woede in 't brandend ingewand,
En wreek uw kunst en 't vaderland!

III.

De Leidsche-straat heeft hare overbevolking in den schouwburg uitgestort, en er wel niet het geratel, maar toch het luide gegons overgebracht. De gespannen verwachting

rust een wijle, en heeft hare afleiding in duizenderlei onderwerpen van gesprekken, niet altijd met betamelyke fluistering gevoerd, terwijl, ondankbaar genoeg, de muziek van het orkest geheel als byzaak wordt beschouwd.

Doch als nu de klok der Leidsche-poort zes heeft geslagen, ontstaat er eensklaps een doodelyke stilte; want de gordijn gaat op, en het heilige der heilige van den tempel der kunst ontsluiert zich.

De fraaie hofzaal, die het kloek penseel van Van Dregt zooveel eere doet, vertoont zich aan het oog der toeschouwers, en is aan den ingang met wachten bezet. Kringsgewijze zit Doorniks krijgsraad er vergaderd. Aan zijne grijze hairen herkent men Estrelles, den Bevelhebber der bezetting; maar de hoofdplaats in het midden wordt ingenomen door eene vrouw, wier majestueuze gestalte en majestueus gelaat terstond aller aandacht tot zich trekt.

En zy spreekt :

„Doorluchte heldenstoet, die voor 's lands rechten strijdt,
„My eene erkentnis toont, die gy niet schuldig zijt,
„En my, die niets verricht dan 't geen ik moet verrichten,
„Door uwe deugd versterkt in 't doen van heldenplichten,
„Ja my, des dwinglands heir, dat ons omringt, ter smaad.
„De plaats van mijn gemaal vergunt in uwen raad,
„De plaats die Espinoi in deze omstandigheden,
„Zoo hy in Doornik waar', meer roemrijk zou bekleeden!
„Een overste, uit het heir, dat dezen muur beknelt,
„Heeft zich dit oogenblik in onze macht gesteld;
„Hy, door zijn legerhoofd tot zendeling verkoren,
„Eischt, uit Farneses naam, dat hem de raad zal hooren.”

Van dit oogenblik af reeds ligt alles onder den machtigen invloed van die betooverende stembuiging, van die in-

drukwekkende standen, van die overheerschende gebaren, van dien overweldigenden blik.

Dat is niet Wattier — dat is Maria van Lalain, Princes van Espinoi, die daar spreekt en handelt!

Parmaas Gezant, Mondragon, wordt binnengeleid, en hy maant tot overgave aan, haar herinnerende hoe haar eeniggeborene krijgsgevangen is gemaakt.

„Denk aan uw zoon en 't volk! Voor 't laatst! laat my verwerven...”

Een huivering van eerbied doortrilt allen by heur antwoord:

„Spreek my niet van mijn zoon! Ik heb hem leeren sterven!”

En alle harten ontfonken in geestdrift, wanneer zy nu by Mandragons

„Ik zal uw weigering, hoe smartlyk 't my ook zij...”

met fierheid rijst, zich den gepluimden helm op het hoofd zet, en het zwaard in de vingers klemt, hem toevoegende:

„Bericht dit aan uw heer, en voeg er dit nog by:

„Dat gy mijn vuist met drift den sabel hebt zien grijpen,

„Om hem, die zijn geweer tot Doorniks val deed slijpen,

„Te wachten in de bres van dees bedreigden wal,

„Daar ik, aan 't hoofd mijns volks, hem antwoord geven zal!”

Aldus is zy de ziel der twee eerste bedrijven van het treurspel, en bezielt zy tevens de begaafde kunstenaars die met haar optreden, zoodat het geheel een volkomen, ook harer waardig kunstgenot oplevert.

En dat wordt nog verfrischt.

In het derde bedrijf treedt Parma op binnen Doornik dat hy stormenderhand heeft gewonnen.

Een Parma, der Princes van Espinoi waardig.
Reeds de wijze waarop hy zich tot Mondragon richt:

„Kastieljes oorlogsvolk voldeed aan mijn verwachting.
„'t Heeft heldenroem verdiend; het winn' Farneses achting!”

kluistert — zooals trouwens altoos wanneer hy optreedt —
zijne hoorders aan zijne lippen.

En dat kan ook niet anders; want hy is Andries Snoek,
de tooneelkunstenaar die met proefhoudend evenwicht ge-
waardigd mocht heeten om naast een Wattier te staan. . . .
Koning nevens die Koningin.

IV.

Den vijftienden Augustus 1766 werd in de kerk der Do-
minikanen, aan den Steiger te Rotterdam, een knaapjen
ten doop geheven, zoontjen van den voormaligen Zeekapi-
tein, thands wijnkooper,¹ Joannes Snoek en Helena de
Ruyter.

Aankomend jongeling geworden, werd hy door zijn vader
in het wijnvak opgeleid, maar zijn neiging wees hem een
andere baan: het wijnproeven smaakte hem minder dan de
bestudeering van menschelyke karakters. Zich-zelf te door-
dringen van een andere ikheid, zich daarin op te lossen,
dat met de meest bereikbare volkomenheid te rug te geven. . .
ziedaar het ideaal, dat hem, aanvankelyk wellicht niet
eens duidelyk bewust, voor oogen zweefde.

Langs geleidelyken weg bereikte hy dat. Een liefhebberij-
tooneel verschafte hem de gelegenheid tot ontwikkeling;

---

¹ Anderen beweren dat Snoeks vader nooit wijnkooper is geweest,
maar geven geen ander beroep daarvoor in de plaats.

een zoogenaamde „reizende troep”, waarby hy zich weldra aansloot, bracht hem tot meerdere volmaking, zoodat, toen hy omstreeks 1795 in het genootschap Utile et amusant te Amsterdam optrad, zich een levendig verlangen openbaarde, dat de stads schouwburg hem aan zich verbinden mocht.

„De Bijen storten hier het eêlste dat zij leezen,
„Om de Oudestok te voên en de Ouderlooze Weezen,”

was daar het devies, en om den wille van dat „eêlste” getroostte men zich nog gaarne een opoffering: toen Snoek verklaarde, dat hy zich niet wilde verbinden dan met geheel zijn „gezelschap”, werd die voorwaarde — eere aan het toenmalig bestuur — aanvaard.

Sinds werd Snoek, naast Wattier, allengs de glorie van het Amsterdamsch tooneel. . . . dat wil zeggen: van de dramatische kunst in Nederland.¹

Aanvankelyk liet zijn voordracht, inzonderheid waar het vaerzen gold, te wenschen over, en zijn eigendlyk terrein scheen hem zelfs in den beginne niet eens helderheid: hy bewoog zich steeds op het tooneel in het blijspel. Voorzeker niet in zijn nadeel, want hy was alzoo gevormd kunstenaar geworden, toen hy in 1803 als Rodrigo, in den Cid van Corneille, opeens van zich deed spreken als een nieuwe verschijning. Barbaz, als treurspeldichter te dier tijde zeer gezien, voorspelde met juistheid:

„Passé was waarlyk groot; Snoek zal 't ook eenmaal wezen.”

---

¹ Zijn roemruchtigen voorganger en tot in 1818 tijdgenoot, Ward Bingley, rekene men by deze groepeerings niet in het minst te kort gedaan.

De ernstige bestudeering van wat voor het oppervlakkig oog zoo daaglyksch is, had hem den weg gebaad tot het juiste begrip van het verhevene, en mocht hy by Wattier een weinig ten achter staan in de overrijke klankschakeering van stem, en vooral in de werking van »dat doordringend en snelvliegend oog” — evenals zy, had hy de hoogten en diepten gepeild der menschelyke ziel in dierduizenderlei spelingen en wisselingen, de werking en woeling der harts-tochten, van de tederste trillingen tot de ontzettendste uitbarstingen, bespied en doorgrond, en hy vertolkte dat, evenals de groote kunstenaressen, aan wier zijde hy stond, met een gloed van gebaren, wier schildering zelfs den doofstomme verstaanbaar maakte wat door hem werd gezegd.

V.

Het tweede tooneel is intusschen afgespeeld, en by den aanvang van het derde, staan Wattier en Snoek — neen! Maria en Parma — tegenover elkander.

„Neem hier uw plaats, heldin!”

zegt Parma, terwijl hy haar een zetel aanbiedt, en zijn lange reden, alleen genietbaar door de voortreffelyke wijze waarop zy wordt voorgedragen, beantwoordt Maria niet minder voortreffelyk, terwijl heur blik »tot in het hart van Farnese scheen te booren, om veinzerij van waarheid te onderscheiden.”

De strijd tusschen moederliefde en plichtgevoel, vervolgends

door Wattier zoo diep-aangrijpend teruggegeven, stelt Snoek een oogenblik op den achtergrond. Doch wanneer hy ten slotte van het vierde bedrijf in alleenspraak eindigt:

„Is 't mooglyk dat de deugd, zelfs als zy ons weêrstreeft,
„Ja zelfs op 't grimmig hart zooveel vermogen heeft!”

dan valt hem niet minder toejuiching te beurt.

Ten slotte — aan het einde van het vijfde bedrijf:

„k Ben zelf een Vorst, heldin!”

en wat daar verder volgt — éene onverdeelde hulde aan beide korifeën van het Nederlandsch tooneel.

En toch bleef dien zoo wel verdiend toegejuichten hun grootste triomf nog verborgen: de fijnste en tederste stralen van den nimbus waarmee men te recht hun hoofd, als heiligen der kunst, omgloriede: de zwijgende en toch zoo eindeloos véelzeggende blikken, waarmee in verrukking gebrachte toeschouwers elkander herhaaldelyk bejegenden.

Na de pooze volgt het eigendlyk feestlyke van den avond: een »Hulde aan de Verdienste”, tooneelmatige voorstelling, door Westerman gedicht, en — zooals die op byna alle rangen zichtbare klein-oktaafjens, met hun roodgespikkelden omslag, bewijzen — reeds in veler handen, en door velen na het vallen der gordijn ook reeds doorbladerd.

Daar klingelt de onzichtbare bel, en het oprolland doek biedt den belangstellenden blikken de ruimte van »eenen tempel aan de Schoone Kunsten gewijd. Op den voorgrond staan twee trawanten met het wapen van de Stad Amsterdam. Meer op den achtergrond staat een altaar, waarop Verdienste en Deugd het offer brengen. De Eer staat op

een verhevenheid achter het altaar", dat omringd is door priesters en priesteressen, wier choorzang de handeling opent.

Maar weldra gaat er een luid gejubel op. De groote Kunstenaresse wordt door haren grooten kunstgenoot — allegoriesch den Schouwburg vertegenwoordigende — naar een verheven zetel geleid, en met een warme aanspraak begroet, waarna zy als Melpomené wordt gekroond, terwijl Dicht- en Toonkunst, Schilderkunst en Danskunst in bevallige groepeerings haar huldigen. Een Priester der Schoone Kunsten wijdt haar een recitatief en een aria, en daarna ontstaat er een plechtige stilte; want Snoek treedt nu nogmaals tot haar, en geleidt haar naar den voorgrond, waar zy, met van aandoening trillende stem, hare levendige herinneringen, haar innigen dank, haar weemoedig afscheid uitspreekt.

En zy eindigt:

„Vaartwel! Zie handel, kunst, en wetenschappen bloeijen!

„Vergaart een lauwerrooſt by 's aardrijks ſchat aan 't Y!

„En doet hier Melpomeen uwe edele tranen vloeijen,

„Denkt dan — dit zij mijn roem — denkt dan nog eens aan my.”

Geen levende tong, toenmaals ten oordeele gerechtigd, kan meer getuigen van haar of van hem; doch de uitspraak der bewondering en vereering van den tijdgenoot is zóo eenstemmig, is zóo met bewijsredenen gesteund en gestaafd, dat de indruk hunner grootheid in geen enkel opzigt is verloren gegaan. Hier is geen sprake van traditie:... hier is het ſchrift der historie, en daarom groenen hunne lauweren nog even onverwelkt als in de

dagen toen zy zich die verwierven door vorstelyke beoefening eener kunst, die, hoe hoog ook geplaatst, den nazaat persoonlyke waarneming noch vergelyking toestaat.

In Neerlands kunstgeschiedenis blijven de namen Wattier-Ziesenis en Snoek onsterfelyk.

Wattier, in 1801 gehuwd met den bekwamen bouwmeester B. W. Ziesenis — wiens klassiek gevormde geest op den hare niet zonder invloed bleef — vertrok met haren echtgenoot naar 's Gravenhage, waar hy aan de byzondere dienst des Konings verbonden was.

Een groot bewijs van hoogschatting viel haar daar nog ten deel. In het voorjaar van 1818 kwam de Graaf van der Duyn tot haar, namens Koningin Wilhelmina, verzoekende om een voorstelling der Maria van Lalain. Die voorstelling vond op den tienden Maart plaats; en niet alleen dat de Koningin hare erkentelykheid voor het gesmaakt genot betuigde met het geschenk van een Perzische sjaal, en de Koning van een som van duizend gulden, maar de laatste droeg bovendien aan den voortreffelyken schilder Pieneman den last op om drie portretten van de weergalooze kunstenaressen te vervaardigen: één voor Zijne Majesteit, één voor den Graaf van der Duyn, één voor Wattier zelf.

Twee jaren later trof haar een onherstelbaar verlies: in Mei 1820 verloor zy haren echtgenoot, haar met zijne voor- dochter in geen gunstigen geldelyken toestand achterlatende.

Toch was in dit laatste opzicht haar verder leven geenszins zoo bewolkt als — alweer op grond van overlevering — wordt verteld. Koning Willem de Eerste, een man met een warm hart voor alles wat nationaal was,

had Napoleons beschikking van twee duizend franks bestendig door eene jaarlyksche toekenning van duizend gulden; de stad Amsterdam voegde daar telkends twaalf honderd gulden by, ¹ onder voorwaarde dat zy ten voordeele van de aan den schouwburg verbonden inrichting tot bevordering van uiterlyke welsprekendheid — een tooneelschool op kleine schaal, waarby zy als onderwijzeresse aan het hoofd stond — nu en dan eene voorstelling zou geven, hetgeen haar gemiddeld een jaarlyksche som van zeshonderd gulden opbracht, zoodat zy een jaarlyksch inkomen van byna drie duizend gulden genoot. Of heeft zy misschien onder de betaling der schulden van haren echtgenoot geleden? Het verblijf, dat zy zich in 1825 koos aan de Geestbrug, buiten 's Gravenhage, waar zy een verdiende rust genoot, was van dien aart, dat het waarlyk een »genoeglijk rustoord" mocht worden genoemd.

Met hare rijke ziel ten volle genietende van wat het leven op deze heerlyke aarde goeds en schoons en edels heeft, had zy het leven lief; doch toen zy in het voorjaar van 1827 gevoelde dat haar einde allengs naderde, bereidde zy zich daartoe kalm en met gelatenheid voor.

Het is treffend, wanneer men vanden tijdgenoot verneemt: »Mevrouw Wattier heeft haar eigen doodskleed besteld, en gezegd hoe zij het begeerde.

»Zij heeft het geld voor de dragers van haar stoffelijk overschot met eigen hand afgeteld."

Meer dan ergerlyk nochtans is het, wanneer wy van

---

¹ Hierby moet echter worden opgemerkt, dat de financie-mannen in den stedelyken Raad daarby de voorwaarde wisten door te drijven: dat de Kunstenaressen er jaarlyks om verzoeken moest!

dien zelfden tijdgenoot vernemen: „De pastoor van hare gemeente werd gevraagd; maar de geestelijke herder verkoos niet bij een schaap te komen, dat zóóver was afgedwaald om in de Tartuffe van Molière te spelen.....

»De pastoor is niet verschenen, en de groote vrouw heeft zich moeten vergenoegen met de vaderstem van den Eeuwige, die haar tot zich riep, met de tranen van hare bloedverwanten en vrienden, van allen die haar kenden, en met de zekerheid, dat haar naam even onvergankelijk zou zijn als de woede der Tartuffes.”¹

Zy ontsliep op den drie-en-twintigsten April 1827, en vijf dagen later voerde een jacht haar stoffelyk overschot naar 's Gravenhage, om daar in de Groote-kerk ter aarde te worden besteld.

Het was daar reeds bekend, dat by die begrafenis de stem der innige vereering niet zou zwijgen, en de kwezelaarj, dat jammerlyk bastaart-spruitsel der godsdienst, verhief zich tegen de »lofprijzing van eene Actrice in een Kerkgebouw!”

Mannelyk ernstige christenzin sprak een andere overtuiging uit: die lofrede zou zijn »eene verheerlijking Gods, door de bewondering der buitengewone gaven, haar door Hem verleend, en door haar zoo heerlijk besteed.”²

Bezield was de taal, door den begaafden en smaakvollen

---

¹ Men leze hierby echter den Tooneel-almanak voor 1877, blz. 134; doch dan ook tusschen de regels.

² Het was Neêrlands groote improvizator De Clercq, een man van erkend streng Calvinistische beginselen, wiens ingeroepen oordeel aldus besliste.

Bosscha aan de geopende groeve gesproken, een lijkedicht
vol waardigheid.

„Jal 't is een grootsche taak, als tolk der poëzij,
Bij 's werelds wanklend lot in standverwisselingen,
Voor Gods onwrikbren raad en eeuwge heerschappij
In 't weggesleept gemoed de aanbidding af te dwingen.
Dat is de groote les, die 't treurspel spreidt ten toon:
Hier alles hartstogt, schijn, en tegenstrijdigheden;
Regt, Deugd en Braafheid vaak gebliksemd van den troon;
Geweld, dat zegeviert, en misdrijf aanbeden,
Maar ook dat alles tot een uitkomst voorbeschikt;
Een uitkomst, door geen mensch te ontwikkelen of te gissen;
Wij werktuig van het lot, dat eeuwig, onverwrikt,
D' ontzagbren wil volbrengt van Gods geheimenissen.

„En hij, die in de kunst dat hooger doel aanschouwt,
Hij sla hier 't oog vrij rond door de achtbre kerkgewelven:
Haar, die hem door haar kunst Gods almagt heeft ontvouwd,
Haar mag hij in Gods kerk de laatste rustplaats delven.

„Gelukkig, die dan ook, der menschen roem en lust,
Een menschlijke eerekrans mogt dragen op zijn haren,
Maar op wiens leven nog een hooger zegen rust,
En die bij aardschen lof der heemlen lof mag paren!
Zij, die haar stofflijk deel hier aan het stof hergeeft,
Zij had der hooge kunst haar leven toegeheiligd,
Maar ook, voor 't menschlijk oog, geen vlek, die op haar kleeft.”

Zóo gehaltevol waren de bloemen uit den schoonen krans,
die op het graf der onvergetelyke doode werd nedergelegd.
Haar roemgenoot overleefde haar slechts twee jaren.
Niet onbemiddeld zijnde, en 's zomers met zijne echtgenote
Maria Adams een klein buitengoed, te Schalkwijk aan de

Lek, bewonende, betrok hy 's winters een paar kamers op de Princengracht by de Leidsche-straat. Daar bevond hy zich dan ook in het speelseizoen van 1828 tot 1829, en den dertienden December gaf hy als zijn benefice-voorstelling Ninus den Tweede te genieten, in het treurspel van dien naam, door hem voor het eerst in 1816 ten tooneele gebracht.

Vier dagen later overviel hem eene krankte, waarvan hy niet weder herstelde. Den derden January 1829 overleed hy, en werd op den achtste plechtig in de Zuiderkerk ten grave gebracht.

De Amsterdamsche geestelyke, tot wiens parochie hy behoorde, deelde het bekrompen bezwaar van den Rijswijksche niet.

Vóór my ligt eene gedrukte uitnoodiging, schriftelyk gericht aan »de Heer Sigault, Binnen Amstel,» aldus luidende :

AMSTERDAM

IN HET JAAR ONZES HEEREN 1829.

Op Vrijdag en Zaturdag, den 16^{den} en 17^{den} Januarij,

WORDT UED. VERZOCHT DE ZIELENDIENSTEN BY TE WONEN

voor ZALIGER,

DEN HEER

A N D R I E S   S N O E K ;

IN DE KERK VAN DEN EERWAARDEN HEER

H E N R I C U S   J O A N N E S   G E R T E L E R .

TEN ACHT EN HALF NEGEN URE DE MISSEN.

Op belde dagen zal ten acht ure de H. Mis *gezongen* worden.

Ook in andere Kerken, buiten en binnen de stad, op de gewone uren de Missen.

Westermans eenvoudige, maar diep gevoelde woorden aan het slot der Hulde, tot nagedachtenis van Snoek, opgevoerd, gelden voor beide ten onzent nog onovertroffen geniale kunstmachten:

„De geestdrift moog' vergoden
Wat ons verwondring baart —
In 't stil verblijf der dooden
Wordt alles eens vergaard.

De star, die in dees koren
Met statelijke pracht
Zoo lang, zoo rijk mogt glooren,
Zonk in der eeuwen nacht.

Maar boven 't stof der graven
Zweeft de Engel van het licht,
Die onmiskembren gaven
Een eeuwige eerzuil sticht.”

Genieten van
Aanstaande avond
mijn Representatie bezaaid
Lynen, Hoop ik hergeve
gen te ~~zijn~~, met mijn
Gram, als mijn gatten.
en Representatie met
hinnen tegenwoordigheid
vereen te zien
tot naar Lynen, Sal
ik avondvergadering
in die plantre Landen,
Hinnen in naar ude
Zwelen worden de
Disponen,
na Harttyken en
goed ten vigen Mann
Gram, met met
Macht: Men en met
Lente deuren
1825
A. Snoek
p. 5

HET LANDJUWEEL VAN 1561.

I.

Het was een algemeen gebruik in Braband, dat de Riederijkkamer, die op een landjuweel den hoogsten prijs bekwam, op hare beurt het volgende jaar een landjuweel moest ophangen en eene zilveren schaal van zes ons voegen bij den behaalden prijs; hooger dan zeven schalen kwam men echter niet, en dan begon men weer opnieuw met eene schaal; de Kamer, die een prijs van zeven schalen moest geven, mocht zelve mededingen naar den prijs.

In Vlaanderen echter schijnt dit gebruik niet in zwang te zijn geweest; want de Antwerpsche Kamer de *Violiere* (1)

---

(1) De Kamer de *Violiere*, die sedert onheugelijke tijden bestond, versmolt in 1480 met de Kunstenaarsvereeniging de *Sint Lucas-gilde* en nam tot zinspreuk: *Wt jonsten verzaemt*, dat beteekent: *Uit genegenheid vereenigd*.

»Deze vereeniging,» zegt, met recht, Max Rooses, in zijne *Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool*, „maakt in het kunstleven van Antwerpen een eigenaardig en gelukkig voorval uit. De gedachte, die er aan ten gronde lag, en die later zoo herhaaldelijk door de *Violiere* werd uitgedrukt, was, dat *Pictura* en *Poësis* (schilder- en dichtkunst) moesten samengaan; het gevolg was, dat de *St. Lucas-gilde* zich voor goed aan het hoofd stelde van al, wat in de stad tot het wezen der kunst behoorde; dat zij het groote middelpunt der openbare feestelijkheden en de schitterende vertegenwoordigster der openbare weelde werd.»

behaalde in 1539 te Gent den hoogsten prijs van het »spel van sinne,» en vele jaren verliepen er, voordat zij er aan dacht, hare verplichting jegens de andere Kamers te voldoen.

In dien tusschentijd bleef onze Violiere toch niet werkeloos: wij vinden haar in 1541 te Diest, evenals de twee andere Antwerpsche Kamers: de Goudbloem en de Olijftak, en zien haar nogmaals zegevierend uit den strijd komen. Zij behaalde namelijk den eersten prijs voor het opvoeren van het Esbattement: *Hanneken Lackertant*, door Hendrik Smidt en Jan Bert, dekens der Kamer. Verder droegen onze Kamers bij tot opluistering der feesten, ter gelegenheid van Keizer Karel's intrede in onze stad, op 13 Mei 1547; evenals bij de inhaling van Keizer Karel en zijn zoon in 1549; en in 1556, bij de intrede van den nieuwen vorst, Philips II, gaven zij vertooningen en speelden zelfs in St. Michiels-klooster voor den Koning.

De Violiere dacht er wel aan, een landjuweel op te hangen; maar uit hoofde der ongelukkige staatsverwickelingen, waarin ons land verkeerde, moest men voor het oogenblik dit plan opgeven, en eerst een twintigtal jaren later mocht men er weder aan denken. En zelfs toen de tijden veranderd, dat wil zeggen verbeterd waren, kostte het nog oneindig veel moeite, de noodige toelating van het Staatsbestuur te bekomen, waar de rederijkers, sedert het landjuweel van Gent, slecht stonden aangeteekend, omdat zij zich openlijk als verdedigers der Hervorming hadden getoend, en hun invloed op het volk oneindig groot was geweest. Philips II, die de Hervorming met geweld in zijne Staten wilde tegengaan, had reeds bij brief van 30 September 1556 aan de gerechts-

dienaars streng bevel gegeven, de rederijkers goed na te gaan, en geene stukken meer te laten opvoeren, die niet eerst onderzocht en goedgekeurd waren, en voor de minste verandering bij de opvoering hen duchtig te straffen.

De Wethouders van Antwerpen, (1) even vurig verlangend als de Violiere, dit feest te mogen inrichten, zonden in Februari 1560 afgevaardigden naar den Kardinaal Perrenot de Granvelle, Aartsbisschop van Mechelen en Raad van Margaretha van Parma, om hem een smeekschrift te overhandigen, waarin zij toonden, dat de Violiere jegens de andere Kamers verplicht was dit landjuweel op te zetten. Had Granvelle niet gevreesd, door eene weigering, een hevigen tegenstand te ontmoeten, ongetwijfeld zou hij het voorstel in eens afgeslagen hebben; maar hij was voorzigtiger; hij kende den invloed der rederijkers op het volk, en zocht naar middelen, om de zaak op den langen weg te schuiven. Hij beweerde o. a. dat de vrede nog te kort gesloten, de geldelijke toestand des volks nog niet schitterend genoeg was, om de groote onkosten van een dergelijk feest te kunnen dragen, en dat ook op ondersteuning van de Regeering in dit geval niet mocht gerekend worden. Dit alles kon de Antwerpsche afgevaardigden niet van besluit doen veran-

---

(1) Aan het hoofd der Gemeente stond te dien tijde de Burgemeester Nikolaas Roccockx, die een ijverig voorstander der rederijkkamers was, zooals blijkt uit de „treurgalmen,” die de drie Antwerpsche Kamers lieten vervaardigen, toen hij in December 1577 overleed. Hij bekleedde de waardigheid van Burgemeester in de jaren 1555, 1556, 1557, 1560, 1561, 1562 en 1563. Bij Alva's komst was zijn leven bedreigd, waarom hij het raadzaam vond in den vreemde eene veilige schuilplaats te zoeken. Zoodra echter de Spaansche beul uit de Nederlanden vertrokken was, keerde hij naar Antwerpen terug, waar wij hem opnieuw in 1574, 1575 en 1577 als Burgemeester aantreffen.

deren en zij drongen zoolang aan, tot Granvelle beloofde er met Margaretha over te zullen handelen. De afgevaardigden hadden alvorens toegestemd, »dat men soude moghen belasten den geenen, die ten Landjouweel soude comen, ende anders gheen spel te moegen speelen dan bij visitateurs en ware geapprobeert; ende dat de visitateurs 't selve souden onderhouden ende overseynden, tegen dat men 't Landjouweel soude houden; ende soo verre sy yet veranderen, souden worden gecorrigeert." (1)

Het moet geweest zijn dat Margaretha er minder bezwaar in zag dan Granvelle, want op 22 Maart 1560 werd aan de Violiere reeds in 's Konings naam de toelating tot het opzetten van een Landjuweel verleend, „gevende te dyen eynde goet ende seker geleyde ende saufconduiet allen persoonen, die totten selven lantjuweel sullen willen comen ende compareren, te weten, veerthien daeghen aeler men 'tselve beginnen sal, ende veerthien dagen naer dat 'tselve voleynt sal wesen, midts reserveerende ende daer uyt stekende alle ballingen, moordenaers, straetroovers, ende andere criminele persoonen, misgaders onse openbaere vyanden, ende die rebelle ende wederspanninge, ende andere, wesende in den ban des heylichs Rijcx." (2)

Ten einde verdere onaangenaamheden of moeilijkheden te voorkomen, stelde de Violiere de 24 volgende vragen aan het Bestuur voor, met verzoek, aan te wijzen, welke voor het Spel van Sinne moest worden opgegeven:

I. Wat sake dat Roomen meest dede triumpheren?

---

(1) Belgisch Museum, 1ste Deel.

(2) Belgisch Museum, 1ste deel,

- II. Wat dat Roomen meest dede declineren?
- III. Weder experientie oft geleertheyt meer wijsheyd bybrengt?
- IV. Hetwelck den mensch meest verweckt tot cunsten?
- V. Dwelck 't voetsel der cunsten is?
- VI. Waeromme den mensche van tijdelijcke dinghen zoo begheerlijk is?
- VII. Waer deur des menschen dagen meest vercort worden?
- VIII. Waer deur des menschen dagen verlengt worden?
- IX. Waerom dat matige rijkdom 't meeste geluck der werelt genaemt wordt?
- X. Dwelck den meesten voerspoet in deser werelt is?
- XI. Dwelck den meesten tegenspoet in deser werelt is?
- XII. Hoe comt dat dagelix alle dinghen verdienen?
- XIII. Oft een ghierich mensch een versaeyt worden?
- XIV. Waerom een rijk ghierich mensch meer rijkdoms begeert?
- XV. Waerom dat rijkdome geen giericheyt en blust?
- XVI. Waerom dat d' eynde der blysschappen onghenucht volcht?
- XVII. Waerom dat wellust berouw voorbrengt?
- XVIII. Waerom dat wellust haer straffinghe medebrengt?
- XIX. Waer deur dat Roomen tot zoe groote prosperiteyt quam?
- XX. Dwelck de monarchie van Roomen in voerspoet hiel?
- XXI. Wat cunste aldernootelijckste in een stadt is?
- XXII. Wat ter werelt meer rust inbrengt?
- XXIII. Waer deur de mensch meest comt tot hoochheyd der werelt?

XXIV. Waer deur men den woecker best zoude mogen extirperen? ⁽¹⁾

Voorzichtigheidshalve werden alle godsdienstige en staatkundige vragen terzijde geschoven en liet men de Violiere keus tusschen de drie volgende:

Weder experientie oft geleertheyt meer wijsheyte bybrengt?

Hetwelck den mensch meest verweckt tot cunsten?

Waerom een rijk ghierich mensch meer rijkdoms begeert?

Verders bevatte de Koninklijke toelating nog de volgende aanbeveling: »Behoudelijck oock dat sy alle de cameran, gilden ende confrairien, die aldaer behoiren te commen ende compareren, daer van goets tijts adverteren zullen, ten eynde sy in hun spelen ende baladen hen nyet en vervorderen eenigerhande dingen te stellen, oft mengen, die der Religie soudén mogen aengaen, oft tenderen tot verachtinge oft disreputatie van Ons, ofte onse dieneers ende officiers, regeerders van steden, ende andere onse ondersaeten, ende particuliere persoonen, noch ooc van den geestelijcken ende weerlijcken staet, op pene dat, indien eenige camere, gilde, oft confrairie van eenige steden oft vryheden ter contrarien dede, te verliesen ende verbeuren nyet alleene-lijck den prijs, die de selve soudén mogen winnen, maer ooc arbitralijcken gestrafft ende gepunieert, ende voors. stadt oft vryheit tot eeuwige daegen gepriveert te worden van de privilegen van heure voorseyde cameran, gilden ende confrairien. Ende daer en boven zullen de voornoemde van Antwerpen gehouden wesen, duerende de voorseijde vergaderinge, sulcken wacht ende ordene binnen de

---

(1) Vaderlandsch Museum, 1ste deel.

selve stadt te stellen, ende doen houden, dat alle inconvenienten ende perijckelen, die midlertijt souden mogen reysen, verhueft mogen worden." (1).

Niet zoodra had men de lang gewenschte toelating bekomen, of het bestuur van de Violiere zette zich aan het werk, en het stedelijk bestuur, dat het feest met den meesten luister omringd wilde zien, bleef niet achter. De Violiere had op dit tijdstip mannen aan haar hoofd, die allen om hunne deugden en bekwaamheid geëerbiedigd, geacht werden, en best in staat waren het Landjuweel echt kunstrijk te doen heeten. Onder dezen noemen wij: Melchior Schets, schepen der stad, die de waardigheid van Prins bekleedde; Antoon van Stralen, ²⁾ buiten-burgemeester, die hoofdman was; Willem van Haecht, een der voornaamste geleerden en dichters van dien tijd, was facteur; en verders als bestuursleden: de beroemde schilders Frans Floris ³⁾ en

---

(1) Belgisch Museum, 1ste Deel.

(2) Weinige jaren later werd deze voortreffelijke magistraat en voorstander van kunsten en letteren, op bevel van den hertog van Alva, te Vilvoorde onthoofd.

(3) Frans Floris werd rond 1520 te Antwerpen geboren. Hij legde zich eerst op de schilderkunst toe te Luik, bij Lambrecht Lombard, en vertrok later naar Italië. In 1540 keerde hij naar zijne geboortestad terug en werd aanvaard als vrijmeester in St. Lukas-gilde. Floris had van allen het meest bijgedragen tot inrichting en opluistering van het Landjuweel, waarvoor hij o. a. schilderde of schetste de blazoenen, de zinnebeeldige banieren en de kostumen; ook had hij het toezicht gehad over de openbare versieringen. Deze uitstekende kunstenaar leefde op vertrouwelijk voet met den Prins van Oranje en de Graven van Egmond en Hoorn. Hij overleed te Antwerpen op 1 October 1570.

Marten de Vos ¹⁾ en den bekwamen bouwmeester Kornelis Floris. ²⁾

Willem van Haecht werd gelast de kaarten van het Landjuweel en het Haagspel, voor de te nemen schikkingen en de uitgeloofde prijzen, in verzen op te stellen. Ofschoon tamelijk uitgebreid, moet dit werk niet veel tijd vereischt hebben, want op 23 April werd op het stadhuis aan vier gezworen boden den last toevertrouwd, deze kaarten te overhandigen aan al de Brabandsche Kamers. Het was, namelijk, van Staatswege verboden anderen dan Brabanders tot den kamp toe te laten; maar de regeering had vergeten het cijfer der rederijkers te beperken, die door hun groot getal en hunne pracht, zooals wij later zien zullen, als het ware tegen de beslissing van het Spaansche Hof protest wilden aantekenen. Deze vier boden vertrokken op kosten der stad en werden uitgeleid tot in de Luithage.

Overal werden onze boden opperbest ontvangen, en de Kamers haastten zich, aan de Violiere een gunstig antwoord te zenden en zich aanstonds aan het werk te

---

¹⁾ Marten de Vos werd in 1531 te Antwerpen geboren. Hij was eerst leerling zijns vaders, daarna van Frans Floris, den oude; later vertrok hij naar Italië, waar hij leerling werd van Tintoretti. In zijne geboortestad teruggekeerd, werd hij in 1558 als vrijmeester van St. Lukasgilde aanvaard, en in 1572 tot deken van dit genootschap benoemd. Rond 1561 was hij in den echt getreden met Johanna le Boucq. Hij overleed te Antwerpen op 4 December 1603.

²⁾ Kornelis Floris, broeder van Frans Floris, werd rond 1523 geboren en was een der voornaamste bouwmeesters van zijnen tijd. Behalve de plans voor het stadhuis en verscheidene aanzienlijke gebouwen, had hij ook de plans geleverd van het Oosterhuis, te Antwerpen; het overdekt tooneel, op de Grootte Markt, waar de rederijkers zouden spelen, was insgelijks door hem aangelegd en bestierd.

zetten, om met eere op het Landjuweel te verschijnen, ten einde aan het Spaansche Hof de macht des volks te toonen. De meeste Kamers ontvingen van de Wethouders hunner steden aanzienlijke hulpgelden om de kosten te dekken.

De Violiere nam insgelijks maatregelen, opdat haar feest met den meesten luister zou plaats hebben. Vooreerst verzochten zij de deelnemende Kamers een lid te willen afvaardigen, om de beurtloting bij te wonen en ook als beoordeelaars op te treden; en om alle partijdigheid te doen verdwijnen, besloten de Goudbloem en de Olijftak enkel uit liefhebberij aan den kampstrijd deel te nemen.

Op voorstel van Melchior Schets besloten de Gildebroeders de volgende prachtige kleeding aan te nemen om de vreemde Kamers te ontvangen: „Cousen en wambais wit, met roet deursport, mynst de cousen. Roij brosekins met witte spoeren en stegerepen. Eenen roed riem mit een roy scede aen 't rappier. Dat accostrement des perts roet. Den hoet violet mit wit en roede sluyer, daer op 3 pluimen van wit, roet en violet. Dat opperleet violet, gebortt mit wit en bynnen gevoijert mit wit. Die een operleet veuren wit.” (1)

In de »Memorie voer mijnen eerweerdigen heeren der stadt van Antwerpen» vinden wij, dat de Violiere gerekend had, dat de onkosten van het Landjuweel, door de stad te dragen, beliepen tot 450 ponden, Vlaamsch geld, te weten: »In den eersten sal der stadt believen te cleeden vier boden, die men uytsenden sal om de chaerte te bestellen, ende dit sulckx als uwer Eerw. daer eere aff begheren te hebben, mette hueringhe van der peerden. Inschelyckx

(1) Edward van Even, Het Landjuweel van Antwerpen in 1561.

twee herauten, die dienen sullen totten inhalen. Totten dezen noch XXII personagien, den facteur ende boeckhouder. Item, vier trompetters, dienende totten inhalen. Item, twee knapen ende den cock van der Gilden, metten sot. Item, twee hooftmeesters. Item, den capelaen ende de reperatie van der capellen. Item, het acostrement van de personagien int spelen; alle dwelcke, sonder den solaris van der boden ende de trompetters, sal costen ten minsten IIcL pont vlaems.

Item, de daghelycx provisie, die men op der Gilden-camer behoeven sal, soo wel om de personagien als andere buyten Rethoresynen eerlyckelyck onthalen ende trackteren. Item, de vieringhe. Item, het teekenen, snyden, drucken ende afsetten, oft schilderen, van der figuren, devysen ende andere taergien, metter chaerten. Item, het componeren van der Esbattementen, Spelen van Sinne, Prologhen ende andere actien. Item, die vergaderinghe van de Dekens ende ghemeine Ouders van der Gilden, om de camer te onderhouden, dwelck sal dueren ten minsten veertich daghen, in beyde de feesten. Sal al tsamen, sonder dat elck in syne neringhe ende hantwerk sal verletten, costen wel IIcII pont vlaems." (1)

„Het tooneel was op de Groote Markt, die, op het tijdstip waarvan wij gewagen," zegt F. H. Mertens, (2) »een gansch ander aanzien had dan in onze dagen. Ten oosten, op den hoek van het straatje, dat wij heden Peerdstraatje noemen, lag, in zijn eenvoudigen bouwtrant uit de dertiende eeuw, het oude Schepenhuis, waarvan de voorgevel met verscheiden

---

(1) Edward van Even, Het Landjuweel van Antwerpen in 1561.

(2) Het Landjuweel van 1561.

beelden, in gothische nissen geplaatst, versierd was. Boven den ingang een Lieve-Vrouwenbeeld tusschen twee knielende engelen, en verder eenige ramen, die met dicht gekruiste ijzeren traliewerken voorzien waren. Vier uitwaarts hangende achtkantige torentjes met kanteelen verhieven zich aan de vier hoeken des gebouws, en de spitsen der torentjes, zoowel als de top des gevels, waren met vergulde adelaars gekroond. Langs eene dubbele steenen trap klommen naar de pui, waar de stedelijke verordeningen werden afgelezen. In het jaar 1565 werd dit gebouw weggebroken en vervangen door den teerling huizen, die thans het Suiker- en Peerdstraatje uitmaken. Verder was de markt omringd van de schoone gebouwen der Gildekamers, van de Lakenhal, woningen van neringdrijvende poorters en herbergen. Zij was ten minste zoo ruim in omtrek als onze markt van heden, op welke men nu, bijna anderhalve eeuw geleden, een ganschen teerling huizen heeft weggebroken; maar daarentegen was te midden der oude markt ons nieuw stadhuis gebouwd geworden."

Bij het tooneel werden zitplaatsen voorbehouden voor de kamprechters en voorname personen.

Van in Juli werd door het Bestuur der stad de wegwijzer afgekondigd, die de Kamers bij hare intrede zouden volgen; ook werd er geboden »eenyegelycken wie hy zy, Vetwariers, Lynwatiers, Creemers, Appelwyffs, hen looven, cramen, kisten, bancken, stellingen, en andere, die eenich gruysteen, hout, besetselen oft impedimenten inde voirscreven straten staende oft liggende hebbende, aff en wech doen tusschen dit en in vyfen daghe naest comende, opte pene van sesse Karolus guldens eens, en daerbovene op heuren cost affgebroken te wor-

den" (1) Tegelijkertijd werd er bericht, dat de straten zuiver gekeerd moesten worden, op dezelfde straffen.

Op 2 Augusti werd nog het volgende geboden en uitgeroepen door het Bestuur: „Men gebiedt van 's Heeren en stadts weghe, dat, duerende dese feeste van Landjuweele, hen nyemant en vervoirdere te elimen op de welfsels van den nieuwe stathuyse, ende dat oyck niemandt, duerende dese feesten, zoo wanneer dat men spelen zal, hem en vervoirdere met wagenen ofte kerren opte Merckt te comen, eenige tonnen, stoelen, kisten, bancken oft diergelycke daer te brengene, opte pene van drij Karolus guldens, oft andersins dry dagen gestelt te worden te water ende te broye.

Voirts gebiedt men dat een yegelyck op de Meret alhier voir syn huys gemaect hebbende stellagien, sculdich sal wesen vuyter selver stellagien vierpannen te steken, om die bij avont ontsteken te worden." (2)

De noodige maatregelen waren dus genomen om de orde te handhaven; alles voor de plechtigheid was bereid, duizenden vreemdelingen waren in de stad, en allen verwachtten met ongeduld den dag van morgen, die hun de indrukwekkendste aller feestelijkheden moest laten aanschouwen.

II.

Prachtig was het weér op Zondag 3 Augusti 1561, toen de Kamers hare zegepralende intrede te Antwerpen doen moesten; de uitbundigste vreugde heerschte er in de

---

(1) J. B. Van der Straelen, Geschiedenis der Rederijkkamer de **Violiere**.

(2)

Item.

Item.

gansche stad; duizenden menschen doorkruisten vroolijk en opgeruimd de straten, zagen de schilderachtige versiering der huizen en bleven vol bewondering staan voor de reusachtige praalbogen, die op de voornaamste plaatsen oprezen.

Om 2 uren gingen de leden van de Violiere, prachtig uitgedoscht, op levenslustige paarden gezeten, naar de Keizerspoort, om de Kamers, die aan het Landjuweel deel namen, onder het vreugdegeroep der menigte, het geluid der klokken, het schallen der klaroenen en het rommelen der trommen te ontvangen.

Als inrichters van het feest, was het den leden van de Violiere voorbehouden, »beurtelings elke Kamer aan de stadspoort te ontvangen, en ze dan, de eene na de andere, te leiden op de Groote Markt vóór het »Heeren-Tooneel,» waar de Magistraat de vreemde gasten welkom heette op het Landjuweel, en tevens oordeelde welk der gezelschappen den prijs verdiende voor het prachtigste inkomen. Zoo reden onze Violieren niet minder dan veertien malen van de Sint Jorispoort langs de Gasthuis-, Huidevettersstraten, de Meirebrug, de Eier- en Melkmarkten en de Kaasrui, tot voor het stadhuis, om langs het Molengat en de Kammerstraat weer spoedig terug te rennen. Vooraan draafden de paarden hunner zes bazuinblazers, wier koperen stemmen de harten der nieuwsgierigen van blijdschap deden jagen. Op zware slagpaarden volgden vier »pagien, antyck ghecleet,» met lauwerkronen om de slapen, en in de hand eene banier met beeldspraak aan eene speer, waarop violierbloempjes in antieke vaasjes prijkten. Juerken, de zot der schilders, in ryk geborduurd rok met belten, de borst omhangen met zilveren eereplaten, jokte geestig op zijn paard. Naast hem liepen nog twee

andere zotten, waarvan de een speelde op eene vedel en de ander op het geraamte van een paardenhoofd. Dan kwamen de vier wapenboden en de vier knapen der Gilde, vergezeld van veertig voetgangers. De schilders-rederijkers waren opgeleid door hunnen Prins, den stads-schepene, Melchior Schets, naast wiens prachtig opgetooid paard een neger liep als lakei, met ontblooten kroeskop. Onze kunstenaars reden allen op versierde paarden en waren vyf en zestig in getal".⁽¹⁾ Hoe hunne kleeding er uitzag hebben wij vroeger beschreven.

In de volgende orde deden de Kamers hare intrede:

1. De Violiere,	van Antwerpen.
2. De Goudbloem,	» »
3. De Olijftak,	» »
4. De Vreugde-bloem,	» Bergen-op-Zoom.
5. De Pioen,	» Mechelen.
6. De Roos,	» Leuven.
7. De Groeiende Boom,	» Lier.
8. De Lisbloem,	» Mechelen.
9. De Kauwoerden,	» Herenthals.
10. De Goudbloem,	» Vilvoorden.
11. De Leliebloem,	» Diest.
12. De Leliekens wt den Dale,	» Leeuwe.
13. De Christus-oogen,	» Diest.
14. De Vurige Doorn,	» 's Hertogenbosch.
15. Het Maria-Kransken,	» Brussel.

Het was reeds avond vóór dat de helft van den stoet

⁽¹⁾ F. Jos. van den Branden, Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool.

in de stad was, en men moest flambouwen, toortsen en vuurpannen ontsteken, om het volk toe te laten de intrede der Kamers behoorlijk te kunnen zien; eerst om drie uren des morgens kon men de stadspoort achter de laatst ingekomene wagens sluiten.

Ongelooflijk moet de pracht geweest zijn, die hier werd tentoongespreid. Voorzeker zou het ons te ver brengen, moesten wij hier afzonderlijk de beschrijving geven van de kleeding der personages en wagens dezer Kamers. Wij willen ons vergenoegen met een uittreksel mede te deelen uit den brief, dien de Engelsche zaakgelastigde, Richard Clough, op 4 Augusti 1561, aan zijn meester, Thomas Gresham, te Londen schreef. Na breedvoerig over de veertien eerst binnentredende Kamers gesproken te hebben, eindigt hij aldus:

»Maar de bijzonderste van al was Brussel; deze dacht mij een droom te zijn.

Ten eerste, zij kwamen in met eene ontzaglijke menigte trompetters, herauten, voetknechten, standaard- en wapendragers en verscheidene andere soorten van officiers. Na dezen volgden 7 praaltooneelen, welke door 150 man werden gedragen, en zoodanig waren opgetooid met jonge kinderen in goud-laken, zilver en satijn van alle kleuren, zoodanig geborduurd en bewerkt en in zoo goeden smaak, dat ik niet weet, wat er van te schrijven. Voor elk praaltooneel reden 4 man te paard, met toortsen in de hand, en gekleed in lange tabbaarden, op de Poolse wijze, van karmozijn satijn, geboord en geborduurd met goud en zilver; roode hoeden, opgeschikt als de overigen, met witte veders, witte satijnen wambuizen en witte laarsjes, breede gordels van gouden taffetas, met zwaarden van gelijken. Achter deze 7 praaltooneelen kwamen 76 wagens, allen

overdekt met rood laken met wit geboord, en rondom behangen met wapenschilden. In 21 van deze wagens zaten zeer fraaie personages, sommigen in harnas, anderen als nonnen, anderen als monniken, priesters, bisschoppen, kardinalen en alle slag van geestelijke personen, met wonderlijke zinspreuken, welke ik niet goed kon vatten; want het was twee uren, na middernacht, eer zij binnenkwamen, zoodat ik het niet wel kon onderscheiden, zelfs bij het fakkellicht.

De overige wagens, die deze praalwagens volgden, zijnde ten minste 200 in getal, waren al in het rood overdekt als de anderen; en in elken wagen zaten twee mannen, in sommige drie, in karmozijn satijn gekleed als de eersten, met toortsen in de hand. Al deze wagens waren uit witte teenin vervaardigd, zooals de kooplui hier gebruiken en dat niet gemeen is. Het grootste deel was met vier groote paarden bespannen, allen in wit getuig, trekkende als lamoenpaarden. De voerlieden waren in rood laken gekleed, met witte boordsels.

Achter de wagens kwamen 360 man te paard, allen in karmozijn satijn, geborduurd met goud en zilver, zooals de anderen; daarna hun kapitein met 24 voetknechten, allen in karmozijn satijn, witte laarsjes en wambuizen van gelijken; en eindelijk volgden 25 wagens, overdekt met rood en geladen met kisten en bagaadjen. Kortom, ik schat dat er 600 ruiters waren, allen in karmozijn satijn, en 130 wagens; zoodat, met degenen die te paard zaten, en degenen die in de wagens lagen en de kinderen op de tooneelen, ik denk dat er 1000 personen in zijde gekleed waren, en dat er, alles te zamen, ten minste 1000 paarden waren.

Dit was de vreemdste zaak, die ik ooit gezien heb, en die ik denk ooit te zullen zien; want de intrede van Koning Philips II te Antwerpen, met de kosten van al de natiën samen, voor den toestel, was niet te vergelijken bij de kosten door de stad Brussel gedaan. En zij zullen met dit al niet meer winnen, dan eene zilveren schaal van 6 onsen!

Ik wilde wel, bij God, dat eenige onzer heeren en edelheden van Engeland dit hadden gezien (ik meen degenen, die zich inbeelden dat de wereld van havermeel gemaakt is); het zou doen gelooven, dat er anderen zijn dan wij, en zou doen voorzien in de toekomst; want zij, die dit kunnen, kunnen meer." (1)

Wij meenen te mogen gelooven dat de beschrijving van Richard Clough, althans wat het getal personen, paarden en wagens betreft, eenigszins overdreven is; want in de Geschiedenis der rederijkkamer de Violiere, van J. B. Van der Straelen, vinden wij de volgende tafel, die ons het getal ruiters, praal- en reiswagens aldus opgeeft :

Steden.	Kamers.	Ruiters.	Praal-	Reiswagens.
Antwerpen, De Violiere:		65	—	—
» De Goudbloem:		48	1	—
» De Olijftak:		47	1	—
Bergen-op-Zoom, De Vreugdebloem:		54	2	12
Brussel, Het Maria-Kransken:		340	7	78
		554	11	90

---

(1) F. H. Mertens en K. L. Torfs, Geschiedenis van Antwerpen, Deel V.

		554	11	90
Diest,	De Leliekens:	25	—	8
»	De Christus-oogen:	38	1	20
Herenthals,	De Kauwoerden:	51	—	2
's Hertogenbosch,	De Vurige Doorn:	125	1	10
Leeuwen,	Het Lelieken:	40	—	5
Leuven,	De Roos:	40	—	6
Lier,	De Groeijende Boom:	108	2	15
Mechelen,	De Pioene:	326	7	16
»	De Lisbloem:	56	—	2
Vilvoorden,	De Goudbloem:	40	1	16
		<u>1408</u>	<u>23</u>	<u>190</u>

Terwijl deze lange stoet voorbij trok, voerden de zotten der Kamers, als om de aandacht der menigte gaande te houden, gedurende den ganschen weg allerhande poetsen en kwinkslagen uit, die de lachspieren gedurig in beweging hielden; niet dat zij uitmuntten door fijnen geest, of diep gedachte zinspelingen, want de meeste kwinkslagen mochten zelfs grof heeten.

„Juerken, de zot van de Violiere, was te paard gezeten met twee sotten van buiten, die als spelende neffens 't peert gingen, d'een op een veelken, d'ander op een caecxbeen. Dezot der Goudbloem, van Antwerpen, sat op een onbollich vreemt gemaect peert ende seyde: Ick en kenne my selve niet! De nar van den Olyftak zat met twee jonghesottekens op eenen esel, segghende: Ick en salse niet verliesen. De zot der Vreugde-bloem, van Bergen op Zoom, hield eene kat in de hand en zeide: Ick hebse vonden; die der Pioene, van Mechelen, had tot kreet:

Waer kijckt den sot, wte mouwe. De zot van den Groeienden Boom, van Lier, zat eerseling te paard met een net in de hand en zeide: Ick vanghe al quade tonghen; die der Lisbloem van Mechelen droeg een cat in eens menschen hert, segghende: Sy is daer! De nar der Kauwoerden van Herenthals zat op een houten paardje en riep: Wildy me, sit op; die der Goudbloem, van Vilvoorde, had een Kinder-oft kermislanghe in de handt, die hy open ende toe dede, ende daer waren vier cleyne sottekens op gemaect, ende seyde: Tis al pays. De zot der Leliebloem, van Diest, droeg eene kat en riep: Siet waerse cijet; die van de Leliekens uit den Dale, van Leeuwe, ghinck in eenen rolwaghen op twee blaesbalcken, die int gaen al gheluyt gaven, en seyde: Ick moet daer oock zyn. De nar der Christus-oogen, van Diest, zat te paard, droeg een boek vol brillen geschilderd, en riep: Ick lese al brillen; die der Roos, van Leuven, zat dervoege op eenen ezel, dat hij, al rydende, eenen corderwaghen voor hem cruyden, seggende: Hoe sullen zy dit scheyden! De zot van den Vurigen Doorn, van 's Hertogenbosch, riep: Salt soo syn!" (1)

Den volgenden dag had in het bijzijn van Burgemeesters, Schepenen, Raadslieden, Prinsen, Hoofdmannen, Dekens en Facteurs der Kamers de beurttrekking plaats van het optreden.

Op 5 Augusti deden de Kamers, in dezelfde orde als zij waren binnengekomen, hare plechtige intrede in Onze Lieve Vrouwekerk, waar een godsdienstig feest plaats

(1) Edward van Even, Het Landjuweel van Antwerpen in 1561.

had; en des namiddags heette de Violiere de Kamers welkom, in een spel daar opzettelijk toe vervaardigd.

De zot van de Violiere had insgelijks een kampstrijd uitgeschreven voor al de zotten der Kamers, om de langste teng te drinken; die strijd had plaats op 6 Augusti, en zal ongetwijfeld hartelijk hebben doen lachen.

Of nu sommige personen die geestigheid der zotten niet naar hunnen zin vonden, en hun daarom eenige onaangenaamheden aandeden, weten wij niet; maar de veronderstelling schijnt in alle geval zeer gegrond, daar nog denzelfden dag van dezen kampstrijd, het volgende door het Bestuur geboden en uitgeroepen werd:

»Alzoe men bevindt dat eenighe hen vervoirderen de Sotten van de steden, tegenwoirdich ten Landjuweele gecomen wesende, te quellen en moyelyck te vallen, sulcx dat hen daer deur belet woirdt hunne factien behoorycken te spelen, dat ooyck, soo men verstaet, eenighe daer op toelleggen van deselve te belyden, omme alzoe hen hunne scakelen en anderssints omme hunne themen te doen veranderen, ende by alsoe van hunne prysen te vallen, soe eest dat men gebiedt van 's Heeren ende van der stadt wegen, dat een yegelyck, wie hy sy, hem vermyde de voirscreven Sotten te quellen, te moeyen oft ooyck over lastich te vallen, in eenige manniere, maer deselve vryelyck en paysibelyck laten gaen en hunne factien doen, soe dat behoirt, wetende soe wie de contrarie bevonden sal worden gedaen te hebben, dat die sal staen tot correctie van de Heeren en van der stadt." (1)

Den volgenden dag boden de Wethouders der stad den hoofd-

---

(1) J. B. Van der Straelen, Geschiedenis der Rederijkkamer de Violiere.

personen van al de Kamers een maal aan, dat vervroolijkt werd door het voorlezen van gedichten, door zingen en spelen.

Eindelijk op 8 Augusti begonnen de vertooningen der Spelen van Sinne, in antwoord op de gestelde vraag:

Dwelck den mensche aldermeest tot consten verwect?

Ziehier de volgorde der optreding, en de antwoorden der Kamers:

- 1°. De Olijftak: Den Gheest Gods.
- 2°. De Goudbloem: Lofelijcke fame midts eerlijc gewin.
- 3°. De Vurige Doorn, 's Hertogenbosch: Den Gheest Gods der wijsheyt die door de liefde weret.
- 4°. De Vreugdebloem, Bergen-op-Zoom: De Liefde.
- 5°. De Lelie, Diest: Den loon prijsweerdich.
- 6°. De Leliekens wt den Dale, Leeuwe: 't Is Gods Gheest die den mensche tot conste verwect.
- 7°. De Goudbloem, Vilvoorden: Natuerlyck verstandt door des gheests inspiracie.
- 8°. De Christus-oogen, Diest: De Liefde.
- 9°. Het Maria-Kransken, Brussel: Den Oirboir.
- 10°. De Pioen, Mechelen: D bevroedsaem aenmercken van d'excellencie der consten.
- 11°. De Groeijende Boom, Lier: Hope van glorien onsterfelijk hemels ende aertsch.
- 12°. De Kauwoerden, Herenthals: D natuerlijck ingheven dat tot kennissen trect.
- 13°. De Roos, Leuven: Lof, eere ende prijs.
- 14°. De Lisbloem, Mechelen: De Waerheyt.

Alvorens den kampstrijd te openen, hadden de rechters van het Landjuweel den volgenden eed afgelegd: »Hier sweere ick, daer ick toe gheordineert ben, dat is jugie en wachter te syn van ende over de Cameren van den

steden van heuren incomen, midtsgaders oock van puncten, dat ick 't selve wel ende ghetrouwelyck sal doen, navolghende den inhouden van der chaerten daeraff ghemaect, sonder daer inne yemande faveur oft gunste te draghen, in eenigher manieren, na wyse onser discretien en conscientien, soo moet my Godt hulpen en den heylighen Evangelist S. Lucas. (1)

Zooals licht is te begrijpen, verliepen er verscheidene dagen, vooraleer de 14 Kamers waren opgetreden, en het was eerst op 23 Augusti dat de overwinnaars werden bekend gemaakt. Ziehier den uitslag van den prijskamp:

De eerste prijs, voor het schoonste en triumphantste inkomen der groote steden, zijnde eene wijnschaal van zes oncen, aan het Maria-Kransken, van Brussel.

De tweede prijs, voor het schoonste inkomen der mindere steden, zijnde eene schaal van vier oncen, aan den Groeijenden Boom, van Lier.

De eerste prijs, voor het figuurlijkst en moralijkst inkomen, beduidende: Hoe dat men wt jonsten sal versamen ende minnelijk scheijden, zijnde eene trouw, wegende vier oncen, aan het Maria-Kransken, van Brussel.

De tweede prijs, verbeeldende: de liefde, wegende twee oncen, aan de Pioen, van Mechelen.

De eerste prijs, voor het schoonste blazoen of deviese, wegende twee oncen, waarop gesneden stond de zinspreuk van de Violiere: Wt jonsten versaemt, aan de Pioen, van Mechelen.

De tweede prijs, wegende eene once, zijnde een Violierken, aan het Maria-Kransken, van Brussel.

---

(1) Edward van Even, Het Landjuweel van Antwerpen in 1561.

De eerste prijs, voor den schoonsten en plechtigsten kerkgang, zijnde een Salamander van drie oncen, aan den Groeijenden Boom, van Lier.

De tweede, wogende twee oncen, verbeeldende het beeld der H. Maagd, aan de Vreugde-Bloem, van Bergen op Zoom.

De eerste prijs, voor het schoonste en triumphantste vieren, dat is het schitterendst en prachtigst verlichten van den voorgevel der herberg, waar de Gilde gelogeerd was, zijnde een Salamander van vier oncen, aan het Maria-Kransken, van Brussel.

De tweede prijs, een Salamander van twee oncen, aan de Pioen, van Mechelen.

De eerste prijs, voor het beste Esbatement, bestaande in zeven zilveren schalen, elk van zes oncen, aan den Vurigen Doorn, van 's Hertogenbosch.

De tweede prijs, eene schaal van vier oncen, aan de Lisbloem, van Mechelen.

De derde prijs, eene schaal van drie oncen, aan de Goudbloem, van Antwerpen.

De vierde prijs, aan de Leliebloem, van Diest.

" vijfde " " " Christus-oogen, " "

" zesde " " " Roos, " Leuven.

De eerste prijs, voor het Spel van Zinne, een rozenkrans, zwaar tien oncen, aan de Roos, van Leuven.

De tweede prijs, het beeld Rhetorica, zwaar acht oncen, aan den Groeijenden Boom, van Lier.

De eerste prijs, voor de prologe, zijnde het stadswapen, zwaar drie oncen, aan de Leliekens wten Dale, van Leeuwe.

De tweede prijs, het schilderswapen, zwaar twee oncen, aan de Pioen, van Mechelen.

De eerste prijs, voor den besten tooneelspeler, zijnde de Geest gracie, als eene duif, zwaar twee oncen, aan de Lisbloem, van Mechelen.

De eerste prijs, voor het poëtisch punt, zijnde het beeld van S. Lucas, zwaar twee oncen, aan de Leliekens wten Dale, van Leeuwe.

De tweede, een vliegende os, zwaar eene once, aan de Roos, van Leuven.

De eerste prijs, voor het onnoozelste den zot te spelen, een marotteken van anderhalve once, aan de Vreugdebloem, van Bergen-op-Zoom.

De tweede prijs, een zinneken van eene once, aan de Leliekens wten Dale, van Leeuwe.

De derde prijs aan den zot van Herenthals.

III.

Nog waren de feesten niet geëindigd; de meeste rederijkers waren in de stad gebleven en woonden het Haagspel bij, dat den volgenden dag (24 Augusti) begon.

Het Haagspel was een prijskamp, die hoofdzakelijk werd ingesteld voor de Kamers van Dorpen, Vrijheden en mindere steden, of dat diende, zooals hier, tot sluiting van het Landjuweel, en tevens tot wedstrijd tusschen de Kamers der dorpen of steden, die aan het Landjuweel geen deel hadden kunnen nemen.

Met dezelfde plechtigheid, als voor het Landjuweel, werden de Kamers, die aan het Haagspel kwamen deelnemen, door de Violiere ingehaald; zij waren ten getale van vier, en deden volgenderwijze hare intrede:

- 1°. De Jenetten-Bloem, of de Ongeleerden, van Lier.
- 2°. Het Heibloemken, van Turnhout.
- 3°. De Bloeiende Wijngaerd, van Berchem, bij Antwerpen.
- 4°. De Korenbloem, van Brussel.

De stoet was niet minder prachtig dan de vorige maal, en het getal ruiters en wagens was, als volgt:

Steden.		Ruiters.	Praal-	Reiswagens.
Brussel,	De Korenbloem:	24	—	3
Berchem,	De Wijngaerd:	121	1	22
Lier,	De Jenetten-Bloem:	36	—	8
Turnhout,	Het Heibloemken:	62	1	6
		<u>243</u>	<u>2</u>	<u>39</u>

Op 28 Augusti opende de Violiere den strijd door het opvoeren van een stuk, en de volgende vier dagen speelden de Kamers, volgens beurtloting: 1°. De Ongeleerden, 2°. De Bloeiende Wijngaard, 3°. Het Heibloemken, 4°. De Korenbloem, en haar antwoord op de vraag:

Welk handwerck oirbooirlijk is van doene, en eerlijest, nochtans seer cleijn gheacht?
 luidde eenstemmig: Kerwerck, landwinninghe ofte landbouwinghe.

Op 2 September werden de feestelijkheden door de Violiere gesloten en de prijzen van het Haagspel volgender wijze toegekend:

De eerste prijs, voor het luisterrijkste inkomen der steden, eene wijnschaal van zes oncen, aan de Jenetten-bloem, van Lier.

De tweede prijs, voor de Vrijheden en Dorpen, eene schaal van vier oncen, aan het Heibloemken, van Turnhout.

De prijs voor het schoonste blazoen, verbeeldende Concordia, zwaar twee oncen, aan den Bloeienden Wijngaerd, van Berchem.

De prijs voor de verst afgelegene plaats, zijnde het wapen van Melchior Schets, zwaar drie oncen, aan de Korenbloem, van Brussel.

De eerste prijs, voor het beste Esbattement, eene wijnschaal van negen oncen, aan de Korenbloem, van Brussel.

De tweede prijs, eene wijnschaal van zeven oncen, aan de Ongeleerden, van Lier.

De eerste prijs, voor het beste Esbattement van de Vrijheden en Dorpen, eene wijnschaal van zes oncen, aan den Bloeienden Wijngaerd, van Berchem.

De tweede, eene wijnschaal van vier oncen, aan het Heibloemken, van Turnhout,

De eerste prijs, voor het Spel van Zinne, zijnde het afbeeldsel van den Antwerpschen reus, zwaar acht oncen, aan het Heibloemken, van Turnhout.

De tweede prijs, zwaar zes oncen, aan de Korenbloem, van Brussel.

De derde prijs, zijnde een Lauriertakken, zwaar vier oncen, aan de Ongeleerden, van Lier.

De prijs voor de beste personages, het wapen van Van Straelen, zwaar twee oncen, aan de Korenbloem, van Brussel.

De prijs voor de beste prologe, zijnde het beeld der rede, zwaar twee oncen, aan de Ongeleerden, van Lier.

De eerste prijs, voor het schoonste vieren, het afbeeldsel van Vulcanus, zwaar vier oncen, aan den Bloeienden Wijngaerd, van Berchem.

De tweede prijs, ook een Vulcanus, zwaar twee oncen, aan de Ongeleerden, van Lier.

De prijs voor de belachelijkste factie, zijnde drie Violierkens, wegende drie oncen, aan de Ongeleerden, van Lier.

De eerste prijs, voor het onnoozelste den zot te spelen, het

beeld eener zottin, wegende drie oncen, aan het Heibloemen, van Turnhout.

De tweede, eene zotskap van twee oncen, aan de Ongeleerden, van Lier.

De derde, eene marot van eene once, aan den Bloeienden Wijngaerd, van Berchem.

Thans waren de feesten geëindigd, die wel honderd duizend gulden schijnen gekost te hebben.

De Kamers keerden naar hare steden terug, waar zij allen plechtig ingehaald en de bekroonde stukken nogmaals opgevoerd werden. Vele Kamers zagen, door de buitengewone uitgaven, die zij gedaan hadden, hare geldmiddelen uitgeput, en waren verplicht zich tot de gemeentebesturen te richten, om eenigen onderstand te bekomen; maar, helaas, de tijden waren slecht; eenige verkregen wat zij vroegen, de meeste waren ongelukkig en konden niets bekomen.

IV.

Alvorens te eindigen, willen we nog eenige woorden zeggen over de lettervruchten dezer feesten, die in 1562 bij Willem Silvius, drukker des Konings, te Antwerpen, werden uitgegeven in twee deelen, hoogst waarschijnlijk door den verdienstelijken dichter Willem van Haecht, facteur van de Violiere.

De volledige titel van het eerste deel is:

Spelen van Sinne, vol scoone moralisaciën, wtleggingen ende bediedenissen op alle loestijcke consten, waerinne men claerlijck, ghelijck in eenen spieghel, figuerlijck, poëtlijck en retorijckelyck mach aenschouwen, hoe nootsakelijck ende diensteelijck die selve consten allen menschen zijn. Ghespeelt met

octroy der Con. Ma. binnen der stad van Andwerpen op dLantjuweel, by die veerthien Cameren van Retorijcken, die hen daer ghepresenteert hebben den derden dach Augusti int jaer ons Heeren M. D. LXI. Op die questie: Wat den mensch aldermeest tot conste verweect. Tot groote onderwijsinghe van allen liefhebbers der Poeterie ende Retorijcke, gheciert met diverse schoone Figueren.

Tot Antwerpen bij M. Willem Silvius, drucker der Con. Ma. An. M. CCCCC. LXII. in 4°.

Deze bundel bevat:

Eene voorreden over de »antiquiteyt, heerlycheyt, magnificentie ende dienstbaerheyt der poesien der Antijcken Griecken ende Romeynen, als oock van onse Nederlantsche Rhetorijcke.»

De uitnoodigingskaart aan de Kamers gezonden.

Beschrijving van de intrede der Kamers in de stad.

Werkzaamheden en toekenning der prijzen.

Een stuk van Willem van Haecht, dat door de Violiere als welkomsgroet werd opgevoerd.

Het stuk, het Oordeel van Tmolus, van Willem van Haecht, dat door de Violiere werd opgevoerd, om de rechters tot rechtvaardigheid aan te sporen.

Eene prologe.

De ingezonden dichtwerken der Kamers, te weten, voor elk: een referein, op het blazoen der Kamer, van 48 verzen; boven elk referein prijkt het blazoen der kamer, die het stuk inleverde; een poëtelyck-punct van 44 verzen; daarboven het tafereel dat elke kamer, den dag voor hare optreding, voor de herberg ophing, waar zij intrek had genomen; een Spel van Sinne, ongeveer 700 verzen; een prologe der Esbattementen van 200 verzen; eene Factie of Kluchtspel en een Liedeken.

Wij kunnen over al deze werken niet afzonderlijk spreken, en bepalen ons dus eene ontleding te geven van het Spel van Sinne, waarmede de Roos, van Leuven, den eersten prijs haalde. Dit stuk werd geschreven door Peter van Kessel en Jan Boschmans, Dekens der Kamer, die voor hunnen arbeid 20 ponden bekwamen.

De optredende personen zijn allegorischen, namelijk: Het verlangend Herte, de Geest der Wijsheid, de natuurlijke Inclination, de Mensch, de Arbeid, de Hoop tot Hoogheid, de Zorg voor Schande en de Eer.

„Bij de opening van het tooneel ziet men het verlangend Hert in de gedaante van een statelijk man in een stoel zitten. Het houdt eene lange alleenspraak, waarin het zich beklagt over zijne verlatenheid. Hierop verschijnt de Geest der Wijsheid, in de gedaante van een engel, met vleugelen en met den staf van Mercurius in de hand. Deze hoort die klachten aan, belooft een einde aan de ongelukken van het Hert te maken, en voegt er bij, dat de Liefde hem te dien einde gezonden heeft. Diensvolgens gaat het verlangend Hert voort in het verhalen van zijn verdriet, zegt ten slotte, dat het hem het meeste smart, dat de mensch geen behagen vindt in het beoefenen der kunsten en wetenschappen, en vraagt, of hij het middel weet d' welck den mensch tot conste verweert aldermeest? Na dat de Geest der Wijsheid verzekerd heeft, dat hij dit zal vinden, volgt eene Pausa. Dan ziet men eerst twee vrouwen: de natuurlijke Inclination en de Begeerte van weten, dezelaatste met een boek in de hand, en verder den Mensch, die zit en slaapt in den stoel der onwetendheid. Hierop ontstaat een

twist tusschen de twee vrouwen, die tamelijk langdurend is. Eindelijk ontwaakt de Mensch en vraagt haar wie zij zijn en wat zij willen. Zij antwoorden, dat zij gekomen zijn, om hem uit de onwetendheid te trekken, hem te leeren lezen, schrijven en verder te onderrichten, en daarmede eindigt het tweede bedrijf, of, zooals men destijds sprak, begint de tweede pauze.

In het derde bedrijf verschijnt de Geest der Wijsheid, die aan het Hert leert, hoe men het best, volgens Aristoteles, den Mensch zal beschaven en hem in kunsten en wetenschappen opleiden. Als deze personages verdwenen zijn, ziet men den Mensch zitten, zingende en schuifelende bij eene tafel, bedekt met harpen, sferen en andere instrumenten van muziek en wiskunde; de Arbeid komt en spoort hem ten ernstigste aan tot het beoefenen der edele kunsten en fraaie letteren. De Mensch jammert over de talrijke moeilijkheden, die zich opdoen, om tot de beschaving te komen; doch ten laatste luistert hij naar de goede rede, van den Arbeid. Hierna valt hij wederom in een slaap, waaruit hij weldra door de Hoop tot Hoogheid en de Zorg voor Schande getrokken wordt. Deze stellen hem voor oogen, hoe ongelukkig het is, verstoken van alle beschaving, zijn leven door te brengen. Zij dringen bij hem ten krachtigste aan naar hare rede te hooren, beloven hem te zullen onderwijzen, en doen eene lange optelling van al hetgene zij hem zullen leeren. Zij toonen tot welken hoogen staat de kunsten en wetenschappen iemand leiden, en doen hem de Eer, op een hoogen troon geplaatst, en omringd van Philosophen, Poëten, Doctoren, Raadsheeren, Advocaten en dergelijk eerlijk volk,

beschouwen. De Mensch, dit ziende, verklaart, dat hij alles zal aanwenden om wijsheid te verkrijgen, ten einde hierdoor ook tot dat hooge doelwit te geraken. Ten slotte verschijnen de Geest der Wijsheid en het verlangend Hert, die het spel met deze regels eindigen:

Ist dan niet lof, eere ende prijs, dat hem treckt,
En aldermeest verweckt, tot consten gepresen?
En dan dees drie zijn een int wesen,
Want waer een van desen is yevers present,
Daer zijn oock d'ander twee altijs ontrent.
Dit ist jugement wilt verjolijzen,
Daer prijs is, sal lof en eere toe rijzen,
Sonder afgrijzen sijn sij een tsamen,
Al hebben sij drij diverse namen,
Elck na hun betamen neemt dit voor een slott." ¹⁾

Verder zegt Dr. F. A. Snellaert, ²⁾ dit stuk »gansch in den didactischen toon, zonder de Hervorming in eenigen deele aan te raken, kan gehouden worden voor de zuiverste uitdrukking van eene zijde der toenmalige letterkunde. Het ademt eenen geest van edelheid, en men vergeet den vorm voor het grootmoedige en menschelijke, dat er in heerscht. Kon het anders, of de liefde voor de wetenschap moest aller geest veroveren, wanneer voor het oog van een naar nieuwigheid hakend en van vereeuwigde misbruiken moede volk, de zonen van de hoofdstad der geleerdheid in de hoofdstad der kunsten en der rijkdommen de onwetendheid zoo aan de kaak kwamen stellen."

De bundel wordt gesloten met *den Oerloff oft adieu van de Violiere van Antwerpen op d Lantjuweel*, waarin de Kamers

---

(¹) Serrure, Nederduitsche Letteroefeningen.

(²) Schets eener geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.

in naam van de Violiere bedankt werden voor hunne bijtreding en opluistering der feesten.

De volledige titel van den tweeden bundel is:

Spelen van Sinne, waarin alle oirboirlijcke ende eerlijcke handwercken ghepresen ende verhaelt worden, tot grooter stichtinghe ende onderwijsinghe van eenen yegelijcken van wat staten hy is. Ghespeelt met octroy der Con. Ma. binnen de stadt van Antwerpen op Thaech-spel, naer Dlandt-Juweel, by die vier cameren van Rhetorijcke die hen daer ghepresenteert hebben den vierentwintichsten dach Augusti int jaer ons Heeren 1561. Op de questie: Welck handtwerck oirboirlijcke is van doene, en eerlijcke, nochtans seer cleyn geacht?

Tot Antwerpen, bij M. Willem Silvius, drucker der Con. Ma. An. M.D.LXII. in 4°.

Deze bundel bevat:

De uitnoodigingskaart.

Eene beschrijving van de intrede der Kamers.

Een welkomststuk van Willem van Haecht, gespeeld door de Violiere.

De werkzaamheden en toekenning der prijzen.

De ingeleverde stukken der Kamers, als: een referein van 14 verzen, op het blazoen der Kamer; een *Spel van Sinne* van 500 verzen; eene *prologe* van 200 verzen en eene *Factie* of Kluchtspel.

Een stuk van Willem van Haecht, *Oorlof in 't ghemeyn*, tot afscheid door de Violiere gespeeld, sluit den bundel.

In hare Spelen van Zinnen hadden al de Kamers tegen de domheid des volks uitgevaren, en aangemaand in de vrije ontwikkeling der geesten het geluk der natie te zoeken. Voorzeker hadden zij deze voortreffelijke gedachten in praktijk gesteld, zoo niet, door de gewelddadige

middelen van Philips II, de vervolging der zoogenoemde ketteren, ons land in twee vijandelijke kampen ware verdeeld, waardoor de vooruitgang jaren aan banden gelegd, en aan onze rederijkkamers een doodelijke slag werd toegebracht.

En inderdaad.

De rederijkers, voor het grootste deel de meest ontwikkelde menschen des lands, waren van den beginne af der Hervorming toegedaan, die ze in hunne werken moedig verdedigden. Niemand oefende een meer uitgestrekten invloed uit op den geest des volks dan zij, wat hen natuurlijk tot gevaarlijke tegenstrevers van Philips' moorddadige plannen maakte. Alva, die naar de Nederlanden gezonden werd, om de geesloede onzer bevolking te zijn, bemerkte het alras en zwoer den dood onzer Kamers. Vele rederijkers werden tot de galg of den brandstapel veroordeeld; den Kamers werden alle moeielijkheden in den weg gelegd, en toen hij aan Mechelen, na de verwoesting van 1572, hare vrijheden en rechten terugschonk, wilde hij geene toelating verleenen, de rederijkkamer opnieuw op te richten. Onder zijn opvolger ging het niet beter, en een groot aantal rederijkers, die elken oogenblik hun leven bedreigd zagen, verliet het ongelukkige vaderland, om zich in het weder onafhankelijk geworden Holland te vestigen, waar zij krachtadig medehielpen tot het oprichten van verscheidene rederijkkamers, waarin talrijke onsterfelijke geesten, als: Spiegel, Coornhert, Hooft, Vondel en anderen zich opgewekt gevoelden, om de letterkunde te beoefenen en die over de Nederlandsche natie een onvergankelijken roem verspreidden.

EDWARD VAN BERGEN.

Antwerpen, September 1878.

TWEE BUSKRUID-RAMPEN.

(DELFT, 1654, EN LEIDEN, 1807.)

EEN HERVONDEN TREURSTUK VAN ADRIAAN LOOSJES, PZN.

„Te Delft woonde, met zijne schoonmoeder en zijn broeder, tijdens de Buskruidramp van 12 October 1654, een perspectief- en portretschilder, met name Karel Fabricius, toen 30 jaren oud. Hij werd met de zijnen, met een leerling — Mathias Spoors — en met Simon Decker, gewezen koster der Oude-kerk, wiens portret hij bezig was te schilderen, onder het puin zijner woning bedolven.”

Zoo ongeveer verhaalt Jan Immerzeel Jr. het in zijne Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunst-schilders, enz.

Wanneer men Arnold Bon, een Poëet van die dagen, gelooven mag, dan „voer in Fabricius de grootste Constenaer ten grave, die Delleft of Holland oyt heeft gehad. Hy was Pictura's beste troetel-kindt en zoog 't geheymste uythaar borst en speenen. — Hy bragt met zijn deffig Ponceel de Wesens zóó op het Paneel, dat se geleken als 't eene Ey het ander.” — Den oud-koster Decker schilderde hij zóó natuurlijk, dat men kon zeggen: »Neen, 't is geen Doek,

het is het ware Leven." — En van Mathias Spoors zegt Bon, dat hij was „een gau, frisch Jongeling, die dagelijks bij Faber leer-gierig sting, en wiens geest, helaas, soo moest sollen, om op die jammerlijke manier ter wereld uyt te rollen." — Zoo nu luiden de berichten in het Vervolg der Beschryvinge van de Stadt Delft door Dirck Van Bleywyck, Everts-zoon, en gedrukt aldaar, ten jare 1667, op 't Marckt-velt, bij den Poëet, hierboven genoemd.

Méer dan die zoo evengenoemde »gaue en frissche Jongeling" Spoors, heeft zich in de schilderkunst een schoonen naam verworven een andere leerling van Fabricius, te weten, de zoogenaamde »Delftsche" Van der Meer, die zijn meester verre overtrof, en van wiens penseel in het Koninklijk Kabinet, te 's Gravenhage, eene heerlijke proeve voorhanden is, namelijk, een *Gezicht op de Stad Delft*, in 1822, voor ongeveer drie duizend gulden aangekocht. In 's Rijks Museum, te Amsterdam, treft men van zijne hand aan de *Trap van het gewezen Sinte-Agatha-Klooster te Delft*, waarop Prins Willem I werd gedood.

Van Fabricius-zelfen, vernam ik, was vóór den brand van het Boymans-Museum, te Rotterdam, — en misschien nóg wel, als uit de vlammen gered, — een Mansportret, zóó eigenaardig-flink geschilderd en in den toon van Rembrandt behandeld, dat men het lang voor werk van dien beroemden Meester heeft gehouden, totdat later, bij het schoonmaken van het doek, de naam van Fabricius er op te voorschijn kwam.

Voor Delftenaars is het zeker niet van belang ontbloomt, te weten, dat er van die groote stadsramp en van dat

droevig familiefeit door een, voor zijn tijd, zeer bekwaam Schrijver, den Auteur onder anderen der vaderlandsch-historische Romans Maurits Lijnslager en Hillegonda Buysman, te weten, Adriaan Loosjes, Boekhandelaar, te Haarlem, in 1807, tijdens de Buskruidramp van Leiden, partij werd getrokken, tot het schrijven van een Treurspel, „Amelia Fabricius,” om, door middel der opvoering van dat Tooneelstuk, te Delft, in 1807, voor de slachtoffers van het Leidsehe onheil, eene Liefdegift te kunnen doen storten op het altaar der zowreed-geslagen Hollandsche Pallas-stad.

Loosjes was toen ter tijd in de kracht van zijn leven, vijf-en-veertig jaren oud. Van zijn vier-en-twintigste (1785) af, had hij reeds voor het Tooneel gearbeid, en wel een dozijn dramatische proeven van zijn vlugge pen aan den Schouwburg ten beste gegeven, waarvan thans echter schim noch schaduw meer gevonden wordt. De eerbiedwaardige man stierf in 1818, en er ging nu dus reeds ruim een halve eeuw heen over zijn graf en over zijn werk, zoodat er een volhardende moed toe behoorde, om de bedoelde *Amelia Fabricius* nog in het stof terug te vinden en er haar uit op te delven, zooals zij het haar kind — Klara — een wichtje, in een kinderstoel gezeten en met een appel spelende, van onder de Delftsche puinhoopen gedaan had, door de krachtadige hulp van den toenmaligen Raadspensionaris Jan de Witt. — Eindelijk: ik heb 't Treurstuk hervonden, dank zij mijn vriend, den kleinschoonzoon van Adriaan Loosjes, Pzn., den geestigen Van Zeggelen, in den Haag, die er zelf nieuwsgierig naar was, dewijl hij er vroeger nooit van had hooren spreken, evenmin als andere leden der achtenswaardige familie Loosjes er mee bekend waren, terwijl buitendien — zooals men het noemt — ook

uit het Boekhandelaarsfonds, dit Treurspel reeds vóór vele jaren *was opgeruimd*.

Evenwel, nu we er dan toch een exemplaar van machtig zijn geworden, willen we van die curiositeit hier een beknopt verslag geven, verzekerd, dat onze Lezers daarmee wel gediend zullen zijn.

De Heer Loosjes verdeelde zijn Tooneelwerk in drie zogenaamde Bedrijven, en voltooide het twee maanden na Leidens ramp. — 12 Maart 1807. — De Hoofdpersonne is, natuurlijk, Amelia Fabricius, de moeder van het wonderbaar gered dochttertje, Klara, die maar een klein rolletje te vervullen heeft, namelijk, door op 't laatst van het stuk, den Appel, waarmee het zich onder het puin scheen bezig gehouden te hebben, aan den Raadpensionaris Johan de Witt over te geven, met de woorden: »Mag 'k u deez' Appel geven? 'k Heb lang genoeg er mee gespeeld.» — Daarop antwoordt de groote Staatsman: »ô Lieve onnoozelheid! ô onschuld's evenbeeld! juich aan uw moeders hart!» — IIIe Bedrijf, laatste tooneel — en hiermede geeft hij het kind aan de moeder terug.

Het eerste Bedrijf speelt op het Raadhuis der stad, onder klokgelui en noodgetrommel; in de verte, tusschen de Burgemeesters B. J. Van der Dussen en E. J. Lodenstein, die, schoon fel geschokt en bitter bedroefd, elkander beloven, dat ze elkaâr trouw zullen blijven helpen en »pal staan in den nood.» Voorts komt ook Burgemeester J. F. Graswinkel er bij, die voorstelt, om, zooals hij reeds aan het volk beloofde, in den Haag aan Hollands Raad van den stand der Delftsche zaken bericht te gaan geven.

Dominé B. Tigurinus, zoogenaamd de zoon van Burgemeester Van der Dussen, is door dezen met een grondig onderzoek belast, en komt vervolgens een zoo nauwkeurig mogelijk rapport uitbrengen. — Burgemeester Graswinkel wordt nu in commissie naar Jan de Witt afgevaardigd, terwijl intusschen Amelia Fabricius, als wanhopig, de Raadkamer binnendringt, om van het Stadsbestuur haar kind, — Klara — dat zij in de verwarring zoek geraakt acht, terug te vorderen. Wederom wordt de Dominé met deze waanzinnige op verkenning uitgezonden, die hij, zooveel 't kan, troost en naar zijn huis medeneemt.

IIe Bedrijf, 4de Tooneel. — De schilder Karel Fabricius wordt bij Dominé Tigurinus, half dood, onder dak gebracht, en sterft daar ook, in de armen zijner vrouw, en onder den troost van den Predikant en van diens huisvrouw Cornelia Van der Dussen, eene door den Auteur gefingeerde dochter Van den Delftschen Burgemeester, die mede een van de hoofdpersonae is in dit tafereel der schriklijk geteisterde stad. Hij wordt bijgestaan door de Burgemeesters Graswinkel en E. J. Lodenstein; terwijl de eigenlijke Hoofdburgemeester, J. C. Lodenstein — vader van E. J. Lodenstein — het gezicht bij de ontploffing heeft verloren en, in het laatste bedrijf, bijgestaan door zijn kleinzoon Diederik, omdwaalt op het puin zijner dierbare vaderstad, om te zoeken naar het lijk van diens vader, mede bedolven onder de ruïne van Delft. — Ook Amelia zwerft daar rond, zoekende naar haar dood of levend kind.

Men ziet, de inkleeding is tragisch genoeg, en, als het stuk — vooral de rol van Amelia — goed werd voor-

gedragen, zal het, in die dagen, wel véél effect hebben gemaakt. Maar de vraag is, *wie* waren destijds de dramatische artisten, en *hoe* was het *toen* met het decoratief gesteld? want, verbeeld u, lezer! Loosjes schrijft, *Derde Bedrijf*: »Het Tooneel verbeeldt de puinhoopen van Delft, met een kleine puinhoop aan de eene zij, waarop Lodenstein nederzit, en een veel grootere daarachter, die als een heuvel afloopt, waar men zich kan voorstellen, dat het huis van Karel Fabricius, den Schilder, gestaan heeft.» — Dit was in de nabijheid, waar nu de Delftsche Schouwburg — in den Doele — staat; doch toen, in de maand Juni, 1807 (met Adriaan Loosjes er bij tegenwoordig) zijn Treurspel zóódanig naar zijn zin werd voorgedragen en uitgevoerd, dat hij, in een bewaard gebleven Extemporé, er zijn vol gemoed dankbaar lucht over gaf, geschiedde zulks in een kermistent, op de Paardenmarkt. En nu make dus een ieder zelf de noodzakelijke gevolgtrekking, *hoe* die Occasievoorstelling wel zal geweest zijn! — De Vertooners vormden een reizenden komedietroep, onder directie van zekeren Hoetink, wiens nagedachtenis zich, na een-en-zeventig jaren, enkel bepaalt tot zijn Naam; — van zijne Kunst en van die der zijnen is geen spoor meer overgebleven, tenzij door Loosjes' Extemporé, dat hier eene plaats vinde, en door Hoetink voorgedragen werd:

ô Nakroost, dat de ramp der Vaadren zaagt herleven,
Deed u het schriklijk beeld van 't Delftsche jammer beven,
Al spelende gemaald, juist op dienzelfden grond,
Waar eertijds 't magazijn van 't doodlijk buskruid stond;
Laat, Delftsche burgerij! dit tot erkentnis spooren:
Gij zaagt uit puin en asch uw dierbre stad herboren;
Zie voortaan haar voor ramp van elke soort behoed; —
En trof aan Leidens Vest dit jaar een tegenspoed,

Niet kleiner dan weleer uw Delft had neêrgebogen,
Mogt uw herstelde staat de traanen op doen droogen,
Daar 's volks Weldadigheid Europa heeft getoond,
Dat Hollands oude deugd nog Hollands grond bewoont.

De hoofdbron, waaruit Loosjes zijn tafereel geput heeft is Direk Van Bleyswyck, die de zaak echter zeer eenvoudig, en zonder aanduiding van namen of personen, dus voorstelt: »Men heeft onder dese schielycke en vernielende overrompeling nochtans eenige wonderbaerlycke toevallen vernomen, die byna als miraculen te houden zijn, onder welke dit eene, van 't Meysken, een jaer en omtrent drie maenden oud zynde, alle verwonderingh waerdig is, 't welk in haer kinder-stoeltje hebbende geseten onder de puyn-hoopen, den tyd van omtrent vier-en-twintigh uyren, levendig van daar is voortgebracht, gevende uyt haer sit-plaetse een vriendelycken lagh tot een teecken van dankbaarheid aan degeenen, die 't geholpen hadden, zynde aan 't eene handeken maer een weynig verseert, hebbende by sig een Appeltje in 't ander behouden.” — De Predikant De Witt heeft dat alles in zijn *Delftsche Donderstag* (blz. 10) beschreven, en, zegt Van Bleyswyck: »seecker goed Poëet heeft op dit subject de navolgende versen toegepast:

»Een teder wigt was in den Kinder-stoel gezeten,
een Etmaal lang, by zulk een zee van vuur en stot
en puin, en aan de hand slegs van 't verderf gebeten:
Der zuygelingen mond verkondigt 's Heeren lof.”

Men ziet, dat Loosjes nog al vrij goed dramatisch partij heeft weten te trekken van deze „schrickelyke Materie.” — Wie in hem en in zijn eenmaal waarlijk talentvol pennewerk belang stelt, zal het zeker genoeg doen

met zijne *Amelia Fabricius* eens kennis te hebben kunnen maken. — Het stuk is bij hem-zelfen, te Haarlem, uitgegeven, met een Vignet van Vinkeles er voor, dat zoo wat de Verwoesting van Delft moet voorstellen, en verder deze regels van Vondel op den titel te lezen geeft:

Verbouw een eeuw en Krezus' schat, —
één vonk, één blik verwoest een stad.

Dr. WAP.

Te DELFT, in Maart, '78

---

* * *

De wereld wil wat glansrijk is, verduistren,
En 't geen verheven is, verwerpen in het slijk;
Vrees niet! Nog eedle harten blijven luistren,
En gloeien voor 't verheev'ne, schoon en rijk.
Laat Momus vrij naar holle klanken hooren,
Wat edel is, blijft d' eedlen geest bekoren.

(Naar SCHILLER.)

W. N. PEYPERS.

JAN NOMSZ EN ZIJN TREURSPEL

ZOROASTER.

Op bl. 292 Dl. II van de „Proeve eener geschiedenis der Nederduitsche dichtkunde,” door Jeronimo de Vries, zegt de schrijver, sprekende over Jan Nomsz, dat »zijne, zoo wel oorspronkelijke, als vertaalde spelen juistheid, keurigheid en gemakkelijke, niet zelden kracht, in zich besluiten,” en dat hij »een beter lot verdiende, dan in een Gasthuis van algemeene armen een behoeftig leven te leiden.” Ook was het, volgens J^o. de Vries, »de plicht geweest van Bestuurders van den Schouwburg, ter liefde der kunst, hem voor zoo kommerlijk een leven, en voor zoo rampzalig een sterven te bevrijden; de verwaarloozing van dezen plicht bewijst, dat de ware Dichtkunst ten Schouwburge toen weinig of geene aanmoediging vond.... Wij verbeelden ons, dat Nomsz, bij meerdere aanmoediging en bij meer beschaafde en geschikte levenswijze, zeer groote vorderingen zou gemaakt hebben.”

Het oordeel des heeren Jonckbloet over Nomsz is niet zoo gunstig; deze schrijver oordeelt hem niet een blik waardig. En dit terecht. Nomsz was geen dichter in den waren zin des woords; hij kon niet eens gerekend worden onder de poëten van den tweeden rang. Zijne tijdgenooten

waren hiervan overtuigd, en daaraan is het toe te schrijven, dat Nomsz volstrekt geene aanmoediging ondervond, ja, wat meer is, uitgelachen word. Hoe diep hem dit gegriefd moet hebben, blijkt uit zijn »*Lierzang op het afsterven van den WelEd. Heere Gerrit Hooft Jr., Secretaris der stad Amsteldam,*” als hij zegt:

„Elendig vader, ween! ween, minnares; uw smarten
Zijn waarlijk groot... Maar, neen; droogt uw en tranenvloed!
Duldt, dat ik onderneem, uw neêrgeslagen harten
Te troosten, *schon mijn hart zelf zucht door tegenspoed.*”

Die tegenspoed was bijzonder groot geworden, nadat Nomsz zijn treurspel »Zoroaster” had uitgegeven, een stuk, dat tot veel geschrijf aanleiding gaf. Het was het eerste stuk van hemzelf; zijne vorige stukken waren vertalingen. Het stuk draagt wel den naam »Zoroaster,” maar gcheel ten onrechte. In een »*Brief aan een Vriend te Amsteldam, behelzende eenige aanmerkingen over het onlangs met den druk gemeen gemaakt en vertoond Treurspel van den Heer J. Nomsz, genaamd Zoroaster,*” lezen wij, dat de Heer Nomsz zijn treurspel eerder »Nimrod” of »Assur,” dan Zoroaster had moeten noemen, »omdat het een zekere regel zijnde, dat de Hoofdpersonaadje het voornaamste belang hebben moet in het onderwerp, en de spil zijn, om zoo te spreken, waar op alles draaid, het echter niet min zeker is, dat Zoroaster hier alleen een (subaltern) ondergeschikt personaadje is, wier bijwezendheid of afzijn weinig aan het stuk geeven of neemen kan. De proeve hiervan is, dat men den geheelen Zoroaster en zijne Rol uit het Treurspel latende, de intrigue

zelve niets verliest, maar de geschiedenis even eens zijn loop kan hebben.

„Nimrod doet uit staatszucht, of op raad van Berosus, Terag en zijn kroost om het leven brengen. Alorus misleid den Dwingeland, en spaart die kinderen in het leven, doende dezelve onder den naam van zijn Zoon en Dochter opvoeden. Een valsche Assur werpt zich op; bij die gelegenheid ontdekt Alorus aan Assur, die voor zijn Zoon doorgaat, zijn naam en staat; Assur door een onvoorzien toeval, dat zoo wel het gevaar van Alorus als Zoroaster had kunnen zijn, ontdekt zich. Nimrod tracht denzelven op raad van Berosus door allerlei kunstgreepen daar toe te brengen, dat hij zijn waren naam verzake en weder Caled zij; hij gebruikt daar toe den Echt met zijne zuster. Berosus bedriegerijen worden ontdekt, en Nimrod, Caled nu voor Assur kennende, bied hem den scepter aan, die deze weigerd, zich met de opvolging op den Troon vergenoegende.”

Dit is de korte inhoud van het stuk, dat onder den naam van »Treurspel” werd uitgegeven en opgevoerd in den Amsterdamschen Schouwburg. Volgens het brommend »Voorbericht” van Zoroaster, moest het stuk de toeschouwers »verrukken en hun aandacht gedurig bezig houden.” Bij de opvoering schijnt dit niet het geval te zijn geweest. Behalve dat het stuk zelf onmogelijk daartoe in staat was, schijnen de acteurs hunne rollen slecht te hebben gespeeld, althans wanneer we mogen oordeelen, naar 't geen we vinden in eene *„Onzijdige beschouwing van het voorgevallene ten opzichte van 't treurspel Zoroaster, door den heer J. Nomsz, waar in een volkomen en waaragtig Bericht van al hetgeen 'er tusschen dien Heer en zijne Partijen gebeurd*

is, gevonden word, in een gemeenzaam gesprek tusschen drie Personagien behandeld, door *Aequitati Studiosus*." De schrijver van dit stuk schijnt een vriend van Nomsz te zijn geweest; hij wil zich niet geheel »voor den Heer Nomsz in de bres stellen, noch veel minder zijn Treurspel Zoroaster verdedigen, maar alleen op eene onzijdige wijze trachten aan te toonen, dat de Heer Nomsz de behandeling niet verdient, die hij ondergaat." De »drie Personagiën" zijn Philonomus, Antinomus en Modicus, die met elkaar op de volgende wijze de opvoering van Zoroaster bespreken:

Phil. Bij de vertooningen van den Zoroaster heeft ook alles tegengelopen, wat denzelfen maar drukken konde. Welke Acteurs hebben we tegenwoordig aan den Schouwburg, buiten *Punt*, die wat doen kunnen? *Duim* leert niet nieuws meer, en daar is het vuur, door zijn hooge jaaren, nu meest uit. Ik erken, de lieden hebben in 't speelen van den Zoroaster hun uiterste best gedaan, ja eenigen hebben zichzelf overtroffen; maar de vermogens, die de natuur en het gebrek aan goede voorbeelden hun geweigerd hadden, konden zij zich zelve niet geven.

Ant. Waarom de verdeeling der Rollen dan niet anders gemaakt?

Phil. Was er andere stof?

Ant. Wel ja; waarom *Brinkman* niet genomen, om de Rol van *Berosus* uit te voeren? Dat is recht zijn character.

Phil. Wel die was ziek; hoe kon hij dan geëmployeerd worden? Dat heeft den Heer *Nomsz* zelf genoeg gespeten.

Ant. Praatjoes! Hij kon zoo gaauw niet van buiten leeren, als *Nomsz* wel hebben wilde, en daarom moest de andere maar aanstonds ontboden en hem de Rol gegeven worden. Daar was bij de vertooning ook haast bij 't werk, gelijk bij 't maaken van 't geheele stuk geweest was; maar hij is nu dunkt mij nog overvloedig vroeg genoeg gekomen.

Mod. Dat doet hij toch! De Rol van *Berosus* is, als men de waarheid zeggen zal, bedroefd uitgevoerd; inzonderheid in de allersterkste Passagie, daar hij aan *Asa* de Gramschap des Hemels dreigt, en zegt:

„Een Engel, dienaar van het hemelsch wraakbesluit,
„Strekt in zijn slaande hand het vlammend wraakzwaard uit,
„Om uw vermetelheid te straffen voor onze oogen,”

en

„Beef voor hunn' bliksemschicht, of stem in 't echtverbond.”

Dit verschrikkelijk gezegde uitte de Acteur zoo flauw en lijmerig, dat de geheele Schouwburg bijna in lagchen uitbarstte. Die man is alleen goed om een *Jan Lybe* of gemeenen Commenijs Man te vertoonen, dat doet hij schoon; maar, tot een serieuze Rol in een Treurspel deugt hij in 't geheel niet.

Phil. De Man kan 't niet helpen; hij is daar niet toe geboren. De gaven zijn verschillende; en daar bij heb ik gehoord, dat hij een ongemak in de borst heeft, waardoor hij zijn stem niet uit kan zetten. — Nu! als men dan eens overweegt, dat, daar de fraaiste Passagien hunne Kracht verliezen door de flauwheid der voorstelling, het stuk dan ook noodwendig niet zooveel werking op het gemoed kan doen, als het anders zou gedaan hebben, en daardoor krachtloozter moet schijnen, dan het inderdaad is.

Ant. Wel de Alleenspraak van Assur dan? die zal men altoos niet zeggen, dat te kort gedaan is door 't spelen; want *Punt* heeft haar heerlijk uitgevoerd. Waarom deed die geen grooter kracht op het gemoed?

Mod. Die Alleenspraak heeft zekerlijk Schoonheden, en is geen van de minste Brokken uit het stuk. Zij zou fraai zijn, indien zij in den mond van een ander dan een woesten jongeling gelegd was, en bij eene andere gelegenheid aangevoerd wierd; want het hart der Aanschouweren is nu nog niet genoeg geprepareerd om zulke sterke Indrukselen te ontvangen. Men gaat zoo ras niet van de Bedaardheid tot een geweldige Vervoering over; men dient daar van stap tot stap toe geleid te worden. En dat is de oorzaak, waarom die Alleenspraak minder werkt, dan men verwagten zou. Men kan den deerlijken toestand, waarin Assur zegt zig te bevinden, zoo ras, niet genoeg bezeffen, om deel in zijne traanen te neemen.

Phil. Hoe heerlijk die Rol ook uitgevoerd wierd, zal echter mogelijk de al te zangerige toon, dien *Punt* zich aangewend heeft, ook er al niet veel goed aan gedaan hebben: want daar door hoort men al te klaar den Cadans der Vaersen en den Klank der Rijmen, waar door de Kunst te duidelijk ontdekt wordt; en dat verkondt oogenblikkelijk de Hartstogt. Zoo ras men ontdekt dat het Kunst is, treft het ons niet meer; wij worden niet aangedaan dan door de waarheid, of 't geen haar gelijkende is.

Mod. 't Kon wel, dat er dat ook iets toe gedaan had. 't Is jammer van zulk een groot Acteur, dat hij zig aan dien Trant zoo heeft overgegeven.

Phil. Hier komt nu nog bij de mislijke manier van Kleeding die de Tooneelspelers gehad hebben. Nimrod geleek wel met allerlei soort van Leëren bekleed te zijn, en had echter een Tulband met Edel Gesteente op. Asa had een Cosaquintje van Tijger of Pantervel aan, dat niet eens toe kon, en een gedeelte van den boezem onbedekt liet. Zij had een mantel van Tiggervel om; maar waar zat die vast me? Met een Pees of een Darm van een Dier? Neen met een kostbaare Collang van Juweelen, even gelijk het hoofd ook versierd was met een fraai Hulsel, naar den nieuwsten zwier, met Juweelen Ornamenten daar in, en de Hals omhangen met een menigte Snoeren Paerlen, die op de borst heen en weder wapperden. Onder haar Cosaquintje had zij een fraaije zijden Rok, met levende Bloemen keurlijk geborduurd, en met goud doorwerkt; past dat niet wel bij elkanderen?

Mod. En Alorus wat zag die 'er kluchtig uit.

Phil. Die Man heeft al evenwel zijn uiterste best gedaan, en het beter gemaakt, dan men 't van hem zou hebben durven verwagten. Maar bij ongeluk gaf zijn Naam van Alorus aanleiding aan sommige spotters om hem Loeris te noemen; dat nu een laffe spotternij is, maar die echter het lagchen somtijds gaande maakt, inzonderheid, wanneer zoo iemand zig dan niet al te voordeelich van Postuur en Kleeding op het Tooneel vertoont; dan krijgt dikwils alles wat hij zegt, ja de tederste Passagie zelf, een soort van belachlijkheid, die alles bederft.

Ant. Hij zag 'er wel ter dege Loerisachtig en belachlijk op het Tooneel uit. Zelf niet van de grootste zijnde, was men bang geloof ik, dat hij nog te groot zou toonen; want in plaats dat een breede hooge Tulband hem nog

wat had kunnen helpen, had hij 'er eentje op, zoo smal en laag als het maar mogelijk was; en uit vrees misschien dat hij nog te veel mogt toonen, was de Pluim of Veer, die anders doorgaands naar boven staat, bij hem op zij gekeerd. Daar bij had hij een Catoenen Lap om, daar zoo wat oogjes met een punt in 't midden op geklad waren (gelijk al de Acteurs buiten *Punt* en *Juffrouw Bouhon* mede hadden), die als een Slenter om het lijf hing, en eigenlijk ook een Tjigervel zou verbeelden; maar 'er zoo wel naar geleek, dat ik iemand in den Schouwburg aan een ander hoorde vraagen, of zij in Nimrods tijd al Chitsen en Catoenen Mantels gedragen hadden? naar dien hij het voor niets anders dan Chitsen Mantels met Bloemen aanzag; want het geel van den grond, dat redelijk ligt is, had door 't licht der Kaersen al zijn Geel verloren, en scheen dus geheel wit; en de vlakken van de Tijgerhuid waren zoo natuurlijk gemaakt, dat men ze eerder voor Bloemen dan voor vlekken moest aanzien. Daar en boven scheenen zij volkomen dóór aan de binnenste zijde van den Mantel, dat al heel kunstig een Dierenhuid is nagebootst, niet waar?

Phil. Dit altemaal nu, dat zoo onnatuurlijk en aanstootelijk was, zal den Spotboeven terstond al aanleiding tot lagchen en schimpen hebben gegeven, en de aandacht van hetgeen 'er gezegd wierd hebben afgetrokken, en daar door zou het beste en regelmatigste stuk, als het zoo was uitgevoerd geworden, kunnen vallen.

Geen wonder dus, dat de *Zoroaster* een belachelijk figuur maakte. Daarbij kwam nog, dat reeds vóór de opvoering verscheidene vlugschriftjes in 't licht waren verschenen, waarin

het »Treurspel» werd aangevallen, o. a. »*Triumph der eigenwinding, gebleken in het Treurspel Zoroaster, van den Heere J. Nomsz, door R. H.*» Dit begint met:

„Triumph, ô Musen! helpt den schrandren schedel sieren
Van hem, die u staag dwingt om kransen van Laurieren.”

en hierbij de aantekening: »De Zanggodinnen zouden wel hart Kinds zijn, indien zij dezen jongen Heer zijnen zin niet gaven, daar hij haar zoo onophoudelijk Lastig valt door zijne meenigvuldige Dichtstukken en andere Geschriften;» wel een bewijs, dat Nomsz niet bijzonder veel in tel was. Ook waren de Bouts-Rimés reeds verschenen, die alles behalve een lofspraak op den dichter en zijne werken bevatten.

Bouts-Rimés of opgegeven rijmklanken, ingevuld ter eere van den Heere Jan Nomsz, dichter van het Treurspel Zoroaster.

Nomsz — is een rijmelaar: zijn werk is vol gebreken;
Och! als de Jonge sterft, zal niemand van hem spreken.

Nomsz in Iemant en Niemant.

Is Zoroaster u bekend? zo ken den..... Dichter:
't Is Nomsz, een trotsche geest, en eigen eerzuil.... stigter,
Die zelden iets bewerkt uit eigen..... overleg;
Maar doorgands zig bedient van een betreden..... weg.
Zijn opgeblazen geest doet zijn verdiensten..... hinder;
Gebruikte hij verstand, had hij wat eezugt..... minder,
Misschien was dan zijn geest ter Dichtkunst wel.... geschikt.
Maar eigenwijs, in 't net des ijd'len waans ver..... strikt,
Word hij der Dicht'ren walg, een Laffe kunst ont.... eerder,
Hij waant zig Redenaar, Poëet, ja wijs be..... geerder;
Haar Grootspraak, en Gepoch, zie daar zijn grootste.... werk;
Beschouw in Assur: *Nomsz*, de dwaasheid is hun.... merk.

Naar Waarheid.

Uitlegging van het zinrijk Tjitel-vignetje, geplaatst voor den Zoroaster en de overige kunstwerken van den Heere Jan Nomsz.

Een Jonge, naakt en kleen, verbeelt ons hier de... Dichter,
Die zijne zuil bewaart als cijgen..... eerzuijstigter.
Hij hout hem voor den val, wel vast, met... .. overleg,
Zijn oog ziet uijt naar een' nog niet betreden..... weg.
Opdat 't gezond verstand zijn oogmerk niet..... verhinder,
Voert hij een' stompe Spiets, en eene krans, die... .. minder
Voor kruijn, als linkerhand, te dragen is..... geschikt.
Het Kreupelhout, toont ons wat steeds zijn geest... verstrikt.
Hij treed op Vinding, als zijn. Dicht- en.. Kunst-ontëerder,
Die met de Slaapmuts op, de Mom eens.... Wijsbegeorderd,
En 's Dichters Hartworm, plat ter aarde ligt, bij..... 't werk
Des Lierpoëets, wiens naam zal staan op 't... grafsteemerk,
Dat ons het bleek verschiet vertoond met volle... klaarheid,
Daar 's Dichters eigen spreuk op prijken zal.. naar waarheid.

Anonymus, ditez ton Nom.

Och! als de Jonge sterft zal Niemant van hem spreken

Bouts-Rimés, gezonden aan den heer J. Nomsz, en ingevult ten grafschrift op den Zoroaster.

Hier ligt in 't graf van eer de dappre..... Zoroaster,
Geteeld in 't vondrijk brein van (a) Jonker... Jan Kanaster.
Gespeent door Hoogmoet, Waan, en..... Bastaart-Poëzij,
En, opgevoet in zugt tot..... Ongodisterij,
Heeft hij zig selv' in 't eijnd' van Spijt en Nijd. verwonnen,
Verhangen aan een' strop, van Krul-Tabak..... gesponnen.
Breng Uijën aan, en ween, o Kunstrijk..... Amsterdam!
Om Hem, die eeuwig rust, gestorven toen hij..... kwam.
En wilt het jeugdig Lijk met (b) Animoo's..... besteeken,
Zo zal nog Iemant, schoon Hij doot is, van Hem... spreken.

Kleptomusis.

a) Alias Don Jan Richardo.

b) Zeker bekent Liefdekruid dat op de Hei groeit.

De reeds vroeger genoemde brief aan een vriend te Amsterdam is zeer zeker een der meest zaakrijke stukjes, die over den Zoroaster geschreven zijn. In dezen brief vinden wij eene analyse van het treurspel, die duidelijk aantoon, hoe klein de verdiensten van Nomsz als treurspeldichter zijn. Ook de opgeblazenheid en verwaandheid des dichters heeft een harden aanval te verduren in dezen brief, die eindigt met de woorden: »Mogte ondertusschen dit klein en licht onverwacht geschrift het gelukkig uitwerksel hebben, dat het bij dien Heer de sterke vooringenomenheid, welke hij voor zijn Persoon en werken schijnt te bezitten, eenigzins matigde; mogte het hem doen bezeffen, dat bescheidenheid en zedigheid den Dichter verciere, daar bespottelijke waan, gepaard bij onbedrevenheid en onkunde, hem verachtelijk maken; mogte het hem aanzetten, om, eer hij met schrijven voortging, te leeren denken en leezen, dan zou ik mij durven vleien, dat noch te eeniger tijd die Heer een plaats zou kunnen verdienen, die hij zich nu ten onrechte aanmatigd.»

Deze brief is gedateerd uit Waarmond, den 29 December 1768, waaruit le Francq van Berkheij aanleiding nam, zich ook onder de aanvallers van Nomsz te scharen, en zijn »*Hekeldicht voor den Heere Jan Nomsz, ter afgedwongen verdediging van Akakiades*» te schrijven. Le Francq van Berkhey woonde in Waarmond, en het had dus allen schijn, dat hij de schrijver van genoemden brief was. Nomsz hield hem er ten minste voor. Niet zeer vleierend is de toon, waarop hij over Zoroaster spreekt: »Geloof mij, mijn Heer Nomsz, den droesem van een inktpot, die met de bittere kwijl van lastergal gemengd word, is zwarter dan de vaale plooijen van Zoroasters lijkkleed.» Ook de persoon van Nomsz blijft niet ongeschonden. In het Hekeldicht lezen wij:

„En ik, die steeds mijn roem stelde in bescheidenheid,
Word tot een harden zang, zelfs aarz'lend heen geleid.
Mijn snaaren schijnen door een dwarrelwind te ontroeren;
Mijn lier, ontsteld, laat zig totforsch geluid vervoeren;
Iets hoonends spoord mij aan, iets waanwijs en iets doms,
Den dollen Twistgeest, en 't gekackel van Jan Nomsz.
Jan Nomsz, die roekeloos ten zangberg op durft streeven;
Jan Nomsz, die niemant, dan zig zelfs voor regter kent;
Jan Nomsz heeft mij, mijn Lier, mijn vrijen Toon geschendt.”

En iets verder:

„Spreek op! ô Blaaskaak, spreek, wat dolheid voerde u aan,
Dat gij een nieuwen twist met mij zoekt aan te gaan?”

Dit Hekeldicht verscheen in 't begin van 1769, en kort hierna zond een vriend van Nomsz, die zich achter »Uw Afwachter” verschuilt, een »Kort antwoord aan den hooggeleerden Akakiades van Berkhey” in 't licht, waarin hij voor Nomsz in de bres springt. »Uw geheel Vaars,” schrijft »Uw Afwachter,” »is een vuilaardig saamenraapsel van scheldwoorden, valsche betigtigingen, en ten laste leggingen zonder bewijzen, en echter zegt gij op uwe eerste bladzijde, dat de bescheidenheid uw gewoonte is. De berijming is zo goddeloos, dat ieder verstandig man 'er om lagt; gij rijmt handeling op twijfeling; gij weet, als duidelijk blijkt, geen onderscheid, wanneer gij U of Uw moet schrijven; Uw lier is vergramd zegt gij; ja wel ter degen vergramd, want gij broemt 'er op als een Poolsche beereleider op den doedelzak.”

Het regende daarop schandlibellen, die »alle Donderdagen,” bij den Boekhandelaar F. H. Demter werden uitgegeven. In het »Boek zonder tytel of nooten zonder Text, zijnde een *Schriftuurlijk Receptje, om de Poëtische Dolheid van den Heer*

J. le Francq van Berkhey *te geneezen; om nooit weer tegen den Heere J. Nomsz of andere braave lieden op een Kunst-ontëerende wijze te schrijven,*" wordt bovengenoemd Hekeldicht belachelijk gemaakt; het verdient dit dan ook ten volle.

Weer een ander valt le Francq van Berkhey aan in: »*Io Paeen! of loftriomphgalm aan den zeer geleerden en zeer uitmuntenden heere Akakiades op deszelfs alverdelgenden zegepraal door zijn hekeldicht op den Heere J. Nomsz behaald.*" Deze galm is met een vloed van aantekeningen voorzien. Het na bericht geeft ons een denkbeeld van het edelmoedig karakter des schrijvers: „Wij hebben in dezen Loftriomphgalm ons best gedaan, om het Poëtisch Character en Gedrag van den Panpoët Akakiades in 't helderst daglicht te zetten, en hem de verschuldigde Eer en Lof te geeven; doch indien zijn Wel-Ed. zig daar nog niet mede mogt te vrede stellen, en zijne Glorie nog verder verbreid wilde hebben, zouden wij ons de moeite en arbeid wel getroosten, van eens een geheel Heldendicht samen te stellen, waarin niet alleen het Poëtisch maar ook 't Zedelijk en Huislijk Character en Gedrag van den Heere Akakiades, J. le Franck van Berkhey, met echte verwen zou afgeschilderd en naar behooren geroemd worden, waartoe de noodige Materiaalen reeds in gereedheid liggen.”

Terecht vraagt A. Henriades in zijn »*Kort en zaakelijk antwoord*” op bovengenoemden brief: »Heeft dan het maaken van Pasquillen nog geen einde?” Toch had hij beter gedaan, zoo hij het zwijgen bewaard had: hij zou Nomsz niet zooveel hebben geschaad en geene aanleiding tot tegengeschrijf hebben gegeven. Als hij van Nomsz (met de beste bedoeling natuurlijk) zegt: »de heer

Nomsz is nog jong; dicht veel en begaat vervolgens veel feilen; hij behandelt eene stof, die de meeste betwisting onderhevig is; hij is schraal bedeed met kunstvrienden, en men kan zonder raad niet behaagen; zijn ijver is voorbaarig; zijne onvoorzichtige vaardigheid verwijt zijne konstgenooten in 't geheim, dat zij traager dan hij zijn," bewijst hij dezen geen grooten dienst. Ook spreekt hij over de opvoering van Zoroaster: »Wat nu den Zoroaster belangt, ik heb hem gelezen, en hij behaagde mij niet; ik heb hem zien vertoonen, en hij behaagde mij meer; maar wat gebeurde? De uitvoering van 't spel was grooter Critique dan uw brief. De Decoratie scheen Hollandsch-Chaldeeus; Zoroaster verbeeldde een Kerk-Pastoor, en declameerde als een Dragonder; Berosus geleeke na een Bisschop, en speelde als een jongen; de anderen hadden een fatsoen van Zweedsche Bergwerkers, met het sloofje op schouder, enz. Het voldede slecht; het was nieuw, 't was boven natuurlijk: *de gustu non est disputandum.*" De schrijver van den brief laat nu een »Kort en weinig ter zake doende weder-antwoord" volgen en scheldt Henriades voor een »onverstandig uilskuiken" uit, »dat tot schade van zijn boekverkooper een half blaadje papier beklad." Henriades komt nu met eene »Verstaanbare en wel terzake doende wederlegging van 't weder-antwoord, verrijkt met een treurgalm" voor den dag. Platte uitdrukkingen en scheldwoorden vinden we ook hier, evenals in de meeste pamfletten, welke op den Zoroaster betrekking hebben. Schelden en razen was aan de orde van den dag, en men ontzag het aangevallen slachtoffer op geenerlei wijze. Zoo wordt ook Henriades in de »Proeve van Hekelprullen of een toontje hooger" in niet zeer kiesche bewoordingen toegesproken: »Zie hier uwen Treurgalm

eenigzints gevolgd, en die laffe rijmerij eenig zout bijgezet. Ik heb mij gewagt uw verachtelijk voorbeeld te volgen, in het bezigen van Bordeeltaal en vuilaardig eerroovende personaliteiten. Wist men uw naam, het zoude zekerlijk Schoutswerkje zijn; gij doet wel dien te verbergen. Dit is toch het werk van tweeslagtige Muilezels, en ondeugend lasterende broodrotten, om, als zij geen kans door de reden weten, nog scherpe konsttermen kunnen uitdenken, de zedelijke deugden te bezwalken. Niets is voor zulke dolle Honden beter, dan haar in haar eigen Lastergal te laten wentelen, en niets is voor zulke zouteloose Pasquillebeulingen van meerder nadruk, dan haar een vaarwel te zeggen, gelijk de Zaan-dammer Zwaan wijselijk gedaan heeft, door zig aan geen Roerdampen of vledermuizen te stooren. Ik volg zijn voorbeeld, met die voorwaarde, dat ik het regt behoude, om, als het al te boos liep, nog sterker weder te keeren; thans zeg ik alleenlijk:

Ik schuw Henriades en zijn besmettend vel;
"k Zeg driemaal eeuwig aan dit wangedrocht vaarwel."

Nog erger is het »*Grafschrift voor Henriades*»:

«Hier rot een kring, het hoofd van vuile Lasterdichters.
Hier stinkt een rif, 't geraamt, en beeld eens Helsen Richters.
Hier ligt een Poeldraak, die uit enkel gif bestaat.
Hier damp't een Pest, die 't al met vuur'ge smetten slaat,
Een godvergeten Hond, bij Pluto opgetoogen,
Die uit Megera's borst. groene etter heeft gezoogen;
Die in Medusa's schoot door Gal en slangenbloed,
In 't wiegbed van de Hel, gezoogt is en gevoed!
Tree zacht! ô wandelaar! wil hier uw tred niet zetten!
Deeze aard, die 't Monster dekt, zouw uwen voet besmetten;
Ontvlugt dit adder graf, heb van dees grond een walg;
Laat zulk een aaklig rif ten prooije voor de galg!»

Terwijl de Zoroaster zoo velen naar de pen had doen grijpen, om het stuk of de tegenschrijvers aan te vallen, hadden anderen de aardigheid gehad, het stuk te begraven. Onder alle libellen vind ik n.l. een los papier, waarop te lezen is:

IN AMSTERDAM, ANNO 1768.

Teegens Maandag, den 12^{den} December,

Word UE. ter Begravinge Verzocht, met

ZOROASTER,

Treurspel

DOOR

J. N O M S Z.

Om ten vier Uuren te zijn in den

RR.

Schouwburg.

J. SWIETSENT.

Deze begrafenisbriefjes schijnt men te hebben rondgezonden of, na eene voorstelling in den Schouwburg, te hebben rondgestrooid, om zooveel mogelijk publiciteit te geven aan den hoon, dien men J. N o m s z wilde aandoen.

En wat deed N o m s z? Deze schreef »*Bescheidene aanmerkingen.*» Eerst had hij het plan niet gehad naar de pen te grijpen, maar de sterke aansporingen van »eenige verstandige en bejaarde lieden» noopten hem, ten minste iets tot zijne verdediging te zeggen. Hij wilde niet kwetsen door scherpe uitdrukkingen; hij wilde edelmoedig zijn; want »men kan over de kunst spreken, zonder iemand te schelden, te lasteren of bespottelijk te maken.» Dat Zoroaster den dichter »hartseer» heeft veroorzaakt, zullen we moeten erkennen na al het boven medegedeelde, en we gelooven hem tevens gaarne, wanneer hij verzuchtend mededeelt, dat

hij wenschte, „dat hetzelve nimmer ten tooneele gevoerd was; niet omdat ik mij schaam hetzelve te hebben voortgebracht. Integendeel, ik zou met de sprekendste blijken van toejuiching van verscheiden groote mannen omtrent Zoroaster kunnen pronken; doch het verdriet, dat dit stuk mij heeft veroorzaakt, is alleenlijk de uitvoering te verwijten. Verscheidene omstandigheden, die tot den ongelukkigen uitslag der vertooning samenliepen, hebben mij gevoelig gesmart.” Nomsz stelt zichzelven voor als een miskend genie, dat niet verdiend heeft, behandeld te worden, zooals hij voor de oogen van geheel Nederland behandeld is.

Deventer, 1 Oct. '78.

J. OOSTING.

P. LANGENDIJK AAN ANT. SPATSIER. *)

Voedt U de Schouwburg schraal tot levensonderhoud,
Denk, dat ge Apollo dient, die Lauwren schenkt voor Goud.

---

* Mr. Anthony Spatsier † in 1777, ontving als Acteur in 't Serieus en Comicq en tevens als Balletmeester, te Rotterdam, een honorarium van f 1300.— 's jaars.

EEN VOLKSSCHOUWBURG.

Het Grand-Salon, Schans bij de Weteringpoort.

DOOR

MARTIN KALFF.

Sinds de tweede helft der zeventiende eeuw tot onze dagen had Amsterdam, naar den eisch van een thans verouderd verdedigingsstelsel, zijn ringmuur en bolwerken. Deze laatsten, ten getale van zes-en-twintig, waren weer onderling verbonden door aarden wallen, zoogenaamde gordijnen.

Van de Leidsche- tot de Weteringpoort trof men drie van die bolwerken aan, onderscheidenlijk »Schinkel,” »Amstelveen” en »Wetering” geheeten. Van dat alles is thans niets meer te vinden, en ik ben zeker dat menigeen, als hem dat eind Schans vluchtig wordt geschetst, zooals het er een vijftig jaar geleden en zelfs later nog uitzag, eenige oogenblikken zal noodig hebben, om zich alles weer duidelijk voor den geest te halen.

Ter plaatse ongeveer, waar thans het schoolgebouw en de gevangenis staat, verhief zich de omstreeks '44 gesloopte Roômolens, omgeven door eenige onaanzienlijke woningen en »de kazematten van de Kozakken,” zooals het volk de bruingeteerde schuren noemde, waarin die Russische gasten

werkelijk hun paarden gestald hebben, en die later dan eens tot gelijk doel, dan weer tot iets anders gebezigd werden. Het geheele bouwvallige groepje daar, stond bij de spraakmakende gemeente bekend als „het roode dorp,” een naam, die zijn ontstaan vermoedelijk te danken had aan den Roömolen en de kleur der laaggelegen, geheel zichtbare pannen, en die is overgegaan op de gevangenis. Het volksgeheugen laat deze of gene eigenaardigheid niet gauw glippen. Tien tegen één hoort men dan ook van het »roode dorp” in plaats van het deftige, ietwat onmogelijke »huis van arrest en justitie” spreken.

Aan de overzijde, ter hoogte van het terrein en den opstal van den reinigingsdienst, vond men de zeepziederij des heeren Job, en een lijnbaan, door een doornen heg van den openbaren weg gescheiden. Dan volgde de specerijmalerij van Reeberge, de werkplaats van den fijschilder Vetten en, behalve eenige andere getimmerten, een gebouw met houten gevel, waarin eerst een zijdeververij, toen een boerderij en later een dievenbende gevestigd was. Dit laatste gelieve men niet zoo heel letterlijk op te nemen. Juister ware het dan ook geweest te zeggen: daar die huizinge leegstond, sloegen heeren dieven en landloopers er 's nachts hun tenten nog al eens op, zoodat de politie zich herhaaldelijk genoodzaakt zag daar schoon schip te maken.

Dat gebouw, laatstelijk de koffiekamer van het Grand-Salon, prijkte omstreeks 1830, tot groot genoegen der naaste bureu, en tot niet geringe verbazing der voorbijgangers, die het in zijn geheimzinnigen verwaarloosden staat gekend hadden, in een nieuw kleed. Boven de deur was met gele verf een dommekracht geschilderd, en daaronder stond met duidelijke letters te lezen: »De Nieuwe Domme-

kracht." Raadselachtige titel voor ons, maar destijds onmiddellijk door iedereen begrepen.

Immers, vlak over de Weteringpoort, naast de schuitemakerswerf, die ook al heeft plaats gemaakt voor woonhuizen, vond men »De Oude Dommekracht," een herberg waar vauxhall werd gehouden, maar die omstreeks dien tijd te niet liep.

Onder eenigszins veranderde vlag zou dus een soortgelijke onderneming op 't getouw worden gezet en wel door den heer J. Grader, die, hoewel turfhandelaar van beroep, ook reeds elders zijn geluk als herbergier had beproefd.

Aan het bolwerk-Amstelveen namelijk lag, in de schaduw van den molen »De Spring-in-'t-Veld," een van die kleine karakteristieke buurtjes, die zich alleraardigst vertoonen op een schilderij, maar welks gescheurde muren, verweerde gevels en gebersten ruiten aan de bewoners onwillekeurig den uitroep ontlokken: »wat 'n schilder al niet mooi vindt!"

Een van dat groepje huizen had geheel het voorkomen van zoo'n onderwetsche gelegenheid, waar men voor de deur, onder het lommer van een uit boomen gevormd afdak, of in de bescheiden gelagkamer, »vrij-wijn" kon drinken. Op enkele avonden echter heerschte daar een ongewone drukte. Niet alleen was het geheele voorhuis gevuld, maar ook daarbuiten, dank zij den opengeschoven ramen, hadden zich heel wat gasten neergevlid om, meegevoerd door de verleidelijke tonen van een oud vleugelklavier en onder genot van een lange pijp, de dagelijksche zorgen voor een wijle te vergeten. De jongeren begonnen met meê te neuriën, sloegen vervolgens met handen en voeten de maat en eindigden, recht gezellig, met een walsje.

Het was dus niet te verwonderen, dat de kastelein naar

een ruimere gelegenheid begon om te zien, die hem aan de overzij als vanzelf werd aangeboden.

Zoo ontstond dan »De Nieuwe Dommekracht,” die weldra bijzonder in den smaak bleek te vallen. De houten trap, die naar de bovenverdieping voerde, waar de door dans afgewisselde uitvoeringen plaats hadden, dreigde meer dan eens onder haar last te bezwijken.

Door dien bijval aangemoedigd, was men op uitbreiding der zaak bedacht en werd op het aangrenzend erf de zoogenaamde Schermzaal opgetrokken, die ongeveer de helft der oppervlakte van het later daar te bouwen »Salon” besloeg. In die Schermzaal is al, wat in die dagen onder de vlag der kunst onze veste binnentrok, opgetreden. Niet alleen »meesters op alle wapens,” maar ook worstelaars, kunstenmakers en goochelaars maten daar hun krachten. Het zoogenaamd carrousel-rijden kreeg er zelfs een zekere vermaardheid, zoodat de gewone bezoekers, als van vroeger tot den ambachtsstand behorende, zich omringd zagen van meer voorname lui, die der begeerte, om toch ook eens een kijkje te nemen, geen weerstand konden bieden. En mochten zij zich in zeker opzicht bedrogen hebben gezien, zij verlieten niet teleurgesteld die bescheiden rijsschool, waar, tegen de gewone orde van zaken in, de ruiters hun paard droegen. Maar zóó aardig waren die van teenen gevlochten harddravers opgetuigd, en zoo bedrieglijk die aan den zadel bevestigde beenen met rijlaarzen nagebootst, dat de toeschouwers zich vermaakten en het smaak werd, om hier en daar bij feestelijke gelegenheden »de paardjes van Grader” te huren, ten einde er in eigen kring een wedren mee te houden.

Het tegenwoordige gebouw, het Grand-Salon, dat thans

zijn laatste dagen beleeft, dagteekent van 1845 en was meer bepaaldelijk aan de tooneelspeelkunst gewijd, die zich vroeger een minder beteekenende rol zag toebedeeld. Niettemin had de ontwerper ook op andere vertooningen gerekend. De vloer namelijk was niet verbonden aan de muren, maar geheel vrij gelegd, zoodat hij heel wat belast kon worden, zonder bij het dreunen en schokken het gebouw zelf te hinderen. Dank zij dezen voorzorgsmaatregel, kon dan ook de welbekende Blanus er zijn »brillante equestrische representatiën in de hoogere rijkunst" geven op zes ongezadelde paarden, en wat dies meer zij.

Ja, nog grooter wonderen zijn daar verricht. Toen »de onverschrokken Julio" hier, onder toejuiching van rijk en arm, groot en klein, met zijn luchtbol was opgestegen, kondigden de ondernemers van het Grand-Salon insgelijks een luchtreis aan, te 12 uur precies. Honderden bij honderden, die niet recht begrepen hadden, dat de opstijging te middernacht zou plaats hebben, verdrongen zich 's middags reeds voor 't gebouw. Toen zij vernamen, dat het nachtelijk uur bedoeld was, werd de spanning natuurlijk nog grooter, en menigeen, die de zaak uit een meer bedaard oog bekeek, schudde bedenkelijk het hoofd en vond, dat het toch eigenlijk niet aanging zoo moedwillig zijn leven in de waagschaal te stellen. Want hoewel de kap nog altijd op 't gebouw stond, zoodat zij zich niet geheel juist konden voorstellen, waar het taffen gevaarte eigenlijk door moest rijzen, waren zij toch vol verwachting over de dingen, die komen zouden. Eindelijk brak het lang verbeide uur aan en zagen zij... niemendal. Wel steeg geen nagemaakte, neen, de onvervalschte Julio met nog zoo'n waaghals op, maar in de zaal zelve, waar zij zich met bol en schuitje

door 't gat boven de gaskroon naar den zolder lieten hijschen, minstens onder even luide bijvalsbetuigingen als bij de wezenlijke opstijging werden vernomen.

Aanvankelijk werd alleen Zondags gespeeld, tegen een toegangsprijs van dertig cent, in verteering. Later hadden er ook 's Maandags voorstellingen plaats, waarbij, een jaar of zeven geleden, nog de Woensdag en Donderdag werden aangeknoopt. Het laatste jaar opende het Grand-Salon den laatsten en de beide eerste dagen der week zijne deuren. De toegangsprijs, die van dertig op vijf-en-twintig cent, doch nu zonder vertering, was teruggebracht, bedroeg laatstelijk veertig en vijf-en-twintig cent.

Nu de deuren voorgoed gesloten zijn, willen wij ons het genoegen niet ontzeggen, althans in gedachten, een voorstelling bij te wonen, waartoe wij een echt volksstuk kiezen, dat ons meteen een Amsterdamsche legende herinnert.

Er was ereis een schatrijke koopmansvrouw, die in een mooi, groot huis woonde aan de Keizersgracht bij de Reestraat, en die eene dienstmaagd had, met name Klaartje, welke sinds jaren de belangen harer meesteres trouw en eerlijk had voorgestaan. Maar zie, — eens op een Zondagmorgen, toen mevrouw zich kleedde voor de laatpreek, miste zij een kostbaren gouden ketting, waaraan daarenboven dierbare herinneringen waren verbonden. Grootmoeder immers had hem reeds gedragen als geschenk van haar echtgenoot, toen ze hem zijn eersten zoon schonk, die, als stamhouder, nu een nieuwen schakel zou vormen in de aloude geslachtsketen. Geen wonder, dat het geheele huis op stelten werd gezet, toen dit eerbiedwaardig erfstuk verloren was geraakt. Daar mevrouw het kleinood den vorigen avond, van eene partij komende, had afgelegd, en niemand

in haar slaapvertrek was geweest dan Klaartje, was zij de aangewezen dievegge. Vensters en luiken, alles was behoorlijk gesloten. De ijzeren slagboom zat nog rustig voor de straatdeur, — men nam destijds meer voorzorgen dan thans — aan inbraak viel dus niet te denken. Doch ook Klaartje verzekerde op hare beurt bij hoog en bij laag, dat zij onschuldig was. Maar te vergeefs. Na de geheele woning het onderst boven te hebben gekeerd, kwam het vermiste voorwerp niet te voorschijn, zoodat de zaak werd aangebracht bij »mijne heeren van den gerechte." Het arme Klaartje werd in hechtenis genomen, om, zoo de ketting niet binnen zekeren tijd wierd teruggevonden, te pronk gesteld en gebrandmerkt te worden.

Met klimmenden angst zag de arme meid het oogenblik der vreeselijke straoefening te gemoet. Eindelijk was het vastgestelde uur aangebroken en, helaas! de kans op hare vrij spraak nog niet verbeterd, zoodat zij, meer dood dan levend, door den beulsknecht naar de kaak werd geleid. In den ijzeren kolenpot lag de zware bout reeds te gloeien, die haar der stede wapen in den rug zou groeven. De hardvochtige beul, voor wien dergelijke karweitjes schier dagelijksch werk waren, stak de ruwe handen reeds uit om het bovengedeelte haars lichaams te ontkleeden, toen eensklaps een tegenbevel verscheen, en de gerechtsdienaar, die buiten adem van schepenskamer kwam gestoven, de blijde mare verkondigde, dat de keten voor den dag was gekomen. Eenige omstanders dropen teleurgesteld af, omdat zij nu van het overigens volstrekt niet zeldzame schouwspel verstoken bleven; maar de weldenkenden onder hen, het meerendeel, verheugden zich hartelijk met Klaartje, dat hare eer op het laatste oogenblik zoo schitterend was gebleken.

Wat toch was het geval geweest? Mevrouw had Zaterdagavond schoon linnen aangetrokken, en daar zij nog min of meer in de opgewekte stemming van het gezellig kranse verkeerde, was het halssieraad ongemerkt bij het vuile goed geraakt, om eerst bij het pakken van de wasch — dat toevallig samenviel met Klaartje's terechtstelling — weer voor den dag te komen.

Zoo ongeveer luidt de legende van »het Huis met den Gouden Ketting." Het volk herinnert zich daar nog wel iets van, maar is het rechte toch vergeten. Zoodoende werd, gelijk dikwerf het geval is, de eene overlevering met de andere verward en ten slotte tot een geheel saamgesmolten. De tweede overlevering dan, die hier in het spel kwam, is ontsproten op Franschen bodem en knoopte zich vast aan de zoogenaamde »ekstermisse," die »voormaals" jaarlijks te Parijs werd gelezen tot herstel eener rechterlijke dwaling, waardoor een dienstmeisje onschuldig werd veroordeeld wegens diefstal van gouden en zilveren voorwerpen, die later door een ekster gepleegd bleek te zijn. Gelijk men weet, gaat het praatje, dat eksters de kwade gewoonte hebben om iets blinkends, wat onder hun bereik valt, naar hun nest te dragen.

Een en ander leverde Caigniez en d'Aubigny de stoffe voor *La Pie Voleuse*, door C. Vreedenberg in onze taal overgebracht (1815) onder den titel van *de Ekster en de Dienstmaagd of de Onschuldige Diefstal*.

Het spreekt vanzelf, dat ieder, bij 't hooren of lezen van dien titel, zich onmiddellijk ook iets uit de oude doos van een diefstal, een ekster en een dienstmaagd herinnert, hetgeen 't belangwekkende der voorstelling niet weinig verhoogt.

Te acht uur zal de vertooning aanvangen, maar reeds lang te voren is geen plaatsje onbezet. Zoo wat zeventhonderd personen zullen aanwezig zijn, een getal, hetwelk de waarheid van het spreekwoord bevestigt, dat er veel makke schapen in één hok gaan. De trouwste bezoekers hebben hun vaste plaats op de voorste stoelenrijen bij het orkest. 't Is duidelijk, dat zij er zich geheel thuis gevoelen. Recht op hun gemak, rooken zij er hun pijp of sigaar. Slechts van tijd tot tijd keeren zij zich om en werpen een strengen blik op dezen of genen woelwater, die, als hij niet een beetje vlug van bevassing bleek te zijn, al heel gauw verneemt, dat hij machtig veel kans heeft om bij een arm aan de deur gezet te worden. Een luidruchtig gesprek gaat er op door, maar twisten over een plaats, die te laag, of een hoed, die te hoog is, komt niet te pas.

De eerste tonen van het orkest hebben de uitwerking, dat men althans niet meer behoeft te schreeuwen, om elkander te verstaan, en als het doek opgaat, heerscht er zelfs een voorbeeldige stilte, ofschoon de ekster, die in zijn kooi aan een boom hangt, een der oplettendste toeschouwers al dadelijk den kreet ontlokt: »daar hei-je de gauwdief al!»

Mej. A. Grader treedt op in 't karakter van Nanette, de dienstmaagd. Willem en Jac. Grader spelen onderscheidenlijk voor Izaak en Blaisot, Steven Vos voor den baljuw. De overige partijen zijn in ondergeschikte handen; maar 't viertal namen, dat zoeven genoemd is, heeft een uitmuntenden klank. Bij elk tooneel klimt de belangstelling. Vooral als de soldaat, Nanette's vader, haar komt meedeelen, dat hij de hand heeft opgeheven tegen zijn kapitein en dus de doodstraf verdiende, maar gevlucht is, neemt

ieder blijkbaar levendig deel in zijn treurig lot. Algemeene schrik derhalve bij 't naderen van den baljuw, die in blijdschap overgaat, als Nanette op het denkbeeld komt, om den vermomden krijger, die zich op haar wenk slapende houdt, voor een afgematten bedelaar uit te geven. De baljuw, een oude gek, verwaardigt hem dan ook niet eens met een blik, want de mooie oogen van Nanette hebben zijn hart gestolen, gelijk hij dat, tot groote ergernis van haar vader en al de toeschouwers, in gloeiende woorden schildert. Eensklaps wordt hij in zijn minnespel gestoord door den gerechtsbode, die hem een spoedstuk brengt.

Hij ziet het papier in en leest iets van een deserteur en een signalement; maar daar hij zijn bril niet bij zich heeft, kan hij het rechte niet gewaar worden. Nanette, die onmiddellijk vermoedt, dat men haar vader zoekt, biedt hem aan, 't stuk voor te lezen, hetgeen dankbaar wordt aangenomen. Ademlooze stilte, die weldra in zegevierend gemompel overgaat; want Nanette verschalkt den argeloozen baljuw door een geheel ander signalement voor te lezen dan eigenlijk beschreven staat, zoodat haar vader er onmogelijk uit te kennen is.

De baljuw trekt er zich dan ook bitter weinig van aan. Hij zet zijn gezicht in de bevalligste plooiën, en nu aller gemoederen, dank zij Nanette's list, verruimd zijn, werkt zijn voorbeeld zoo aanstekelijk, dat menige Nanette in de zaal insgelijks een arm om haar schouder voelt glijden en lang zoo weerspanning niet blijkt te zijn, als die Nanette daar op 't tooneel. De ouderen daarentegen zijn recht verontwaardigd over 't schandelijk gedrag van dien »overheids-persoon, god-betere, want zoo is dat vollekje!" Hein de kruiers eigen dochter is ook ereis door zoo'n grooten hans

»gemolesteerd,» en daarom bravo voor haar en Nanette, die den ouden deugniet eindelijk weet weg te poeieren. Hierop volgt een aandoenlijk tooneel tusschen vader en kind, die, misschien voor eeuwig, moeten scheiden. Aller gelaat — want men leeft mee met hetgeen men ziet — heeft nu een droevige plooi aangenomen, die slechts wijkt voor de uitdrukking der hoogste verrassing als de ekster eensklaps op de tafel springt en ongemerkt met een zilveren lepel in den bek wegvliegt.

Het zou een ijdele poging voor 't orkest zijn om den tijd tusschen het eerste en 't volgende bedrijf door een nommertje muziek te korten. Ieder heeft zoo veel op het hart over het gebeurde en den vermoedelijken afloop, dat het scherm weer opgaat eer men er nog aan gedacht heeft zich te vervelen. Ook thans komt er weer ruimschoots stof voor aandoeningen. Vooral het verhoor van Nanette door den baljuw, die nu van zijn ambt misbruik maakt, om zich, gedachtig aan zijn versmade liefde, te wreken, schokt het beleedigd rechtsgevoel in geen geringe mate. 't Is zonde en schande! Werd de baljuw dan ook in 't eerste bedrijf, toen hij door de trouwe dienstmaagd »gebonsjoerd» werd, hartelijk uitgelachen, nu krijgt hij menige verwensching na als hij met hardvochtigen trots opstapt, na de arme onschuldige meid naar den kerker te hebben verwezen.

Gelukkig komt er pauze en kan men zich, nadat in een oogwenk al de matten stoeltjes aan den kant zijn gezet, door een dansje weer wat in zijn humeur brengen. De ouderen zoeken hun heil in de koffiekamer of gaan eens een luchtje scheppen; de jongeren zweven op 't maatgeluid van een twaalftal muzikanten door de zaal, onder leiding

van een der hoofdvertooners, die nu, behoorlijk gerokt, de rol van dansmeester vervult.

Met dezelfde verwonderlijke orde en snelheid als de stoelen, onder medewerking der bezoekers, in elkaar zijn gezet, worden zij ook herplaatst. Als bij tooverslag is ieder weer gezeten, om in klimmende spanning de verwikkeling op 't tooneel gade te slaan. Nog menig oogenblik van angst wordt doorleefd; maar des te hooger stijgt ook de vreugde als alles in 't allerlaatste oogenblik op zijn pootjes terechtkomt. Vrijspraak van den deserteur, rechtvaardiging van Nanette, lange neus van den snooden baljuw, die getuige moet zijn van haar verloving met den zoon haars meesters, die nimmer aan haar onschuld getwijfeld heeft, — 't is te veel opeens!

Gelukkig dus, dat men weer een beetje verademing kan vinden in een walsje, een huishoudelijk feestje als 't ware, na die bevredigende ontkenning.

Tot middernacht blijft men gezellig bij elkander en keert dan onder de weldadigste, vaak onvergetelijkste indrukken huiswaarts; want talrijk zijn de paren, die daar elkander hebben leeren kennen, om er later als man en vrouw nog menige voorstelling bij te wonen.

Het Grand-Salon was een volksschouwburg in den waren zin des woords. Wie twijfelt aan den invloed van tooneelvertooningen, zou daar tot betere inzichten gekomen zijn; want zelfs oogenblikkelijk kon men er de werking van waarnemen. Snikjes en glimlachjes, ontboezemingen van toorn en teekenen van instemming wisselden er elkander af, al naar gelang de gang van 't stuk dit medebracht.

In den laatsten tijd werd er niet meer gedanst, doch 't bezoek was er niet minder om. Eerst toen de meest ge-

liefkoosde spelers Jan en Willem achtereenvolgens door den dood werden weggerukt, terwijl de derde broeder, de gevierde komiek Jac. Grader, zich reeds vroeger teruggetrokken had, begonnen de voorstellingen haar aloude aantrekkelijkheid te verliezen. *Lazaro de Veehoeder, Ines de Castro, De dood van Rolla, Robert en Bertram, De Straatjongens, Hondentrouw, De Parijsche Dienstboden* en dergelijke lievelingsstukken konden niet meer naar eisch worden bezet. Hoezeer het volk die vertooningen waardeerde, kan blijken uit de werkelijk kostbare geschenken en welgemeende dichtregelen, welke den hoofdvertooners van tijd tot tijd vereerd werden.

Ook de reizende tooneelstukken zullen die sluiting betreffen; want »bij stilleg" van hun vast gezelschap waren zij altijd zeker »op Schans" voor eenige avonden aangenomen te zullen worden: hetzij om in 't Salon zelf op te treden, of om mee te reizen naar Hillegom, Alfen, Hilversum, Noordwijk, Uithoorn en andere kleine plaatsen, die door de ondernemers van het Grand-Salon »bespeeld" werden. Soms immers maakte deze of gene, zich onmisbaar wanende, op 't laatste oogenblik nog wel eens werkstaking als hem een gulden of zoo per avond meer geweigerd werd, en dan moest zijn plaats zoo gauw mogelijk aangevuld worden. Vele der vaste leden van het gezelschap oefenden er nog eenig handwerk bij uit, en zoo leverde 't een bij 't ander een redelijk bestaan op.

Het karakteristieke van dezen schouwburg school dus zoowel bij de spelers als bij de toeschouwers. En niet minder karakteristiek, in zeker opzicht, was de zorg, die aan de tooneelbenoodigheden werd besteed. De tooneelversiering was meerendeels van Grootveld en Hilverdink, de

beschilderde paneelen in de zaal van Graux en Baptiste. En op de kleine ruimte van 't tooneel, vanonderen tot kleedkamer ingericht, wist de oude »changeerder» wonderen te doen.

Thans is er alles met een dikke laag stof bedekt, zelfs het staand-horloge met speelwerk, dat vroeger zulke goede diensten bewees. In de dagen toen men Zondags in het openbaar geen muziek mocht maken, en de politie toch bij Grader zoo iets meende te hooren, was dat uurwerk altijd de bliksemafleider. Er stond een mannetje op den uitkijk, en op zijn teeken zweeg het orkest en begon het staand-horloge uit den treuren te spelen. Zoo werd ook vroeger toen de voorstellingen in den Stads-schouwburg te elf uur moesten eindigen, het uurwerk van de Leidschepoort geweld aangedaan, — alles ten behoeve der kunst!

Den 29sten April 11. werd het Grand-Salon met de opvoering van: *Het Leven te Amsterdam* gesloten; maar ongetwijfeld zal het nog lang voortleven in de herinnering van het volk en van menigen thans aan onze eerste tooneelen verbonden kunstenaar en kunstenaars, die daar »das Lampenfieber» leerde trotseeren.

B I J L A G E N.

I

Het gezelschap was laatstelijk volgenderwijze samengesteld:

JAC. GRADER, *Waarnemend Bestuurder*,
G. LANGENHOVEN, *Tooneelschikker en Secretaris*.
SCHUCH KOHL, *Decoratieschilder*.
POPPELSDORFF, *Orkestmeester*.

PERSONEEL:

Vrouwenrollen.

A. M. E. GRADER-MARSMAN.
A. BAKELS.
H. GRADER.
E. VAN DER MAAS.
J. TARTAUD.
S. BLAAUW.
M. KAKEBOSCH.
C. KAKEBOSCH.

Mannenrollen.

S. VOS.
W. VERKERK.
G. LANGENHOVEN.
I. A. STOETE JR.
J. H. BAKELS JR.
J. VAN DER NAATEN.
J. TARTAUD.
W. F. HEINZE.
J. J. SCHUTTE.
S. L. KONING.
G. VAN DEN BERG.

Kinderrollen.

Jongejuffr. J. MÖNCH.
" M. GRADER.

Jongeheer JAC. GRADER.
" JOH. GRADER.

WED. J. GRADER, *Costumière*.
JOH. GRADER, *Tooneelmeester*.
J. SPAAN, *Souffleur*.

II.
E E N L A U W E R
O P H E T G R A F

VAN DEN HEER

JOHANNES GRADER, JUNIOR.

Rust zacht, ontslapen vriend! in 't veilig hart der aarde,
Rust in uw stille groef, — Uw dagwerk is volbracht!..
Rooft de onverbiddre dood een schat van groote waarde,
Hij schudd' voor U nochtans de donzen peluw zacht.
Gij waart bemind, geacht door gâ en kroost te gader,
En vrienden, ruim in tal; ja, die U kennen mocht
Drukte U de vriendschapshand; de naam JOHANNES GRADER
Klonk steeds in eere rond, geacht door elken stand!

En mocht als kunstenaar, uw spel ons immer streelen,
Als ge in de Amstelstad betradt het schouwtooneel;
In huiselijken kring de reinste liefde deelen, —
Uw arbeid hier beneên was nimmer U te veel.
In uw famieliekring waart ge een oprechte broeder,
Een man des volks, die steeds met uw geweten sprak.
Een vader voor uw kroost, de vreugde uwer moeder.
Waarom braakt gij, o dood! deez' jongen levenstak?

Maar stil — ik wil niet treên in Gods verborgenheden,
Zijn wijze wil alleen rukte U van deze aard!
Gij hebt den strijd gestreên, wij staren in 't verleden.
Uw naam, die blijve hier met eerbied steeds bewaard!
God sterke uw gezin, zij blijven uw voetspoor drukken,
Dat bidden wij van Hem, den Vader van 't Heelal,
Die weeuw en weezen troost; Hij doe het al gelukken,
En geve kracht naar kruis hier op dit aardsche dal!

14 Maart 1868.

F. W. V(ISLAAKE).

GRAND SALON.

Schans bij de Weteringbarrière. Directie W. J. GRADER.

HEDEN AVOND:

ABALLINO DE GROOTE BANDIET.

Treurspel in 5 bedrijven of 8 Tafereelen.

1ste Tafereel: De Moordaanslag. - 2de Tafereel: De Bandietenbruid. - 3de Tafereel: Edelman of Bandiet. - 4de Tafereel: De Zamenzweeters. - 5de Tafereel: De twee grootste mannen van Venetië. - 6de Tafereel: De Liefde van Flodoardo. - 7de Tafereel: Het Doodshoofd. -

8ste en laatste tafereel: Aballino is Flodoardo en Flodoardo is Aballino.

Nooit op dit Tooneel vertoond.

Aanvang 8 uur.

Plaatsen 1e Rang zijn te bespreken van 10-4 uur zonder verhooging. Kinderen beneden de 6 jaren worden niet toegelaten.

Alle Zaterdag, Zondag, Maandag en Woensdag voorstellingen.

Zie Rolverdeeling ommezijde.

Rolverdeeling:

Andreas Gritti, Doge te Venetië	de Hr. Tartaud.
Rosamunda van Corfu, zijn Nicht	Mej. A. Bakels.
Iduella, de vertrouwde van Rosamunda	" de Haas.
Dandoli, { vertrouwde Vrienden en	de Hr. v. Leerzum.
Cauari, { Raden van Gritti.	" Verkerk.
Flodoardo van Florence {	" Langenhoven.
Aballino, Bandiet {	" v. d. Naaten.
Parozzi,	" de Haas.
Taliere, { Venetiaansche Edelen	" Hesseling.
Contarino, { en Zaamgezworenen.	" H. Bakels.
Memo,	" * * *
Matteo, Bandiet	" Berg.
Een Raadsheer	" Berg.

Bandieten, Raadsheeren en Hofdames.

De Theater-Affiches zijn verkrijgbaar à twee cents.

Het publiek wordt verzocht de besproken plaatsen vóór 8 uur in hun bezit te nemen.

Gedrukt bij F. W. Vislaake, Buitensingel voor de Raam-Barrière.

VAN WELL.
*in het kandoeken van
 Perrot in het kandoeken
 De Geboorte van . . . . .*

BEWIJS VAN TOEGANG

tot de
TER-AARDE-BESTELLING

van den Heer:

JOHANNES VAN WELL,

Lid van de Kunst- en Wetenschap
 bevorderende Maatschappij:

V. W.

op Dingsdag, den gder Juny, 1818
 des namiddags ten Een ure
 in de

LUTHERSCHE OUDE KERK.

NB. In te gaan in de Handboogstraat

Voor een persoon.

IETS OVER JOHANNES VAN WELL.

Daar stierf een dominé IJzendijk,
Daar stierf een Jan van Well;
De eerste ging naar 't hemelrijk,
En de and're naar de hel!

Dit kreupelrijm herinneren zich zeker sommige bejaarden uit de dagen hunner kindsheid. Het dagteekent uit den zomer des jaars 1818.

Afgaande op het oordeel, uitgesproken in de geciteerde rijmelarij, is de publieke meening na zestig jaren toch wel iets vooruitgegaan in de waardeering eens tooneelspelers, moge het ook zijn, dat de wetenschap omtrent »hemelrijk" en »hel" meer den kreeftengang ging. Het getal zal toch nu wel niet groot zijn dergenen, die zoo maar in één adem uitspreken, dat bij overlijden de »domené" op de eerste, de acteur op de tweede plaats zal worden verwacht. Zooveel is echter zeker, dat mogen er al niet zooveel tranen zijn geschreid bij den dood van Van Well, als bij dien des predikers, hij toch zeker in zijn leven meer Amsterdammers — en dat van iedere godsdienstige gezindheid — de lever heeft doen schudden, dan de Weleerwaarde Zeergeleerde heer.

Van Well was vooral in de hoofdstad bekend als een hoogst verdienstelijk Pierrot in de pantomimes, die op het Leidsche plein werden gegeven.

In 1774 zag hij het eerste levenslicht, en wel achter

de tooneelschermen. Mr. A. van Halmael Jr. zegt achter die van den ouden Amsterdamschen schouwburg, op de Keizersgracht, en anderen hebben hem dit nagesproken; maar de ramp van Maandag 11 Mei 1772 had toen reeds genoemd gebouw in vlammen doen opgaan en de stoffe geleverd voor het tijdversje:

Mijn **b**illen **z**WerVen: **z**ie, **D**e korf **I**s gr**V**Is en **a**s**Ch**.
El, zorgers! zorgt op **n**ie**V**W; **z**ii **W**elgren **V** geén **W**as**Ch**.

Daar de nieuwe, in 1874 vernieuwde schouwburg den 15den September 1774 werd ingewijd, kan Johannes van Well niet vóór den herfst van dat jaar het eerste levenslicht hebben aanschouwd.

Het was te verwachten, dat het ademen van de vroegste jeugd af in de tooneelwereld, op den knaap van grooten invloed zou zijn bij de keuze eener maatschappelijke betrekking.

Nauwelijks den kinderschoenen ontwassen, betrad hij »de planken» in dienst van den Amsterdamschen schouwburg, en sedert heeft hij meer dan dertig jaren, als lieveling van het Amsterdamsch publiek, opgang gemaakt. Aan de balletten, die reeds vóór zijne geboorte zeer in den smaak van de toeschouwers vielen, wist hij nieuwen luister bij te zetten. Hij was — volgens Van Halmael — niet alleen een hoogst uitmuntende Pierrot, om wien zelfs de allernaargeestigste Engelschman zou hebben moeten lachen, maar hij wist zich ook meermalen tot eene tragische hoogte te verheffen. Als Mentor in J. Rochefort's ballet: *Telemachus op het eiland van Calipso*, wist hij zich zeer grooten bijval te verwerven; terwijl hij niet minder werd toegejuicht in *Blaauwbaard of de sleutel des geheimis*, door Taglioni, en in *De geboorte van Arlequin of het proefstuk der dwaasheid*.

Om der onpartijdigheidswille voeg ik er terstond bij, dat hij aan het meest lauweren vergaarde, als hij oververdienstelijk werd bijgestaan door Nicolaas van der Stel als een goed Pantalon, en »Mejuffers" Brulé en Polly Cuninghamme.

In een tijd, toen Samuel Cruys, G. C. Rombach, J. C. Beynink, C. Evers, Andries Snoek, J. Jelgerhuis Rz., Dirk Sardet, D. Kamphuisen, Th. Majofski, de dames J. C. Ziesenis, geb. Wattier, Helena Snoek, geb. Snoek, A. M. Corver, H. J. Hilverdink, de Wed. J. de Bruijn en G. Grevelink, geb. Hilverdink de talrijke schouwburgbezoekers in geestdrift brachten, was Van Well ijverig mede werkzaam om door zijne losse, ongedwongen snaakschheid eene aangename afwisseling te bezorgen.

Bij al de wisselingen van directie en naam des schouwburgs bleef Van Well geëngageerd als pantomimist, en als zoodanig een gevierd tooneelspeler, hetzij hij heette te staan in dienst van den Nationalen (sedert 1795) Koninklijken (sedert 1807), of Hollandschen Schouwburg (sinds 1810).

Hoezeer ook het tooneel onder den druk der tijden gebukt ging, was het appointement van Van Well, en vooral voor die dagen, niet onbelangrijk. Immers in 1802, evenals in 1806 en 1807, en zeker ook nog wel later, bedroeg zijn jaarlijksch honorarium 1000 gulden, dat met 200 gulden bij wijze van *douceur* werd verhoogd. Van het besluit der keizerlijke regeering, die volstrekt niet ingenomen was met Neerland's taal- en letterkunde, om geen subsidie meer te verleen en aan het Amsterdamsche tooneel, zal ook hij zeker den nadeeligen invloed wel hebben ondervonden.

Onder de directie van het klaverblad Mevrouw Wattier-Ziesenis en de Heeren A. Snoek en J. J. Majofski (later

beide laatsten alleen), heeft Van Well veel bijgedragen om den Amstelaren de drukkende zorgen, althans voor eenige oogenblikken, in den schouwburg te doen vergeten.

In 1812 roemde de »kunst- en wetenschap bevorderende Maatschappij: V. W.,» waarvan Van Well een verdienstelijk lid was, zijn „welgeoefend komisch spel en tooneelmimiek,» verhief hem zeer als tooneel-kunstenaar en pantomimist, en oordeelde, dat hij de toejuiching der schouwburgbezoekers ten volle verdiende.

Eene bijzonderheid van zijn spel, en waardoor hij des te levendiger werd in zijne gebaren en standen, was, dat hij zichzelf nooit als pantomimist beschouwde, maar als een sprekenden Pierrot, hoewel zoo zacht, dat het oor der toeschouwers er niet door werd getroffen.

Niet enkel als tooneelspeler, maar ook als vervaardiger van verschillende balletten moet Van Well zich hebben onderscheiden. Opmerking verdient het echter, dat in het *Alphabetisch overzicht der tooneelstukken in de bibliotheek* van JOH. HILMAN, evenmin als in den *Catalogus der bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* geen enkel ballet onder zijn naam voorkomt.

Het vluchten van den Franschen adelaar was ook voor het Amsterdamsche tooneel de ure van opstanding uit kwijnend leven; en dat het van toen af een tijd van nieuwen bloei tegenging, die ook voor Van Well eene bron van meerdere welvaart deed ontspringen, blijkt uit de volgende bruto-ontvangsten der benefic e-voorstellingen te zijnen voordeele:

Speelseizoen 1815-16. Opvoering

van: *Robbert Hennebo en zijne vrienden op een zomernachtje in 1718*, Blijspel.

1532 gl. 3 stuivers.

1816-17.	<i>De oude Tooneelspeler</i> , Blijsp.	1701	gl.	3	stuivers.
1817-18.	<i>De Dorpsbarbier of de menschenkenner van het platteland</i> , Blijspel, en <i>Moeder de Gans</i> , Ballet . . .	1612	"	2	»
1818.	<i>De Trouwring</i> , Tooneelspel, en een <i>Arlequinade</i> . . .	1495	"	7	»
1819.	<i>De man zonder complimenten</i> , Blijspel; <i>Garrick of de zegepraal der kunst</i> , Blijspel, en een <i>Arlequinade</i> . . .	1527	"	16	»

In de laatstvermelde Arlequinade trad de bij het schouwburg-publiek zoo gevierde Pierrot niet meer op, en boeide Van Well niet meer door zijn levendig en boertig spel. De voorstelling werd gegeven ten voordeele zijner weduwe. Reeds van den 9den Juni 1818 rustte zijn lijk in de Luthersche Oude kerk. Op slechts 44-jarigen leeftijd was hij den 4den van Zomermaand van genoemd jaar door den dood ontruikt aan de kunst, zijne betrekkingen en talrijke vrienden. Zijne medeleden der Maatschappij V. W. bewezen hem de laatste eer, terwijl J. Jelgerhuis Rz. bij de geopende groeve eene lijkrede uitsprak.

Zijne laatste levensmaanden hadden zich gekenmerkt door smartelijk lichaamlijden, en toch niet dan noode bleef hij achterlijk in het vervullen zijner rol. Er valt niet aan te twijfelen, dat, terwijl hij honderden door zijne snaakschheid een gullen lach ontlokte, hem het weenen soms nader stond dan het lachen. Het vraagt eens acteurs leven grootere offers van zelfbeheersching en zelfverloochening, dan menige schouwburgbezoeker vermoedt.

Nov. '78.

H. MOHRMANN.

HET ENGELSCH TOONEELVERBOND.

Dramatic Reform Association.

Het is hier te lande niet van algemeene bekendheid, dat er in Engeland eene Vereeniging bestaat, die zich ten doel stelt het Nationaal Tooneel te verheffen. Voor vrienden van ons Nederlandsch Tooneelverbond is de arbeid dier Vereeniging zeker eene kennismeming overwaardig.

De Vereeniging stelt zich ten taak, werkzaam te zijn ten gunste van de Tooneelspeelkunst, door aanmoedigend te werken op het opvoeren van goede stukken, het geven van goede voorstellingen en het zorgvuldig spel; en door het bevorderen van de beoefening der werken van de beste tooneeldichters in scholen, gezelschappen en vereenigingen.

Zij streeft er naar, een waarlijk Nationaal Tooneel te doen ontstaan en eene Tooneelschool te stichten.

Zij wil het spelen van slechte stukken, en het gebrekkig vertoonen van goede, tegengaan, door onthouding van haar hulp en steun, door het uitoefenen van persoonlijken invloed, door gebruik te maken van alle wettige middelen, die haar ten dienste staan, en door petitiën.

Zij strijdt voor de vervroeging van het uur van openen en sluiten der schouwburgen, voor het zuiveren van de omliggende buurten, en het afschaffen van den verkoop van sterken drank in schouwburgen en dergelijke plaatsen van uitspanning.

Daartoe geeft zij een maandelijksch tijdschrift uit, dat kosteloos aan de leden wordt toegezonden en zoo doelmatig mogelijk wordt verspreid op de openbare leeszaalen en dergelijke inrichtingen, onder personen, die in eenigerlei betrekking staan tot het tooneel of tot de pers, en aan allen die geacht mogen worden belang te stellen in deze beweging.

Het lidmaatschap bedraagt vijf shillings (*f* 3.—); de Secretaris is J. STUART BOGG, *Higher Downs, Bowdon, Manchester*, en de Penningmeester GEORGE HICKS, *Astfield, Bowdon*.

Het mag — met het oog op de ledenlijst van ons Tooneelverbond — inderdaad verwondering wekken, welke namen onder de Bestuursleden voorkomen: hooggeplaatste en lagere geestelijken van verschillende godsdienstbelijdenis, hoogleeraren, tooneelspelers en tooneelspeelsters, dichters e. a. Men oordeele zelf uit bijgaande naamlijst. (*)

PRESIDENT.

VICE PRESIDENTS.

PROFESSOR ARMSTRONG.
MISS BATEMANN (Mrs. CROWE).
PROFESSOR BLACKIE.
SAMUEL BRANDRAM, Esq.
FORD MADOX BROWN, Esq.
CHARLES CALVERT, Esq.
MONSIGNOR CAPEL.

Mrs. DALLAS-GLYN.
C. E. FLOWER, Esq.
S. C. HALL, Esq., F. S. A.
Mrs. S. C. HALL.
CHARLES HALLE, Esq.
REV. H. R. HAWES, M. A.
REV. C. H. HAWKINS, M. A.

(*) Men houde ons de mededeeling ten goede, dat de titel *Rev.* een geestelijke aanduidt.

REV. W. C. E. JAMIESON, B. A.
W. H. KENDAL, ESQ.
MRS. KENDAL.
JOHN. G. MACCARTHY, ESQ., M. P.
PROFESSOR MACFARREN.
THE BISHOP OF MANCHESTER.
DR. WESTLAND MARSTON.
THE DUKE OF MEININGEN.
THE BISHOP OF MELBOURNE

THE REV. THE EARL OF MULGRAVE
REV. W. WILBERFORCE NEWTON.
W. M. ROSSETTI, ESQ.
MRS. W. M. ROSSETTI.
PROFESSOR RUSKIN.
PROFESSOR GOLDWIN SMITH.
MRS. STIRLING.
BARRY SULLIVAN, ESQ.
MRS. HERMANN VEZIN.

REV. F. C. WOODHOUSE, M. A.

COMMITTEE.

CHAIRMAN — MR. J. H. NODAL.

MR. W. E. A. AXON, F. R. S. L.
MR. ARTHUR BATES.
MR. GUSTAV BEHRENS.
MR. E. ROMAINE CALLENDER.
MR. JOHN EVANS.
MR. JOHN FULLALOVE.
MR. A. PERCEVAL GRAVES.

MR. CHARLES HARDWICK.
MR. T. C. HORSEFALL
CANON KERSHAW.
MR. GEORGE MILNER.
MR. COUNCILLOR ROWLEY.
DR. SAMELSON.
MR. A. G. SYMONDS, M. A.

De toestand van het Engelsch tooneel is geheel verschillend met dien van het onze; de gebreken zijn anders, de bezwaren zijn anders; — haasten we ons, er bij te voegen ook de menschen zijn anders.

Geheel anders dan ons tijdschrift van het Tooneelverbond is ook de inrichting van de »Monthly Circular of the Dramatic Reform Association.»

Aan gemeld tijdschrift, jaargang 1878, ontleenen we de wetenschap, dat op Woensdag 28 November 1877 in Old Town Hall, te Manchester, eene vergadering van belangstellenden werd gehouden, waarop tot stichting der *D. R. A.* werd besloten.

Aan die vergadering was voorafgegaan het rondzenden van eene circulaire aan alle personen, die geacht konden worden, in staat te zijn, met eenig gezag over de eischen van het tooneel en de tooneelspeelkunst te oordeelen. Uit

13 van de ontvangen antwoorden werden in No. 1 groote uittreksels medegedeeld. In No. 2 volgden nog 2 uittreksels uit dergelijke brieven, en in No. 3 nog eens 2. Het tijdschrift geeft geen kritiek of kroniek, maar bevat alleen beschouwingen, opmerkingen, wenken en wenschen, in betrekking tot het doel der Vereeniging. Men meent door zulke artikelen eerder onder de leden den lust tot werkzaamheid op te wekken, en hoogst waarschijnlijk is dit zeer goed gezien, dewijl de wenken en dergelijke ongetwijfeld hier en daar op de beoordeeling en den smaak werken en van heilzamen invloed kunnen zijn op het bereiken van het voorgestelde doel. Van het prospectus werden 800, van het eerste nummer 500 exemplaren verspreid, en van heinde en ver, zelfs uit de Vereenigde Staten, kwamen de bewijzen van belangstelling en de beloften van hulp en steun. Subcommissiën werden benoemd om middelen te beramen, ten einde de verschillende doeleinden te bereiken door de Vereeniging gesteld. Van deze besprekingen was een eerste gevolg, dat de Vereeniging zich wendde tot de regelingscommissie van het »Congress of the National Association for the Promotion of Social Science,” met verzoek, in de vijfde afdeeling „Kunst” eene sectie open te stellen voor het tooneel. De regelingscommissie meende aan dien wensch geen gehoor te moeten geven, maar wees aan de *D. R. A.* de »Education and Economy Departments” aan, waar hunne stukken met genoegen zouden ontvangen worden. Van die gelegenheid werd gretig gebruik gemaakt.

Uit het December-nummer van dit tijdschrift blijkt, dat er thans ook een »*New-England Theatre Reform Association*” in Amerika bestaat, dat een blad uitgeeft: „*Journal of Dramatic Reform.*”

Het tijdschrift der Engelsche vereeniging is tien bladen kwarto groot, en wordt in twee kolommen gedrukt. Het bevat oorspronkelijke stukken door belangstellende leden bewerkt, en overdrukken of vertalingen van stukken, die in nieuwspapieren of tijdschriften voorkomen. Zoo handelen de thans verschenen twaalf nummers o. a. over de volgende onderwerpen, waarover het zeker belangrijk zou zijn, de meening van bevoegden hier te lande te vernemen: Staats- of stadstoezicht op de keuze van stukken, Eene Tooneelschool, Het Drama in Engeland, Waarom goede stukken zoo zeldzaam zijn, Hoe men de (*zedelijkheids-*) wet ontduikt, Het Tooneel in Duitschland, Het godsdienstig standpunt, Het Fransch Tooneel in de Provincie, De Geestelijkheid en het Tooneel, Kinderen bij opvoeringen in gebruik, De Caso Vocalizia (te huis voor leerlingen der muziekscholen te Milaan, aanstaande concert- en operazangeressen), Het aanmoedigen der opvoering van goede stukken, De beschavende invloed van het Tooneel, Shakespeare en het Tooneel, Het verval van het hooge treurspel, Heilzame uitspanning, Dronkenschap op het Tooneel (*voorgesteld*); Tooneel-directeuren beneden den smaak van het publiek.

Uit het laatste stuk nemen we een paar regels over uit een brief van een dier directeuren. Deze schrijft:

»Als gepatenteerd handelaar in beenen, korte rokjes, Fransche stukjes, Shakespeare, smaak en lichte muziek(*) speel ik in The Gaiety Theatre alles, wat maar geld geeft. Zoodra ik vrees, dat het niet geeft, maak ik het stukdood.» Volksvermaken, in N°. 7 opgenomen, wijst op het tooneel als volksinspanning en uitspanning; verder vinden we artikelen over Persoonlijke

(*) Eigenlijk staat er *the musical glasses* d. i. de glasharmonica.

herinneringen van het Tooneel, Liefhebberijkomedies, Schouwburg en Schouwburg-bezoek, Hervorming van het Tooneel in Nieuw-Engeland, Lessing's Dramaturgie, de plaats van den acteur in de hedendaagsche maatschappij, Het Drama en de Opera te Dresden, Het Heden en Verleden van het Tooneel, Het Tooneel en de Staatszorg, Tooneelwetten in Engeland, Dramatische Leesavonden.

Al deze onderwerpen zijn of aan tijdschriften en nieuwsbladen van den eersten rang ontleend, of ze zijn door schrijvers van naam voor het tijdschrift geschreven. Enkele zijn ook gedeelten van *preeken*: de geestelijkheid is voor een groot gedeelte het tooneel zeer genegen en wil juist daarom er degelijke zorg aan besteden,

Ten slotte eene statistiek, aan No. 12 van het tijdschrift ontleend, die ons stof tot nadenken kan geven. In den Stads-schouwburg te Berlijn werden, tusschen 1 Januari 1861 en 31 Maart 1876 stukken van klassieken gespeeld, verdeeld als volgt:

Van Lessing	4	stukken	174	maal.
Goethe	8	»	216	»
Schiller	13	»	348	»
Kleist	4	»	80	»
Shakespeare	22	»	520	»
Calderon	2	»	27	»
Moreto	1	»	47	»
Racine	1	»	1	»
Beaumarchais	1	»	3	»
Sophocles	2	»	24	»

Namen als Moreto en Sophocles, die te Berlijn tot de meest beminden schijnen te behooren, komen op onze affiches niet voor.

Wij vinden Shakespeare meer gezocht dan Schiller; wij vinden zelfs, als we Schiller een oogenblik buiten rekening laten, bijna evenveel voorstellingen van Shakespeare als van al de anderen te zamen; ja zelfs Shakespeare bijna gelijk aan Goethe en Schiller te zamen.

Na twaalf maanden kan men over het nut door de D. R. A. gesticht nog moeielijk spreken. Zeker is het, dat het veelomvattend plan: hervorming van het tooneel, en in verband daarmede bestrijding van de prostitutie en van het misbruik van sterken drank, wel wat inspanning waardig is, en dat de Association voorloopig al het mogelijke heeft gedaan, om te doen zien, wat er in Engeland gedaan moet worden, en wat elders gedaan is.

Amsterdam, Dec. 1878.

T. H. DE BEER.

In zeker stuk, dat op het tooneel werd vertoond, moest een kring worden getrokken, tot afwering en uitsluiting van den Booze. „Ook rondom den souffleur!” fluisterde één der acteurs, „want als de Booze hem weghaalde, waren wij allen verloren!”

HET THEATER IN FINLAND.

Toen ik ook dit najaar verzocht werd eene bijdrage in den Tooncel-almanak te leveren, dacht ik opeens aan de Finsche dame, welke ik dezen zomer te Dresden leerde kennen. Zoo iemand, dan zij zou mij ditmaal in de gelegenheid kunnen stellen, mijnen landgenooten iets nieuws mede te deelen. Dat toch de geschiedenis van het theater in Finland hier geheel onbekend is, meen ik veilig te mogen aannemen, en wijl ik mij overtuigd houd, dat die geschiedenis, ook voor ons Nederlanders, om meer dan ééne reden zelfs, beteekenis heeft, laat ik hier een opstel volgen, bewerkt naar aantekeningen, geschiedkundige en philosophische, van eene persoon, die haar vaderland liefheeft, met geheel haar hart en geheel hare ziel.

Wil men zich eene heldere voorstelling vormen van dezen of genen mensch, hem in zijn wezen en zijne eigenaardigheden leeren kennen, zijn karakter billijk beoordeelen, zoo dient men nog iets anders, nog iets meer te doen, dan af te gaan op hetgeen hij ons heden ten dage te zien en te hooren geeft; met één woord, dan moet men hem niet beoordeelen naar hetgeen hij heden is; maar men moet zich met zijn verleden bekend maken, om daaruit het tegen-

woordige te verklaren. Niet anders staat het met de toestanden van land en volk.

De plant Finland is in de botanie der volken een *unicum*: — men kan haar tot geene der bestaande klassen of soorten brengen. Zij gelijkt de bloode wees, die het eigenlijke thuis nooit heeft gekend. Zweden en Rusland vervulden de rol van pleegouders, maar het gelukte hun nimmer, ware liefde en kinderlijk vertrouwen te wekken; — het wicht gevoelde, dat het opgroeide in een vreemd huis, al kwam het eerst lang daarna tot de vraag, waarom het geen recht op een eigen vaderland zou hebben, te meer, wijl het dit toch eenmaal had gehad.

Die overpeinzing wekte liefde, en die liefde vurige bezieling voor het verloren vaderland. De oude wiegeliederen, waarmede het kind Finland het welkom in 't leven was toegezongen, en de heldendichten van het geslacht Kalevala werden met innige piëteit, met gloeiende bezieling verzameld en verbreid: — in geen ander land is de vereering voor het verleden zóó groot. Elders toch doorzoekt de geleerde, de historicus en philoloog, de oude mythen en sagen, terwijl de beschaafde zich te goed doet aan den dichterlijken eenvoud dezer scheppingen en, zooveel mogelijk, er zich mede vertrouwd maakt; in Finland echter worden beide gelijk gesteld met geestelijk brood, beschouwd als het voedsel bij uitnemendheid voor de vaderlandsliefde

En welke kracht bezit dit patriotismus! De aloude en vreemde, van Zweden ingevoerde beschaving wordt afgeschud en weggeworpen, evenals een hinderlijk kleedingstuk, en de nationale eigenaardigheden, de inheemsche taal worden in hunne rechten hersteld: of *Finnomanen*, of *Swenskomanen*. klinkt het door het land. In dezen strijd behaalt de lang on-

derdrukte nationaliteit de overwinning; — wetenschap, kunst en poëzie zijn de peten bij den doop van het volwassen kind.

De liefde, die de Finlanders hun land en hunne taal toedragen, bezit iets onbeschrijfelijk zuivers en edels. In andere landen, waar onderdrukte nationaliteit tot bewustzijn komt, is dat bewustzijn bijna altijd vermengd met verbittering, haat en wraak; de verdrukte vergenoegt zich niet met tegenkantingen, maar hij hoopt op en streeft naar een volkomen omkeer in de orde der zaken. In dat karakter vertoont zich de nationaliteit in Polen, Bohemen en Hongarije. Niet alzoo in Finland. Nooit is Finland tegen de wettige regeering opgestaan, en de enkele voorbeelden van verdeeldheid onder het volk moeten verklaard worden, of uit eene opruiing, die uitging van kroonpretendenten, of gelijk in 1788, als eene poging van eenige officieren, om eene beweging tegen den koning in het leven te roepen, die echter door het volk eenstemmig werd afgekeurd en veroordeeld.

Met kinderlijken zin en bezielde liefde werkt Finland aan de ontwikkeling zijner nationale zelfstandigheid. Door zijne gedichten en liederen draagt reeds het buitenland kennis van de warme sympathie, die de Finlander zijn geliefd *Suomi* toedraagt; *Kalewala* toch is in het Engelsch en Duitsch vertaald, terwijl Finsche zangwijzen, hoewel door Zweedsche zangers en zangeressen, over Europa worden verbreid.

Ook de tooneelspeelkunst, de illustratie van de ideale kracht eens volks, heeft zich sedert korten tijd gevoegd bij de strijders voor vaderland en nationaliteit. Wel was het Zweedsch, als onvermijdelijk gevolg van de langdurige

Zweedsche heerschappij, ook na de afscheiding van Zweden, nog lang de taal der beschaving in Finland. Ofschoon zes zeveden der bewoners, namelijk de oorspronkelijke stambepvolking van het binnenland, met eene stijfhoofdigheid, den Finlander als aangeboren, der moedertaal steeds getrouw bleven, zoo was toch het Zweedsch de eenige taal voor school en rechtbank. Daaruit volgde, dat ook de dramatische kunst, toen zij in Finland inheemsch werd, zich van de Zweedsche taal bediende; want de volksschool, door den duur der tijden onderdrukt en terzijde geschoven, had zich te weinig ontwikkeld, om aan de eischen te kunnen voldoen, die op dramatisch gebied aan eene taal moeten gesteld worden. Het ontstaan van een Zweedsch theater in Finland was natuurlijk en billijk; maar evenwel slechts tot zoolang, als het der wezenlijke taal van het land aan de noodige ontwikkeling en beschaving zou ontbreken, om zich op het tooneel te doen gelden.

Wij zullen thans niet treden in eene nauwkeurige schildering van het Zweedsche theater in Finland, wijl het daar geen nationaal theater is, doch slechts eene voorbijgaande en, als 't ware, voorbereidende instelling. Slechts zij terloops gezegd, dat het Zweedsche theater, sedert zijne vestiging, krachtige ondersteuning en velerlei aanmoediging ten deel viel, hoofdzakelijk van de meerendeels Zweedsch sprekende bewoners der stad Helsingfors. Maar ook later, nadat het Finsche theater, hoewel na zeer moeitevollen strijd, reeds vasten voet in de hoofdstad gekregen had, bleef het Zweedsche er nog ijverig naar streven, de eerste plaats in te nemen, en zijn jongeren, maar moedigen tegenstander in de schaduw te stellen.

De belangstelling voor de dramatische kunst ontwaakte

in Finland tegelijkertijd met het nationale bewustzijn, en zij gingen van nu aan hand in hand. Eerst toen de blik der natie gericht was op zichzelf; toen aan het volk duidelijk was geworden, dat het, trots alle verwikkeling, alle vermenging, ja, alle verscheidenheid, wat betreft de historische en politieke verhoudingen, toch een zelfstandig volk was — een volk, dat door zijne taal, nationale eigenschappen en hoedanigheden zich van alle naburige volkeren onderscheidde, eerst toen rijpte het denkbeeld, deze zelfstandigheid tegen ondergang te vrijwaren en haar, met inspanning aller krachten, te steunen en te sterken. Op dit nationale bewustzijn werd voortgebouwd. Verdienstelijke mannen, bevoorrechte vernuften voedden die overtuiging op alle mogelijke wijzen. De poëzie verheerlijkte het verleden, bewaard in sage en geschiedenis. Elias Lönnroth verzamelde de epische gedichten *Kalewala* en *Kanteletao*, en, gevoed van vaderlandsliefde en bezieling, ontwikkelde zich eene Finsche dramatische kunst. 't Is waar, eerst slechts theoretisch, want eene schouwplaats voor hare vertooningen, een eigen theater, moest deze jonge kunst nog langen tijd ontberen.

De eerste poging, om Finsche dramaturgie op het tooneel te brengen, vond plaats in 1848, en wel in de kleine stad Kuspjo, waar het volksstuk *Silmäin käätäjäl* (de heksenmeesters), met medewerking van eenige liefhebbers vertoond werd. Daarna verliepen er verscheidene jaren zonder verdere proefnemingen in deze richting. Wel verschenen er verschillende voortbrengselen van Finsche dichters, niet alleen schilderingen, ontleend aan het rijke nationale leven, maar ook gedichten, waarin andere onderwerpen behandeld werden. In dit opzicht komt echter onmiskenbaar de

grootste eer toe aan den schepper en stichter der Finsche dramatische kunst, aan Kivi; maar eerst in het jaar 1869 werd de eerste poging door eene tweede gevolgd.

In genoemd jaar werd het kleine, doch geestige stuk *Lea* van Kivi, zeer rijk aan effect, op het tooneel gebracht. Eene beroemde Zweedsche kunstenares, mevrouw Ch. Raa nam de zware taak op zich, om in korten tijd de tamelijk lange rol van *Lea* in de Finsche taal, haar tot dat oogenblik onbekend, in te studeeren en in dat stuk voor het publiek op te treden. In het Zweedsche theater te Helsingfors kweet zij zich van hare taak. De proefneming werd bekroond met den schitterendsten uitslag, In dien schouwburg ontstond nooit, noch vóór noch na dien tijd, zulk een zielvol applaus. Het gebouw dreunde op zijne grondvesten, toen van het tooneel voor de eerste maal de Finsche taal, in al hare bekoorlijkheid, den bezoekers te gemoet ruischte.

Uit den kleinen korrel, toen gezaaid, heeft zich een boom ontwikkeld, die thans zijne takken over het geheele land uitspreidt. De zoo terdege gelukte proefneming spoorde aan tot verder voorwaarts gaan; maar dit had nog heel wat voeten in de aard. Eer men verder kon gaan, moest er nog heel wat gestreden, en moesten er nog heel wat hindernissen uit den weg worden geruimd. Deze waren niet alleen van materiëlen aard. Finland is niet rijk genoeg, om zonder bezwaar zulke groote sommen te zamen te brengen als er voor de vestiging van een nationaal tooneel gevorderd worden. Ook het egoïsmus en de winzucht bemoeilijkten de verdere ontwikkeling der Finsche dramatische kunst niet weinig. De Zweedsche tooneelspeelkunst, tot dien tijd alleenheerscheres, begon in te zien, dat hare Finsche kunstzuster, op wie zij steeds uit de

hoogte en met de grootste minachting had nedergezien, eene gevaarlijke mededingster voor haar kon worden. Inplaats van te besluiten, in het vervolg de heerschappij met haar te deelen, verklaarde zij haar den oorlog en rukte tegen haar op. De vijandinnen raakten slaags, en er ontstond een strijd, die tot den huidigen dag voortduurt, en niet alleen de ontwikkeling van het tooneel in Finland belemmert, maar ook het leven der burgers vergalt en verontrust.

Niettegenstaande dien strijd, neemt de Finsche dramatische kunst in bloei en kracht toe door de onvermoeide pogingen van ware en talentvolle patriotten. Ja, de vaderlandsliefde biedt haar den arm. Eene steeds toenemende kracht doet voortdurend het verlangen ontstaan naar eene zelfstandige dramatische kunst. Eene vereeniging tot ontwikkeling der Finsche taal ondersteunt, zooveel zij maar kan, alle pogingen, die daarmede in verband staan.

De tooneelvoorstellingen in het Finsch geschieden, of in het nieuwe Zweedsche theater te Helsingsfors, of in het zoogenaamde Arkadia-theater, dat nog heden ten dage, niettegenstaande zijne vele en groote gebreken, beschouwd moet worden als het eigenlijke Finsche N a t i o n a a l - T h e a t e r.

Door de vereende pogingen van de vrienden des vaderlands en de beminnaars der kunst, kwam er ook op het gebied der opera eene hervorming tot stand. In het jaar 1871 had, in de stad Wiborg, de eerste vertooning plaats van een opera, in het Finsch. Op *De Troubadour* was de keuze gevallen, en door die vertooning werd bewezen, hoe terdege die klankrijke taal zich leent voor den zang. Voor goed werd de Finsche opera gevestigd. Even-

wel eerst sedert 1874 is het gelukt, gedeeltelijk door rijk begaafde inlandsche kunstenaars, gedeeltelijk door buitenlandsche krachten, alle meesterstukken der toonkunst in vaderlandsch gewaad op het tooneel te brengen. Twee en twintig opera's, compositiën van de beroemdste Duitse, Italiaansche en Fransche meesters, verkregen langs dien weg in Finland het burgerrecht.

Ten opzichte van de dramatische kunst heeft ook het nationaliteitsgevoel der bevolking deze zaak grootelijks gebaat. Door middel van particuliere bijdragen, nationale subsidiën en andere toelagen, werd haar de gelegenheid geopend, zich ruimer te ontwikkelen. Toch zijn de oorspronkelijke scheppingen op dit gebied nog niet talrijk; maar de tooneelvoortbrengselen, op wier bezit andere natiën niet weinig trotsch zijn, werden bijna alle in het Finsch vertaald en voor het nationale tooneel bewerkt. In de eerste plaats zij gewezen op de voortbrengselen van de wel is waar Zweedsch schrijvende, maar niettemin waarlijk Finsche dichters: Runeberg, Topelius en Wechsell. Van Schiller werd vertaald: *Turandot*, *Kabale und Liebe*, *die Jungfrau van Orleans*; van Goethe, *die Geschwister*; van Lessing: *Emilia Galotti*, *Minna von Barnhelm* en *Nathan der Weise*. Verder stukken van Kotzebue, Töpfer, Benedix, Moser, Brachvogel, Mosenthal, Gottschall en Birch-Pfeiffer. Uit het Engelsch: Shakespeare's *Macbeth*, en uit het Fransch eenige stukken van Molière, Scribe, Erckmann-Chatrian, enz.; uit het Zweedsch: van Oehlenschläger, Holberg, Björnstjerna-Björnson, Stagnelius en anderen. In het geheel genomen heeft het Finsche theater een repertoire van meer dan honderd stukken, — een getal,

dat ontzag inboezemt, wanneer men de jeugd der instelling er bij in aanmerking neemt. Wat de vertalingen betreft, wordt bij de keuze nauwlettend acht gegeven; slechts stukken van onbetwistbaar zedelijk gehalte rekent men de eer eener vertaling waard.

Wat de tooneelspelers zelf aangaat, zoo hebben de meeste hunner zich dezen werkkring gekozen uit liefde en enthousiasme voor de zaak. Zij wijden hun geheele leven en al hunne krachten daaraan. En van de vaderlandsliefde verkrijgt zij eene hoogere, eene schier heilige wijding. Uit dit een en ander hebben wij de bezieling te verklaren, waarvan het spel der meeste vertooners steeds getuigt. Onder hen heeft men er velen, die naar het buitenland gaan ter voleindiging hunner studiën, wjl hun natuurlijk daar ruimer gelegenheid wordt geboden, voordeel te trekken van en in aanraking te komen met rijk begaafde dramatische talenten. Wat zij daardoor winnen, brengen zij naar het vaderland, en het nationale tooneel zorgt er deugdelijk voor, daar aanstonds partij van te trekken.

De scherpziende en geniale directeur van het Finsche tooneel, de eigenlijke stichter en bevorderaar, dokter Bergboom, mag hier niet ongenoemd blijven. Om hem scharen zich eenparig de kunstenaars en de kunstenaressen, die zich de verheffing van het Finsche tooneel tot levenstaak gesteld hebben. Zij allen gevoelen zich onafscheidelijk aan elkander verbonden door het ééne groote, en alles overheerschende gevoel: liefde voor den geboortegrond, hart voor het volk, waarvan zij zelf een deel uitmaken. Land en volk te helpen groot maken is hun innige wensch, en daaruit putten zij de kracht tot het brengen van de talrijke offers, die voortdurend van hen ge-

eischt worden. Wanneer Finland zich ooit zal kunnen be-
roemen op eene zelfstandige, inheemsche beschaving, dan
komt ongetwijfeld een groot deel der eer daarvan toe aan
allen, die medegewerkt hebben, op welke wijze dan ook,
aan de vestiging en ontwikkeling van het nationaal tooneel.

Dat hun edel streven bekroond worde door een schitte-
renden uitslag!

Amst. Nov. 1878.

ELISE A. HAIGHTON.

Een rijk, maar dom heer zei tot een acteur: „Eigenlijk
stelt een tooneelspeler zich aan als een gek. Hoe is 't moge-
lijk, dat ge daar zin in kunt hebben?” En 't antwoord
was: „Als dat waar is, dan ben ik een verstandige gek,
want ik loef er van; . . . maar er zijn menschen, die het niet
noodig hebben, en toch eens andermans gek zijn.”

De XXV^{ste} Verjaardag

VAN HET

NATIONAAL TOONEEL IN ANTWERPEN.

»Nu zijn wij op den dag van heden gekomen, een dag
»van vreugde en blijdschap voor ons allen. Noord en Zuid
»reiken elkaar eene broederlijke hand; het volk dringt
»verheugd in het prachtige gebouw, waar thans het Nationaal
»Tooneel gebuisvest is. Kindertjes heffen hun jubellied aan;
»terwijl Peter Benoit — op wien het lyrisch drama rekt,
»om onze kunst nog hooger te doen rijzen — de maat
»slaat voor den zang der innige harmonie, die wij op
»zulken dag gevoelen; en hier staat in ons midden het
»beeld des grooten Vondels, die de jongere schrijvers
»aanmaant zijne stappen te volgen, om Neerland's Tooneel
»de plaats te doen inruimen, waarop het recht heeft te
»midden van Europa's tooneelscholen.»

Zoo besloot de heer Frans Gittens, zelf een niet onverdien-
stelijk tooneelschrijver en sedert 29 October lid van Ant-
werpen's gemeenteraad, zijne feestrede, gehouden in den avond
van 19 October l.l., in de Toon-, Tooneel- en Letterkundige
Zitting van den Olijftak, welke aloude rederijkerskamer

de reeks opende van de plechtigheden ter viering der 25ste verjaring van Antwerpen's eigen Nationaal Tooneel.

Wat zijn we te Antwerpen vooruit gegaan, sedert vader Willems, Conscience, Zetternam, Van Kerckhove en eenige andere dichters en prozaschrijvers, de eersten na de politieke hervormingen van 1830 en de tien volgende jaren, hun jonge en bezielde stem verhieven, om de Vlamingen van België wakker te schudden tot herleving op nationaal, op Nederlandsch letter- en kunstgebied!

Wat zijn we vooruit gegaan, niet enkel te Antwerpen, maar in 't gansche Vlaamsche land, sedert Jacob Cats te Brussel het eerste oorspronkelijk Vlaamsch stuk, zijn *Goeden Vrijdag* schreef, en dat Emanuel Rosseels kort daarna te Antwerpen, in 1836, zijne *Muziekles* door de Tooneelmaatschappij De Hoop opgevoerd kreeg!

En wat een verschil tusschen het vernepen en armoedig lokaal De Konijnenpijp, waar De Hoop toen speelde, en de rijkere zalen der Variétés, waar het Nationaal Tooneel vóór 25 jaren werd gesticht en gevestigd bleef, totdat het in 1873 naar het prachtige en splinternieuwe Stedelijk Schouwburggebouw voor goed is verhuisd!

Niet waar, 't is plicht en de dankbaarheid eischt het, dat we hier de eenigen niet onvernoemd laten, die elk op hunne beurt en volgens hun vermogen eene milde hand leenden en bouwstoffen aanbrachten ter voltrekking van het nationale kunstgevaarte, waarop we thans rechtmatig fier zijn.

Zóó de betreurde volkszanger Theodoor van Rijswijk in de eerste plaats, die te Antwerpen met één enkel liedje meer vermocht ter opbeuring van de republiek der Nederlandsche letteren, dan Gambetta thans in Frankrijk

met de gloeiendste en meesterlijkste rede zal uitwerken voor zijne republiek!

Zoo nog Prudens van Duyse, die reeds in 1840 zijn stuk *Rubens' menschenliefde* schreef. Dan trad ook Sleeckx op, met Van Kerckhoven en Jan Ducaju te Antwerpen, Van Peene en Karel Ondereddt te Gent. De tooneelkoorts verbreidde zich over gansch Vlaamsch-België; nieuwe tooneelmaatschappijen vormden zich tot in het minste steedje en in menig dorp; jonge tooneelliefhebbers groeiden op tot volslagen acteurs, en zoo werd in 1853 het Nationaal Tooneel gesticht, dat zich, wonder genoeg, van de eerste dagen af, tot de hoogte van een volledig geheel — met eene doelmatig ingerichte schouwburgzaal, een bestendig en verdienstelijken tooneelroep, en een trouw en talrijk publiek — wist op te werken.

't Waren de maatschappijen De Scheldegalm en De Dageraad, die het personeel leverden voor dien eersten tooneelroep in Antwerpen, waarvan de besten onder veel goeden ons, Goddank, tot heden frisch en gezond behouden bleven.

Onder de verdienstelijksten van toen noemen wij Victor Driessens en mevrouw Verstraeten geboren Julia Lacquet, Dierckx, Van Doeselaer, mejuffrouw Eugenie de Terre, en den betreurden Napoleon Destanberg.

In het eerste jaar der stichting van het Nationaal Tooneel woog de onderneming op de heeren Driessens, Tielemans, Leytens, Lemaire en Haegelsteen, die samen voor den stoffelijken kant van het waagstuk instonden.

En indien Driessens, alleen, door zijn overgroot kunstenaarstalent en zijn praktischen geest in zaken van bestuur, later het Nationaal Tooneel gebracht heeft tot den graad

van luister, voorspoed en degelijkheid, waarop het thans mag roemen, dan moet toch gezegd worden, dat vooral de heer Haegelsteen, nog heden de gelukkige eigenaar en beheerder van het feestgebouw der Variétés, het Nationaal Tooneel »onder dak" bracht, en om die reden de hulde en de erkentenis aller Vlamingen overwaardig blijft!

De overige bestuurders van het Nationaal Tooneel waren vervolgens: Van Doeselaer, Thomas en Lemaire, totdat de nieuwe Stedelijke Schouwburg voltooid, in 1873 werd ingehuldigd, met Driessens als Bestuurder en eenen tooneeltroep, waarvan in de eerste plaats de zelfde eeuwig-jonge, talentvolle Driessens, benevens de niet minder verdienstelijke »oude getrouwen" Dierckx, Van Doeselaer, mevrouw Verstraeten en de onvergetelijke Catharina Beersmans deel uitmaakten!

Ziedaar in korte, misschen al te bondige woorden, de 25-jarige geschiedenis van ons Nationaal Tooneel in Antwerpen, dat van een quasi-plotseling ontstaan, trots onverschilligheid en moedwil bij het zoo vaak ten onrechte genoemd »deftigste deel" van het publiek, tegen verbasteringszucht en politieke wederwaardigheden in, door allerlei worstelingen heen op zedelijk en stoffelijk gebied, toch zich heeft recht gehouden, toch is omhoog geraakt, toch stevig is ineen gegroeid, toch is gekomen tot den graad van populariteit, waarvan de talrijke medevierenden van de laatste jubelfeesten zoo ruim en zoo gaarne getuigden.

Na een kloeken, krachtigen, edelen strijd van een kwart eeuw is thans op het gebied der Nederlandsche Tooneelkunst in Antwerpen de zegepraal voldongen; wij treden een nieuw tijdperk in: dat van kalmte en vertrouwen!

Maar natuurlijk geen kalmte noch vertrouwen, die tot onverschilligheid en stilstand op de baan der volmaking mag overslaan; o neen!

Bij ons nationale streven voor geestesontwikkeling en beschaving des volks, evenals bij ieder anderen zedelijken veroveringstocht, zwaait de machtspreuk haren scepter: Stilstand is achteruitgang!

Vooruit dus, om niet te worden teruggedrongen!

Verder voort! naar nieuwe betrachtingen, naar breeder geestesleven in 't Vlaamsche land, naar hooger verheffing van ons Nationaal Tooneel, naar ruimer ontwikkeling van den geest en het hart van ons zoo kunst- en letterlievend volk!

Maar eerst nog eventjes een groet van fierheid en dankbaarheid voor het puik-ingerichte en rijk-versierde Schouwburggebouw, het stoffelijk teeken onzer jongste veroveringen op het tooneelgebied!

Dat heiligdom staat thans onder de hoogere bescherming van een bezorgd en liberaal Gemeentebestuur, dat goeden wil noch kosten spaart; wien het in deze aan geen doorzicht noch welbegrepen inschikkelijkheid faalt en dat praktisch niet onnoodig afwijkt ten gunste van den Directeur; een Gemeentebestuur, dat meer dan iemand op een gunstigen uitslag hoopt en een hoogedel einddoel beoogt; maar dat wijs genoeg is om te weten, dat de streng-rechte weg, door de enge theorie gebakend, niet altijd de beste is; dat de eischen der kunst wel eens aan de eischen van den ongelouterden kunstsmaak des publieks mogen en moeten offeren; en dat geld, zoowel vanwege

de tooneelbezoekers als door het Stadsbestuur gestort, het onontbeerlijke levensvoedsel der Scene is.

En hier een woordje uitbreiding, betreffende het praktische beheer van onzen en andere Nederlandsche Schouwburgen.

De eerste zorg voor een Tooneelbestuurder, en tevens de hechtste grond waarop eene tooneelonderneming zich vesten kan, is de ondersteuning van het publiek; van dat zelfde ongelouterde publiek, dat de Tooneelbestuurder wil beschaven en zal beschaven, maar wiens smaak doorgaans lijnrecht aandruischt tegen betere inzichten en tegen de middelen, welke de theorie of sommige zedepredikers als natuurlijk en onfeilbaar opgeven.

Welnu, even als de schipper, die, wanneer storm en weder hem tegenloopen, eene bedriegelijke wending aan zeil en tuig geeft, den wind verschalkt en schuin vóór den wind heen-schiet, laveert — zoo handele immer de Tooneelbestuurder!

Aeolus, de blazer, is er niet weinig mee opgezet, als hij den schipper ziet zwichten voor de bolle windvlaag, terwijl het schuitje bijna kapsijst en zelfs eenigszins schijnt de wijk te nemen. — Het publiek doet als Aeolus.

Maar wat lacht de behendige varensgezel in zijne vuist, als hij bedenkt, dat juist dit doller geweld hem eene vaart bijzet, waarvan hij nabij iederen oever gebruik maakt, om met een goed berekenden zwaai een eindweegs vooruit te komen! — En dat moet ook een verstandig Tooneelbestuurder doen.

Zoo bereikt de onvermoeibare bootsman toch wel ééns, zachtjes-aan, eene bocht, waar de rivier minder recht tegen den wind inloopt. Deze blijft maar in de zelfde richting voortblazen en bemerkt niet, of liever, weet niet, hoe het komt, dat hij den schipper nu niet meer tegenwerkt,

maar stilaan hem begint voort te stuwen. — In dien toestand van Aeolus geraakt later ook het theaterpubliek.

En voor den schipper komt er dan weldra nog eene tweede kronkeling in de rivier, waar hij met onverholen bedoeling de boegspriet strak op de haven kan aanzetten en rechtuit varen vóór den wind, die nu zelf den schipper met alle kracht zou tegenhouden, indien deze het waagde rechtsomkeer te maken. — Zoo is ook op het Tooneel de einduitslag der vaart van den Bestuurder, die met tact en geduld het eigenzinnig publiek onder voogdij heeft weten te stellen; die het zachtjes-aan tot minder weerspannigen smaak heeft weten te dwingen; en die zich de aanvankelijk verkeerde richting van het theatervolk heeft weten ten nutte te maken, om het hoogere doel zijner onderneming te bereiken, om het zedelijk gehalte zijner vertooningen te verheffen, om ééns de haven van het waarlijk schoone en edele in de kunst te kunnen binnenloopen!

Evenals de schipper zelfs den tegenwind noodig heeft — *tegenwind* is hem immers altijd beter dan *geen* wind? — om zijne schuit naar de haven te brengen, zoo ook behoeft de »beschaver door Tooneel” juist de hulp, de voortstuwende kracht van die neigingen bij het publiek, waar hij tegen in wil. Is het dan niet zeer natuurlijk en verstandig, dat hij die kracht in zekere richting vleit, in de hand werkt? Zoo doende zal zij immers aan zijn schuitje, het Tooneel, eene zoodanige vaart bijzetten, als hij noodig heeft om van tijd tot tijd zijn tegenstrever — dan onbewust zijn medewerker geworden — te verschalken?

De tegenwind van den schipper is hier de »wansmaak” van den tooneelbezoeker, die niet plotseling noch uitsluitend lust gevoelt om al te *rechtstreeks* beschaafd te worden.

»Wansmaak,” zeggen wij; doch dat woord is wel wat despotiek; met eene omschrijving noemen wij het liever: »de zeer vergeefflijke voorkeur bij de massa voor het verleidelijke aangename, boven het saaie nuttige.”

Het laveeren van den schipper en het nabij iederen oever verschalken van den tegenwind, is het tijdelijke toegeven van den Tooneelbestuurder aan de min loffelijke eischen van het publiek, dat dan telkens met verdubbeld getal ten schouwburge stroomt, en dubbel mild den Tooneelbestuurder met *zilvergeld* loont — nieuwe kracht voor eene schrede verder naar de haven der volmaking!

't Is waar, dat het bestaan zelf van dien tegenwind nog dikwijls en nog lang zal betreurd en verwenscht worden door de talrijke ijveraars voor het Tooneel in Noord- en Zuid-Nederland; — maar dat is nu eenmaal zóó; niet alles op aarde loopt door een buisje; en de theoriemannen hebben overmaat van ongelijk, wanneer ze het den praktischen Tooneelbestuurder kwalijk nemen, dat hij met zulk een onaangenaam, maar machtig element hooge rekening houdt.

Dit alles om uit te leggen, te besluiten en te erkennen, hoe persoonlijk steller dezès, en met hem de Stedelijke Overheid van Antwerpen het in lange jaren nog niet zullen afkeuren, dat ons Nationaal Tooneel nu en dan door de opvoering van *possen*, draken en uitheemsche *boufferijen* wordt „onteerd” — dat is het woord; maar „gevestigd en gered” — dat is het feit!.....

De 25ste verjaring der onafgebroken werking van ons Nationaal Tooneel werd dan gedurende eene geheele week, van 19 tot 27 October, op de meest hartelijke wijze ge-

viert: de Stad had mildelijk voor de groote helft van het programma gezorgd; De Olijftak voor de rest, — mits eene ruime toelage uit de Stadskas.

De eerste had eenen prijskamp van tooneelletterkunde uitgeschreven; had eerepenningen doen vervaardigen voor de vier acteurs-jubilarissen van ons Nationaal Tooneel; en had niet minder dan zes kosteloze voorstellingen besproken, waar de bekroonde tooneelwerken zouden worden opgevoerd.

Van haren kant zorgde de rederijderskamer De Olijftak voor het welgelukken van een eerste Nederlandsch Tooneelcongres, met tusschendoor 's Maandags een feestmaal, Dinsdags een concert tot slot, en eene toon-, tooneel- en letterkundige zitting vooraf, die 's Zaterdags, 19 October, de reeks der feestelijkheden opende.

Bij den aanvang van ons relaas knipten wij uit de feestrede des heeren Gittens het programma dier eerste plechtigheid: de heer Em. Rosseels, voorzitter van den Olijftak, wenschte er de Noord-Nederlanders en Belgische vrienden van buiten de stad welkom, dat ze Antwerpen en het aanstaande Tooneelcongres met hun bezoek en hunne medewerking kwamen vereeren; een achthonderd-tal kinderen uit onze kosteloze Stadsscholen zong er het heerlijke oratorio *De Wereld in* en het gemoedelijke *Reislied*, beiden van Peter Benoit en Julius De Geijter; Mev. de Give-Ledelier liet het lied van den *Oranje-Vrijstaat* hooren, iets splinternieuws van de twee genoemde dichters; Frans Gittens schetste in prettige en scherpe trekken de geschiedenis van onzen Vlaamschen Schouwburg, van de tooneel-poëzie en de tooneelspeelkunst in Zuid-Nederland; en eene Vereeniging van liefhebbers speelde vervolgens de tooneelstukjes in

één bedrijf: *Nieuwjaar*, door L. Van den Kieboom, en *Twee Broeders*, door Em. Rosseels.

Voor deze beide laatste nummers op het programma moesten de leerlingen onzer kostelooze scholen, welke tot dusverre op de scène hadden plaats gevonden, natuurlijk het tooneel ruimen; „doch” — zoo luidt de vereerende bemerking des berichtgevers in de *N. Rotterdamsche courant*, dien ik hier gerne naschrijf — »zij werden niet naar huis gezonden, of op de galerijen opeengetast, gelijk elders wellicht het geval zou zijn geweest. Neen, de Vlamingen verstaan dat anders: wie aan een uitvoering medehelpt is feestgenoot en staat, wie hij ook zij, bij niemand achter. »Alle open plaatsen, ook in balkons en loges, werden door de kinderen bezet, zonder dat iemand, dame of heer, zich terugtrok of zelfs verwondering toonde. En dat vooruitschuiven evenveel goed doet, als achteruitzetten kwaad, »bleek het niet hieruit, dat de kleinen bijkans niet letten op het fluweel en het goud van hun zitplaats, maar zich hoogst beleefde toehoorders betoonden?»

Mijn innigste dank voor die zoo vleeiende beoordeeling over onze genegenheid jegens de kinderen uit het volk; — overigens was het niets meer dan onze plicht, en die, naar mijn beste weten, niet minder door de Noord-Nederlandsche kindervrienden dan door de Vlamingen wordt nageleefd.

Om der volledigheidswille zouden nu de knappe feestrede en de gelukkige tekst van het kinder-oratorio hier moeten plaats vinden; doch de »enge ruimte,” die mij in den Tooneel-almanak ter beschikking werd gesteld, laat hoogstens wat wit open voor het nieuwste lied van Julius De Geyter, dat dien avond met den meesten bijval gezongen werd:

IN DEN ORANJE-VRIJSTAAT.

I.

Daar is een zucht, die gloeit in ieder harte;
Daar is een kreet, die dreunt uit ieder land;
Zij waaien uit tot in de verste verte,
Uit elke vlag, die wappert op een strand.....

Vrij zijn! vrij zijn!
Dreune 't ook uit onzen mond,
Daar op Afrikaanschen grond,
Daar geen volk op 't wereldrond
Vrijer is dan wij zijn!

II.

Wie kent ze niet, de Nederlandsche Geuzen?
Zij zeilden uit, op wilde volken af:
Elk werelddeel bracht schatting aan die reuzen.....
Wij zijn hun zoons en zwaaien hier den staf!

Vrij zijn! vrij zijn!
Dreune 't ook uit onzen mond,
Daar op Afrikaanschen grond,
Daar geen volk op 't wereldrond
Vrijer is dan wij zijn!

III.

Is jong de Staat, — uit eikels groeien boomen!
Is woest de weg, — teruggaan doen wij nooit!
Eens zal de grond hier schatten uit doen stroomen,
Eens Afrika met steden zijn bebrooid!

Vrij zijn! vrij zijn!
Dreune 't ook uit onzen mond,
Daar op Afrikaanschen grond,
Daar geen volk op 't wereldrond
Vrijer is dan wij zijn!

IV.

Oranje en Vaal, 't zal stoomen op uw waatren!
De Vrijstaat wordt een tweede Nederland!
En dan zal 't uit miljoenen monden klaatren,
Wat ons bezielt en in den boezem brandt:

Vrij zijn! vrij zijn!
Dreune 't ook uit onzen mond,
Daar op Afrikaanschen grond,
Daar geen volk op 't wereldrond
Vrijer is dan wij zijn!

's Anderendaags, Zondag 20 October, werden de feestelijkheden voortgezet, rond 11 uren van den morgen. Talrijke maatschappijen van binnen en buiten de stad kwamen in den Cercle artistique bijeen, om vandaar de Leden van het Tooneelcongres in plechtigen optocht, met ontrolde banieren en de muziek der Burgerwacht voorop, te begeleiden naar het Stadhuis, waar Burgemeester en Schepenen, in ambtsgewaad, hun andermaal het hartelijkste „welkom in Antwerpen!” wenschten en de gebruikelijke teug Champagnewijn inschonken.

't Moet gezegd worden, dat Noord-Nederland een zeer beperkt aantal Congresleden had geleverd. Althans wij mochten er slechts de hand drukken van de heeren de Jonge van Ellemeet, Drosschaert, Smits van Nieuwerkerke, Haverkörn van Rijsewijk (Rotterdam), Piccardt (Goes), Jacobson (den Haag), de eeuwigtrouwe mevrouw Storm, en weinige anderen!

't Is waar, het reizen in de maand October heeft weinig aantrekkelijks; en dat eerste Tooneelcongres was zoo een twijfelachtig iets; maar... gelukkig waren de tooneelvrienden van binnen en rond de stad toch overtalrijk opgekomen, en was de stoet de moeite waard, toen hij van 't stadhuis naar de Muziekzaal van den Schouwburg stapte,

om daar eene andere plechtigheid te gaan helpen opluisteren — namelijk: de uitreiking der geldprijzen aan de overwinnaars in den stedelijken prijskamp van tooneelstukken.

Deze prijskamp was in Februari laatst door het College van Burgemeester en Schepenen uitgeschreven voor al de schrijvers van Noord en Zuid; en vóór 1 Juni waren niet minder dan 91 mededingende werken ingezonden, waarvan 53 stukken, behoorende tot de reeks **A** (drie en meer bedrijven) en 38 tot de reeks **B** (één en twee bedrijven).

Was er kwantiteit te over, de kwaliteit der ingekomen stukken bleek zóó onvoldoende, dat eenige der Juryleden zelfs voorstelden, geen eersten prijs toe te kennen.

»Geen enkel stuk beantwoordde, volgens hen, ten volle aan de eischen, die de stad Antwerpen, bij het uitschrijven van haren prijskamp, aan de mededingers stellen mocht; geen enkel dus verdiende de hoogste onderscheiding. Buitendien scheen het gehalte van de stukken, die eenigszins voor eene belooning konden in aanmerking komen, te weinig van elkander verschillend, en in het algemeen te middelmatig, om tusschen hen zulk een groot onderscheid te maken, als noodig was voor de toekenning der 1ste, 2de en 3de prijzen.

»Deze zienswijze vond echter, gelukkig voor de kampers, ook hare tegenstanders. Naar de meening van deze laatsten was het bovenvermelde oordeel wel wat overdreven streng. De waarde van de ingezonden werken moest eigenlijk niet getoetst worden aan een ideaal van aesthetische volmaaktheid; in de onderstelling zelfs, dat er zich geen enkel meesterstuk bij bevond, toch kon men nog een eersten prijs toekennen aan het werk, dat, bij onderlinge vergelijking, de kroon spande boven de anderen, en tevens

beantwoordde aan zekere gematigde eischen, zoowel omtrent de technische waarde als den letterkundigen vorm.

»Bovendien achtten de voorstanders van deze laatste meening het zeer goed mogelijk, onder de stukken, die aan het oordeel van de Jury onderworpen waren, eene rangschikking daar te stellen naar orde van verdienste; terwijl zij, hoewel bekennde, dat de geheele wedstrijd weinige werken van uitmuntende waarde had opgeleverd, toch van gevoelen waren, dat een vrij aanzienlijk aantal stukken degelijke verdiensten genoeg bezat, om ze der bekroning of eener andere onderscheiding waardig te keuren.»

Aldus, bijna woordelijk, vertelt de Secretaris-verslaggever de verdeelde zienswijze der heeren Juryleden, die nochtans met 5 stemmen tegen 4 (drie leden waren afwezig) besloten, dat in de beiden reeksen toch de 1ste, 2de en 3de prijzen en zelfs eervolle vermeldingen zouden worden toegekend!

De uitslag van den prijskamp was geheel en al ten voordeele der Noord-Nederlandsche tooneelschrijvers, die als volgt de onderscheidene palmen — banknootjes van 200, 300, 400, 2 van 600, tot 1000 francs — wonnen:

Reeks A. 1 prijs: *Anne-Mie*, door Rosier Faassen (Rotterdam).

2de prijs: *Bertha*, door Kreukniet (Amsterdam).

3de prijs: in verdeeling, *Toch gebogen*, door Jansen (Harlingen) en *Op 't spel gezet*, door Margadant (Leiden) en Slingervoet Ramondt (Deventer.)

Reeks B. 1ste prijs: *Behouden*, door Arnold Ising (Den Haag).

2de. Prijs: *Mijn Vrouw's Tante*, door Ant. Bosch (Amsterdam).

3de. prijs: *Mijn Torteltjes*, door Maas-Geesteranus (Den Haag).

Verder eene bijzondere eervolle vermelding met een gouden gedenkpenning, als prijs buiten wedstrijd, voor den heer Rodenbach, student bij de Hoogeschool van Leuven, die *Gudrun* inzond, „een stuk” — zoo getuigt het verslag — »in vele opzichten verre verheven boven hetgeen onze tooneelletterkunde gewoonlijk oplevert;... grootsch van opvatting, echt nationaal, frisch en verheven, en dat van degelijke studie en gewetensvollen kunstarbeid getuigt.”

Nog bekwamen eervolle vermeldingen: de heeren Van der Schrafft (Rotterdam), Margadant (Leiden), en P. Geiregat (Gent) voor hunne stukken *Ada van Holland*, *De Kerstboom* en *Moeder Rosa*.

De Jury voor dezen tooneelkamp bestond uit twaalf leden, waartusschen onze tooneelbestuurder Victor Driessens en de bekende letterkundigen De Geyter, Sleenckx, Hansen en Rosseels, onder voorzitterschap van den dichter Jan van Beers, met Arth. Cornette, als secretaris-verslaggever.

Zeer typiek en bijzonder lezenswaard is dat gedeelte van het verslag, waar de Jury, naar aanleiding der ingezonden tooneelstukken, de volgende beschouwingen levert over de Vlaamsche en Hollandsche werken en auteurs:

»De Hollanders gaven zeer stellige blijken van een groot meesterschap over de taal, eene betere bekendheid met de echte, zuiver Nederlandsche vormen. Hun woordenkeus is rijker en juister, hun zinsbouw sierlijker en buigzamer. Alleen achten wij het ons ten plicht, zeer krachtig op te komen tegen het ongepaste en ergerlijke misbruik van noodeloze Fransche woorden en benamingen, waaraan vele Noord-Nederlandsche schrijvers zich schuldig maken, alsmede tegen hunne deerlijke verwarring van de geslachten, hun overdreven afknotting van de zoo echt Germaansche vor-

men der verbuiging, en hun onuitstaanbaar dooreenhaspelen van de persoonlijke voornaamwoorden, (2de persoon enkelvoud, *U, gij, je, jij, jou*, enz.)

»De stijl der Vlamingen daarentegen is matter, kleurloozter, doch ook eenvoudiger, lossier. Onze Zuid-Nederlandsche schrijvers toonen zich veel kiescher dan hunne Noordelijke broeders in het bezigen van Fransche woorden; daarentegen staat hun zinsbouw wel cenigszins onder den invloed van het Fransch. Hun wankel vorm, waaraan de onbetwistbare Nederlandsche stempel soms ontbreekt, is als het beeld van onze tweeslachtige opvoeding, waarvan de verkeerde gevolgen niet dan met groote inspanning en wilskracht kunnen overwonnen worden.

»... Wat betreft de opvatting van eene gedachte, de bewerking van een onderwerp, de uitvoering van een kunstwerk, bestaat er alweer een zeer opmerkelijk verschil tusschen onze landgenooten en onze Noordelijke stambroeders.

Deze laatsten vertoonen zonder twijfel meer diepte in de ontleding van karakters, meer fijnheid in het uitwerken van een toestand; hunne onderwerpen zijn in 't algemeen grondiger doordacht en tot vollere rijpheid gedijd; hunne werken hebben iets beschaafders, iets edelers, dat aan de Vlamingen dikwerf ontbreekt.

»Onze landgenooten hebben, wel is waar, zekere goede hoedanigheden, die kunnen opwegen tegen hunne minder goede eigenschappen: zij zijn ongedwongener, natuurlijker, ruim met opmerkingsgeest bedeed, en weten in 't algemeen zeer goed de waarheid van het alledaagsche leven terug te geven. Maar hunne onderwerpen zijn dikwijls zoo onbeduidend, hunne karakters vaak zoo zwak geteekend, hun ernst is zoo weenend, hunne vroolijkheid zoo uitgelaten,

hun geest zoo plat; zij prediken en disserteeren niet zoo gaarne als de Hollanders; maar hoe laag blijft hunne vlucht meestal in eene prozaïsche wereld, waar geene dichterschap van opvatting noch diepte van gevoel ontkiemen kan!

„Wat echter mag gezegd worden, zoowel van de Noord- als van de Zuid-Nederlandsche werken, is, dat zij meestal veel te wenschen laten als tooneel-techniek. Niet zelden zijn de beste vervelend langdradig en ontsierd door overtollige herhalingen, noodelooze uitweidingen, smakelooze bijzaken. Onze schrijvers leggen in 't algemeen weinig blijken aan den dag van wat men bij onze Zuiderburen noemt de kunst der *charpente*; zij weten geen offer te brengen aan de wetten der tooneelperspectief. De groote meerderheid dergenen, die medegedongen hebben naar de uitgeloofte prijzen, toonden zich onbehendig in het leggen van den knoop der actie en al even linksch in de ont-knooping. Dikwijls verliezen zij de eischen van het tooneel uit het oog, en vergasten de toeschouwers op uitvoerige gesprekken, die tot den gang van het spel niets bijdragen, maar, integendeel, het verrassende, het boeiende verlammen en zelfs een goed aangelegd stuk ontzenuwen. Zoo met den inhoud, zoo ook met den stijl ten opzichte van het tooneelstuk.

»Hoe zelden mocht de Jury zich verheugen in een echten tooneelstijl: kort en kernig, beschaafd en geestig, en vooral recht afgaande op het doel!»

Tot dusverre de vrome verzuchtingen der Jury.

Nu blijft nog te melden, dat de overwinnaars — voldoende »afgetakeld» door het verslag, dat hun werd voorgelezen bij de plechtigheid van Zondagmiddag, 20 October, in de Muziekzaal van den Schouwburg — den hun toegekenden prijs

ontvingen uit de hand van den heer Burgemeester, omringd door het Schepen-college en de Jury-leden, onder het gebruikelijke handgeklap van het publiek, begeleid door de muziek onzer Burgerwacht.

In die zelfde feestzitting overhandigde de Stad nog een kostbaar blijk harer hulde en erkentelijkheid jegens onze oudste tooneelsten, een gouden penning met diploma, aan de heeren Victor Driessens, Jos. Dierckx, Frans van Doeselaar en aan mevrouw Verstraete-Lacquet, die sedert de stichting van het Nationaal Tooneel tot op heden de lievelingen van het Antwerpsch-Vlaamsch publiek zijn gebleven.

Dien zelfden Zondagavond vertoonde het gezelschap Driessens, op stadskosten en met open deuren, voor de eerste maal twee der bekroonde stukken: *Anne-Mie* en *Mijn Torteltjes*. 's Maandags avonds had de zelfde kosteloze tooneelvoorstelling plaats. In den loop der week volgden nog drie andere der bekroonde stukken: Woensdag en Donderdag, *Bertha*; Zaterdag en Zondag, *Behouden* en *Mijn vrouw's Tante*.

Het is onnoodig hier te zeggen, dat onze prettige Nederlandsche Schouwburg elken avond te klein was voor het talrijke publiek, dat van de orkestzetels tot op den uil, zooals men hier de plaats onder 't dak noemt, zat open ingepakt als haringen in een tonnetje.

Minder mag ik verzwijgen, om der waarheid niet te kort te doen, dat er werkelijk van de vier opgevoerde prijsstukken hoogstens één voldoende bijval heeft gevonden, één slechts bleek bestand te zijn tegen ietwat

critiek; één enkel, dat zich misschien eenigen tijd op het repertorium zal kunnen houden: *Anne-Mie*.

Volgens het verslag der Jury is dit »een goed stuk, met ferme, slink geteekende karakters, dat uitmunt door de eigenaardigheid der afgeschilderde zeden en van de tooneelschikking. Het is blijkbaar het werk van iemand, die veel kennis heeft van het tooneel.»

Die laatste bewering bleek ten volle waarheid bij de opvoering; zoo ook, dat de eigenaardige locale kleur — het stuk speelt in Zeeland, — zeer gelukkig was te baat genomen. Maar dat de karakters ferm en slink geteekend zouden zijn, werd der Jury door weinigen toegestemd; terwijl opvatting, toestanden en niet zelden geheele *tirades* in het stuk voor velen der toehoorders oude kennissen waren uit de Fransche tooneellitteratuur.

Behouden voldeed het minste van de vijf, voldeed in 't geheel niet. 't Is nochtans »een goed stukje — volgens de Jury — geestig en fijn;» maar dan stellig zóó fijn en zóó geestig, dat acteurs noch publiek er al het zout en de edelheid van weergegeven of gevat hebben. Zóó gerechtvaardigd heeft de Jury nog gelijk! Op de kap van *Behouden* wordt hier verder verteld, dat het zijnen geldprijs heeft gewonnen in strijd met de beslissingen van het programma, volgens 't welk slechts oorspronkelijke tooneelstukken, *die vroeger nergens werden vertoond*, konden in aanmerking komen; met uitsluiting dus van *Behouden*, dat voor een jaar of wat in den Haag door het Nederlandsch Tooneel werd opgevoerd, onder den titel *Juist bij tijds* — zoo beweert men; en volgens ik me heb kunnen inlichten, is die bewering juist.

Kieschheidshalve had de schrijver, Arnold Ising, dit *juist*

bij tijds aan de Jury wel mogen bekend maken; of zou hij thans zulk verwijt, als het onverdiend is, met een categoriek briefje in onze Antwerpsche dagbladen moeten tegenspreken.

Het Nederlandsch Congres »zetelt alleen in algemeene vergaderingen, en wel des voormiddags van 10 tot 12 uren en des namiddags van 2 tot 4 uren, op Maandag 21 en Donderdag 22 October” — zoo luidde het programma dier tweedaagsche plechtigheid.

De vergaderingen werden gehouden in de prachtige feestzaal van den Cercle artistique.

De heer Em. Rosseels, Voorzitter der Regeling commissie, sprak de openingsrede: een woord van welkom voor de Congresleden, en verder eenige wenken over wat ons Nederlandsch Tooneel zou moeten worden en zijn, wil het den eernaam van »volksschool” geheel verdienen.

»Het tooneel, besloot de redenaar, weze een geopend boek, bijzonder voor diegenen, welke zoo zelden of in 't geheel niet in een boek lezen kunnen.”

Talrijk publiek was er op de Congres-zitting niet aanwezig — wat overigens het geval was op elk der feesten, welke in die dagen door den Olijftak werden ingericht: gebrek aan publiciteit en reclame had daar de eerste, misschien wel alléén schuld aan! Gemiddeld een veertigtal personen, meer niet, vereerden de Vergadering met hunne tegenwoordigheid; doch meest allen waren degelijke en competente vertegenwoordigers van onze tooneelbeweging in Zuid en Noord.

Dat de Regeling commissie nochtans op meer dan het dubbele had gerekend, bewees de over-complete lijst der

leden voor het Congresbureel, dat, onder algemeene toewijding der aanwezigen, werd voor- en aangesteld als volgt:

Leopold de Wael, Burgemeester, Eerevoorzitter van het congres;

M. C. M. de Jonge van Ellemeet van Oost-Cappelle, en
Alfons van de Peereboom van IJperen, Minister van
Staat, eereleden;

Em. Rosseels, algemeene Voorzitter.

Jan Van Beers en Peter Benoit, Voorzitters.

Arnold Ising van 's Hage, Em. Van Goethem uit Gent,
Jan Van Ryswyck en Edm. Mertens, te Antwerpen, Secretarissen.

— Het eerste punt, dat in bespreking kwam, gold de driejaarlijksche tooneelprijskampen, die in België door het Staatsbestuur zijn ingesteld en onder zijne hooge leiding worden uitgewezen. Dat punt werd ingeleid door den heer Voorzitter Rosseels, en verder besproken door de heeren Hoste (Brussel), Voders, Gittens en Max Rooses (Antwerpen) en Em. Van Goethem (Gent) — tot meerder pret voor de Noord-Nederlandsche Congressisten, die al luisterend geheel op de hoogte kwamen van onze Belgisch-ministeriële tooneelbezorgdheid tijdens de laatste zes jaren. Zoo werd in de eerste plaats de samenstelling van die driejaarlijksche Jury erg gehekeld: ieder spreker wist een afdoend bewijs te leveren, dat deze Jury eigenlijk geheel was ontaard tot een uiterst beperkt en geïnteresseerd vriendenclubje, onder de hoogere bescherming van een bureelistschrijver in het departement van Binnenlandsche Zaken.

Om die plaag in de toekomst te weren — en het sedert 18 Juni nieuw opgetreden liberale Ministerie zal daar niet tegen opzien — vallen sprekers tot akkoord

op den wensch: de Jury voor den driejaarlijkschen prijskamp van Nederlandsche tooneelstukken, uitgeschreven door het Belgisch Staatsbestuur, zal voortaan gerecruteerd worden uitsluitend tusschen de leden van onze provinciale Leescomiteiten.

»Wanneer de Jury naar eisch van eerlijkheid en onpartijdigheid zóó gevormd is,» — dus luidde de volgende vraag — »hoe zal de prijs dan toegewezen worden? Zal zulks gebeuren volgens het verslag van de Jury, opgemaakt na eenvoudige lezing der mededingende stukken; of zal eerst dan de prijs worden toegekend, als de eenige beste stukken op last en onder de leiding der Jury zullen zijn opgevoerd en beoordeeld bij volle voetlicht?»

In de bespreking dezer nieuwe quaestie mengden zich met veel talent en met sterke overredingskracht twee gevierde deskundigen uit Noord-Nederland: Mr. Jacobson ('s Hage) en Haverkorn van Rijsewijk (Rotterdam).

De heer Jacobson vond »uitspraak na de opvoering» in 99 gevallen van de 100 eene onmogelijkheid, of minstens eene onrechtvaardigheid, gepleegd tegenover den tooneeldichter. Geen tooneelstuk mag af heeten, zoo lang de schrijver zelf niet met de spelers heeft samengewerkt, veranderd, verbeterd en, zooals men zegt, iedere scène op de planken heeft rechtgezet. Welnu, in eenen prijskamp moet de schrijver noodwendig ongenoemd en ongekend blijven: hij kan dus niet met de spelers in overleg treden en, besluit de spreker, een prijs te willen toekennen of weigeren aan een tooneelstuk, dat buiten voorafgaande samenwerking van den schrijver met de spelers werd opgevoerd, is op zijn minst eene onrechtvaardigheid plegen. Heer Haverkorn van Rijsewijk loopt diensvolgens niet hoog

op met tooneelprijskampen, ingericht door een Staatsbestuur. Veel beter ware het, dat de tooneeldirectie zelf, — als bij voorbeeld in Antwerpen het gezelschap-Driessens, — wat Legras, Van Zuylen en Haspels in Rotterdam reeds waagden, eenen prijskamp uitschreef, wanneer er vraag of nood is om een nieuw, oorspronkelijk tooneelwerk.

In deze discussie mengde zich nu ook de heer M. C. M. de Jonge van Ellemeet, die de geheele zaak met een vervaarlijken sprong op het gebied der Oud-Nederlandsche moraal bracht, waar hij weldra door een anderen spreker werd gevolgd en terechtgewezen, totdat stilaan heel de discussie op den doolweg geraakte, en de eerste morgenzitting geheven werd onder afspraak, dat 's namiddags de heer Rooses het beproeven zou het uitgangspunt terug te zoeken en daarover dan een voorstel te ontwikkelen.

De heer Rooses hield woord. »Dezen morgen,» zei spreker »werd het bestaande nogal erg aangevallen. Tegenover heel het systeem van prijskampen, in België gevolgd, en aldaar door Staat, Stad en Maatschappijen beschermd, stelde men een stelsel van prijskampen, geheel vreemd aan allen officiëlen invloed. Vergelijken wij den huidige toestand alhier met dien van vóór 25 jaren, bij voorbeeld, dan blijkt, dat de algemeene belangstelling, in zake van tooneelkunst, sterk is aangegroeid, — dank grootendeels aan dat oude en taaie systeem van prijskampen. Wel zijn daar weinig, of misschien geene genieën noch meestergewrochten door ontstaan; maar dit was niet de taak, zoomin als het doel der hoogere Overheid. Verheffing van het middelmatig peil onzer Tooneelkunst, dat beoogde en verkreeg zij in voldoende mate.»

Spreker zou dus niet gaarne zien, dat het bestaande stelsel

van officiële aanmoediging te ruw gewijzigd werd, of dat het in onbruik moest vallen; nochtans wil hij wel eenen stap vooruit, in den zin van wat 's morgens werd besproken, namelijk: de bekroning der »eenige best bevonden prijsstukken» slechts te laten volgen, nadat ze eerst zullen gespeeld zijn.

In dien zin legt de heer Max Rooses de volgende voorstellen ter bespreking:

»Het nut erkennende der tooneelpremies, en prijskampen en de samenwerking van schrijvers en tooneelspelers willend, bevorderen, spreekt het Congres den wensch uit:

1° Dat, waar Jurys of Comiteiten ter beoordeeling van stukken ingesteld worden, de tooneelspeelkunst door een of meer harer beoefenaars vertegenwoordigd worde.

2° Dat, in zoo verre zulks mogelijk is, de stukken, ter beoordeeling ingezonden, allen zullen gekeurd worden, nadat zij gespeeld zijn, en met inachtneming der mate, waarin zij voldoen aan de eischen der Tooneelspeelkunst.”

»'t Ware wenschelijk,” verzekert de heer Jacobson, »dat ook telkens uit het bezoekend personeel van den Schouwburg een paar leden voor de Jury zouden genomen worden”

»Dat is hier feitelijk altijd het geval,” beweert de heer Rooses, waarna deze voorstellen zonder verdere bespreking werden aangenomen.

— De heer Blockx (Gent) en Van Eijck (St. Niklaas) klagen hartelijk, dat keus en opvoering van tooneelstukken in Zuid-Nederland veel te wenschen overlaten, en zijn het evenzeer eens, dat er tegen dien slechten smaak en de onverschilligheid van het publiek bestendig moet geworsteld worden. Maar hoe? De velerhande goe manieren kent ieder; en de eenige soevereine middeltjes, die de heeren Blockx en

Van Eijck ter aanbeveling opgeven, kunnen hier of ginder misschien met onmiddellijke kracht werken; doch in deze quaesties — publiek, zaal, bestuurder, troep, schrijvers, stukken en geld — zijn vooruitgang en verbetering, meer dan in menige andere quaestie, afhankelijk van tijd en plaats. De Vergadering wachte zich dus wel, een *algemeen* middel tot tooneelredding aan te duiden.

Volgens Frans Gittens (Antwerpen) ware 't van Zuid-Nederland niet onverstandig — wil men het fijne en kieskeurige publiek uit den Franschen Schouwburg naar het Nederlandsch Tooneel lokken — hier eene maatschappij op te richten tot aanmoediging der Tooneelkunst, „die hare leden in de hooge kringen der stad zou aanwerven en zich over de verschillende Vlaamsche steden verspreiden, naar het voorbeeld der *Société pour l'encouragement des Beaux arts.*”

Hierna geeft de heer Hoste, als een soort van besluit op de besprekingen van dien eersten congresdag, de twee volgende stellingen op, die met toejuiching worden aangenomen:

1° Aan tooneelschrijvers en tooneelspelers dient van Staats- en Stadswege zooveel stoffelijke en zedelijke ondersteuning te worden geschonken als aan kunstenaars in andere vakken.

2° De Antwerpsche Muziekschool dient tot den rang van Vlaamsch Conservatorium te worden verheven, zooals die van Brussel, Gent en Luik, ten einde voor het Vlaamsch tooneel en den Vlaamschen zang de noodige kunstenaars te kweken.

Dien zelfden Maandag hielden de Congresleden eene avondzitting. „Ten 6 uren feestmaal bij inschrijving, in de zalen van het Hôtel de la Paix;” zoo noemde het programma die zitting, waarop ongeveer een tachtigtal lettervrienden aan tafel kwamen in gezelschap van Antwerpen's Burgemeester de Wael, de Schepenen Van der Taelen, Van den Nest en Cuylits, en dubbel zooveel Gemeenteraadsleden.

't Is een oude deugd van ons Nederlandsche volk, dat het geerne „gauw, lang en goed” eet; en 'tis eene niet minder oude reputatie van het Hôtel de la Paix, dat men er lekker opdischt. Het mag dus geen nieuws hoeten, dat de gasten op het banket der Congressisten aan de spijzen de gebruikelijke eer overvloedig bewezen. Ten 6 uren begonnen, was eerst ten 9 uren het voortreffelijk materiële gedeelte van het feest afgelopen; en stelde Antwerpen's Burgemeester met zijne gemoedelijke, hartelijke stem den volgenden heildronk in:

„HEEREN EN DAMES!

»'s Lands wijs, 'slands eer! Ik vraag vergunning, om hier aan dezen vriendendisch dit spreekwoord te mogen toepassen, zooals wij dat hier in 't land gewoon zijn.

»Het is, namelijk, waar wij ons feestelijk vereenigd bevinden, een duurbaar geworden gebruik, steeds den eersten Burger van het land gul en eerbiedig te gedenken.

»Ik ben derhalve opgestaan, om u voor te stellen, aan Z. M. onzen Koning een heildronk te brengen.

»Maar die goede gewoonte, waarvan ik sprak, hebben wij gemeens met het broederland, dat hier door zoovele uitstekende mannen is vertegenwoordigd.

»Ook Holland is zijn vorst steeds gedachtig, waar 's lands burgers samenkomen voor het algemeen belang.

»En daar wij thans vereenigd zijn ter gelegenheid van dit vak der kunst, dat het diepst en het meest inwerkt op het gemoed des volks, zoo bestaat er wel zeker aanleiding, om koning Willem en koning Leopold het gewone, maar daarom niet minder innig en warm gevoelde blijk van onverdeelde hoogachting en gehechtheid te schenken.

»Mijn voorstel is dus, te drinken op de twee Vorsten, die zich de liefde hunner natie zoo volkomen waardig betoonen en jegens wie de Kunst in zoovele opzichten ernstige verplichtingen heeft.

»Hartelijk zij van weerskanten onze dronk op Z. M. Leopold II en op Z. M. Willem III!

»Leven de beide Vorsten!»

Die gelukkige, officiële toast werd weldra gevolgd door andere — ruim een half dozijn! — zoodat de klok reeds begon »met beetjes» te slaan, eer de geestelijk verheugde gasten het van hun hart en over hunne lippen konden krijgen, elkander »beste rust» te wenschen . . . .

Toch was des anderendaags weer ieder trouw op zijnen post in de Congreszaal van den *Cercle artistique*.

Niet vreemd, als gevolg zelfs van wat er daags te voren was gezegd en geklaagd over de prijskampen van tooneelletterkunde, sprak nu de heer H. Dierckx (Antwerpen) over prijskampen tusschen tooneelmaatschappijen. Hij vroeg voor deze het zoogenoemd opgelegde stuk, zooals voor de wedstrijden tusschen koormaatschappijen het opgelegde

koor (*chœur imposé*) bestaat. »Het stuk naar eigen keuze worde eene voorbereidende proef, waarin al de meedingende maatschappijen het recht hebben zich te doen gelden. Die proef zou aldus aan de Jury de gelegenheid geven, om de twee of meer maatschappijen aan te duiden, welke zij waardig acht elkaar den voorrang te betwisten. Deze enkele twee of meer uitverkoren kringen zouden recht hebben op eene belooning, nagenoeg gelijk staande met de prijzen (medalie of geld), welke in de thans bestaande inrichting als definitief worden toegekend. Onmiddellijk na die eerste overwinning zou de Jury het opgelegde stuk bekend maken, en eerst dan zou de tooneelkring, die na behoorlijke instudeering het opgelegde stuk onder de meeste opzichten het verdienstelijkst opvoert, recht hebben op den prijs van uitmuntendheid, *le prix d'excellence*, die aldus zeker aan de wezenlijke en innerlijke waarde van den overwinnenden tooneelkring zou worden toegewezen.»

Dus denkt de heer H. Dierckx over de hervorming der tooneelwedstrijden; en het Congres stemt met zijne zienswijze nog al in. Waar zulk eene hervorming wordt ingevoerd en gelukken zal, daar heeft ze ten volle de goedkeuring van het Congres; maar in afwachting daarvan, vreest toch ieder het ergste voor de moeilijkheid der toepassing.

De heer Jacobson merkte aan, dat een tooneelgroep niet is een geheel bestaande uit drie of vier partijen, gelijk eene koormaatschappij; eene tooneelmaatschappij heeft wel min of meer goede elementen, in vergelijking met eene andere mededingende maatschappij; maar heeft daarom juist niet altijd de volledige rollen voor elk tooneelvak: drama, comédie of blijspel; soms nog niet eens het volledig en

geschikt personeel voor de verschillende rollen van het opgelegde stuk...!

— Vervolgens geraakte men tot de bespreking der min of meer volledige samenstelling van deze of gene gekende tooneelmaatschappij; van sommige tooneeltroepen in Noord-Nederland, en zoo verder op den toestand van het gezelschap-Driessens... in den zomer.

Daaromtrent formuleerde de ondergeteekende (Antwerpen) het volgende voorstel, van minder »locaal" belang dan het wel schijnt:

»Het Congres benoemt eene commissie, bestaande uit de heeren leden van het Provinciaal Leescomiteit en van den Tooneelraad van onzen Nederlandschen Schouwburg, met de heeren Max Rooses, Ern. Van der Ven en Jan Adriaensen, die samen een plan zullen opmaken en bij het Stadsbestuur nog vóór de aanstaande discussie van het jaarlijksch budget zullen indienen, — een plan, strekkende om onze artisten van het Nationaal Tooneel in den zomer te Antwerpen te houden, en hun toe te laten, zich door ononderbroken studie voor te bereiden tegen het winterseizoen.»

Heel de vergadering en in 't bijzonder de heeren Van Beers, Rooses en Haverkorn van Rijsewijk ondersteunden dat voorstel met kracht en warmte.

Volgens den laatstgenoemden heer, uit Rotterdam, is dat reizen met tooneeltroepen in den zomer — tegenwoordig algemeen geworden ook bij de Noorder-gezelschappen — eene wezenlijke ramp voor het Tooneel, voor de artisten, voor het publiek en voor de eer der tooneeltroepen niet het minst, die zodoende malkaar eene dikwijls onvruchtbare, altijd onnoodige concurrentie aandoen.

»Is het wenschelijk, dat er in België eene Nederlandsche tooneelschool tot stand kome? Zoo ja, hoe zou dan deze school moeten ingericht worden om vruchten af te werpen?»

Aldus luidde eene vraag van den heer Em. Rosseels, waarop vóóral twee der meest competente heeren Congressisten, Max Rooses en Jan van Beers, ieder een verschillend antwoord leverden.

Max Rooses achtte de tooneelschool van Amsterdam voldoende voor het hooger tooneel-onderricht der Nederlandsche acteurs; het programma in de bestaande declamatie-klas van Antwerpen kon wel wat herzien en uitgebreid worden, maar ter volmaking van den Nederlandschen tooneelspeler was hem de ééne school van Amsterdam genoeg, een ideaal zelfs! — en ware 't maar best aan Stad en Staat te vragen, dat ze geldbeurzen zouden stichten, om het onzen candidaat-acteurs gemakkelijk te maken, hunne hogere opleiding in Amsterdam te gaan halen.

Jan van Beers en velen met hem hielden het met de stelling, dat twee tooneelscholen, volledig ingericht gelijk die van Amsterdam, toch beter zijn dan ééne; dat Antwerpen niet minder dan Amsterdam een geschikt midden is, om er eene tooneelschool te stichten, en dat de welwillendheid en bezorgdheid van Stad en Staat voor de toekomst van het Nederlandsch Tooneel tegenwoordig zóó groot en welgemeend zijn, dat het Congres niet verzuimen mag een *positieven* wensch te vormen omtrent de stichting eener tooneelschool alhier. De heer van Beers geeft vervolgens lezing van een plan en bestek, sedert 1869 gemaakt, en dat nog altijd met recht op eene grondige bespreking en bepaalde beslissing wachtende is. Naar aanleiding daarvan stemt de Vergadering over het volgende:

»Het Congres verzoekt de Commissie, aangesteld volgens het voorstel-Adriaensen (vroeger vermeld), zich als tweede punt harer zending te willen bezighouden met het onderzoek van het plan des heeren Van Beers: de oprichting eener Tooneelschool in Antwerpen.»

Het Congres neemt met bijna eenparige stemmen dit voorstel aan, nadat de discussie, in de morgenzitting ongeëindigd, had geduurd tot verre over de helft van de zitting des namiddags. . . Nu, de zaak was die moeite toch ruim waard!

— Tot sluiting der werkzaamheden las de heer Benoit nog een uitgebreid en wel doordacht opstel vóór, »over de weinige gastvrijheid, die de Belgische lyrische werken genieten bij onze Belgische opera-troepen».

De Voorzitter verklaarde daarna het Tooneel-Congres van 1878 geëindigd, en met een woord van dank aan de leden en bezoekers, zoowel van binnen als buiten 's lands, voor iedere bijeenkomst, stelde hij het *rendez-vous* voor eene naaste vergadering in de 3de afdeling van het aanstaande Taalcongres in België.

Tot sluiting van de reeks Olijftak-feesten hadden we dien avond in de muziekzaal van den Nederlandschen Schouwburg een prachtig concert, gegeven door het Stafharmonie-korps der Schutterij van Dordrecht, met medewerking eener zangmaatschappij der stad en van de beroemde zangster Mw. De Give.

Voor 's anderendaags meldde het programma nog een »bezoek aan het Plantijn-Museum en den Dierentuin;» maar de bezoekers kwamen niet op, of minstens zóó weinig in getal, dat de kronijke er niet van moet gewagen.

Ons relaas der verjaringsfeesten van het Nationaal Tooneel in Antwerpen is hier dus ten einde.

De plechtige herdenking en viering van die kwart-eeuw-sche volksstichting gelukte ten volle. Dank aan de milde ondersteuning der Stad; dank bovenal aan de persoonlijke opoffering en toewijding der heeren Burgemeester, Schepenen en Gemeenteraadsleden, die zoowel Congres, als Banket en Tooneelvoorstellingen herhaaldelijk met hunne tegenwoordigheid hebben willen vereeren.

Met zulke machthebbers en bestuurders aan zijn hoofd, verdient Antwerpen meer dan ooit den dubbelen eer-naam van »heiligdom der Kunsten en paradijs der Kunst-vereerders!”

JAN ADRIAENSEN.

Eens trad een tooneelspeler, die bijzonder leelijk was voor de oogen van 't publiek, dat hem met blijkbaren weerszin ontving. „Mijne heeren!” zei de acteur, „ik weet wat het is! Mijn gezicht bevalt u niet!... Maar 't bevalt mij ook niet.” — Gelach en toejuiching. De man had zijne zaak gewonnen.

HET LIEFHEBBERIJ-TOONEEL EN DE WEDSTRIJDEN.

IV

De twee laatste Winterseizoenen waren, wat men noemt, druk geweest; elkander snel opvolgende, soms tegelijk plaatshebbende tooneelwedstrijden waren de oorzaak van die drukte. Elke maatschappij toch, die een wedstrijd uitschrijft, bezorgt niet alleen zichzelf vele werkzaamheden, maar brengt, door elkander gerekend, tien à vijftien andere vereenigingen in beweging, waarvan sommige zich het reizen van Noordnaar Zuid-Nederland, of omgekeerd, moeten getroosten; in vele gevallen met een aanzienlijk getal personen.

Na die vele drukte kon men vermoeden, dat een tijd van groote rust volgen zou. Hoewel de bedrijvigheid in het laatste jaar minder groot is geweest, schijnt het echter, dat de Rederijkers en Tooneel-Vereenigingen zich een algeheele rust niet gunden, en dat stilstaan bij hen tot de onmogelijkheden behoort. Gelijk hebben zij zeker; want stilstaan is achteruitgaan en sterven, en dit zou ontegenzeggelijk niet wenschelijk zijn.

Evenals de vorige jaren, bieden wij dus den lezers van den Tooneel-Almanak een kort verslag van hetgeen in de laatste tijden op het gebied der Tooneelspeelkunst en Rederijkerij door liefhebbers is gedaan, en wel in het volle vertrouwen, dat het, zoo al niet door iedereen, dan toch door velen met belangstelling zal worden ontvangen.

Voor zoo verre ons bekend is, werden er, sedert onze laatste opgave, drie Wedstrijden door Zuid-Nederlandsche Kamers uitgeschreven. De eerste heeft plaats gehad in den afgelopen winter, te Dendermonde, en de Kamer de Rosiers mocht zich in eene belangrijke medewerking verheugen.

De tweede vond plaats in de maanden September en October van dit jaar, en was voor blijspel en kleine tooneelstukken uitgeschreven, door de Maatschappij Broedermin, te St. Jans Molenbeek-Brussel.

De laatste van het genoemde drietal is uitgeschreven door de Maatschappij Hoop in de toekomst, te Ostende. De uitvoeringen zullen, volgens den in Maart verzonden uitnoodigingsbrief, elkander om de veertien dagen opvolgen en plaats hebben in den Stads-Schouwburg; de eerste op den 20sten October.

• Als hoogste prijs is een verguld eermetaal met eene som van duizend francs uitgeschreven. De minste geldprijs bedraagt 150 francs. Van den afloop en de uitspraak der Jury zullen wij eerst later melding kunnen maken. Zoo-
verre ons bekend is, zullen geen Kamers uit onze hoofdstad er aan deelnemen. De lange reis is daarvan de eenige oorzaak. Hoe lief en vriendelijk de stad Ostende zomers ook zij, is zij door hare ligging voor Belgen en Hollanders moeielijk te bereiken en niet zeer geschikt tot het houden van een tooneelwedstrijd in het midden van den winter.

Bij den Wedstrijd te Dendermonde werd door de Jury de prijs van uitmuntendheid toegekend aan de Vereeniging Thalia, van Amsterdam, voor de uitvoering van *de Blinde en zijn Geneesheer*, Drama in 5 bedrijven, naar het Fransch van A. Bourgeois en Dennery. In dezelfde afdeeling behaalde de Vereeniging Vondel, van Rotterdam, den eersten prijs, en de Mertensvereeniging, van Antwerpen, den tweeden. Van deze twee was de eerste opgetreden met *Mathilde of een Vrouwenhart*, ook naar het Fransch, en de tweede met *Pharaïlde*.

Voor het blijspel verkreeg de Declamatie-school, van Gent, den prijs van uitmuntendheid. *Brutus en Cesar* had zij vertoond. *Blauwe schenen*, door de Ware vrienden, van Hasselt, gespeeld, werd met den eersten, en *Hotsebotse* door de Kamer: Met tijd en vlijt, van Wetteren, met den tweeden prijs bekroond.

Voor meest gezuiverde uitspraak werd de Kamer: Vreugd en Deugd, van Lokeren, bekroond; terwijl aan diezelfde voor Vlaamsche ooren zoo zuiver sprekende vereeniging, voor haar spel, alsmede aan de Dijlezonen, van Mechelen, en aan de Ware vrienden, van Hasselt, nog loffelijke vermelding werd toegekend.

Ook voor tooneelspelers en liefhebbers waren afzonderlijk prijzen uitgelooft, zoo wel voor Heeren als voor Dames. Bekroningen, door tooneelspelers of tooneelsteren, te midden van liefhebbers behaald, behooren, dunkt ons, niet tot zeer uitstekende feiten. Wij vermelden dus alleen de Heeren van der Speijen, van Brussel, en Jan Konis, van Hasselt, en de Dames del Monte-Logger, van Amsterdam, en Raus, van Gent, als bekroonde liefhebbers en liefhebsters.

Bij schoon zomerweer kwamen de afgevaardigden der verschillende Vereenigingen nogmaals te Dendermonde op een bepaalden dag bijeen, om de toegekende prijzen in ontvangst te nemen. In optocht, begeleid door de Harmonie-Kapel van de Rosiers, trokken zij naar het feestlokaal, waar de plechtige uitreiking plaats had. In warme woorden werden door den Heer Th. van der Stempel, afgevaardigde van de hoogst bekroonde Vereeniging Thalia, van Amsterdam, het bestuur der uitschrijvende Vereeniging en de aanwezigen toegesproken. Des avonds werd door het gezelschap van den Gentschen Schouwburg, onder leiding van den Heer Fauconier, den feestelingen eene voorstelling aangeboden, en op den volgenden avond besloot men het feest met een bal.

De Maatschappij Broedermin, te St Jans-Molenbeek, opende haren wedstrijd op Zondag den 22sten September. De Maatschappijen, die zich bij dit openingsfeest hadden laten vertegenwoordigen, werden des morgens op het stadhuis door den Edelachtbaren Heer Burgemeester W. Mommaerts en andere autoriteiten ontvangen. Een dertigtal Vereenigingen, van Brussel en omliggende plaatsen, waren bijeengekomen, om de afgevaardigden der mededingende Kamers te ontvangen. Dat de Koninklijke Maatschappijen de Wijngaard en de Morgenstar en ook onze hier bekroonde vrienden de Jonge Tooneelliefhebbers, van Brussel, in den langen stoet vooraan gingen, behoeft nauwelijks te worden vermeld. Op de openingsrede van den Burgemeester werd door den Heer A. H. Hedden, voorzitter van de Koninklijke letterlievende Vereeniging Hooger zij ons Doel, van Amsterdam, in gepaste termen geantwoord, en met den eerewijn een heildronk op Z. M. Koning Leopold II inge-

steld, die door de talrijke hoorders met geestdrift werd begroet.

Des avonds had de eerste voorstelling plaats. Zij bestond uit *de Visschers van Blankenberghe*, door Sleeckx, *Vergiffenis*, door Lion van Lier, en *Acht dagen na de bruiloft*, door Th. van der Stempel. Het eerste stuk werd gespeeld door de Jonge Fonteinisten, van Antwerpen; het tweede door de leden van Vermaak en Weldoen, van Amsterdam, en het laatste door die van Thalia, insgelijks van Amsterdam.

Den volgenden Zondag traden weer drie verschillende Vereenigingen op het tooneel, en wel: Hooger zij ons Doel, van Amsterdam, met het stuk: *de Militaire Willemsorde*, door Rosier Faassen; Vermaak en verbroedering, van Diest, met: *Soort bij soort*, door Jos. van den Branden, en de Taalzucht, van Mechelen, met: *een Misgreep*, door Jan Roelandt.

Op Zondag, 6 October, werden door de leden van Voortaal en Kunst, van Antwerpen, Onder ons vooruit, van dezelfde stad, en Cecilia, van Amsterdam, gespeeld: *Adam en Eva*, door H. van Peene, *Een Tooneelspel op den buiten*, door Victor Driessens, en *Moed adelt*, door Willem R. Op den vierden en laatsten Zondag trad op: de Kamer De Violier, van Antwerpen, met: *de Postiljon van Maria Theresia*, door H. van Peene; terwijl, buiten mededinging, door de leden van de uitschrijvende Kamer Broedermin gespeeld werden: *Hij is niet jaloersch*, door Felix van de Sande, en: *Voor stille lieden*, door Ed. van Driessche.

Niet lang liet de Jury de mededingers op hare uitspraak wachten, die reeds eenige dagen na de laatste voorstelling

werd bekend gemaakt. De eerste prijs was met eenparige stemmen toegewezen aan de Koninklijke letterlievende Vereeniging Hooger zij ons doel, van Amsterdam; de tweede aan de Vereeniging (1) Onder ons vooruit, van Antwerpen; de derde aan de Maatschappij Thalia, van Amsterdam; en de vierde aan de Maatschappij de Taalzucht, van Mechelen. Als de beste tooneelspeler werd bekroond de Heer A. H. Hedden, van Hooger zij ons doel; terwijl aan de Dames Eggers-Roos, van dezelfde Vereeniging, Logger en Rudelsheim van Thalia, en Meijers van Onder ons Vooruit, met gelijke verdiensten, de medaille van eerste tooneelspeelster werd toegekend. Verder werden nog eervol vermeld: de vereeniging Cecilia, van Amsterdam, en de Jongejuffrouwen L. Kok en Mechanicus, die met de Amsterdamsche Vereenigingen Hooger zij ons doel en Vermaak en Weldoen hadden meegewerkt.

Zeker is het, dat de Vereenigingen onzer hoofdstad glorieus uit dezen kampstrijd zijn getreden. De plechtige uitreiking der medailles en prijzen heeft reeds op de meest aangename wijze te St. Jans Molenbeek-Brussel plaats gehad, op den eersten Zondag van November. Door het bestuur werd, buiten beoordeeling, aan de Kamer Cecilia eene herinnerings-medaille — niet eene bekronings-medaille, zooals onjuist vermeld werd — geschonken.

---

(1) Die Vereeniging noemt zich Liberale Kring. Wat politiek en partijzucht met het tooneel en de kunst te maken hebben, is niet duidelijk. Duidelijker is het, dat die inmenging van politieke partij-schap overal en in alles zeer te betreuren is!

Op den 20sten October vierde de stad Antwerpen het vijf-en-twintigjarig bestaan van haar Vlaamsch Tooneel. De Rederijkerskamer de Olijftak, die reeds in het begin der zestiende eeuw werd gesticht, opende bij die gelegenheid, onder bescherming van het stedelijk bestuur, een Nederlandsch tooneelcongres, en schreef een wedstrijd uit van tooneel-letterkunde. Ook bij dezen strijd hebben de Noord-Nederlandsche mededingers hun ouden roem gehandhaafd. In de eerste afdeeling — stukken van drie of meer bedrijven — werden bekroond, de Heer Rosier Faassen, te Rotterdam, schrijver van het stuk *Anne-Mie*, tooneel-spel in vier bedrijven, eerste prijs; de Heer J. C. Kreukniet, te Amsterdam, schrijver van het stuk *Bertha*, drama in vijf bedrijven, tweede prijs; terwijl de derde prijs, wegens gelijke verdiensten, werd verdeeld tusschen de Heeren Jansen te Harlingen, Margadant te Leiden, en Slingervoet Ramondt te Deventer, schrijvers van: *Toch gebogen* en *Op 't spel gezet*.

Tot de tweede afdeeling behoorden stukken in minder dan drie bedrijven. De bekroningen werden toegekend: de eerste, voor het tooneelstuk in twee bedrijven: *Behouden*, aan den Heer A. Ising, te 's-Hage; de tweede, voor het tooneelstuk in één bedrijf: *Mijn vrouws tante*, aan den Heer A. Bosch, te Amsterdam, en de derde, aan den Heer J. Maas Geesteranus, te 's Hage, voor zijn blijspel in één bedrijf, getiteld: *Mijn torteltje*. Buiten en behalve de uitgeloopte bekroningen worden in het verslag der Jury nog een tiental stukken genoemd als waardig in aanmerking te komen. Het eerste daarvan is *Gutrun*, treurspel in vijf bedrijven, door den Heer Alb. Rodenbach, te Roselare, aan wien een medaille werd geschonken. Dan volgen nog als eervolle

vermelding waardig: *Ada van Holland*, door wijlen G. van der Schraft, te Rotterdam, *de Kerstboom*, door den Heer Slingervoet Ramondt en *Moeder Rosa*, door P. Gierogat, te Gent.

De medailles en prijzen werden door den Burgemeester op den eersten dag van het jubelfeest aan de bekroonden plechtig uitgereikt, en hunne stukken werden, van den 20sten tot en met den 27sten October, des avonds in den Nederlandschen Schouwburg gespeeld. De eerste was eene gala-voorstelling; de andere waren kosteloze volksvoorstellingen. Verdere bijzonderheden omtrent het verhandelde op het congres en de feestvieringen zouden de grenzen van dit stuk overschrijden, en zijn reeds door bladen en tijdschriften meegedeeld. Dat men in België de kunst van bijeenkomen en feestvieren goed verstaat is trouwens reeds lang bekend.

Eenheid en samenwerking zijn altijd nuttig en, op welk gebied men zich ook bewege, vroeger of later gevoelt men daaraan behoefte. Ook de liefhebbers van het rederijken en tooneelspelen hadden dit begrepen, en sedert een tiental jaren ongeveer, bestond eene Vereeniging van Vereenigingen, zich noemende het Nederlandsch Rederijkers-Verbond. De hoofdzetel was te Utrecht, en het bestuur bestond uit leden der welbekende Kamers: Jan van Beers en Nicolaas Beets, beide in die stad gevestigd. Eens per jaar kwamen de afgevaardigden der Zusterkamers bijeen ter bespreking van de algemeene belangen; terwijl de tweede dag werd gewijd, soms aan een onderlingen wedstrijd in uiterlijke welsprekendheid, soms ook aan eene gecombineerde

voorstelling, of we aan losse voordrachten. Een rijtoertje en een diné ontbraken nooit, en het was voor de vrienden en liefhebbers uit verwijderde steden steeds een gelegenheid van nuttig en aangenaam bijeenkomen. 't Is waar, gebrek aan groote inkomsten en andere middelen hadden de werkzaamheden in de laatste jaren wel wat beperkt, en aan het bestuur werd, onverdiend, zekere lautheid verweten. Hoe dit zij, in de vergadering van het vorige jaar werd, op aanvraag van de laatst bij het Verbond toegetreden Kamers, besloten, de wet te herzien en aan het Verbond een uitgebreiden werkkring voor te schrijven. Men wenschte vooral ook de Zuid-Nederlandsche Kamers er in op te nemen, en algemeene bepalingen vast te stellen, naar welke de Zusterkamers zich, bij het uitschrijven van Wedstrijden, zouden moeten gedragen. Na veel spreken, schrijven en vergaderen is de nieuwe wet tot stand gekomen, en het Verbond draagt thans den naam van Noord- en Zuid-Nederlandsch-Verbond. Veel te wenschen laat echter de medewerking der Zuid-Nederlandsche Kamers over, die, hoewel meermalen tot toetreding uitgenoodigd, tot heden weinig of geen sympathie hebben betoond. Dat algemeene bepalingen bij het uitschrijven van Wedstrijden heilzaam zouden kunnen werken is zeker, al ware het alleen, om de grens tusschen *beroep* en *liefhebberij* duidelijk te bepalen; maar het stellen dier bepalingen gaat met zooveel moeilijkheden gepaard, dat men tot heden die bepalingen niet heeft kunnen vaststellen en eerst in de volgende algemeene vergadering tot een besluit zal kunnen komen. Wij hopen die bepalingen in een volgend verslag te kunnen mededeelen, en tevens ook te wijzen op de werkzaamheden, die het Verbond zich voorstelt te volbrengen.

Wij eindigen ons verslag met de vermelding, dat de Vereenigingen Tollens en Hooger zij ons Doel besloten hebben, in de maand December van dit jaar eene gecombineerde voorstelling te geven, ten voordeele der nagelaten betrekkingen van een te vroeg overleden tooneelkunstenaar, die te Amsterdam en ook te 's-Hage en te Rotterdam zeer gunstig bekend stond, en die ook als schrijver niet mag worden vergeten. Zijn naam, Arnold Wijnstok, behoeft den lezer van dit jaarboekje wel niet te worden herinnerd.

Door welwillende en belanglooze medewerking van de Vereeniging Het Nederlandsch Tooneel, zal die voorstelling in den grooten Schouwburg worden gegeven. Zij zal bestaan in eene opvoering van het volksstuk: *De Erfgenamen van Biesterbosch*. Dit stuk werd, ter gelegenheid eener groote feestviering, door den auteur A. Wijnstok, voor de Letterlievende Vereeniging Hooger zij ons Doel geschreven, en zeker is het eene zeer loffelijke gedachte der Uitvoerings-commissie, de verschillende rollen toe te vertrouwen aan de Heeren en Dames, die ze onder leiding van den auteur toenmaals hebben gecreëerd. Dit zal aan die uitvoering een eigenaardig karakter geven.

Hetgeen wij dit jaar hadden te vermelden, moge voor onze stad Amsterdam van minder groot plaatselijk belang zijn dan de groote tooneelwedstrijd van 1876—'77; maar levert toch het bewijs, dat de oude liefde voor Vaderlandsche Taal en Kunst niet verflauwt en, zoo wij hopen, ook in de toekomst niet verflauwen zal.

Nov. 1878.

C. ED. TAUREL.

V O L T A I R E.

Le Fanatisme, ou Mahomet le Prophète, dat het eerst in 1741 te Rijssel werd opgevoerd, is het belangrijkste dramatische werk van Voltaire, dat ons het trouwste beeld vertoont van den auteur en van zijn eeuw, en waarin de schrijver tevens de welsprekendste klacht ontboezemt over de geveinsdheid, die destijds in godsdienst en staatkunde heerschte. Eerst betitelde hij zijn tooneelstuk eenvoudig: *le Fanatisme*. En het was inderdaad het fanatisme, dat hij op het oog had. Mahomed is hier slechts een fictief persoon; hij vertegenwoordigt den profeet in algemeen zin. Hij is het beeld van den eerzuchtige, van den indringer, die de zielen beheerscht, de man, die zich uitgeeft voor den tolk der goden. Het is *Tartuffe*, maar gewapend, — *Tartuffe*, optredend als vorst en als profeet. Voltaire schrijft aan Cideville: »*Mahomet est Tartuffe le grand.*» Hij herhaalt dit in zijn voorrede aan den lezer.

Toen hij Mahomed tot hoofdpersoon voor zijn tooneelstuk koos, was het echter zijn doel niet, hem afbreuk te doen. Integendeel; hij achtte het Mahomed waardig, om dezen als geniaal huichelaar te laten optreden. Dit is de eenige tragedie, die hij in het geheim schreef, zonder dat hij het zijn vrienden vooruit mededeelde, of er hen over raadpleegde. Frederik de Grootte van Pruisen was in dezen zijn eenige vertrouweling. Het doel van Voltaire was, om de verschijning van zijn tooneelstuk, zoo mogelijk, met de troonsbestijging van dien wijsgeerigen vorst in verband te brengen.

Ieder huichelaar moest er van beven! Maar hooger nog roikte zijn doel; deze vreeselijke satire op het fanatisme en de onverdraagzaamheid in den godsdienst moest zelfs de goedkeuring van den Paus wegdragen; die kreet, die innige verzuchting naar recht en naar humaniteit moest zoo diep, zoo welsprekend, zoo oprecht zijn, dat de Paus, de kerkelijke tucht vergetende, en zich voor een enkel oogenblik mensch gevoelende, sympathie voor den schrijver opvatte; dat zelfs de Heilige Vader onwillekeurig, als bij ingeving, de verhevenheid van den nieuwen geest erkende boven elken partijgeest, dus boven den geest der dogmatiek.

Wat Voltaire van den Paus verlangde, hij zou het evenzeer van den grooten Lama begeerd hebben; zijn streven was, dat alle geesten zich een enkele maal op eenzelfde terrein mochten ontmoeten, waar priesters van allerlei aard en kaste, uit alle mogelijke landen, tot de Chineesche en Japansche inkluis, hun verwantschap als mensch erkenden, en elkaar tenminste éénmaal omhelsden. De wensch, dien hij later schertsend uitte:

»J'ai désiré cent fois, dans ma verte jeunesse,
De voir notre Saint-Père, au sortir de la messe,
Avec le grand Lama danser un cotillon. . . .»

die gedachte verliet hem nooit. Slaagde hij er in, voor zijn tooneelstuk openlijk de gelukwensen van den Paus te bemachtigen, de fanatieken van alle landen zouden zich verbijten; maar wat nood! zoo peinsde hij, als magistraten, vorsten, wetgevers die huichelaars verzaken, ja zelfs de Paus hen afvalt.

Nooit spreidde Voltaire meer tact, nooit zelfs meer list ten toon, dan bij deze gelegenheid. Vooreerst wist hij den Heiligen Vader behendig te toetsen; hij stelde zich daartoe

in aanraking met eenige kardinalen te Rome, die gevolgd waren met zijn correspondentie, en hem bij den Paus prezen. Benedictus XIV was buitendien een beschaafd, geletterd, aangenaam man, vol gevoel voor poëzie. Hij had het niet op de fanatieken begrepen. Voltaire wist dit alles zeer goed; want hij zorgde wel, om door heimelijke navorshingen volkomen op de hoogte te blijven van de gevoelens van dezen opvolger van den Heiligen Petrus.

Om overigens onder de Italianen geen al te hevige stormen op te wekken, liet hij zijn drama het eerst te Rijssel opvoeren, daar deze provincie-stad destijds op de beste acteurs kon bogen. Hij ging deze zelf onderrichten, hun de rollen uitdeelen en woonde de eerste voorstellingen bij, die daar een ongehoorden bijval genoten. Het succes was zoo groot, dat verscheiden prelaten er in particuliere huizen een tweede opvoering door dezelfde acteurs van verlangden. Van daar uit moest het stuk, trots alle kabalen, noodwendig zijn weg naar elk Fransch tooneel vinden. Toen het te Parijs werd opgevoerd, op den 9^{den} Augustus 1742, was er, naar Voltaire ons meldt, een geheele loge met de eerste magistraten van de stad bezet; er waren zelfs ministers aanwezig.

Mahomet is de dramatische triomf der achttiende eeuw, en herschiep destijds het tooneel tot een van de eerste staatsinstellingen. Voltaire bereikte door dit meesterstuk het toppunt van roem en geluk. Men kent zijn voorliefde voor het tooneel; men weet hoeveel hij daarvan voor de beschaving en de verlichting der volken verwachtte; zijn onvermoeide pogingen, om het beroep van tooneelspeler bij het publiek te adelen, zijn bekend. Hij had zijn laatste tragedie (*Zulime*) aan Mademoiselle Clairon (een beroemde actrice van dien tijd) opgedragen; hij droeg

Le Fanatisme, ou Mahomet le prophète aan Paus Benedictus XIV op. Men stelle zich de verbazing van het publiek voor, toen dit drama van Voltaire het licht zag met een opdracht: *Au Pape*; en men make zich, zoo mogelijk, tevens een denkbeeld van de ontsteltenis der vromen en der dwazen, toen bij deze uitgave, naast de opdracht aan den Paus, het volgende antwoord verscheen:

„Antwoord van Paus Benedictus XIV aan M. de Voltaire. Benedictus p. p. XIV dilecto filio salutem et apostolicam benedictionem.

»Settimane sono ci fu presentato da sua parte la sua bellissima tragedia di *Mahomet*, la quale leggemmo con sommo piacere . . . .

» . . . . Monsignor Leprotti ci diede poscia il distico fatto da lei sotto il nostro ritratto; jeri mattina il Cardinale Valenti ci presentò la di lei lettera del 17 agosto. In questa serie d'azioni si contengono molti capi, per ciascheduno de quali ci reconosciamo in obbligo di ringraziarla. Noi gli uniamo tutti assieme, e rendiamo a lei le dovute grazie per così singolare bontà verso di noi, assicurandola che habiamo tutta la dovuta stima del suo tanto applaudito merito.” (1)

Vertaling van het Italiaansch.

(1) „Eenige weken geleden is mij uit uw naam uw uitstekend treurspel *Mahomet* aangeboden, dat ik met veel genoegen gelezen heb . . . „ . . . M. Leprotti heeft mij uw tweeregelig gedicht bij mijn portret voorgelezen; en kardinaal Valenti overhandigde mij gisteren uw brief van den 17den Augustus. Voor elk dezer vriendschapsbewijzen ben ik u eigenlijk in het bijzonder dank verschuldigd; maar gij zult het mij, hoop ik, ten goede houden, dat ik u voor dit alles ineens mijn erkentelijkheid betuig. Ik zal u niet behoeven te verzekeren, hoe hoog ik uw algemeen erkende verdiensten waardeer,” enz.

Verder maakt Benedictus in dit schrijven gewag van een klein letterkundig verschil, dat tusschen zekeren Franschman en hem gerezen was, ten opzichte van het twee-regelig gedicht in quaestie, en waarin de bewuste Franschman een fout in de prosodie beweerde ontdekt te hebben. »*Rispondemmo che sbagliava:*» »Wij hebben hem geantwoord, dat hij zich vergiste,» schrijft de Paus, en voegt er ten slotte bij:

»Benchè la causa sia propria della sua persona, abbiamo tanta buona idea della sua sincerità e probità che facciamo la stessa giudice sopra il punto della ragione a chi assista, se a noi o al suo oppositore; ed in tanto restiamo col dare a lei l'apostolica benedizione . . . (1)

Wij kunnen den lezer ten slotte niet genoeg aanbevelen, om kennis te maken met den *Mahomet* van Voltaire, met dien grootschen *Tartuffe*, met dat vreemdsoortig meesterstuk, dat zoowel door den Paus, de prelaten en ministers, als door wijsgeeren en het geheele publiek is toegejuicht.

Bij gelegenheid dat M. de Voltaire Soissons passeerde en zich daar eenige uren ophield, maakten de gedeputeerden van de academie van Soissons hem hun opwachting, en verklaarden onder anderen, dat deze academie de oudste dochter van de Fransche academie is.

»Ja, mijne heeren,» antwoordde Voltaire, »en een deugd-

Vertaling.

(1) „Ofschoon gij belanghebbende partij in dit verschil zijt, zijn wij zoo overtuigd van uw oprechtheid en uw eerlijkheid, dat wij niet aarzelen om u tot rechter tusschen uw recensent en ons aan te stellen, en de uitspraak aan u over te laten. Ontvang ten slotte onzen pauselijken zegen.”

zame dochter tevens, want zij heeft nooit over zich laten praten.”

*Chamfort, oeuvres complètes (Paris 1825)
Caractères et Portraits.*

Voltaire schreef aan iemand, die hem met brieven vervolgde: »Ik ben dood, mijnheer, dus kan ik niet langer de eer hebben u te antwoorden.”

Deze persoon, gebelgd over een dergelijke bejegening, schreef een brief: »Aan Voltaire, aux Champs-Élysées,” die later aanleiding heeft gegeven tot een middelmatige brochure, welke een oogenblik opgang heeft gemaakt.

Bij gelegenheid dat M. de Voltaire een bezoek bracht aan Mme du Châtelet, had hij den abt Mignot, destijds nog een kind, op schoot, en speelde met hem. Hij deed hem allerlei vertelsels en gaf hem lesjes. »Vriendje,” zei hij onder anderen, »verwacht geen succes bij de mannen, als gij niet eerst de vrouwen op uw hand hebt; en om de vrouwen te winnen, behoort gij ze te kennen. Weet dan, dat alle vrouwen valsch en ontrouw zijn . . . .” »Hoe! alle vrouwen! Wat zegt gij daar, mijnheer?” vroeg Mme du Châtelet, verstoord.

»Madame,” antwoordde Voltaire, »men mag de kindsheid niet bedriegen.”

De Patrijzen-pastij.

Toen *Zaïre* opgevoerd zou worden, slaagde Voltaire er in, den acteur der eerste rollen, Quinault Dufrêne, bij het voordragen zijner verzen zijn correctie op te dringen. Voltaire zond dezen acteur, die een groot heer

was, bij gelegenheid dat deze een diner gaf, een pastij. Orosmane opent de pastij, en wat ziet hij? Een menigte patrijzen, die de verbeterde verzen van den dichter in den bek hebben Orosmane bezweek, en leerde de verzen.

**Voltaire bij gelegenheid van de eerste opvoering
van *Méropé*, den 20sten Februari 1743.**

Het publiek in het parterre verkeerde op den avond, toen *Méropé* het eerst werd opgevoerd, in zulk een voorbeeldelooze geestdrift; het was zoo opgewonden door de belangwekkende toestanden en den nooit geëvenaarden gang in de dialoog, evenals door het talentvol spel van Mlle Dumesnil, een actrice, die den waren, natuurlijken toon van den harts-tocht aansloeg, dat er geen einde aan het applaudisseeren scheen te komen. Het publiek rustte niet, eer Voltaire, die zich in een hoek van de zaal verborgen had, zich aan de toeschouwers vertoonde; hij verscheen in de loge van de Maréchale de Villars. Men riep der jonge hertogin de Villars toe, den auteur van *Méropé* te omhelzen, en zij was genoodzaakt aan het gebiedend verlangen van het publiek, dat dronken van bewondering was, te voldoen.

Condorcet. (Vie de Voltaire.)

1778. Antwoord van Voltaire aan een Hertog.

Op een van de repetitiën van *Irène* was M. de Voltaire ontevreden over het spel der acteurs, en poogde te vergeefs den zin van eenige passages te vatten. Naast hem zat een hertog, ik weet niet wie hij was, er zijn er zooveel! Deze durfde den auteur van het stuk verwijten, dat hij ten

onrechte zooveel aanmerkingen op de acteurs maakte, want dat zij alle eer aan zijn verzen lieten wedervaren.

»'t Mag mooi genoeg zijn voor een hertog,” antwoordde Voltaire, »voor mij is 't veel te min.”

Uit de geheime, politieke en litterarische correspondentie van Parijs, den 23sten Juli 1778.

Men verweet eens aan Voltaire, dat hij verslaafd was aan den arbeid en aan de koffie, en dat hij zich vermoordde. »Ik ben vermoord geboren,” antwoordde hij.

M. le Régent had zijn bescherming aan den jeugdigen Arouet beloofd, met andere woorden, hij zou hem een betrekking bezorgen. De jonge dichter wachtte den Prins, die door vier Secretarissen van Staat gevolgd werd, bij het uitgaan eener vergadering op. De Regent zag hem, en zei: »Arouet, ik vergeet u niet, ik bestem u voor het département des niaiseries.”

»Monseigneur,” antwoordde de jonge Arouet, »ik zou daar te veel mededingers hebben: daar zijn er reeds vier.” De Prins had alle moeite om zijn lachlust te bedwingen.

Een zoogenaamd *bel-esprit* had een treurspel aan Voltaire opgedragen, en zond het hem ter beoordeeling. Deze las het en legde het naast zich neer, zeggende: »Het is niet moeilijk, een dergelijk treurspel te schrijven, maar wel den auteur te antwoorden.”

Eens toen Voltaire te voet door de straten van Londen wandelde, jouwde het volk hem uit, en dreigde hem met modder te gooien. Hij klimt dadelijk op een naastbij gelegen steen en roept het volk in het Engelsch toe: »Dappere Engelschen! ben ik niet genoeg te beklagen, dat ik niet in uw land geboren ben?» enz. Zoo welsprekend was hij, dat hetzelfde volk hem ten slotte op de schouders wilde dragen.

In zijn jeugd, toen Voltaire zeer weetgierig was, had hij de gewoonte om telkens vragen te doen. Despréaux verweet hem deze onbescheidenheid eens op ongeduldigen, ruwen toon. Op later leeftijd had Voltaire zulk een afkeer van vragen, dat het hem meermalen gebeurd is, onverhoeds op te staan en een andere plaats te zoeken, als men een vraag tot hem richtte.

Aan zekeren man uit Genève, die hem wellicht tot model gediend heeft voor den vragerigen schout in den *Ingénu*, zei hij: »Mijnheer, het verheugt mij u te zien, maar wees gewaarschuwd, dat ik niets weet van al wat gij mij wilt vragen.»

Voltaire en de tolbeambten. 1778.

Wij kwamen den 10^{den} Februari eindelijk tegen half vier 's avonds te Parijs aan, na den 5^{den} Februari van Ferney (*) vertrokken te zijn. De kommiezen hielden ons rijtuig aan de barrière op, en vroegen of wij geen smokkelarij bij ons hadden.

»Mijnheer,» antwoordde Voltaire, »ik geloof waarlijk niet, dat hier smokkelwaren voorhanden zijn, behalve mijn

---

(*) Voortaan Ferney-Voltaire.

persoon." Ik steeg uit, om den kommissie het visiteeren gemakkelijker te maken. Een van de wachters zei tot zijn kameraad: »Het is waarachtig M. de Voltaire." Hij trekt daarop den kommissie, die bezig was met visiteeren, bij zijn jas en fluistert hem dezelfde woorden toe, terwijl hij mij aanziet; ik lachte onwillekeurig. Aller gelaat teekende toen verbazing en ontzag, en men verzoekt M. de Voltaire met groote onderdanigheid om zijn reis voort te zetten.

Wagnière, beschrijving van een reis van M. de Voltaire, van Ferney naar Parijs in 1778, in gezelschap van zijn secretaris Wagnière en een dienstbode.

Voltaire en Saint-Ange. 1778.

M. de Saint-Ange, de vertaler van de *Métamorphoses d'Ovide*, had iets smachtends en flauws over zich, dat eveneens in sommige zijner gedichten doorstraalt. Toen hij, evenals andere letterkundigen, zijn opwachting bij M. de Voltaire maakte, wilde hij zijn bezoek met een treffend, geniaal gezegde besluiten, en sprak, terwijl hij zijn hoed langzaam tusschen zijn vingers ronddraaide: »Mijnheer, heden was mijn bezoek uitsluitend aan Homerus gericht; een anderen keer zal het Euripides en Sophocles gelden, en daarna, hoop ik, aan Tacitus en Lucianus mijn opwachting te maken," enz.

»Mijnheer," luidde het antwoord van Voltaire, »ik word oud en verzoek u dus al die bezoeken, zoo mogelijk, eens af te doen."

Grimm. letterkundig blad.

Voltaire en de Regent. 1718.

Toen Voltaire, uit de Bastille ¹⁾ ontslagen, aan den Regent werd voorgesteld, beloofde deze hem zijn bescherming. Voltaire antwoordde hem: »Monseigneur, ik ben uw Koninklijke Hoogheid ten hoogste verplicht, dat zij zich met mijn voeding wil blijven belasten; maar ik ontsla haar in het vervolg van de zorg voor mijn huisvesting.»

Condorcet. (Vie de Voltaire.)

Met de wolven moet men medehuilen.

Een letterkundige, vriend van Voltaire, vroeg dezen eens in mijn tegenwoordigheid: »Gij hebt dus waarlijk gebiecht?» M. de Voltaire antwoordde hem: »Gij schijnt waarachtig goed op de hoogte te zijn van al wat hier omgaat; wat zal ik u zeggen, men moet wel zoowat met de wolven medehuilen. Behoorde ik aan den oever van den Ganges te huis, ik zou met een koe-staart in de hand willen sterven.»

Uit de Mémoires over Voltaire en zijn werken, door Longchamp en Wagnière, zijn secretarissen.

Voltaire en de Tooneelspelers.

Het is algemeen bekend, dat, na het overlijden van den beroemden Baron, en nadat Beaubourg zijn ontslag had

---

¹⁾ Hij was, volgens la Harpe, destijds nog alleen bekend door gelegenhedsgedichten, toen hij op negentienjarigen leeftijd in hechteuis werd genomen wegens een gedicht, dat hij niet gemaakt had. Het was de *J'ai vu*, een leelijk gedicht van zekeren Lebrun; men schreef het aan Voltaire toe, omdat het satiriek was, en aldus eindigde:

„J'ai vu ces maux, et je n'ai pas vint ans.”

genomen, de tragische en komische rollen van deze beide groote acteurs aan Sarrasin werden opgedragen, die destijds zijn meesters nog maar van zeer verre volgde. Dit berokkende hem een spotternij van Voltaire, toen deze de rol van Brutus, in het treurspel van dien naam, aan hem opdroeg. Bij gelegenheid van de repetitie speelde Sarrasin slecht en riep op verwijfden toon den god Mars aan. Gedurende de geheele eerste akte was er zoo weinig karakter, adel en majesteit in zijn spel, dat M. de Voltaire zich er aan ergerde, en hem met scherpe ironie toebeet: »Mijnheer, bedenk toch, dat gij Brutus zijt, de standvastigste en moedigste van alle Romeinsche consuls, en dat gij den god Mars niet moogt aanroepen op een toon, als smeektet gij: »Ach! Heilige Maagd, laat mij toch, als je blijft, een lot van 100 francs uit de loterij trekken.»

's-Heerenberg.

J. BADON GHYBEN.

HET TOONEEL EN DE KERMIS.

De mensch heeft van nature schik in alles, wat zonderling, geheimzinnig, wonderbaar is. Zijne aangeboren nieuwsgierigheid trekt hem naar die plaatsen, waar aan den trek tot het zonderlinge, geheimzinnige, wonderbare voldaan wordt.

Deze begeerte, dunkt ons, dient in aanmerking genomen te worden, als men in onze dagen de menschen in grooten getale ziet draven naar dien Schouwburg, waar het ergste »spektakelstuk” gegeven wordt. Tevens vergete men niet, dat in de tegenwoordige gewrochten, zooals zij naar Jules Verne en G. Aimard bewerkt worden, er naar gestreefd wordt, indruk op den toeschouwer te maken, door hem echt komische toestanden voor te stellen; de meest alledaagsche en prozaïsche menschen worden in aanraking gebracht met de verhevenste en ontzettendste natuurkrachten.

Wij haasten ons het dorre en platgelopen gebied der spektakelstukken te verlaten en het meer onbegane, meer belommerde terrein der historie te betreden. Het vertoonen van wat men te onzent in het bijzonder kermisstukken zou kunnen noemen, dagteekent reeds van vrij vroegen datum.

Het is bekend dat de Nederlanders der 17de eeuw een opgewekt en vroolijk leven leidden, zooals het een jong, frisch en krachtig volk paste. Wij hebben bewijzen in overvloed, dat onze voorvaderen een slag van lieden geweest zijn, wier natuur kwalijk strookte met veler averechtsch begrip, dat zij een stil, prozaïsch, in eeuwigdurende handelsberekeningen weggezonden volk waren, die het vermaak niet kenden en wien uitspanning vreemd was.

En wat in dat opzicht van het Nederland dier dagen geldt, is ook van kracht voor het toenmalige Amsterdam. Geen tijd echter, die sterker getuigde van den levenslust der Amsterdammers, dan de kermistijd. Later, toen er scherper afscheiding kwam tusschen de maatschappelijke klassen, werd de kermis alleen nog goed genoeg beschouwd voor de minvermogenden. Hoe meer de kloosterbeschaving van Lodewijk XIV en zijn hof hier veld won, hoe verder het echt-Hollandsche in zeden en gebruiken op den achtergrond geraakte. Dit lot deelde ook de kermis. *De Hollandsche Spectator*, 5 Juni 1733, zegt in een vertoog over de natuur en betamelijkheid der kermisfeesten: »Men weet dat de grootste verlustiging op dat soort van feesten door 't gemeene volk voornamelijk genoten wordt.» Natuurlijk werd ook in de woning van Thalia en Melpomene den invloed der kermissen gevoeld. Bij de sterke neiging, die ons volk steeds voor het schouwburggenot gehad heeft, en de zucht, die gedurende de kermis ieder aangreep om zich te vermaken, kon deze invloed niet uitblijven.

Het werd dan ook op den Amsterdamschen schouwburg spoedig de gewoonte om, gedurende de kermis, geliefkoosde volksstukken, met schitterende vertooningen versierd, ten tooneele te brengen. Dat bleef tot heden toe in zwang.

laten wij thans eenige historische bijzonderheden omtrent dat gebruik in het kort nagaan.

Wanneer de ondernemers der verschillende openbare vermakelijkheden gereed waren de pretzieke klanten te ontvangen, dan kwamen van alle kanten boeren en boerinnen op rijkvergulde sjeezen de stad inrijden, ten volle gestemd, om handen met geld te geven aan ieder, die aanbod hen te vermaken. Des avonds toog alles naar de Keizersgracht bij de Runstraat: naar den Schouwburg. Dan gelek, zegt een ooggetuige, de Keizersgracht wel een »legerordering.” Zoo laat Langendijk (1715) in de bekende boertige beschrijving van *Aron en Titus* — het vroeger hoog verheven treurspel van Jan Vos — „*boer Jaep*,” die een vriend het verhaal doet van zijn bezoek in den Amsterdamschen schouwburg, zeggen:

» . . . . . Ik heb dat iens ezien in stee

» Met onnze Maertje, als ik nae de kermis ree.”

Inderdaad was *Aron en Titus* een geliefd kermisstuk, hoewel de eerste bewondering reeds verkoeld was.

» Het (was) ien spul daerin gehuild wordt tot vermaek.

» Ien wongder stichtlijk spul, bequaam om uit te leeren,”
en:

» Ien angder zaai, wel Maet dat spul is wongder fraaij.”

Dit stuk was met de prachtigste en wonderbaarlijkste vertooningen versierd. Het aantrekkelijke in den *Aron en Titus*, behalve het »konst- ende vlieghwerck,” bestond voor een deel in de weelderige kostumeering. Ook Langendijk's boertje was er van verrukt. »Van ien juffvrouw” zegt hij:

» . . . . . Ze was ien keuningin,

» 't Leek wel een pijnsterblom . . . . .”

Van »ien kaerel op een gouwen bolderwaegen'' heet het:

»Zoo mooi eklied, as ik noch van men levensdagen

»Gien dijkgraaf heb ezien of welleboren man.''

Na afloop van het treur- of blijspel werd gewoonlijk een nastukje of een pantomime gegeven:

». . . . koert daeraen zag ik ze saemen dangsen,

»Terwijl 'k ien scharretje met Maertje zat te schrangsen.''

Tot besluit:

». . . . dangsten ze veur 't lest noch iensjes.''

Met blijkbaar welgevallen vertelt onze naieve Jaep van zijn »scharretje schrangsen.'' Eten en drinken in den schouwburg was sedert lang een welkome verpoozing geweest, -- schoon uitdrukkelijk verboden. Op dit verbod doelt het bekende versje van Vondel:

„Geen kind den schouwburg lastig zij,
Tabakspijp, bierkan, snoeperij,
Noch geenerlei baldadigheid:
Wie anders doet wordt uitgeleid."'

Inderdaad werd deze bepaling aanhoudend verkracht, hetgeen een zeer lastig ongerief was, te meer, daar het den etenden *engelen* een uitgezocht vermaak scheen, met den afval, als: schillen, doppen en graten, de *aardelingen* om de ooren te gooien.

Justus van Effen deelt ons van de Amsterdamsche komedie in den kermistijd bijzonderheden mede, die doen zien dat het er alsdan soms vrij onstichtelijk kon toegaan:

»Deze laatste kermis bij geval te Amsterdam zijnde,
»besloot ik eens op een avond den schouwburg te gaan zien . . .
»'t Was nog vroeg toen ik er kwam, en echter had ik

»niet veel minder dan een kwartieruur werks met dringen
»tusschen de voorpoort en de bak, daar ik mij dicht aan
»de deur met een hoekje van een bank vergenoegen moest,
»zijnde alles bezet of besproken . . . . Ieder was even bezig
»om een plaats te zoeken, maar de helft kon pas te recht
»komen. Niet ver van mij stonden drie manspersonen en
»even zooveel vrouwen, die ik voor Noord-Hollanders nam.
»Dezen waren in hevigen twist met de meid van den
»kastelein, en wilden haar dwingen om zes anderen te doen
»opstaan, *welken, zoo ze zeiden, haar plek hadden ingenomen.*
»Maar de laatsten hadden er geen ooren naar, en gaven ten
»antwoord: *Zo jelui miend dat je verongelijkt bint, dan kan je*
»*nae boven veur de Heeren gaan. We hebben hier al vroeg ge-*
»*weest en ien drie gulden betaald, want we dachten op de galderij*
»*te gaan zitten; maar daer was et vol: toen wouwen wij ongs*
»*geld weerom hebben, maer ze wouwen 't ongs niet geven, en*
»*zaaiden: als jij er noch drie gulden bij legt, dan kan jij op*
»*de beste plaats komen, anders zellen we jou ien briefje langn*
»*steugen morgen. En morgen moeten we weer thuis zijn; daerom*
»*waeren we gedwongen, zo we dut spel zien wouwen, noch iens*
»*zoveul gelt te verkrijken. Nou was hier ook niet open as*
»*deuze plek en daar bin we op gaen zitten, en we sellen der*
»*niet afgaan, je mag doen wat je wild.* Een van de eersten
»hernam: *Dan wil ik min zes gulden en twaalf stuivers weer*
»*hebben, die ik sundag avond veur de lootjes en het bestellen*
»*van deuze plaetzen heb moeten dokken. Wat of er die Sinjeurs*
»*wel inbeelden? zoeken ze ons wat te pieren? dat zelder*
»*missen. 't Is warentig schande dat ze op zulken wijs schatten*
»*voor de bontjes (weeskinderen) zoeken te vergaeren. We binnen*
»*niet zot, en we weeten wel dat die de kost rijkelijk enog kunnen*
»*hebben. Kom jonges, laeten we allemael nae boven gaen. Ik mot*

»zien of ik gien recht zel krijgen. Dit deden ze en alles
»raakte in stilstand door het openen van het gordijn . . . .
»Ik was zoo attent als mij mogelijk was, zoo lang het
»eerste bedrijf duurde; schoon ik niet weinig gehinderd
»wierd door het kraaken van nooten, en de bewegingen
»van de geen die voor mij zaaten; want ieder reis dat er
»maar een nieuwe personaadje voor den dag kwam, zeiden
»ze: *Dat is die Mossieu of die Juffrouw. Deze speulde ver-*
»*leden jaer in Aron en Tites veur de Moor. Die speulde voor*
»*Satternius*, en zoo voorts. Maar 't geen mij wel meest
»verveelde was het heen en weer loopen van een vrouw-
»mensch, dat, tusschen de bedrijven, met een groote kan-
»en een glas in de hand geduurig riep: *Motje hier ook*
»*bier?* terwijl een ander figuur daar tegen aan schreeuwde:
»*Belieft er ook iemand van boekjes gediend te wee . . . . zen?*
»Behalven dit kreeg ik altemet eens een hagelbui notedoppen
»en appelschillen op het hoofd, zo dat ik mij verbeelde op
»een dorp in een Rederijkerstent te zijn."

Het is vrij opmerkelijk dat, met slechts zeer geringe wijzigingen, deze beschrijving nog volmaakt met heden-daagsche toestanden overeenkomt.

Nog altijd wordt er eene menigte schouwburgbezoekers gevonden, die het zich een duren plicht schijnen te rekenen, om hunne bevindingen en indrukken aan al hunne bureu mede te deelen, om niet te spreken van vechtende vrouwen, dronken mannen en schreeuwende kinderen.

Om billijk te zijn doet de *Spectator* dan ook verder uitkomen, dat op andere tijden van het jaar betere stukken voor een stemmiger gehoor vertoond werden. Hij laat n.l. een »bedaardt man" zeggen, dat men zich »op een kermis gemeenlijk meer oelegt om de buitenluiden, dan om de liefhebbers te voldoen."

Hoe vreemd dit misschien oppervlakkig schijnen moge, juist dit eigen streven »om de liefhebbers te voldoen,» heeft de ontwikkeling van ons tooneel immer in den weg gestaan. Men verviel er door in het angstvallig navolgen van allerlei theoretjes en regelen, en dit is immer de dood voor alle kunst geweest. *Nil volentibus arduum* is er een sprekend voorbeeld van, en hoe overvloedig zijn daarentegen de uitspraken der meestvereerde dichters, dat zij slechts schreven met het oog op de eischen van het groote publiek.

Een andere oorzaak van dit verval is te zoeken in de „sterk overheerschende zucht” naar alles, wat maar een Fransche tint had: in de letteren, in de huishouding, in de opvoeding. Nog een oorzaak is de geringe achting, die men voor de artisten koesterde, en de weinige moeite, die er gedaan werd, om goede oorspronkelijke stukken te verkrijgen. Het eenige voordeel, dat een schrijver van de vertooning zijner stukken genoot, was vrije toegang in den schouwburg.

De vertooningen ter opluistering van enkele bekende drama's waren somtijds zeer schitterend. Bij feestelijke gelegenheden, zooals plechtige openingen van het seizoen, heuglijke gebeurtenissen, bezoeken van vreemde vorsten of hooggeplaatste personen, werden al de nieuwste wonderen der tooneelmachinerie tentoongespreid. Vele beschrijvingen van de pracht en het vernuft, dat alsdan te genieten viel, zijn nog overig. Ook vele afbeeldingen van tooneel-effecten doen ons zien, dat er toen soms evenveel, misschien nog meer, voor de mise en scène werd gedaan, dan tegenwoordig. Dikwijls werden de bekwaamheden van decorateur en tooneelmachinist te hulp geroepen, om het publiek een stuk te doen genieten, waarvan anders het welslagen vrij twijfelachtig zou geweest zijn. Ongetwijfeld zijn zulke

pogingen af te keuren. Het gaat niet aan, een slecht tooneelstuk met dergelijken armhartigen tooi levensvatbaarheid te willen bijzetten. Men bederft den smaak der toeschouwers en verlaagt het peil der dramatische poëzie. Sommige stukken leenden zich bijzonder voor eene vertooning met kostbare decoratiën, o. a. enkele van Vondel. Zoo maakte professor G. Bidloo »prachtige tooneelcieraden» voor den *Faëton* en den *Salmoneus*. In dit laatste treurspel kwam b. v. een prachtige (en zeer dure) tooneelhemel voor. Oorspronkelijk was deze vervaardigd voor den *Lucifer*, maar toen dit stuk, zooals bekend is, slechts twee vertooningen beleefde (2 en 5 Februari 1654) en daarna verboden werd, dichtte Vondel den *Salmoneus*, »daar die toestel van een gebootsten hemel in te pas quam.» Hierdoor werden wellicht de groote onkosten, gemaakt voor »den kostelijken en kunstigen tooneelhemel,» weder vergoed, want de *Salmoneus of Tooneelhemel* werd alleen in November 1657 zes reizen gespeeld, wat voor dien tijd zeer veel is. Toch schijnt het stuk als treurspel weinig voldaan te hebben, als ten minste de gissing van den Heer C. N. Wijbrands juist is, dat de in 1658—'59 vertoonde *Salmoneus, Goden-Ballet*, niet anders is, dan het tot ballet omgewerkte bedoelde drama van Vondel. Als zoodanig kon dan toch eindelijk het dure decoratiefrenten afwerpen!

Nog een ander treurspel van Vondel viel de eer eener »verciering» ten deel. In 1720 voorzag Langendijk den *Palamedes*, die 70 jaar later nog gespeeld werd, van pantomimische vertooningen. Hijzelf gevoelde, dat men er der kunst geen dienst mee deed. Dit blijkt duidelijk in zijn voorbericht. (Gedichten, 1721, bij Visscher te Amst., Dl. II, bl. 445.) »Maar,» voegt hij er bij, »al die pracht lokt de onwetende menigte naar den schouwburg... en brengt

den Godshuizen aanmerkelijke winst (aan).” Langendijk vergeet echter, dat daarvoor nog andere middelen bestaan, en dat bij een treurspel zoodanige »spielereien” te pas te brengen, hetzelfde is, als een ziek kind het bittere drankje met een hapje suiker te verzoeten. En die het publiek als een kind behandelt, moet niet klagen dat het steeds kinderachtig in zijne wenschen en begeerten blijft. Wij laten hier een beschrijving volgen van de eerste vertooning van den *Palamedes*.

»De eerste vertooning verbeeldde een vertrek in de »legertent van den opperbevelhebber der Grieken, voor »Troje. In het midden stond een koninklijke armstoel, »waaruit de Gerechtigheid, verbeeld als een vrouw in »'t wit gekleed met een zwaard in de eene, en een schaal »in de andere hand, gevluucht was, schrikkende voor de »roede der Dwinglandij, die de wetten en rechten met »voeten treedt, om de staetszucht ten troon te doen klim- »men, waardoor de Vrijheid, verbeeld door een schoone »vrouw, draagende een lans met den hoed daarop, bezweek, »en 't Gemeenebest, een man, draagende den bondel »pijlen, voor zijn ondergang deed duchten, gelijk ook de »Eendracht, een schoone maagd met zeven pijlen in de »hand, hem hielp treuren, benevens de Wijsheid, Wak- »kerheid en Waarheid, haare gezellinnen, alle kennelijk »door hunne merkteekenen. In 't midden van het tooneel »vertoonde zich de achtbaare Palamedes, koning der »Eubeërs, verbeeldende de Onschuld. De Ondeugden »grepen hem van alle kanten aan, verscheurden zijn kleet, »en rukten hem naar de gevangenis, terwijl de Neijd, »Laster en List, benevens de aartswichelaars Kalchas »en Euripiles, twee schijnheiligen, het Grieksche heir,

»staande aan wederzijde van 't tooneel geschaard, tegen »hem ophitsten. De vertooning dus gesteld zijnde, wierd »het volgende Vaers uitgesproken.»

Ons bestek verbiedt het over te nemen; het is trouwens slechts een herhaling der voorgaande beschrijving. Intusschen zal men moeten bekennen, dat er genoeg handeling bij uitgedacht werd; om voor een vrij onverschillig publiek den *Palamedes* genietbaar te maken.

Keeren wij nu naar vroolijker tafereelen, dan *de vermoorde Onschuld*, naar de kermissen terug, en wel naar de Rotterdamsche van het jaar 1773. Deze was de eerste, die het nieuwe tooneel-gezelschap, onder Punt's bestuur, bijwoonde, en waar maatregelen genomen werden om haar waardiglijk te helpen vieren.

De eerste kermisvoorstelling had plaats op den 30sten Augustus en bestond uit Fokkenbrock's bekend blijspel: *De Min in het Lazarushuis*. Dit was gedurende de geheele vorige eeuw een geliefd volksstuk, ofschoon herhaaldelijk door de kritiek veroordeeld. Ook dit spel werd opgesierd met de zonderlingste vertooningen, die wij in den vorigen jaargang van dezen almanak beschreven. ¹⁾

Niet minder behagen schepten de Rotterdamsche kermisgasten in de traditioneele combinatie: *Gijsbrecht van Amstel* en *Kloris en Roosje*. Verscheidene malen werden beide gedurende deze feestdagen met grooten bijval vertoond. Een der aantrekkelijkheden van deze voorstellingen lag in den beroemden komiek Spatsier, als de Spie en als Thomasvaer. Vooral de grappige coupletten, die deze heer in het laatstgenoemde karakter ten beste gaf, waren on-

---

1) Zie „Twee Speelseizoenen.”

weerstaanbaar. Één staaltje. Bij het opbrengen van de ham zeide hij:

„Dees kermisharst, die ~~gd~~ hier ziet,
Die is voor ons, voor jou lui niet!”

Telkens wist Spatsier deze versjes met nieuwe af te wisselen, die telkens met klimmenden bijval genoten werden.

Van anderen aard, als Vondel's deftig treurspel, was: *Het Leidsche Studentenleven*, mede een gewild kermisstuk, waarvan een beoordeelaar schrijft: »Onzes bedunkens was dat spel vrij losjes, doch de meeste der beschouwers gaven er niet eens acht op, en hebben gedurig uitschaterend gelachen. Voor de Kermis was het ook vrij wel, maar anders is er niet veel stichting uit te halen.»

De tweede kermisweek werd aangevangen met de vertooning van het boeiende treurspel: *Het Beleg en Ontzet der stad Leiden*, voor een overgrootte menigte toeschouwers. Woensdag, den 8sten September, volgde een tweede voorstelling, en de eveneens buitengewoon talrijke bezoekers waren zeer teleurgesteld, toen aan het eind geen derde vertooning aangekondigd werd. — Wel had een derde opvoering van den *Gijsbrecht* plaats, die niet minder bezocht was, evenals de voorstelling van Langendijk's *Krelis Louwen*, het »lijfstuk» van den geliefden Spatsier. ¹⁾

Ten slotte het oordeel van Corver, Punt's grooten tegenstander, over het onderwerp kermisstukken. Hij zegt:

---

1) Deze bijzonderheden zijn wij verschuldigd aan den schrijver van een aantal brieven over het Rotterdamsch tooneel „aan een vriend te Amsterdam.”

»Dit gebruik, van alle jaren zulk een stuk tot vermaak
»van 't gemeen te vertoonen, vinde ik zeer billijk. Het
»zoude dwaas zijn, hen op een kermistijd stukken van Corneille
»of Racine te vertoonen. Het gemeene volk, geen onder-
»scheiden smaak genoeg hebbende om het fraaij van zulke
»Treurspellen te bevatten, zal meer genoeg scheppen,
»wanneer zij slechts die sieraden van het Tooneel zien, als
»er zo eens tussehen beide gezongen en gedanst, en zo wat
»gevochten en dood geslagen wordt ¹⁾ . . . Wij (kunnen)
»niet verwachten in zulk een tijd een der beste Treur- of
»Blijspellen te zien vertoonen.”

Amsterdam,

16 Nov. 1878.

F. VAN DER GOES.

---

¹⁾ *De Hollandsche Tooneelbeschouwer*, Amsterdam, 1762, 2 dl.,
een spectatoriaal blaadje, gedeeltelijk door M. Corver geschreven,
hetgeen ik bij gelegenheid hoop aan te toonen.

HOLLANDSCHE TOONEELSPELERS IN DENEMARKEN.

DOOR

M. A. PERK.

Ferdinand van Hellwald wijdt in zijn belangrijke studie: *Geschiede des Holländischen Theaters* (*) een hoofdstuk aan het Nederlandsch Tooneel buiten Amsterdam. Hij deelt daarin verschillende bijzonderheden mede omtrent de troepen, die sedert het midden der 17de eeuw de provincie Holland bereisden en in verschillende steden voorstellingen gaven. Daaronder bekleedde die van Jacob Van Rijndorp of Rendorp een voorname plaats. Over uitnemende krachten had deze directeur te beschikken. Vele leden van zijn gezelschap waren vroeger aan den Amsterdamschen schouwburg verbonden geweest en hadden een goeden naam. Van Rijndorp zelf, die tusschen 1660 en 1670 te Amsterdam het levenslicht had aanschouwd, was een tijd lang lid van het bekende dichtkundig genootschap: *Nil volentibus arduum*. En waarlijk een niet onverdienstelijk en zeker geen onvruchtbaar lid; want hij trad ook als tooneeldichter op. Er bestaan nog een aantal treur- en blijspelen van zijn hand, die door den druk vereeuwigd zijn. Ruim twaalf stukken

---

(*) Rotterdam, 1874.

komen voor in het door den heer Joh. Hilman met zooveel zorg bewerkte alphabetisch overzicht der tooneelstukken, in zijn kostbare bibliotheek aanwezig, — een werk, door hem voor eigen rekening uitgegeven en den vrienden van het tooneel ten geschenke aangeboden, dat opnieuw getuigt van zijn warme belangstelling in het vaderlandsch tooneel, en waardoor hij de becefenaren onzer kunstgeschiedenis ten zeerste aan zich verplichtte.

Van Rijndorp's eigen dochter of nichtje Adriana moet ook een talentvolle tooneelspeelster geweest zijn. Zij heeft een blijspel, *De driftige minnaar* betiteld, geschreven. Evenwel schijnt zij door haar lossen levenswandel nog al aanstoot gegeven te hebben. De klucht: *De arglistige joffer bedrogen, of de gevlugte tooneelspeelster achterhaalt*, zou, naar men zegt, op haar gedicht wezen.

Doch niet alleen in de Nederlandsche gewesten kruiste van tijd tot tijd een troep, om hier en daar zijn tenten op te slaan en eenige stukken te vertoonen. Gelijk Engeland in de 16de en 17de eeuw zijn komedianten naar het vasteland uitzond, zoo ontmoeten wij, van het midden der 17de tot dat der 18de eeuw, in bijna alle landen van Noord-Europa Hollandsche acteurs en actrices. Ja, Stockholm had reeds in 1667 een eigen Nederlandschen schouwburg, die geopend werd met de vertooning van een feestspel van Hendrik Jordis. Te Leipzig werden Vondel's tragedies gegeven. Geheel Noord-Duitschland, in het bijzonder de Hanse-steden, en ook Berlijn en Altona zagen herhaaldelijk Hollandsche troepen optreden. Onder dezen wordt met lof vermeld die van Spatsier, welke in 1740 o. a. te Hamburg speelde. Ook Van Rijndorp doorreisde met zijn gezelschap in het begin der 18de eeuw Noord-Duitschland en België. Er wordt

medegedeeld, dat hij in 1710 te Hamburg, in 1718 te Brussel en in andere plaatsen voorstellingen gaf, die veel bijval vonden; doch reeds vroeger, en wel in 1703, ontmoeten wij hem te Kopenhagen.

Met grooten lof wordt van zijn optreden aldaar gewag gemaakt. Hij gaf er de groote treurspelen van Vondel. Men prees de kleeding, het zingen, dansen, het goede spel, en de schoonheid der actrices. Het geheel bracht veel bij tot vermaak van het hof en van de aanzienlijke bewoners dier stad.

In dat jaar werd op den 11^{den} October, ter gelegenheid van den verjaardag des Konings, door zijn troep een door hem vervaardigd gelegenheidsstuk vertoond, getiteld: *De blijde geboortendag van Frederik de vierde, Koning der Dennen, Nooren en Wennen, enz., enz., enz., vreugdespel, verciert met zangen, danssen, konst- en vliegwerken*. Dit stuk is in 1753 in den Haag, bij Gerardus Block uitgegeven, met de volgende *Voorrede van de Drukker aan den lezer*: »Dit stukje, door Jacob Van Rijndorp gemaakt »en in Koppenhagen vertoond op den geboortendag van zijn »Koninklijke Majesteit, Fredrik de Vierde, hebben wij de »Liefhebberen niet willen onthouden, hetzelve is in quarto »met een slegte letter gedrukt geweest, dies hebben wij »het op het eigene formaat van zijne andere Tooneelwerkjes »herdrukt, en de vertooningen van Teleus en Tetis hier agter »gevoegd, zijnde nu van den dichter niets meer in schrift »overig gebleven.»

Het stukje is tamelijk bombastisch, maar geheel in den geest van dien tijd. Voor de eer van Van Rijndorp zou het echter beter geweest zijn als het aan de vergetelheid was prijs gegeven. Het beslaat twaalf pagina's in 12°, met gewone letter gedrukt, en is dus niet zeer uitgebreid. Toch treden verschillende goden van den Olymp er in op, met name

Apollo, Pallas, Auroor, Merkuur, benevens de Nijd, Alecto, Tisiphon, Megeere, enz.; voorts Seeland, Kopenhagen en reien van Deensche Maagden, van Deensche Stroomnimfen, van Noordsche Stroomgoden, van Hamakker boeren en boerinnen en bootsgezellen. Er wordt veel in gezongen en gedanst.

Als een staaltje van hoogdravenden toon, schralen inhoud en walgelijke vleitaal haal ik hier de woorden aan, door Kopenhagen gesproken, op het oogenblik dat 's Konings beeltenis, onder het spelen der muziek, op een bloemenaltaar van boven nederdaalt, terwijl de wolk zich ontsluit en Apollo en Pallas daaruit te voorschijn treden.

Penseel en doek, o levensverven,
Wat kleuren zien wij hier besterven?
Want zulk een proefstuk der natuur,
Blaakt gloeiender als Hemels vuur.
Als men deeze oogen regt zou maalen,
Moest men 't penseel aan zonnestraalen
Ontvonken, en met leevent git
Doormengen; maar om 't regte wit
Van zijnen purpren mond te treffen,
Moet men 't vernuft nog hoger heffen.
Neemt roozen, van de roozekrans
Die Venus draagt, mengt die met glans
Van heldre starren uitgekoozen,
Dat zal als zijne lippen bloezen.
O groote Fredrik, uwen geest,
Gebreekt alleen maar op dit feest;
Zoo iemant die hier by kon maalen,
Dien zou den grootsten prijs behaalen.

Hierop valt Seeland in, met:

God Phebus luistert naar uw reeden,
Zie hem met statie herwaarts treden.
O groote gunst,
Vrou Pallas staroogt op dees kunst.

Dan gaat Apollo 's Konings lof vermelden, en Pallas stemt op haar beurt met dien lof in. Merkuur komt ook zijn stem in het koor mengen. En wanneer dan de goden vertrekken, zingt een rei van Deensche maagden deze regels, waarmede het stuk wordt besloten, om over te gaan in een »keurlijk vreugdebalet, gedanst door Nimphen en Stroomgoden.”

Gezeegent zij dees stond, Grootmoedig, Dapper held
    Wennens, Noor, en ieder leit
    Tot uwen roem bereid,
    Geboogen aan uw voeten.
    Laat ons genaade ontmoeten.
    Genoeg is 't dat het veld,
Gepurpert met het bloed van meenig held,
    Uw glorie meld!

Verre van schoon! Maar als men daarenboven weet wat voor persoon die koning was, dan krijgt men een gevoel van walging en verontwaardiging over die laffe vleitaal. Men moet dan weten, dat, naar het getuigenis van onpartijdige geschiedschrijvers, die koning wel eenige loffelijke maatregelen genomen had, niet alleen om het onderwijs te verbeteren, maar ook om den bloei van handel en nijverheid te bevorderen, en bovendien een wet uitvaardigde, die den weg baande tot het opheffen van de lijfeigenschap; doch zijn ongebonden leven en de kosten van zijn weelderig hof deden dezen maatregelen den heilzamen invloed missen, dien zij anders zouden hebben uitgeoefend. Zoo huwde hij b. v., zonder zich om de wetten des lands of de voorschriften van godsdienst en zedelijkheid te bekommeren, nog tijdens het leven zijner gemalin, een jonkvrouw van Vieregg, de dochter van den Pruisischen gezant. Nadat hij haar verlaten had, leefde hij met een andere bijzit, de gravin Schindel, die vroeger tot het gevolg der jonkvrouw

van Vieregg behoorde, doch wie hij evenmin trouw bleef. In het jaar 1708 maakte hij een reis naar Italië, en bezocht daar een voormalige minnares Theresa Maria Magdalena Trenta, en ook paus Clemens XI, die evenzeer vroeger met deze Trenta in liefdesbetrekking gestaan had. Veel werd er in die dagen gesproken over Frederik's buitengewoon gunstige gezindheid ten aanzien van de Roomsche Kerk. Zelfs was het gerucht verspreid, dat hij van plan was tot die Kerk over te gaan. Dit moest hij voor zich zelve weten, en ik zal hem daarover niet hard vallen. Maar... ging hij over, dan kon hij geen koning blijven!... En daarom heeft hij wellicht nagelaten aan de inspraak van zijn hart gehoor te geven. Of heeft hij het gedaan, dan hield hij uit eigenbelang dezen stap geheim.

In Italië gaf hij zich dermate over aan zinlijke uitspattingen, dat hij geen hoofd had voor staatkundige zaken. Op het carnaval te Venetië, maar bovenal te Dresden, waar hij eenigen tijd de gast was van koning Augustus II, jaagde hij de meest zedeloze uitspattingen na en gedroeg zich als een onverbeterlijke losbol. En diezelfde koning verklaarde wederrechtelijk en op de nietigste gronden den oorlog aan Zweden, toen hij, na een verbond met Saksen en Rusland gesloten te hebben, op dien door een langen krijg verzwakten tegenstander gemakkelijk de overwinning hoopte te zullen behalen. Doch de krijgskans was hem niet gunstig. De Zweden, wier heldhaftige koning Karel XII in Turkije was, en wien het aan alles ontbrak, aan een leger, aan geld en krijgsbehoefte, werden door volkshaat en vaderlandsliefde tot een bewonderenswaardige krachtsinspanning gedreven. Vrijwillig kwam de militie onder de wapenen, waarbij zich het kleine achtergebleven

overschot der troepen voegde. Gezamenlijk behaalden zij den 16^{den} Maart 1710 een schitterende overwinning op den vijand en dreven hem met groote verliezen het land uit. In dienzelfden oorlog, die met de inlijving van Sleeswijk bij Denemarken eindigde, leden de Denen nog eens, den 20sten December 1712, een geduchte nederlaag bij Gadebusch. 8000 man Zweden joegen het 20000 man sterke Deensche leger uiteen. En toch, ondanks dat alles, wordt in het stuk van Jacob Van Rijndorp diezelfde Frederik, naar uiterlijk en innerlijk, opgehemeld, als »een Koning die wort hooggeacht,” „die goddelijk is van aard,” en »wiens deugt door geen deugd wordt geëvenaard,” en als een »held, het regte meesterstuk In dees bedurvene en alwoedende oorlogstijen, Die heel Europa komt van tieranny bevrijen;” „een zoo groote vorst, dat het uur gelukkig en zijn geheele stam gezeegent te noemen is op dien tijd, toen hij ter waerelt kwam.” En soortgelijke walgende vleierijen meer, die het mij niet lust verder op te rakelen, treft men op elke bladzijde aan.

Ik begrijp niets van de karakterloosheid van den dichter die zulke dingen durfde te schrijven en zijnen vertooners op de lippen legde; evenmin van de onbeschaamdheid van dien koning, die zich dergelijke loftuitingen liet welgevallen, tenzij wij den sleutel moeten zoeken in deze woorden van de Deensche maagdenrei: „Wij zijn ook door uw school en kunsten onderwezen,” welke woorden dan dit bescheid van Kopenhagen uitlokken: » Uw kunstschool wordt hier aangebeden, Zoo Phebus ons maar weer bemint.” Misschien meenden de dichter en de vertooners en de koning zelf en het hof, dat de bevordering van kunsten en wetenschappen een mantel is, die alle ongerechtigheid bedekt. Nu, zij zouden in die meening niet alleen hebben gestaan. Hoevelen, in vroegeren

en lateren tijd, die haar aankleefden en verkondigden, en die voorgeven, dat voor den kunstenaar de meest gewone begrippen van zedelijkheid niet gelden.

Hoe dit zij en welk oordeel men velle over het geestesprodukt van Van Rijndorp, het was in 1703 niet voor de eerste maal dat een Hollandsche troep te Kopenhagen optrad. Een veertigtal jaren vroeger reeds had de hoofdstad het bezoek ontvangen van een gezelschap Nederlandsche tooneelspelers, dat zich voor eenigen tijd daar vestigde en zelfs een eigen schouwburg bezat. Aan het hoofd stond als bestuurder Andreas Joachim Wulff, een Amsterdammer. Mijn aandacht op het verblijf van die Hollandsche tooneelspelers in Denemarken's hoofdstad werd gevestigd door een mededeeling, die daaromtrent voorkomt in de kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht, jaargang 1859. Ik heb getracht dienaangaande nog eenige bijzonderheden te verzamelen en laat hier volgen wat ik te weten kwam.

Reeds ten tijde van koning Frederik II (1559-1588) vonden de Nederlandsche vluchtelingen in Denemarken een veilige schuilplaats tegen Alva's bloedige vervolgingen. Zij werden er met open armen ontvangen en vestigden zich in dat tweede vaderland. Frederik's zoon en opvolger, Christiaan IV (1588-1648), een van de voortreffelijkste koningen van Denemarken, wijdde zijn onvermoeide zorgen aan de bevordering van handel en nijverheid, en poogde, door de oprichting van de Oostindische, Groenlandsche en IJslandsche handelsvereenigingen, den overzeeschen handel tot een hooger trap van bloei op te voeren. Vele Hollandsche familiën kwamen zich dan ook in zijn land vestigen. De belangrijke Noordsche handel der Nederlanders,

dien ook zijn tweede zoon en opvolger, Frederik III (1648-1670), begunstigde, vermeerderde haar aantal. Bovenal te Kopenhagen en te Elseneur ontstonden er weldra Hollandsche koloniën. Vandaar dan ook dat een ondernemend tooneeldirecteur met hoop op goeden uitslag een kunstreis naar de Deensche hoofdstad kon aanvaarden, zooveel te meer, daar de Koning bekend stond als een groot liefhebber van tooneelvertooningen.

Zoodra dan ook de rust en welvaart waren teruggekeerd in Kopenhagen, — na den bangen krijg, waarin ook onze landgenooten zich gemengd hadden, door het zenden eener vloot onder Wassenaar, die zich met geweld een doortocht door den Sond baande en de door de Zweden belegerde hoofdstad ontzette, — vatte Andreas Joachim Wulff van Amsterdam het plan op, om met een Hollandschen troep tooneelspelers zich aldaar te vestigen. In 1662 kwam hij er aan. Nog is in 's Konings bijzonder archief een in het Hollandsch gesteld request van Wulff aanwezig, waarbij hij verzoekt, dat hem te Kopenhagen een plaats worde aangewezen, om daar een schouwburg te bouwen. Hij is de eerste geweest, die de vergunning ontving om in de hoofdstad een tooneel op te richten. De Koning stond hem daarvoor een plek grond op het slotplein af. En terwijl onmiddellijk met den bouw werd aangevangen, ving Wulff zijn voorstellingen aan in een tuin, die tot dien tijd voor het kaartspel in gebruik was geweest.

Van die voorstellingen weten wij, helaas! niets. Misschien zou er in oude archieven van de Deensche hoofdstad wel wat over te vinden zijn; doch men zou zich dan derwaarts moeten begeven, om alles te doorsnuffelen. En van zulk een overwegend belang is de kennis dier bijzonderheden niet. Te betwijfelen valt het, of de moeite zou beloond

worden. Evenwel is het bekend, dat bij gelegenheid der bruiloft van den Prins van Saksen met de Deensche Prinses Anna Sophia, in het bosch van het slot Frederiksborg een houten schouwburg was opgeslagen, en Wulff daar in 1663, dus eenige maanden na zijn aankomst, een groote voorstelling gaf. Behalve den directeur zelve en een zekeren dansmeester Pilloy, speelden daarin mede de Kroonprins Christiaan, Prins George en onderscheidene prinsessen en personen van het hof.

Reeds in den zomer van hetzelfde jaar 1663 was de schouwburg van Wulff voltooid, en gedurende twee of drie jaar ging hij voort met daar allerlei stukken te vertoonen. Maar het getij keerde. In 1666 werd de Hollandsche komedie verkocht en afgebroken en verliezen we Wulff en de zijnen uit het oog. De troep van Van Rijndorp kwam een veertigtal jaren later. Langzamerhand verdween de belangstelling in de Hollandsche kunst, tegelijk met de kennis van de Hollandsche taal. De Duitsche invloed verving den Hollandschen. De Nederlandsche geslachten, die zich in Denemarken's hoofdstad gevestigd hadden, waren genaturaliseerd geworden.

Een vreeselijke pest, die in 1711 uitbarstte en in Kopenhagen alleen 20,000 personen wegmaaide, alsmede een wreede oorlog, die van 1711—1720 woedde, brachten een algemeene ontmoediging te weeg. En toen men zich langzamerhand begon te herstellen van de rampen en ellenden, waaronder men gebukt ging, en weder de behoefte aan de geliefde uitspanning van het tooneel ontwaakte, toen werd door Holberg in 1722 het nationaal Deensche tooneel in het leven geroepen, en was er verder geen sprake meer van het optreden van Hollandsche kunstenaars. Hun taal verstond men trouwens niet meer.

Amsterdam, October 1878.

TOONEELSCHOOL,
OPGERICHT DOOR HET
NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
EN DE MAATSCHAPPIJ
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Den 8sten November 1878 had de inwijding plaats van het nieuwe gebouw der Tooneelschool, op de Schans bij de Raambarrière. Bij die gelegenheid werd ook de onlangs benoemde Directeur aan de HH. Afgevaardigden van de Afdeelingen voorgesteld door den President der Commissie van Toezicht en Beheer.

Hoewel de Tooneelschool in de laatste maanden meer besproken werd, dan vroeger het geval was, zoo heerschen er toch omtrent haar inrichting, haar werking en haar doel zulke zonderlinge begrippen, dat het mij niet onnoodig toeschijnt ook te dezer plaatse een enkel woord aan die jeugdige instelling te wijden.

Het gebouw staat op een niet zeer aanlokkelijke plaats, doch ik veronderstel, dat dáár de grond goedkooper was dan in de meer bewoonde gedeelten der stad Amsterdam,

en dat dit wel de reden zal geweest zijn, waarom het gebouw zoo ver van het centrum der stad verwijderd werd.

Als men het gebouw binnentreedt, ontvangt men geen onaangename indruk. In de goed gebouwde vestibule bevindt zich een breede trap, die naar de schoollokalen voert. Het benedenhuis is de woning van den directeur en bevat vier kamers en een keuken. Van de drie schoollokalen, door groote deuren gescheiden, kan één groote zaal gemaakt worden, waar een honderdtal menschen kan zitten. Aan het eene einde dier zaal ziet men dan een lief tooneeltje, met zeer goed decoratief, geschilderd, zoo ik meen, door den heer van der Hilst. Alle bezoekers zijn het hierover eens geweest, dat het tooneeltje veel te klein is, niet voor alleen- of samenspraken, maar voor het opvoeren van tooneelstukken, waarin zes of meer personen voorkomen; en wil de School aan haar roeping beantwoorden, dan is het wel degelijk noodig, dat er ook het samenspel worde onderwezen. Ik hoor met genoegen, dat het plan bestaat om het tooneel te vergrooten, door een der schoollokalen daarbij aan te trekken. Het aantal toeschouwers zal dan, zooals vanzelf spreekt, minder groot kunnen zijn; maar de Tooneelschool is ook niet gebouwd voor toeschouwers; zij behoeft geen kleine schouwburg te wezen. De leerlingen moeten zich leeren bewegen, en dit kunnen zij met geen mogelijkheid op het tooneeltje, dat thans bestaat.

Op de derde verdieping vindt men den zolder en vier net betimmerde kamertjes voor interne leerlingen. »Foei! moeten die kinderen op den zolder slapen?» heb ik al hooren roepen; maar ik raad ieder aan, die zoo hoort spreken, zonder de inrichting gezien te hebben, zich eens te gaan

vergewissen, of die zolderkamers inderdaad een zoo afkeurend oordeel verdienen; ik ben overtuigd, dat menig bezoeker, zelfs uit den beschaafden stand, zou wenschen, dat hij zijn eigen kinderen zoo kon logeeren. Mijn aanmerking omtrent die zolderkamertjes is van een anderen, doch ik geloof van belangrijker aard. Tot nog toe heeft de School slechts twee meisjes van 15 en 17 jaar tot interne leerlingen, maar hoe moet het gaan, als zich ook jongens aanmelden, om bij den directeur in huis te wonen?

Hier zou geen gelegenheid bestaan om de jongens en meisjes, behoorlijk gescheiden, te doen logeeren. De directeur kan, met zijn groot gezin, van de vier benedenkamers niets missen; we willen dus hopen, dat, zoo er jongeheeren als internes aan de School komen, in deze leemte op behoorlijke wijze zal worden voorzien.

Het aantal leerlingen bedroeg met den aanvang van den cursus, 1 September j. l., zeven meisjes en vijf jongens, verdeeld in drie klassen. Het heet dat de cursus drie jaren duurt, doch de ondervinding heeft geleerd, dat men dien op vier jaren moet stellen, waarom reeds de vorige directeur de 2de klasse in twee deelen heeft gesplitst. In de eerste jaren wordt voornamelijk les gegeven in het zoogenaamd kunstmatig lezen, in cijferen, geschiedenis, aardrijkskunde en in de moderne talen; terwijl in de laatste jaren, vooral in het laatste jaar, het professioneel onderwijs meer op den voorgrond treedt. In de beide hoogste klassen wordt ook les gegeven in mythologie en kunstgeschiedenis, en in de geschiedenis van het costuum. In de algemeene vergadering is de opmerking gemaakt, dat totnogtoe geen les wordt gegeven in het grimeeren; zoo ik hoor, zal daarin spoedig worden voorzien.

De namen van hen, die les geven aan de School, zijn in dezen Almanak vermeld, en tot ons genoegen vinden wij daarbij den heer W. J. Hofdijk en mevrouw Kleine. Onnoodig is het, hier den lof uit te bazuinen dier twee begaafde menschen; maar wel kan het nuttig zijn, te vermelden, dat ze ook hoog staan als docenten. De heer Hofdijk is, het zij tot zijn lof vermeld, een streng onderwijzer, en wat bij hem geleerd wordt, moet degelijk geleerd worden. Van mevrouw Kleine heb ik een paar malen de lessen mogen bijwonen, en heb ten volle bewaarheid gevonden, wat de directeur bij de inwijding van het gebouw gezegd heeft: »Hier mag geen africhting plaats hebben, geen voordoen en nadoen.” Mevrouw Kleine praat met de leerlingen, hetzij ze een vers behandelt, hetzij ze les geeft in het samenspel.

Zij behandelt, om eens iets te noemen, het lieve eenvoudige versje van Schimmel: »het ronde putje.”— Mevrouw Kleine behandelt met de leerlingen het liefst eenvoudige verzen, om hun »natuur en waarheid” te leeren bij de voordracht. — Zij behandelt dan dat eenvoudige gedichtje, maar voor zij de leerling aan het woord laat, komt een kort, begrijpelijk overzicht van de onderwijzeres: »Nu moet je niet vergeten, dat je hier »moet voorstellen een boerenmeisje, dat met melk naar de »stad gaat. Je moet dus in al je spreken en doen even »eenvoudig zijn, en spreken, zooals zoo'n boerenmeid spreekt; »komt de dichter zelf aan het woord, dan vertel je, dan »is je toon die van een gewoon bericht, van een verhaal,” enz. enz. Om kort te zijn, mevrouw Kleine denkt wel eens voor de kinderen; maar als de gedachte is uitgesproken, moet de leerling zelf handelend optreden, waarbij

dan, ik behoef het nauwelijks te zeggen, de noodige aanmerkingen komen. Met de vier leerlingen van de hoogste klasse wordt ook praktisch het treurspel en het hoogere drama behandeld. Het schijnt dat de eenige mannelijke leerling der hoogste klas alleen aanleg heeft voor het komische genre; wat van de drie meisjes zal worden, valt nog niet met juistheid te bepalen, ofschoon men, na de enkele afgelegde proeven, nu reeds met zekerheid weet, dat, dank zij der onderwijzeres, hun doen en laten op het tooneel, natuurlijk, eenvoudig en beschaafd is; ook het Nederlandsch wordt zuiver uitgesproken. Anna Sablairolles, een dier leerlingen, die onlangs in den Stads Schouwburg is opgetreden, trok ook vooral door haar eenvoudig en beschaafd spel zeer de aandacht. In het afgelopen jaar hebben de leerlingen, op aanvraag der afdeelingen van het Tooneelverbond te Leeuwarden en te Utrecht, ook in die plaatsen proeven afgelegd. Bij de inwijding van het gebouw hebben zij opgevoerd het tooneelspel: »Het huismoedertje,” benevens het blijspel: »Een dienst aan mijn vriend Blanchard,” met nog twee proeven van mindere beteekenis door leerlingen van de 2de klasse. Bij de inwijding maakte zich ook de nieuw benoemde directeur aan de Dames en Heeren, die daar vereenigd waren, bekend en sprak een enkel woord over het nut van een Tooneelschool: »Die zich nu aan het Tooneel wil wijden, moet eene opleiding hebben gehad, geheel overeenkomstig de eischen van den tegenwoordigen tijd, en wanneer dan tegelijkertijd door teekenen en muzikles het gevoel voor het Schoone wordt opgewekt, wanneer de waarde van het gesproken woord wordt duidelijk gemaakt, wanneer het samenspel en het luisteren behoorlijk worden onderwezen, zeker kan dan een

Tooneelschool voor de toekomst heilzame vruchten beloven ; voor de toekomst, want het is niet te verwachten, dat de School volleerde artisten zal afleveren ; maar men kan eischen, dat zij ons geve beschaafde tooneelspelers en speelsters ; men kan eischen, dat zij ons geve menschen, die behoorlijk onze schoone taal spreken, en die den zooveel voorkomenden conversatietoon behoorlijk weten aan te slaan.”

Aan de Tooneelschool zijn den 1sten September aangesteld twee hoofdonderwijzers, die ook geëxamineerd zijn in de moderne talen. Het zijn de heeren Baumann en Jaquemet. Konden de vroegere Heeren docenten in talen, geschiedenis, aardrijkskunde, enz. slechts enkele uren per week aan de School ten beste geven, daar zij ook verbonden waren aan andere inrichtingen, de beide tegenwoordige onderwijzers zijn nagenoeg elken dag van 9 tot 4 uur werkzaam. De lessen in het dansen, mimische oefeningen en plastische standen worden gegeven door den balletmeester van het Paleis van Volksvlijt. Het teekenen, waarmede vroeger de directeur Rennefeld belast was, wordt nu onderwezen door den heer W. Steelink. De lessen in mythologie en kunstgeschiedenis staan nu eenigen tijd stil; doch de hoop wordt gekoesterd, dat zeer spoedig in die vakken onderwijzer zal worden een man, wiens naam ieder noemt, als het woord Aesthetica wordt uitgesproken.

De eischen, welke men stelt aan de kinderen, die op de Tooneelschool willen komen, zijn uiterst gering: het lezen, een weinig geschiedenis en aardrijkskunde, en eenige kennis van de natuur; doch voorop staan aanleg en geschiktheid voor het Tooneel. De schoolgelden bedragen slechts *f* 50 per jaar; terwijl de School zorgt voor muziek-, teeken- en schrijfbehoeften en voor alle benoodigde boeken.

De Tooneelschool staat onder eene Commissie van Toezicht en Beheer, bestaande uit een president, een secretaris en vijf leden, waarvan twee zijn aangewezen door het hoofdbestuur van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Deze Commissie zal ter zijde gestaan worden door eene adviseerende Commissie, die viermaal per jaar vergadert in het gebouw der School. Deze Commissie zal samengesteld worden uit één lid van den Raad van Beheer van de Vereeniging het Nederlandsch Tooneel, één lid van de Directie van den Rotterdamschen Schouwburg, en één lid van elke afdeeling van het Nederlandsch Tooneelverbond, die meer dan honderd leden telt. Het doel, dat men met deze adviseerende Commissie beoogt, is, de School te vrijwaren tegen eenzijdigheid. Ieder moet weten dat zij is geene Amsterdamsche, maar eene Nederlandsche Tooneelschool, terwijl de adviezen van hen, die dagelijks met de tooneelwereld in aanraking komen, zeer zeker van praktisch nut kunnen zijn.

Een maatregel, die zeer gunstig werkt, is het benoemen van vier Dames patronessen der School. Meer nog dan de Heeren Commissarissen, waarvan vele door drukke bezigheden verhinderd zijn de afgelegen Tooneelschool te bezoeken, zijn de Dames patronessen in staat, den dagelijken gang van het onderwijs gade te slaan, terwijl haar beschaafde omgang met de leerlingen niet anders dan veredelend kan werken.

De Vereeniging het Nederlandsch Tooneel heeft welwillend de vergunning verleend, dat de leerlingen der Tooneelschool den schouwburg kosteloos bezoeken, en zoo dikwijls de directeur dit noodig oordeelt, wonen de kinderen onder zijne leiding eene tooneelvoorstelling bij.

Ik heb nog vergeten te zeggen, dat ook het bestuur

der stad Amsterdam een blijk heeft gegeven van zijne ingenomenheid met deze inrichting. Het stadsbestuur heeft namelijk kosteloos afgestaan het gebruik van het gymnastieklokaal van de openbare school, die zich het dichtst bij de Tooneelschool bevindt.

Ook particulieren geven nu en dan stoffelijke bewijzen van deelneming: de heer Joseph Jacobson gaf ter versiering van het schoolgebouw twee fraaie portretten, voorstellende Snoek, in het karakter van Orestes, en Mevrouw Wattier-Ziesenis, in het karakter van Epicharis; de heer H. Taco de Beer bood der school aan het tegenwoordig al meer en meer zeldzamer wordend werk van Jelgerhuis: "Theoretische lessen over gesticulatie en mimiek," met de daarbij behorende platen. Dit werk kan ook in onze dagen vele nuttige wenken geven, wanneer de onderwijzer het oordeelkundig weet te gebruiken. Ook de »Schoonheidsleer van den tooneelspeler," van Martin Kalff, werd ten geschenke gegeven, en den dag na de inwijding van het schoolgebouw schonk een der Heeren Afgevaardigden, van de afdeling den Haag, f 100.

Ontegenzeggelijk heeft de Tooneelschool levensvatbaarheid. Ik vertrouw, dat het minachtend schouderophalen, dat men nu wel eens ziet, zoodra deze inrichting ter sprake wordt gebracht, met den tijd wel zal ophouden, en ik koester den wensch, dat vele ouders en voogden de aan hunne zorgen toevertrouwde kinderen niet zullen weerhouden, zich aan het Tooneel te wijden, wanneer de kinderen daartoe werkelijk aanleg bezitten, zooals in den huiselijken kring zoo dikwijls valt waar te nemen. En wil men zich overtuigen of die aanleg inderdaad bestaat, welnu, men zende zijn zoon of zijne dochter een jaar, of een half jaar naar

de Tooneelschool, en wachte daarna het advies van den directeur af. Het wordt tijd, meer dan tijd, dat men ook eens aan het Tooneel verbonden ziet, menschen van onbesproken levenswandel, en ook in die richting kan de School heilzaam werken, wanneer de Dames Patronessen, de Heeren Commissarissen, de Directeur en de Leeraren de leerlingen niet uit het oog verliezen, wanneer ze eenmaal de School hebben verlaten en hunne plaatsen hebben ingenomen op de zoo gladde planken.

JOHAN HEINRICH RENNEFELD,

de eerste directeur der Ned. Tooneelschool.

Indien de kleuren en tinten onzer jaargetijden samen-
vielen met de karakters der menschen, zou onze vriend
Rennefeld in het voorjaar van ons zijn heengegaan, zijn
lijkkist niet met enkele schaarsche bloemen bestrooid, maar
onder een regen van die vriendelijke boden der milde
natuur bedolven zijn. De gure Decemberdag, waarop wij
hem ten grave brachten, was daarmee in snijdende tegen-
spraak.

Toch ging hij niet heen zonder een groet van de lente,
hij, de man, die tot zijn laatsten snik voor het rijke leven
en de toekomst een woord van dank en hulde over had,
wiens hart niet verouderd, of ook maar bedaagd geworden
was, toen al zijn krachten gesloopt waren. Doch uit welke
aarde ontsproot die lente om hem heen? Wat was het
jonge leven, dat zijn groeve omgaf, hem een kus op het
ijskoude voorhoofd drukte en, door tranen heen, den vriend
nastaaarde met een hoopvol en heilig vaarwel?

Behoef ik te herinneren, dat de 6de December 1877, nevens

tal van vrienden, de kweekelingen van de Tooneelschool op het kerkhof te Diemerbrug vereenigd vond, en dat de tranen, door hen daar gestort, schooner hulde bevatten dan de krans, dien ze neerlegden op zijn graf?

Rennefeld is de eerste directeur van de jeugdige plant der ontwaakte liefde voor het tooneel in Nederland geweest. Hij heeft al de teederheid dier plant gekend, haar broosheid heeft hem menig uur van zorg, ook van verdriet, gekost, doch hij heeft gehoopt tegen hope, vast vertrouwd op de volle zegepraal van een werk, waaraan hij zich onverdeeld gewijd had, waarin hij geloofde, omdat hij het lief had als den appel van zijn oog.

In die stemming ging hij van ons. Mogen met zijn werken, zijne wenschen en verwachtingen hem volgen!

Ik heb het voorrecht gehad, Rennefeld gedurende zijn korte loopbaan meer en beter dan velen te mogen gadeslaan. Meermalen stortte hij voor mij zijn hart uit. Ik wil trachten uit mijn herinneringen een beeld te ontwerpen, dat hem niet geheel onwaardig is. Ik zal daarbij uitsluitend letten op 'tgeen hij als de eerste directeur der Tooneelschool geweest is. Immers de aard van het jaarboekje, waarvoor men deze schets gevraagd heeft, wijst van zelf op de beperking, welke ik in het oog wil houden. Wat ik tracht te geven, is geen volledige biografie, maar een reeks van indrukken, waarbij de man en de inrichting, aan wier hoofd hij stond, ineenvloeien.

Ik herinner mij meer dan een lang gesprek met mijn

vriend, toen zijne benoeming tot directeur der Tooneelschool had plaats gehad. Met kinderlijke blijdschap en jeugdigen overmoed aanvaardde hij zijne nieuwe roeping. Toch bevond hij zich toen reeds op den leeftijd, waarop de meeste menschen het dagelijksche en alledaagsche levenspak, dat hun werd opgelegd, als een telganger dragen, of reeds uitzien naar de rust van den stal. Voor hem was de nieuwe levenstaak het begin van een nieuw leven.

Was dit een blijk van zorgeloosheid?

Dat zij verre. Rennefeld behoorde veeleer tot hen, die de dingen, waarmee de belangen van anderen verbonden zijn, te zwaar, dan tot hen, die zete licht tillen; maar voor een deel was het terrein, waarop hij weldra den voet zou zetten, hem totaal onbekend, anderdeels gevoelde hij in zich een kracht, als niet één in Nederland nevens hem het recht had te gevoelen. Rennefeld was volstrekt geen schoolman; hij was aan de eigenaardige eischen van het onderwijs in het algemeen ten eenenmale vreemd; maar voor de Tooneelschool bezat hij al de kracht, al den moed, al de wakkerheid en al de liefde, die noodig waren, om haar van den aanvang een bepaalde richting te geven, haar, ondanks de waardeering van elken steun, die hem aangeboden werd, tot zijn stichting te maken.

't Is niet aan mij en aan niemand, doch uitsluitend aan de toekomst, te beslissen, of die richting de ware geweest is; zelfs wil ik gaarne aanstonds erkennen, dat zij haar eigenaardige bezwaren en gevaren had; doch even vast als ik overtuigd ben dat een plant niet van één voorjaarsregen leven kan en opschieten, ben ik verzekerd, dat een koude, al te beredeneerde, onbezielde en bloot vormelijke verzorging in de eerste dagen van haar jonge leven, de

Tooneelschool zou gedood hebben. De verdienste van Rennefeld is geweest, dat hij meer dan iemand als haar eerste directeur was aangewezen.

Ik herinner mij niet Rennefeld ooit in ernst breedvoerig te hebben hooren uitweiden over het recht van bestaan der School, een vraag nog heden van groot gewicht, gelijk men weet, in het oog van velen, wien de toekomst van ons nationaal tooneel ter harte gaat. Rennefeld geloofde in de School en sloeg onmiddellijk de handen aan het werk. 't Is waar, ook hij was even als ieder verstandig man overtuigd, dat voor genieën geen School noodig is; dat een School het talent wel leiden kan, maar niet in het leven roepen; dat de praktijk de eigenlijke waarde en de hoogere wijding aan de opleiding door de School geven moet; maar hij stelde zich tevreden met den beperkten omtrek, waarbinnen hij zich bewegen kon, en begreep dat dit terrein al de krachten van een man waardig was.

Er is bij onderscheiden gelegenheden op gewezen, dat Rennefeld een veelzijdig ontwikkeld man was, dat wij in hem meer dan een gewoon kunstenaar verloren hebben, dat niemand beter dan hij een open oog gehad heeft voor het schoone en goede waar hij dit ontmoette. Een graveur van den eersten rang in ons land, had hij door de betrekking van Secretaris van *Arti et Amicitiae*, vele jaren door hem bekleed, ruimschoots de gelegenheid gehad zijn smaak op elk gebied der Kunst te vormen en te volmaken. Daarenvens kan van hem getuigd worden, dat hij op het gebied der binnen- en buitenlandsche letterkunde geen vreemdeling was; terwijl hijzelf indertijd de kunst van voordragen in een uitmuntenden kring van liefhebbers met meer dan gewoon succes beoefend had. Ook in de muziek was hij vrij

goed te huis, al bepaalde zich zijn aandeel tot de critiek en het genot van den bevoegden toehoorder.

Welnu, juist al deze eigenschappen, deze harmonische ontwikkeling van gevoel en smaak had de jonge spruit, de Tooneelschool, bij haar schuchter optreden noodig. Ik acht 't een geluk, dat zij niet aanstonds in de handen van een streng methodisch onderwijzer — of wat velen wellicht toelachte, — in die van een professioneel tooneelkunstenaar viel. Ik zeg dit, zonder daardoor te willen beweren, dat men haar later niet wellicht in de eene of in de andere richting zal moeten sturen. Ook ben ik geenszins blind voor de gevaren, die aan een schijnbaar zoo lossen opzet van een zoo ernstige zaak, als de opleiding onzer toekomstige acteurs en actrices, verbonden waren. Doch Rennefeld wist alle klippen te ontzeilen, zoolang zijne gezondheid hem vergunde aan het roer te staan. Hij was een door en door goed en braaf man. Hij gaf, zooals ik reeds zeide, zijn hart, zijn geheele hart aan zijn levenstaak, en 't was onmogelijk zijn vijand te zijn. Vooral voor kinderen had hij al de schatten van zijn vroolijk, levenslustig en edel karakter ten beste. Hij was paedagoog in den zin, waarin ieder rechtgeaard en liefhebbend vader dit is.

Laat mij hier, als terloops, even mogen aantekenen, dat Rennefeld een groot deel van zijn succes in deze richting heeft te danken gehad aan zijne vrouw, die hem ter zijde stond, niet alleen waar zij dit vermocht, maar — wat meer zegt — hem tot het einde, zooveel mogelijk, bemoedigd en het leven veraangenaamd heeft. Door haar werd hem de kracht vernieuwd, als teleurstelling en miskenning hem soms wrevelig deden vragen, of een in veler oog zoo problematisch werk wel waard was, dat hij er zijn gansche ziel en heel zijn hart aan wijdde.

Nu en dan toch kwam die vraag bij hem op. Geen wonder voorwaar! Men moet de moeielijkheden, waarmee de Tooneelschool in de eerste twee jaren te worstelen gehad heeft — en die nog slechts ten deele overwonnen zijn — van nabij kennen, om den kloeken ijver van Rennefeld te meer te waardeeren.

Ik zou onbescheiden handelen, indien ik hier een relaas gaf van al de verdrietelijkheden, welke de bedoelde eerste jaren hebben opgeleverd; maar op een paar omstandigheden, die van zelf haar eigenaardige moeielijkheden en bezwaren met zich brachten, mag ik wel wijzen. Zij vormen als 't ware de iliade der jeugdige stichting.

Ik doel hier niet op den vaak onkieschen toon, waarop ons publiek, ook het beschaafde, over de tooneelkunstenaars en tooneelkunstenaressen oordeelt, een vonnis, waarvan de weerslag als een beleediging klinkt aan het adres van ieder, die zich met hunne vorming en opleiding inlaat. Veeleer wil ik dankbaar erkennen, dat wij te dezen aanzien reuzenstappen gedaan hebben. Ook wil ik geen melding maken van het oordeel der ongeduldigen, die 't door hun onverstandig jagen en drijven een directeur, van welke inrichting ook, zoo bitter lastig kunnen maken.

Ik heb het oog op de eigenaardige bezwaren voor de Tooneelschool verbonden aan de vraag, hoe de karakters, ik zeg niet de aanleg, maar de karakters der leerlingen dienstbaar kunnen gemaakt worden aan hun toekomstige bestemming. Rennefeld meende — en ik kon, zoo vaak dit onderwerp tusschen ons ter sprake kwam, mijn volle instemming met zijne opvatting uitspreken, — Rennefeld meende, dat de ware tooneelspeler moet spelen met zijn hart, dat 't niet genoeg is zich in zijn rol in te denken, dat de rol,

die men vervult, geheel in den kunstenaar moet opgenomen worden. Met het oog daarop moest, meende hij, elk der leerlingen van de Tooneelschool, voor zoover hij hiervoor vatbaar was, tot een mensch, een zelfbewust, zelfdenkend en zelfhandelend wezen gevormd worden. De opvoeders en onderwijzers behoorden het karakter van elken leerling in het bijzonder te bestudeeren, en te leiden, meer dan dit bij eenige andere inrichting het geval was.

't Was een zegen voor de Tooneelschool, dat de toevloed slechts zeer gering was, want daardoor kon Rennefeld zijn schoon beginsel volledig in toepassing brengen, en was 't niet te veel gevergd, toen hij dezelfde eischen, die hij zichzelven stelde, ook aan zijne medehelpers deed.

Hoe kinderlijk verheugde hij zich over elke hulp op dit gebied der hoogere opvoedkunde, hoe waardeerde hij bovenal mevrouw Kleine als zijn rechterhand, en zijn vriend Delfos, aan wien hij straks, toen de krachten hem ontzonken, een deel van zijn werk met volle gerustheid zag overdragen. Daarentegen kon ik 't onfeilbaar aan zijn gezicht zien wanneer hij, om met de Genestet te spreken, »een leelijk trekje" ontdekte in het hart van dezen of genen zijner kweekelingen. Doch kloek vatte hij het kwaad aan, en met al de koorden zijner heilige verontwaardiging geeselde hij, wat meer dan een vlekje, wat een ergerlijke karaktertrek was.

Of de leerlingen dit gewaardeerd hebben? Ik meen, dat de tranen op het graf van Rennefeld voldoende getuigden, dat dit het geval was. Voor zoover zij niet te jong waren, om den ganschen omvang van den zegen, dien ze onbewust genoten hebben, te overzien, meen ik te mogen verwachten, dat de indruk voor geheel hun volgend leven onuitwischaar zal blijven.

Wat meer bepaaldelijk de kunstrichting betreft, waarin Rennefeld de inrichting trachtte te drijven, kan verklaard worden, dat hij voor geen der dusgenoemde scholen een bepaalde voorliefde aan den dag legde, doch van elk het goede poogde meester te worden, met strenge veroordeeling van het ziekelijke idealisme en een beslist afkeer van een ruw en onkiesch realisme, ook wanneer dit zich hulde in een bevallig en verleidelijk kleed. Vooral voor het zuiver nationale stond hij in de bres. Hij kende het Nederlandsche tooneel door en door en had dit in zijn beste uitingen lief. Getrouw aan het beginsel van humaniteit, dat zich in al zijn doen en laten openbaarde, doofde hij de rookende vlaswiel niet uit en onderhield hij in zijn eigen hart met ijverige hand het heilige vuur der bewondering. Ik meen te mogen verzekeren, dat bewonderen hem een behoefte, en scherpe afkeuring een zware levensroeping was. Ook zocht Rennefeld meer door voorbeelden en modellen, dan door betoog en verhandeling ingang bij zijn kweekelingen te vinden. Hijzelf leerde hun lezen, dat is lezen met het oog op de eischen van den goeden smaak. Zijn klankvolle stem, buigzaam en diep als muziek, bewees hem daarbij de uitstekendste diensten. Dat kunstmatig lezen, straks door mevrouw Kleine tot dramatische voordracht opgevoerd, liep als een gouden draad door het geheele onderwijs.

Ik ben overtuigd, dat Rennefeld op den weg der aanschouwelijkheid, — want zijn voorliefde voor lezen en voordragen was niets anders dan een gevolg zijner plastische richting — dat hij, zeg ik, op dien weg steeds zou zijn voortgegaan, indien 't hem vergund geweest ware, en de beperkte middelen, vooral in den aanvang, niet belemmerend gewerkt

hadden; ja, hij had in den grond der zaak een afkeer van het afgetrokkene en bespiegelende en kon zich, zoodra hij hierop stuitte, binnenskamers moeielijk weerhouden er mee te spotten. Hij had de Kunst lief als de ongedwongen uiting van het schoone; als zij hem met tabbaard en geleerd gebaar ontmoette, kende hij haar niet. Daarom ook hield hij zich bij zijn teekenonderwijs aan de oude beproefde methode, en was 't een van de schoonste dagen van zijn leven, indien hij aan zijne leerlingen in *Arti et Amicitiae* de werken onzer hedendaagsche meesters mocht vertolken, of in een loge van den Stads schouwburg aan de toekomstige acteurs en actrices practisch aanwijzen, wat zij navolgen en wat zij vermijden moesten, hoe ze zichzelf konden zijn en toch van anderen leeren.

Mijns inziens hangt het lot der Tooneelschool nauw samen met de trouw, waarmee Rennefeld's ideaal in deze in het oog gehouden wordt en naar de verwezenlijking gestreefd.

Om billijk over de Tooneelschool, gedurende haar kort bestaan, over haren Directeur en Commissie van Toezicht te oordeelen, behoort men hare lotgevallen te kennen, ook binnen een meer intiemen kring dan in een boekje als dit niet zonder onbescheidenheid kan ontsloten worden. Slechts dit mag vermeld worden, dat de geheele organisatie in den aanvang een zoeken en tasten naar de beste hulpmiddelen was, waarbij niet altijd het geluk gediend heeft, en dat de groote factor van alle inrichtingen, »geld,» in te geringe mate aanwezig was, om de zaak aanstonds op zoo'n voet te stellen, dat men van de resultaten zeker kon zijn. De grondslag waarop met de meeste ouders der leerlingen gecontracteerd werd, was van zuiver moreelen aard. Nu weten allen,

die met schoolonderwijs bekend zijn, dat dit niet voldoende is om met vol vertrouwen en vaste hand de toekomst te kunnen tegengaan. Ook is 't zonder twijfel, vooral in een groote stad, niet verkieslijk, de onderwijskrachten aan andere bestaande inrichtingen te ontleenen; daar hierdoor, ondanks den besten wil en met de warmste toewijding, veel kostbare tijd verloren gaat. Het telkens verruilen van lessen is een ramp voor eene school, al begrijpen de leerlingen ten volle de onvermijdelijkheid dier onregelmatigheid. Er ontstaat, indien al geen wanorde, dan toch een geest van vrijheid, die, mijns inziens, 't allerminst op een school voor toekomstige tooneelkunstenaars en tooneelkunstenaressen mag toegelaten, nog minder in de hand gewerkt worden. Doch men moet roeien met de riemen, die men heeft.

Voegt hierbij, dat de bevolking der Tooneelschool binnen drie jaar even zoo vele malen verhuisd is, en dat de beide eerste inrichtingen, zonder te groote eischen aan een schoolgebouw te stellen, hoogst ongeschikt voor het doel mochten genoemd worden.

Rennefeld was de rechte kapitein voor zoo'n onzeewaardig schip. Hij wist de leemten der inrichting niet alleen ten deele aan te vullen; hij wist, ook waar dit laatste ondoenlijk was, de aandacht op de voordeelen dier eigenaardigheden te vestigen. Zijn humaniteit was als 't ware het cement, dat het gebouw in zijn geheel hield, en om zijnentwil deed plichtgevoel, wat door geen personeel belang of geen schriftelijk contract kon geëischt worden. Dit geldt zoowel van het onderwijzers-personeel als van de kinderen. Van weerskanten groepeerde men zich om den wakkeren en altijd vriendelijken directeur. 't Was een uur van teleurstelling en spijt, indien hij soms eens niet vriendelijk was.

Ik meen ten slotte te mogen verzekeren, dat de verhouding tusschen de Commissie van toezicht en Rennefeld evenzeer getuigenis aflegde van wederzijdsche waardeering. De hulde hem van dien kant gebracht, toen wij om de groeve van onzen vriend stonden, was even welgemeend als welverdiend.

Ik eindig deze korte aantekeningen met den wensch, dat, hoe groote vlucht het tooneel in ons land ook nemen moge — en niemand wenscht vuriger dan ik, dat de dageraad gevolgd worde door een schitterenden zomerdag — de nederige beginselen, waaruit de School der toekomst voortkwam, nimmer aan de vergetelheid prijs gegeven worden, dat de naam van den eersten directeur in eere blijve, wie ook na hem hun leven en hunne talenten aan de Toonchool zullen wijden. In liefde voor de goede zaak mogen zij Rennefeld evenaren, niemand zal hem in dat opzicht overtreffen.

H. DE VEER.

Amsterdam, December 1878.

GEDACHTEN OVER EN VOOR TOONEELSPELERS.

Een tooneelspeler is een mensch, die leeft om te behagen en behagen moet, om te leven.

't Is goed voor een tooneelspeler, doofstommen te zien; want die vooral toonen, hoeveel met een enkel gebaar is te zeggen.

De eerste helft van de eerste les, die een tooneelspeler leeren moet, is: „wees natuurlijk!” en de tweede helft van die eerste les is: „leg af wat uwe natuur onbehaaglijks heeft.”

De voordracht is een studie, maar een mislukte studie, als men kan zien, dat het studie is.

Zich goed bewegen is een kunst; maar goed stilstaan is óók een kunst.

Soberheid van gebaren is meer aangrijpend dan groote beweeglijkheid

Groote schouwburgen hebben het dubbele nadeel, dat ze de taal der oogen werkeloos, en den toon der stem onnatuurlijk maken.

Als bij diep-tragische toestanden het publiek in de handen klapt, moet de tooneelspeler spijt hebben; maar als daarbij het publiek stom en roerloos blijft, mag hij voldaan zijn.

E. LAURILLARD.

ANECDOTEN, CURIOSA, HISTORISCHE
HERINNERINGEN EN AANTEKENINGEN,

VERZAMELD DOOR

JACOB SKRAMM.

Te Hâvre is een acteur tot eene boete van 1 franc veroordeeld, omdat hij in »le voyage dans la lune,» de volgende aardigheid had gezegd: »Quelle ressemblance y a-t-il entre les députés actuels et une pièce de cinquante centimes?» — „C'est qu'ils sont également dix sous.”

Hij werd gevonnisd op grond, dat een acteur geen woorden in zijn rol mag bijvoegen.

Toen Talma zijn einde voelde naderen, liet hij zich een spiegel brengen, en zeide, een laatsten blik op zijn verzwakt gelaat werpende: „Hoe goed had ik dat voor den Tiberius kunnen gebruiken.”

Te Cambridge, in Massachusetts, is een tooneelkunstenaar overleden aan de gevolgen van een curieus ongeval.

Op zekeren avond bij een luik staande, waaruit op een gegeven teeken een negerjongen moest opspringen, kwam zijn neus in zoo onzachte aanraking met den kroeskop, dat de gevolgen doodelijk waren.

Waarschijnlijk is nooit een zoo reusachtig bouquet vervaardigd, als op de stedelijke bloemmarkt te Berlijn eens te zien was.

Bij eene hoogte van 5 voet, had het een omvang van 12 voet. De inhoud bestond uit groenten van allerlei aard, die aan de markt tegenwoordig waren, als: gele, witte en roode wortelen, bloemkool, savoye- en brusselsche kool, radijs, peterselie, uien, appelen en peren; terwijl groene kool en spinazie de plaats van bladeren innamen. Dit reuzenbouquet werd gekroond door een groote witte kool, waarop een kleine roode kool gestoken was, en was bestemd, om des avonds aan een komiek te worden aangeboden, ter gelegenheid van zijn benefiet.

Een jong Fransch tooneelschrijver had het geluk zijn eerste pennevrucht door een Schouwburg-directeur in genade te zien aannemen. Bij het begin der eerste voorstelling geraakte hij in zulk een opgewonden stemming, dat hij het in de zaal niet langer kon uithouden. Hij verliet het gebouw en kwam eerst terug, toen het laatste bedrijf aan den gang was. De enkele, dien hij ontmoette, was de machinist. „Hoe is 't, hebben zij gefloten?” vroeg hij. — „Nog niet!” was het antwoord.

Op een zeer warmen avond was in een der Parijsche Zomer-theaters slechts één enkele heer om de voorstelling bij te wonen.

Nauwelijks was het stuk begonnen, of onze vriend veegde zich met zijn zakdoek het gelaat af. De acteur dit ziende,

treedt naar voren en voegt zijn publiek toe: „Als mijnheer misschien liever een glas bier wil gaan drinken?”

Gobert speelde dikwijls voor Napoleon I. Op zekeren avond, dat hij een brief ontvangen moest, bracht men hem een blanco-biljet. Hij liet zich echter niet in de war brengen, maar gaf den boodschapper het papier terug met het verzoek, hem den brief voor te lezen.

Tableau!

Van den beroemden Frederick Lemaitre verhaalt men het volgende:

De groote comediant was op 't tooneel; de decoratie stelde een salon voor. De situatie was als volgt: Hij wachtte met ongeduld de terugkomst van een boodschapper, die hem eene belangrijke tijding had te brengen. Het was zoodanig geregeld, dat de man rechts moest opkomen en Frederick, de armen naar hem uitstreckende, dan uitriep: «De Hemel zij gedankt, dat ge daar zijt!» Maar ongelukkig vergiste zich de figurant en kwam links op.

Tableau! Maar Lemaitre verloor zijne tegenwoordigheid van geest niet. Hij keerde zich om en redde de onwaarschijnlijkheid, door den onhandigen man toe te roepen: „Ik zag u al in den spiegel!”

Toen de later zoo beroemde acteur Fleury nog jong was, werd hij aan Voltaire voorgesteld, wien hij om raad vroeg bij het betreden van zijn loopbaan. »Bestudeer uw

woorden en bewegingen alleen op uwe kamer; vergeet u zelve op de planken," was 't antwoord.

»Wanneer zal ik toch rust hebben!" riep eene actrice op het tooneel uit. — »Niet voordat je mijn vrouw die *f* 20.— betaalt," antwoordde eene stem uit de hoogste plaats.

Een heer was in den Schouwburg getuige, hoe het stuk van een zijner vrienden uitgefloten werd. Toevallig stond hij bij een man, die op zijn huissleutel floot. »Harder," zei de heer; »toe dan, kun je niet harder? Leen mij, als je wilt, je sleutel eens, dan zal je wat hooren!" — De man geeft hem dien, en de heer verwijdert zich zoo snel mogelijk, met de woorden: „Eerst heb je *op* je sleutel gefloten, nu kun je *naar* je sleutel fluiten."

Den volgenden dag kreeg de man aan 't bureau zijn eigendom terug; maar de heer smaakte de zelfvoldoening, dat de fluitist den nacht op straat had moeten doorbrengen.

Als een staalje van chorégraphie (dans-teekening), verhaalt men, dat Mlle Marguérite, uit Parijs, meer dan 1200 maal den pas seul in den Indiaanschen dans heeft gemaakt.

Van Lier's Operetten-Gezelschap voerde te Zwolle »Die Fledermaus" op. Terwijl het eerste bedrijf werd gespeeld vloog een werkelijke vledermuis in de zaal en veroorzaakte zulk een stoornis, dat men de gordijn moest laten vallen.

Dank zij der vlugheid van een bediende, werd het beest gegrepen en gedood. Het was de laatste vleermuis uit een nest, dat zich in den Schouwburg bevond.

Dat ook Schouwburg-directeuren op alles moeten voorbereid zijn, kan uit het volgende blijken.

Clara Ziegler zou de „Sappho” spelen, doch doet vóór 4^{1/2} uur weten, dat zij licht ongesteld is. Dit wordt het publiek aan de deur bekend gemaakt.

Men besluit »Het Carnaval in Rome” te geven; doch ook dit kan niet, want eene der zangeressen en de tweede bas zijn ziek.

Dan maar een blijspel! Neen, de eerste minnaar is ook ziek.

Giroflé-Girofla dan eindelijk. Ja! maar niet, dan nadat de zangeres, die de hoofdrol vervullen moet, zich heeft laten verontschuldigen, dat zij door onpasselijkheid niet in staat zal zijn die rol naar behooren te zingen.

In den Haagschen Schouwburg werd »Le bourreau des Cranes” opgevoerd.

Genoemd stuk begint met eene hevige woordenwisseling van twee acteurs in de stalles.

Nadat dit eenigen tijd heeft geduurd, roept de officier van de wacht: „Als dan de politie niet tusschenbeide komt, zal ik er een eind aan maken,” waarna hij de beide ruziemakers medeneemt buiten den schouwburg.

Daar gekomen vertellen zij hem de toedracht der zaak, waarna ze lachend hun plaats weder innemen.

Het Duitsche Operagezelschap uit Rotterdam trad (30 Januari 1877) met Titus op. De onhandigheid van het orkest, om een der zangers, den Heer Gross, die de titelrol vervulde, te applaudiseeren, had bijna een kabaal in den schouwburg veroorzaakt.

Den 16^{den} December 1877 werd voor de eerste maal in Rheijdt ten gehooore gebracht: het oratorium „Sancta Caecilia,” van onzen talentvollen stadgenoot G. A. Heinze, woorden van zijne echtgenootte Mevr. Heinze-Berg. Het Städtischer Musikverein in Rheijdt heeft de heuschheid gehad, het echtpaar Heinze uit te noodigen, deze uitvoering bij te wonen.

Den 16^{den} Juli 1877 is het stuk »De twee weeuwtes” in Van Lier's Zomer-theater 1 $\frac{1}{4}$ maal opgevoerd. Gedurende de voorstelling begon 't zoo hard te regenen, dat men, vanwege het gekletter op het dak der tent, de voorstelling moest staken. Toen de bui over was, begon men opnieuw en werd het stuk, zonder verdere hindernissen, afgespeeld.

Zeldzamer voorval had zeker nimmer plaats in een komediegebouw dan dat te Soerabaja, gedurende de voorstelling op den 5^{den} Februari 1877.

Een Europeesch schutter, wegens zeer ongepast gedrag tegenover den Korps-chef, met provoost gestraft, had reeds meermalen uitstel gevraagd en verkregen, om zijn correctie te ondergaan.

De kommandant, ten slotte dit uitstel moede, gelastte ein-

delijk, dat de koppige schutter in arrest moest gaan. Deze had echter geen lust zich hieraan goedschiks te onderwerpen, en dus werd eene patrouille naar het Marine Hôtel, waar hij woonde, gezonden om hem in arrest te nemen.

Dan ook dit hielp niet.

De gestrafte van zijne arrestatie onderricht, liet zich, als een echte romanheld, aan een paar beddelakens uit een venster zakken, ontkwam aan de patrouille, die de uitgangen van het Hôtel bewaakte, en was onbeschaamd genoeg, de voorstelling in het komediegebouw te gaan bijwonen.

Ongemerkt ging dit evenwel niet. De patrouille volgde hem, en vatte post aan den ingang van het gebouw, terwijl de adjudant-onderofficier der schutterij den vluchteling in de pauze aanmaande met hem den schouwburg te verlaten.

Onze arrestant gaf eerst gehoor aan die uitnoodiging en volgde; maar toen hij aan den uitgang kwam, luisterde hij weder naar de inblazingen zijner vrienden, die hem verzekerden, dat hij recht had te blijven, wijl hem door den auditeur-militair verlof was gegeven, de voorstelling bij te wonen... en hij bleef.

De patrouille bleef geduldig tot het einde der voorstelling wachten, om den schutter bij 't naar huis gaan te arresteren; maar deze voorkwam zulks, door uit een der ramen te springen en het op een loopen te zetten. Het voorval wekte natuurlijk de algemeene belangstelling, en had het bijzonder voordeel, dat er gedurende de pauze stof tot praten was, en dus de tijd minder lang viel.

Nog eens over de opvoering van »De Reis om de Wereld.»

In genoemd stuk, dat in Amsterdam zelfs meer dan zestig voorstellingen beleefde, treedt, zeker niet als de minst gewichtige acteur, de bekende olifant op.

Wat in Amsterdam met Jacqueline gebeurde en hoe zij zich op 't tooneel gedroeg, weet ieder. Wat elders met en door den olifant geschiedde, is misschien van mindere bekendheid.

In Antwerpen, waar evenmin als ergens anders op zulk een zwaren acteur gerekend was, zakte de olifant door de planken.

In Frankrijk kon de directeur van genoemd stuk een olifant koopen voor de som van *f* 2800.—

Die som kwam hem wat hoog voor, en hij bepaalde met den directeur van een beestenspel een huurprijs per avond. Het stuk vond zooveel bijval, dat onze tooneeldirecteur ten slotte *f* 9800.— betalen moest.

Inderdaad een olifantisch verlies!

In eene andere plaats in Frankrijk liet de directeur van een theater, tuk op winstbejag, eenige dagen vóór de voorstelling zijn olifant aan 't publiek zien.

Toen nu de voorstelling beginnen zou, was het publiek volstrekt niet nieuwsgierig meer naar het stuk, daar het den olifant toch reeds had gezien.

Wat de olifant niet helpen kon, is, dat bij eene voorstelling van »de Reis," in den schouwburg op het Vreeburg, te Utrecht, een der arbeiders, door mis te stappen, van eene hoogte van circa 4 Meter op het tooneel viel, waardoor hij belangrijke verwondingen bekwam.

SCHONMAKEN!

Een fragment uit het Tooneelspel „HET HUWELIJK.”

PERSONEN:

MIJNHEER VERDRIL.

MEVROUW VERDRIL.

OTTO,
LOTJE, } hunne kinderen.

TRIJNTJE, de schoonmaakster.

MIJNHEER BANK, een vriend.

Het tooneel verbeeldt eene kamer, die schoongemaakt wordt. Alles ligt overhoop; kasten zijn uitgepakt, enz. In een klein hoekje zit Mijnheer Verdril, met hoed en jas aan, de courant te lezen. Mevrouw Verdril en Lotje zijn aan de tafel bezig vaatwerk te wasschen. Otto zit te lezen. Trijntje, op een trapje staande, zeep de zoldering.

I.

MIJNHEER VERDRIL.

Ja, zind'lijk te wezen, dat vind ik heel goed;
Maar, zie je! men kan 't overdrijven.
Zoo dikwijls ten minsten als jullie 't hier doet,
Kun je altijd aan 't schoonmaken blijven.

OTTO, tot Mevrouw Verdril.

Wanneer u beneden nu klaar zijt, begint
U zeker meteen weder boven?

LOTJE.

Nu wordt het niet beter! Praat je ook mee?

MEVROUW VERDRIL, tot Otto.

Maar, kind!

Je zult nu toch niet gaan gelooven,
Dat wij 't voor plezier doen; dan heb jij abuis!

MIJNHEER VERDRIL.

Voor mijn plezier zeker nog minder.
Je komt tusschen beurstijd geen oogenblik thuis...

MEVROUW VERDRIL, hem goedig in de rede vallende.

Of hebt van het schoonmaken hinder.

MIJNHEER VERDRIL.

Geen stoel is er leég. 't Ligt hier al overhoop!
Van 't bovenst' portaal tot den kelder!
't Stinkt oov'ral naar zeepsop!

LOTJE.

Maar waar ik ook loop,
Is 't nu ook weer netjes en helder!

MIJNHEER VERDRIL.

Ja, 't mocht wat! 't Is overal vol, waar je gaat!
De heele boél staat hier op stelten!

OTTO.

'k Woù, dat het maar droog werd, dan ging ik op straat!

LOTJE.

Nu, ga maar! Je zult er niet smelten!

MEVROUW VERDRIL.

'k Begrijp niet, hoe jij zoo aan 't pruttelen raakt!
't Is iets, dat toch óók moet gebeuren!

LOTJE.

'k Geloof, als er hier nooit eens schoon werd gemaakt,
Dat Pa 't ook niet goed zou gaan keuren.

MIJNHEER VERDRIL.

O!...Nooit of altijd!

TRIJNTJE, *op de trap.*

Och, mijn lieve mevrouw!

Ik kan in geen schoonmaakshuis komen,
Waar niet mijnheer boos is, precies zoals nou,
En ik geen gebrom heb vernomen.
Ik heb dan ook al eens gezegd tot mijn man:
Schande is het... Een mensch doet zijn plicht, en
Behalve zijn loon, ja! wat heeft men er van?
Niet anders dan zwarte gezichten!
Niet, dat ik zoo graag eens zou zien, dat mijnheer
Erg vriendelijk voor mij zou wezen;
Maar brommen te hooren, zoo iederen keer...
Ik zou er zoo waar haast voor vreezen,
Om huizen te nemen, waar heeren in zijn!
Dat zou ik!

OTTO.

Dan moet je eens probeeren,
Om enkel bij weeuwen te werken, hè, Trijn!
Dan heb je geen last van de heeren.

II.

DE VORIGEN, MIJNHEER BANK.

MIJNHEER BANK.

Dag, vrienden! . . . Ik doe, naar ik hoop, geen belet?

MIJNHEER VERDRIL.

Je ziet wel, je komt heel gelegen!
Gaat 't goed?

MIJNHEER BANK.

Best!

MIJNHEER VERDRIL.

Er thuis?

MIJNHEER BANK.

Is het de eigenste pret!

MIJNHEER VERDRIL.

Heb je ook je bekomst al gekregen?

LOTJE, *tot Mijnheer Verdril.*

Dat u daar toch altijd zoo vreeslijk om knort,
Is iets, dat ik niet kan bevatten.

MIJNHEER BANK, *ironisch.*

Te knorren, wanneer er eens schoongemaakt wordt!

OTTO, *tot Trijntje, die met de trap meer naar
zijne plaats is gekomen.*

Och, Trijn! zeg, je moest zoo niet spatten!

TRIJNTJE.

Dan zal u een eindjen op zij moeten gaan;
Ik moet op die hoogte toch wezen!

OTTO.

Op zij gaan?... Wel, ja! dat ontbrak er nog aan!
Nu kan men niet eens hier meer lezen!

MIJNHEER BANK.

Ik ben er ten minste voor uit moeten gaan!

MIJNHEER VERDRIL, *opstaande.*

We zullen dit waschhok verlaten!
De boël mag hiernaast al zoo netjes niet staan,
Je kunt er toch rustiger praten.

MIJNHEER BANK.

Dag, Dames! uw dienaar!

MEVROUW VERDRIL.

Adieu, Mijnheer Bank!

(De Heeren Verdril en Bank vertrekken.)

III.

MEVROUW VERDRIL, LOTJE, OTTO, TRIJNTJE.

LOTJE.

Pa schijnt wel wat knorrig te wezen.

TRIJNTJE, *tot Otto, die ook opstaat.*

Gaat u ook de deur uit?

LOTJE.

Dat lucht!... Hè!...

Goddank!

OTTO, *boos.*

Ik moet wel!... 'k Kan hier toch niet lezen!

IV.

DE VORIGEN, *zonder OTTO.*

TRIJNTJE, *op den voorgrond.*

'k Begrijp niet, hoe 't manvolk er altijd toe komt,

De schoonmaak zoo vreeslijk te laken.

Ik wensch ieder vrouwtje, dat man-lief nooit bremt,

Wanneer zij goed schoon wil gaan maken!

(Het scherm valt.)

JAKOB SKRAMM.

MOEDERLIEFDE.

[*Historisch.*]

Slechts een Moeder redt heur zuigling
uit den scherpen leeuwenklauw.

TEN KATE.

Toscane's Hertog, groot en edel,
Keerde overwinnend uit den strijd;
Een nieuwe krans omgaf zijn schedel,
Verblindend de oogen van den nijd.
Hoe juichte aan Arno's bloemenzooien
Het dankbaar volk bij 't wederkomen
Van hem, wiens borst van fierheid zwelt.
Florence zal hem outers rooken;
De feestharp ruischt onafgebroken
Ter eer van d' onversaagden held.

Wie treedt, terwijl op markt en kade
Zich 't volk verheugt, de hofzaal in?
't Is Lucia, Rudolfo's gade,
En bloedverwant der hertogin.
Haar echtvriend bleef als gloriewachter
Bij 't leger aan de grenzen achter,
Waar hij in 's Hertogs naam beveelt;
Die eere lenigt de afzijnssmarte,
En vaster sluit zij 't kind aan 't harte
Haar zoon, Rudolfo's evenbeeld.

De feestzang klinkt, de vaandels zwieren;
De Vorst zou aan zijne edelliën
Een strijd van woeste, wilde dieren
Op 't afgebakend perk doen zien.
Hoe zal die kamp de vreugd vergrooten
Der opgewonden feestgenooten!
Reeds stroomen ze uit de ridderzaal
Naar 't breed terrein; daar wachten allen
Op 't teeken van den Vorst, op 't schallen
Van 't strijdverkondend hoornsignaal.

Maar vóór 't geschetter zich laat hooren,
Vóór d' aanvang van de worsteling...
Wat angstgegil treft aller ooren?
Wat sidring overvalt den kring?
Vanwaar dat dof en naadrend grommen?
Wat doet op eens 't gejuich verstommen
En zelfs in jamren overgaan?
Vanwaar op eens die schrikvertooning?
Zie, dreigend grijnst der wouden koning,
Een forsche leeuw, de menigte aan.

Het dier is uit zijn hok gebroken;
't Schiet, zwaaiend met den staart, vooruit;
Zijne oogen en zijn klauwen joken
Naar bloed, naar lang ontbeerden buit.
Het nadert ongebreideld, brullend,
Het stoutste hart met angst vervullend;
Zie, hoe 't de ruige manen zwiert...
En als door vleuglen opgenomen,
Tracht ieder aan den muil te ontkomen
Van 't schrikverspreidend roofgediert.

Weldra is elk 't gevaar ontweken;
Maar, God! wat snerpende angstkreet stijgt
Opnieuw, en doet de schaar verbleeken?
't Geldt Lucia, die nederzigt!
Wat doet, schoon hulp haar moge omringen,
Wanhopig haar zoo handenwringen?
Zij mist het aangebeden wicht,
Dat aan hare armen is ontvallen,
En nu — rampzalig boven allen! —
Voor 't brullend monster nederligt.

Verschriklijke aanblik!... huiveringwekkend
Voor moeders 't meest! De teedre spruit
Ten voedsel nu van 't roofdier strekkend,
Steekt schreiend nog zijne armpjes uit.
Geen uitkomst is voor 't kind te hopen;
Daar spert de leeuw zijn kaken open,
Daar grijpt hij 't aan!... Elk staat ontzet!
Een oogenblik... en 't is verslonden...
Waar wordt de stoute hand gevonden,
Die 't uit den muil van 't monster redt?

Wie, dappre ridders! zal het wagen?
Wie, die den leeuw zijn prooi betwist?
Ook gij blikst roerloos en verslagen,
Gij, anders moedig en beslist.
Maar Lucia herstelt zich weder;
Zij, straks zoo lijdzaam nog en teeder,
Gelijkt dezelfde vrouw niet meer;
„Mijn kind!” dus gilt zij, opgevlogen;
En door den volksdrom heengetogen,
Werpt zij voor 't wilde dier zich neêr!

En allen siddren bij 't aanschouwen ;
Een kreet ontsnapt den ridderstoet.
O moeder! edelste aller vrouwen,
Uw moed is waarlijk heldenmoed!
Zij laat heur heilig recht niet rooven ;
Vertrouwend slaat zij 't oog naar boven,
Als vroeg ze Uw bijstand, Opperheer!
Ja, Gij verhoort haar, Deugdbekroner!
Want grommend legt de boschbewoner
Weer 't knaapjen aan heur voeten neer.

't Was of, met zooveel leed bewogen,
De woudmonarch zijn aard vergat,
En, vlamden ook zijn rollende oogen,
Toch cerbied voor haar liefde had.
Al schudde 't roofdier staart en manen,
't Scheen toch getroffen door heur tranen,
Te luistren naar heur zieleklacht ;
Schoon elk het vreeslijkst lot vermoedde,
Haar smeekend oog verwon zijn woede,
Haar moedermin zijn leeuwenkracht.

Daar keert zij met haar lievling weder!
De Algoedheid hoort heur dankbre taal;
Maar overweldigd zijgt ze neder,
Bewustloos na heur zegepraal. —
Herademend na zooveel smarte,
Drukt zij met drift heur pand aan 't harte,
Aan 't harte, dat ze als offer bood ;
Wie schetst de zaligheid, de weelde,
Den wellust, die de brave streeelde?
Geen engel, die meer vreugd genoot!

De lauwer rijpt op de oorlogsvelden,
Maar is verwant aan ramp en rouw;
En daarom bleekt uw krans, o helden!
Bij de eerkroon dezer eedle vrouw.
Haar naam, haar heldendaad er nevens,
Staat in het groote boek des levens
Geschreven met onfeilbre hand;
Ja, Moederliefde snoert deze aarde
Aan beter oord, aan schooner gaarde...
De hemel is heur vaderland!

R. 1877.

J. BLANKENAAR.

GEHURDE ELLENDE.

Kent ge schooner band op aarde,
Dan die moeder hecht aan kind;
Liefde, sterker, meer van waarde,
Dan die beider harten bindt?
Wie kan reiner gloed gevoelen,
Dan dien zij geniet, wier kroost
In zijn dartlen, in zijn woelen,
Aan haar knieën speelt en koost?
O, benijdbaar mag zij heeten,
Als ze een lievling drukt aan 't hart,
In wiens staamlen, in wiens kreten,
Haar gebed vervulling werd.
't Is een eerrang, Gode waardig,
't Eelste op aarde — moeder zijn —
Bij een snik haars kindjes vaardig,
Zonder dat, . . . vol zielepijn.
Wel benijdbaar is 't te noemen,
Rijk te zijn in zulk een schat!
Gracchus' moeder wou slechts roemen
Op het kroost, dat zij bezat.

Daarom, wat we 't meest vereeren,
Wat onze eerbied waardigst is,
Als we nog slechts staamlen leeren,
De eernaam »Moeder» is 't gewis.
Wat de trots der vrouw mag heeten,
Is niet haar verganglijk schoon;
Maar het zich bemind te weten,
Door een dochter, ... door een zoon
Alles lijdt zij, alles draagt zij
Voor het welzijn van haar kroost.
Bij verdriet en smarten klaagt zij?
Neen, heur kindren zijn haar troost!
Weelde en voorspoed moog' ze ervaren,
Zonder kroost is 't half genot;
Voor dat kroost zal ze alles sparen.
Kindren zijn haar al, ... haar God!
Grooter schat voor 't moederharte
Biedt geen goudmijn, is er niet:
Bron van dankbaarheid bij smarte,
Harmonie bij 't vreugdelied.

Toch, wij huivren bij 't bedenken,
Zijn er vrouwen, diep ontaard,
Die zich kindren zagen schenken;
Maar zoo groot een schat niet waard.
't Woudgedierte mint zijn welpen;
't Waagt het leven voor zijn kroost
't Zal het steunen, voeden, helpen;
't Is, als 't ketens draagt, zijn troost.
Ziet den leeuw, in boei geklonken,
Hoe hij waakt en toornig blik;
Maar van vadervreugde dronken,

Op het minst geritsel schrikt.
Zelfs de tijger lekt zijn jongen...
En de mensch, de zachte vrouw,
Schoon door hooger plicht gedrongen,
Is dier min vaak niet getrouw!

Ja! daar zijn er, diep gevallen,
Wie het kroost niet alles is;
Wie de vloek in 't oor moet schallen.
Onder 't roofdier staan ze wis!
Ja, daar zijn er, wie de kreten,
Door hun lieveling geslaakt,
Nooit weerklonken in 't geweten,
Wie van liefde 't hart niet blaakt. —
Ondier, onder 't mom van vrouwe,
Huivrend zien we uw beeltnis aan;
Maar met diep gevoel van rouwe...
Kan Gods beeld zóó iets bestaan?

't Is snerpend koud. De hagelvlagen,
Die scherpe korrels voort doen jagen,
Beletten 't gaan. Geen enkele tred
Wordt in de doodsche straat gezet.
Geen huisdier waagt zich zelfs naar buiten.
Men hoort de ontboeide stormen fluiten
En vreest... Er woedt een ware orkaan!
Toch wordt een luide beë verstaan,
Die klinkt, trots storm en hagelklettren:
»Och, zal de wind ons dan verplettren?
»Geen dak tot schuilplaats en geen brood!
»Van alle hulp en steun ontbloot,

»Zwerf ik, verlaten, arme moeder!
»Mijn kindren missen een behoeder!
    »Mijn schamel drietal heeft van kou,
    »En niemand, die het redden zou?»
Wij hooren scherper toe . . . Die bede
Brengt nog een andren volzin mede,
    Wiens klank door hart en nieren dringt.
    't Is: »Komt dan, bengels! op en zingt!
»t Is juist zulk weer, dat meest kan geven.
»Zij, die in weelde en rijkdom leven,
    »Zij sluiten deur en vensters dicht,
    »Maar hebben toch nog hun gezicht!
»Op! Trekt hun aandacht; toont uw lompen!
»Blootsvoets op straat! Laat hier uw klompen!
    »Dat wekt hun meelij op! Maakt voort!»
En nog wat anders wordt gehoord:
Een diepe klacht uit kinderkelen:
»Ik kan niet zingen en niet spelen!
    »Ik ben zoo koud! Ik heb zoo'n pijn!»

Wie mag die arme moeder zijn?
O, zeker moet zij kommer lijden!
Geen mannenkracht kan 't wee bestrijden,
    Dat zij wellicht te dragen heeft.
Terwijl ze zelf van koude heeft
En hongrend uitgaat elken morgen,
Nog voor drie kinderen te zorgen, . . .
    Dat is een lot, een mensch te zwaar!
Wie mensch wil heeten, helpe haar!
Zóó denken we, en wij spoén ons henen . . .
Daar zien wij hen, die arme kleenen,

Schier naakt en barrevoets: één knaap,
Twee meisjes, knikkend van den slaap.
Want slaap komt koû altoos verzellen,
Hoe we ons om dien te weren kwellen;
En ze is verraderlijk, die rust —
Haast komt de dood, die de oogleên kust.
Wij zien hen aan. Ons treft daar buiten
De kou, schoon 't bont haar kracht moest stuiten
Ons, wien geen honger 't bloed verkilt,
Ons, wien geen enkele zenuw trilt.
Wij zien meedoogend naar die armen.
Zij hebben aanspraak op erbarmen,
En onze hulpe zij hun deel . . .
»Zegt, kleenen!» zeggen wij, »hoeveel,
»Hoe eindloos veel hebt gij geleden!
»Komt hier! Laat ons uw naaktheid kleeden!
»Ziet, hier is spijs! . . . Tast toe! Neem aan!
»En laat ons naar uw moeder gaan.» —

»»Mijn moeder?» » sprekt het knaapje, snikkend
En angstig in het ronde bikkend,
»»Mijn moé is thuis en heeft het warm.» —
»'t Was dan uw moé niet, wier gekerm
»Den storm door smeekbeên overstemde;
»Wier klacht ons dus het hart beklemde?» —
»»Dat is mijn moeder niet, wel neen!
»»Zij zendt ons iedren morgen heen
»»Naar buurvrouw, die haar kan betalen,
»»Om ruime giften op te halen.
»»Ze ontkleedt ons, trekt ons lompen aan,
»»En jaagt ons voort, schoon traan op traan
»»Mijn zusjes langs de wangen stroomen.

„En als we smekend tot haar komen,
„Dan snauwt ze ons af. Geen ochtendbrood,
„Geen drank verkwikt ons. Koud en bloot
„Moet ons de straat ten toevlucht strekken,
„Om beter 't meelij op te wekken.” —
„En weet uw moeder dat, mijn kind?” —
„O! zeker weet ze 't, en ze vindt
„Dat kindren ook maar moeten pogen
„Slechts geld te winnen, wat ze mogen.” —
„Maar klaagt ge nimmer haar uw nood?” —
„Neen, wijl ze ons altijd van zich stoot;
„En buurvrouw zegt, dat, als wij schreien,
„Ze om ons geen broodsgebrek wil lijen,
„En andre kindren huren zal!” —
„Wat?... Huren zegt ge?” — „Wis, haast al
„De kleinen, die een aalmoes vragen,
„Zijn afgestaan door hunne magen.
„Wie 't meest geeft, heeft het zwakste kind,
„Wijl dat de mildste gevers vindt!”

Dat zei een knaap van zeven jaren.
Wij konden 't moeilijk ons verklaren,
En onderzochten 't droevig feit,
Maar schrikten van de werkelijkheid.
Helaas! om beter arm te schijnen,
Om voor het oog door leed te kwijnen,
Huart de arme van zijn lotgenoot
Diens kroost, en laat het zonder brood!
En beter, ruimer huur is 't waardig,
Als 't minder hupsch is, minder aardig:
Een kind, dat tegen 't koortswoen strijdt,
Wordt goed betaald, hoe meer het lijdt. —

Houdt toch de beurzen niet gesloten!
Ze blijven uw natuurgenoeten,
Al is 't de ellend, door hen gehuurd,
Niet, die uw milde hand bestuurt.
Ze beedlen, neen! ze laten beedlen;
Maar dat beledige u niet, edden!
Want de arme kleinen, voortgezweept,
Door kou en sneeuw en slijk gesleept,
En nauw gekleed, verdienen tranen.
Zoudt gij, 't bedrog geloovend, wanen
Dat, waar ge uw giften hun onthieldt,
De huurders, menschelijk bezielde,
Zoo laag een handel lieten varen?
Och, of ze slechts verstandig waren!
Neen! zoo de giftenbron niet vloeit,
Met kindertranen mild besproeid,
Dan wordt dien kindren dat geweten.
Men straft ze in dekking en in eten . . .
Gij voedt de luiheid! maar, wat nood,
De hulpeloosheid ook vraagt brood!

Maar meer ghaat, dan te beklagen,
Is zij, die 't kroost schier alle dagen,
Bij hageljacht en felle kou,
Aan bedelaars verhuren woû . . .
Zij, die de liefde niet voelt spreken,
Wier moederhart niet dreigt te breken,
Bij 't schreien van haar lieveling . . .
Ze is d' eernaam »mensch» onwaard; ze ontving
De hoogste wijding Gods. Ontaarde!
Wat heeft voor u in 't leven waarde,

Zoo gij zijn eelsten schat vertreedt!
Onze adem stukt... De ontroering weet
Geen woorden voor haar smart en woede.

Dat God uw kinderen behoede!
En gij 't eens voelen moogt aan 't hart,
Hoe diep verguisde liefde smart,
En hoe ge uw plichten hebt vergeten!
Wee, zoo de stem van uw geweten
Dan vruchtloos spreekt!... Wee, driewerf wee!
Dan baat berouw noch vuurge hee!
En hoe de wroeging in u blake,
Uw hulploos kroost roept luid om wrake!

1878.

J. C. KREUKNIET JZN.

H U L D E

AAN

MEVROUW MARIE KLEINE, GEB. GARTMAN,

BIJ GELEGENHEID EENER VOORSTELLING IN DEN UTRECHTSCHEN
SCHOUWBURG, TE HARER BENEFICE GEGEVEN,

op Maandag 25 Februari 1861.

Hoe mild, hoe kwistig heeft Natuur haar cëlste gaven,
Reeds van uw vroegste jeugd, in u ten toon gespreid;
Gewillig liet zij u uit hare bronnen laven,
En op den weg der Kunst heeft zij uw schreên geleid.
Ja! op dien wondren weg met zijn bevalligheden,
Zijn lokaas en zijn schoon, ook met zijn droef en wee,
Hebt ge ijvrig ooft gegaârd en distelen vertreden,
En, winnaresse, bracht gij lauwerbladen meé.

Die lauwerbladen, eens gevlochten om uw slapen,
Verzeekren u een plaats in de eedle Muzenrij!
Maar méér dan kunstmin heeft Natuur u ingeschapen:
Drie deugden voerden in uw hart steeds heerschappij:

Uw broeders in de Kunst bleef gij in eendracht schragen;
Met trouwe hieldt ge u aan het eens gegeven woord;
De liefde gaf u kracht den zwaarsten last te dragen,
Haar zeggende invloed ging u voor, van oord tot oord.

O! blijve uw harte steeds aan 't schoon Gezelschap hangen,
Dat ons DE VRIES met zorg en moeite heeft vergaard!
Geen betere plaats en steun kunt ge immer toch verlangen;
Gij zijt, als bloemen, voor één-zelfden krans bewaard!
En 't Sticht, dat u vereert, dat uw talenten huldigt,
Dat uwe deugden roemt, als Kunstnaresse en Vrouw,
t Erkent dat deugdental, door u vermenigvuldigd,
En hecht zich ook aan u met Eendracht, Liefde en Trouw!

Mr. J. G. A. B.

DE GOUDVINK EN DE KRAAI.

(*Eene Fabel.*)

Een goudvink, vlug van aard, van aanleg niet ontbloot,
Zat rustig in zijn kooi en float,
Als zijn gewoonte was, vol lust en kwinkeleerde
Op zachten toon, met lieve stem,
De wijsjes, die zijn meester hem,
Wijl hij zijn lievling was, het een na 't ander leerde.

Al wie hem hoorde, prees des kleinen zangers kunst,
Die zich zoo ijvrig leerling toonde;
De meester, op zijn beurt, beloonde
Den lof, dien 't beestje won, door bliken van zijn gunst.

Dat had een kraai gezien, die van de tong gelost,
Een tweetal woorden krijschen leerde,
En, hoeveel moeite 't had gekost,
Daarvoor niet minder lof en gunstbetoon begeerde,
Als waar men 't vinkje meê vereerde;
Ja, dikwijls stout en sterk beweerde,
Dat hij er 't eigenst recht toe had
Als 't beest, dat steeds te fluiten zat.

Maar, schoon hij, heel verwaand zijn krijschen praten noemde,
En vol beweging daarop roemde,
„Dag baas! dag baas!” en anders niet
Was alles, wat hij hooren liet.

Geen mensch dus lette op hem. 't Was al vergeefs gepoogd ;
Zijn schreeuwen lokte schaarsch een hoorder.
Integendeel: men vroeg zijn meester: »hoe gedooft
Ge bij dat lief gezang dien naren rustverstoorder?»

Op 't laatst verdroot het hem, en op een bitsen toon
Sprak hij: »Men noemt dat fluiten schoon ;
»Maar enkel voor geoefende ooren
»Is dat geschikt, wat gij laat hooren,
»En wat ik zeg, kan elk verstaan!»
(Dat was volkomen waar! Jan Rap had nooit iets aan
't Gezang, waardoor het vinkje kon bekoren.)
En onze kraai, zoo dom als dwaas,
Bleef, nijdig om de gunst, die goudvink mocht verwerven,
Met het eentonige: »Dag, baas!»
't Genot der vrienden van den lieveling bederven,
Die zei: »Schoon ik me allicht verbeeld
»Dat ieder gaarne luistert naar mijn zangen,
»Toch weet ik vast, wien gij eens hebt verveeld,
»Die zal voorwaar naar u niet meer verlangen!»

Zoo'n goudvink kan soms een poëet of schrijver zijn,
Die, wat hij kende, voelde en leerde,
Zóó samenpaarde, dat welwillendheid den schijn
Van wat haar werd geboôn, als iets oorspronklijks eerde;
En, vinde ook menigeen misschien het beeld niet fraai,
Dan zou de kraai

Een van die schreeuwers zijn, die graag oorspronkelijk heeten ;
Maar, door hun drift vervoerd, vergeten
Zij nog al eens een enkele keer:
Hun roem is, wat men ook beweert,
Een goed-geloste tong, niets meer!

ANNONCE AAN HET PUBLIEK,

DOOR

MARTEN EN KLAASJE,

BIJ DE VERTOONING VAN :

"DE MIN IN HET LAZARUSHUIS,"

vervaardigd door VREEDENBERG,

bij gelegenheid der Kermis in 1803.

Wij komen, Dames en Mijnheeren !
Die met uw bijzijn ons vereeren,
En onzen arbeid cultiveeren,
Door hier gestaág te compareeren,
Oms aller compliment offreeren,
En u, voor morgen, annonceeren,
't Geen men hier zal representeeren.
Gelieft dus wel te observeeren
Hetgeen wij u thans adverteeren.

Om u dees kermis te amuseeren,
Doen wij veel moeite om te leeren;
Want, ziet! alleenlijk in de kleéren
Steekt niet de kunst toch van acteeren.
Wij moeten steeds memoriseeren.
't Is waar, dat wij ons confieeren,
En ons ook laten assisteeren
Door de cedle kunst van het souffleeren;
Want wie van ons kan dit ontbereren?

Maar 'k bid u, toch te remarqueeren,
Dat ge u niet moet imagineeren,
Dat dit ons veel kan soulageeren;
Want kent ge uw rol niet, 'k wil u zweren,
Dat men zich kan confusionneeren,
Zoodat het overluid dicteeren
Niet eens raakt aan de koude kleéren.
Hij, die dan zelf kan componeeren,
Of slechts den zin wat kan rangeeren,
Zal wis voor andren triomfeeren;
Maar kan dit niet, 't zal niet manqueeren,
Dat ge onder 't spelen zult trembleeren,
En blijd' zijn van te retourneeren,
Om van 't tooneel af te marcheeren.
Wie toch van u zou dus begeeren,
En in gemoede pretendeeren,
Dat wij gestaåg wat nieuws monteeren?

Om nu dus tot ons doel te keeren,
Zoo willen wij u informeeren,
't Geen men heeft kunnen resolveeren,
Op morgen hier te effectueeren,
(Mits er geen ziekte zal exteeren,
Die ons zoo dikwijls empécheeren,
Om aan ons woord te repondeeren:)
Doch, neen! ik durf u assureeren,
Dat al wat wij u adviseeren,
Op morgen zal effect sorteeren.

Gij zult DE MIN hier zien agceeren,
Die in den kakstoel komt rouleeren,
En die haar dienst zal presenteeren,
Om een lang vers te reciteeren.

Voorts zullen wij ook manoeuvreeren,
En grapjes voor u excerceeren.
Gij zult hier zien ventriloqueeren,
En Jorisvaër zien enterreeren,
Die eerst een beeld zal marchandeeren,
Waarmee een vreemd komt te arriveeren.

Wanneer gij ons wilt honoreeren,
En u toegeeflijk comportceeren,
Waarom we u steeds solliciteeren,
Zult Gij u zeer wel diverteeren,
En u gewis zien contenteeren.

Nu hoop ik, dat ons lamineeren
't Geacht publiek niet zal facheeren;
En daar wij in die hoop verseeeren,
Dat uwe gunst steeds zal vermeereren
Door ons uw bijzijn te prèteeren,
En we uw goedkeuring obtinceren,
Zoo wilt ons eindlijk permitteeren.
Dat wij u ncedrig salueeren!

KASSANDRA.

Vreugde heerschte in Troje's wallen,
Vóór zij werden prijs verklaard;
Vrede en jubeltonen schallen,
Want ter schede zonk het zwaard.
Moegeworsteld, afgestreden,
Schuwt men ieder krijgsgevaar;
Peleus' dappre zoon voert heden
Priam's telg naar 't echtaltaar. (*)

En versierd met lauwerblâren,
Trekt een blijgestemde drom,
Onder 't ruischen van de snaren,
Naar 't gewijde heiligdom.
Hoor, hoe luid, langs plein en straten,
't Aangeheven feestlied klinkt!
Slechts één enkle, die, verlaten,
In de diepste smart verzinkt.

Vreugdloos en de vreugde ontvluchtend,
Doof voor 't daavrend feestgeschal,
Zwerft Cassandra, 't noodlot duchtend,
Door Apollo's lauwerdal;

(*) Polyxena, dochter van Priamus en Hecuba, en zuster van Cassandra, was verloofd met Achilles, een der Grieksche legerhoofden.

Haastig, of haar de angst vervaarde,
    Snelt zij naar 't geheiligd woud,
Werpt haar priesterband ter aarde,
    En zij weeklaagt, treurt en rouwt:

»t Feestgenot kleurt aller wangen,
    Nu mijn zuster — moeders beeld —
't Prachtgewaad heeft omgehangen,
    't Bruidskleed, dat ook de ouders streeft.
Ik alleen moet smart verduren,
    Eenzaam over doornen gaan;
Vliëgend snelt op Troje's muren
    't Schrikbeeld der verwoesting aan.

»Toorts en fakkel zijn ontstoken,
    Ach, door de ongewijde hand!
Vreemde vuren zie ik rooken...
    Neen, dat is geen offerbrand!
Wilder bruist het bloed door de aadren;
    Maar ik hoor met vasten tred
Reeds den God der Wrake naadren,
    Die de stad in vlammen zet!

»En zij lachen om mijn klagen,
    En zij spotten met mijn smart!
'k Moet alleen mijn lijden dragen,
    Breke ook mijn gefolterd hart
'k Zie, bij vroolijke aangezichten,
    Mij de kleinste plaats ontzegd...
Ach, gij hebt mij zware plichten,
    Strengte Febus! opgelegd!

»Uwe oraaklen luid verkonden...
O, verschriklijk is mij dat!
Waarom, waarom mij gezonden,
Zienster in der blinden stad?
Waarom hebt gij mij het lezen
In uw duister boek geleerd?
Wat beschikt is, moet zoo wezen;
Niemand, die zijn noodlot keert

»Waarom sluiers opgeheven,
En mij 't dreigend leed ontbloot?
Slechts een dwaling is het leven,
En het weten is de dood!
Neem uw treurge klaarheid weder!
Sinds uw lichtstraal op mij viel,
Buigt mij 't wicht des wetens neder
En verplettert gansch mijn ziel.

»Doe mij weer een blinde worden!
Pijnlijk is mij zóó het zien!
Al mijn vreugderozen dorden
Sedert ik als tolk u dien!
In de toekomst moet ik staren,
Dat te kunnen, is me een straf;
't Roofst de zoetheid mijner jaren...
Neem me uw wreed geschenk weer af!

»k Mocht den bruidskrans nimmer dragen;
Jeugd en vrijheid werd verwoest,
Sedert ik mijn schoonste dagen
Uwe altaren wijden moest.

Smart en jammer, grafgezanten,
Spoken aaklig om mij heen;
't Onheil mijner bloedverwanten
Rijt mijn bloedend hart vancen

»Vroolijk dartlen mijn gespelen;
Alles om mij kust en koost;
Maar, gelijk de vreugd dier velen,
Is mijn lijden onverpoosd.
Tooit de lente hof en dreven,...
Scherpe distlen teelt mij de aard!
Wie verheugt zich in het leven,
Die in al zijn diepten staart!

»Zalig mijne onnoozle zuster,
Nu zij 't heldenhart omsluit!
Wie is blijder, wie geruster
Dan Achilles' schoone bruid?
Liefde en weelde, dartle boden,
Zingen 't vleierend bruiloftslied!
Niemand uwer, hemelgoden!
Die een hooger heil geniet.

»Mij ook mocht eens vreugde omzweven;
Eenmaal, waande ik, had de trouw
Mij een boezemvriend gegeven,
Die mijn hoofd omkransen zou.
Daaglijks kust Auroor de kimmen;
Nimmer echter koozen wij;
Want een aantal booze schimmen
Plaatst zich tusschen hem en mij.

„De afgrond, nijdig en verbolgen,
Zendt zijn huilend kroost mij na;
'k Zie mij door die monsters volgen,
Waar ik zwerf, waar ik ga.
Bij de spelen, in de zangen
Krijst hun woeste razernij,
Die den schrik jaagt op mijn wangen ...
Ach, de wanhoop foltert mij!

„Moordenaars, met bloed bedropen,
Vlammen op de zegepraal.
Nergens zie ik uitkomst open,
Alles zwicht voor 't doodend staal.
'k Hoor de muren nederrukken,
Bij den juichtoon van 't verraad!
'k Moet voor 't vreeslijk noodlot bukken,
Dat me in vreemde boeien slaat.”

En nog blijft Cassandra klagen,
Als de rouwmaar nader snelt:
„Fiere Achilles is verslagen;
„Paris' giftpijl trof den held!”
Twistzieke Eris schudt haar slangen;
Siddrend vlucht het godental;
Zwarte donderwolken hangen
Dreigend boven Troje's wal.

Naar Schiller.

J. BLANKENAAR.

AAN HET UITMUNTENDE TOONEELGEZELSCAP
VAN DEN HEER

JAN-EDUARD DE VRIES,

tot sluiting van het seizoen, te Utrecht.

— *In April, 1858.* —

In den krans van schoone bloemen,
Die der Kunst het hoofd omplooit,
Missen kleur en geuren nooit,
Waar de zomer op mag roemen;
Tusschen sneeuw en ijs zelfs door,
Streelt haar balsem, praalt haar gloor.

Daarom zijn 't niet enkel Rozen,
Die haar kroon te aanschouwen biedt,
Enkel Leliën zijn 't niet,
Die daar schittren en daar blozen;
Neen, uit altijd wisslend blad
Rijst zoo rijk een kleurenschat.

Ieder dan, wien 't mocht gelukken,
Uit dien frisschen looverband,
Aan der Muzen teedre hand
Ook een bloemknop zich te plukken,
Ieder, die dat voorrecht heeft,
Zegg': 'k heb niet vergeefs geleefd!

U, vereerde Vrouw, §) wier gaven
't Echte Schoon der Schouwspeelkunst
Pralen doen, en door die gunst
Oms volop het harte laven,
U ook viel een bloem ten deel
Uit den krans van 't fraai Geheel.

Heil daarmee, op 't hooggetijde,
Nu wij U den Feestgroet bién
En een kroon U tooien zien,
Die niet één U ooit benijdde...
Kunstnares! 't onsterflijk Schoon
Blijve uw doelwit en uw loon!

Dr. W.

---

§) Mevrouw Engelman-Bia, als *Joffer Serclaes*.

AAN DEN GEVIERDEN TOONEELKUNSTENAAR

J. H. ALBREGT,

OP DEN AVOND ZIJNER BENEFICE-VOORSTELLING, TE UTRECHT.

— Maandag, 7 Maart, 1864. —

(Met een Feestgeschenk.)

Hij, die, als Kunstnaar roem, als Mensch onze achting won,
En uitblinkt door de trouw aan overzware plichten,
Wiens schoon talent zich voedt aan de eélste kennisbron,
Terwijl zijn kracht nooit faalt bij 't moeilijkst dienstverrichten,
Hij is den lauwer waard, die hem Thalia schenkt,
Maar méér nog de eer en gunst van die zijn deugden schatten;
En, daar de Kunst zijn werk welwillend tegenwenkt,
Moog dees Herinnering het stoflijk blijk*) bevatten,

---

*) Een Zilveren Thee-servies.

Dat Albregt's Naam met duurzame achting staat gegrift
In de Aangedachtenis der Stichtsche Schouwbουργrinden:
Daarvoor strekt hem ten borg dit ongekunsteld schrift,
Waarin hij aller hart bestendig weér zal vinden.

Dr. W.

AAN DEN HEER

J. H. ALBREGT,

TER VIJF-EN-TWINTIG-JARIGE TOONEELDIENST-VIERING.

— Te Utrecht, 23 April 1866. —

Wij komen een Feestkrans, met Zilver doorploid,
U, Kunstenaar! hoe jong nog, reeds bieden!
De Tijd heeft uw pad meest met rozen bestrooid,
Al kondt Ge ook den doorn niet ontvlieden.
Bij voorspoed en zorg, tusschen droefheid en vreugd,
Loopt de baan door het leven daarhenen;
De vreugdedag echter, die thans U verheugt,
Verwisselt Gij graag niet met eenen.
In jeugdige kracht staat gij, helder van hoofd,
Thalia ter eer, in haar rijen,
Om geurige bloemen en kostelijk ooft
Op 't outer der Kunst steeds te wijen.
Zóó hebben we een Kwart-eeuw uw gaven aanschouwd,
U, ééinig en waar steeds, gehuldigd;
En, wisselt Ge ook eens nog uw Zilver voor Goud,
Het Sticht blijft den cijns U verschuldigd.

Dr. W.

AAN MEVROUW
ALBREGT-ENGELMAN,

DE VOORTREFLIJKE TOONEELKUNSTENARESSE,
MET EEN FEESTRUIKER,

*haar door het Schouwburglievend Publiek van Utrecht
gewijd, in den avond van den 8sten April 1869.*

Als Ge ons *de Geleerde Vrouwen*
Uit Molière's Meesterwerk
In het Leven doet aanschouwen,
Naar het trouw penseel van PERK,
Hoor! dan juichen wij U tegen,
Voorwerp van der Muzen gunst!
Zie! dan strooien we op uw wegen
Bloemen van Natuur en Kunst:
Beiden wist Ge U waard te maken,
Als een Priesteres van 't Schoon',
Die voor zuivren smaak bleeft waken,
Offrend aan geen valsche Goôn!
ô Ga voort, het vuur te branden,
't Vuur van Zedelijkheid en Kunst:
Zóó smaakt Ge, in dees tempelwanden,
Steeds Thalia's hoogste gunst!
Zóó, vereend in eedle gaven
Met een trouwen Echtgenoot,
Blijft Gij Neêrlands Kunstroem staven,
Door uw beider Kunst vergroot;
En zoo, arm in arm, genaderd
Aan de grens van 't levenspad;
Worde, in d' eigen Krans vergaderd,
Beider Eerloof saamgevat!

DR. W.

AFSCHEIDSGROET

DER LEDEN VAN HET

NEDERLANDSCHE TOONEELVERBOND

AAN DE

LIEFHIEBBERS VAN DEN SCHOUWBURG,

TE 's-GRAVENHAGE,

*doch, wegens het namiddernachtelijk uur van den 29 op den 30 Mei 1877,
niet uitgesproken door de talentvolle Mevr. KLEINE-GARTMAN.*

Een woord van hulde en dank zij 't ons vergund te spreken,
In 't uur van scheiden, nu 't Vaarwel ons wordt geboón
En 't Outer hier gebluscht: — de winter is geweken,
Natuur vervangt de Kunst met haar oorspronkelijk schoon.
Wat wij U boden, heeft getracht ze te evenaren,
En streefden we op die baan naar 't hoogst bereikbaar doel,
Uw gunst deed langs dat pad ons tal van lauwwren gären:
Het best begeerde loon voor 's Kunstnaars zielsgevoel.

Wat was ons oogmerk? — Om, voor uw nauwlettende oogen,
Voor uw beschaafd verstand en edel hart, het beeld
Bezield te malen, zóó, als 't geniaal vermogen
Der Scheppers voor 't Tooneel het in hun brein geteeld

En afgespiegeld heeft, met onverdoofbre kleuren. —

Die taak, zij is volbracht, — de moed heeft niet gefaald:
En, schonk niet elke bloem U 't offer van haar geuren,
Toch werd door 't meerendeel uw hooge lof behaald!

Zoo mochten wij niet slechts van elders Meesterstukken
Van Kunst vertolken op het Nederlandsch Tooneel,
Maar — dankbaar zij 't erkend — 't kon tevens ons gelukken,
Uw blik te boeien ook door menig keurtafreet
Van eigen Dichters, op ons dierbaar erf ontloken,
En dit voor eeuwen reeds, doch sinds, in Vondels spoor
En door de fakkel van zijn Geest in vuur gestoken,
Volijvrig voortgekweekt, tot in ons heden door.

Kon 't anders? — Of bleef ooit de sterke steun hier achter,
Die 't Ware, 't Goede en 't Schoon niet in bescherming nam?
Hun stem werd niet gehoord, of Vorst en Natie bracht er
Met liefde 't voedsel tot behoud van de offervlam.

Zóó thans op nieuw weér, toen men vele wakkre mannen
Zag optreên, om den roem van 't Vaderlandsch Tooneel
Te schragen, en, kon 't zijn, door krachtig saam te spannen,
Te voeren tot den top van een volmaakt Geheel: —
Daar vloeide 't goud en kwam, om strijd, van alle zijden,
Met geestdrift, nooit gekend, — ten minste niet vermoed, —
Zich kracht en steun aan die verheven poging wijden,
Ook door de Kunstnaars-zelf, verwachtensvol, begroet.

Het nieuwe Kunstkoor, nu zoo even pas ontsloten,
Sluit hier voor korte poos zijn deuren dicht. — Vaarwel,
Doorluchte Koningstad! waar zooveel gunst genoten
En eer behaald werd door elk onzer. — 't Lotsbestel

Voere in uw midden ons terug, als 't dicht gebladert
Uw heerlijk Bosch ontvalt, en 't bijgelegen Strand
Ontruimd wordt voor den Vorst, die uit het Noorden nadert
En elk doet zoeken, waar het koestrend Kunstvuur brandt.

ô Roepe dan uw mond, met streeleend welbehagen,
Ons 't Welkom! Welkom! toe,— dat maakte ons 't scheiden licht;
Wij blijven 's-Gravenhage in 't dankbaar harte dragen,
Waar m' ons de Kroon schonk voor den blij-volbrachten plicht.

*Ie Delft, op verzoek, geschreven,
den 25 Mei 1877.*

DR. WAP.

AAN

Den Heer A. VINK Jr.,

na zijn afscheid van het tooneel,

op 15 November 1878.

Wel hem, die, eervol, vijftig jaren,
Zijn taak, hoe zwaar ook, heeft volbracht;
Die, als zijn kruin met zilvren haren
Mag prijken, door het wicht der jaren,
Zich door een ieder ziet geacht!

Ja, eer den kunstnaar, die de gaven,
Hem toebedeeld, met lust en moed
Steeds bleef vereedlen en beschaven,
't Geen ieder met gevoel deed staven:
„Die kunstnaar is van 't echte bloed!”

En toch, die, bij dat al, bescheiden,
In eenvoud, steeds zijn weg betrad;
Die, wát natuur hem mocht bereiden,
Geen praalglans om zich heen wou spreiden,
En nooit eens anders roem vergat!

Dit is uw beeld, in echte verven,
Naar waarheid en natuur gemaald!
De roem, VINK! dien gij mocht verwerven,
Dien gij door tijd noch lot zaagt sterven,
Heeft op 't tooneel U steeds bestraald!

Als jongeling en man te gader,
Heb ik uw gaven vaak aanschouwd!
Uw doel — de Kunst — kwaamt gij steeds nader!
Zij bleef uw licht, uw steun, uw rader!
Uw werk heeft wellust mij ontvouwd!

Helaas! het was mij niet gegeven,
Te danken bij uw afscheidsgroet;
Maar 't vuur, dat nog in mij blijft leven,
Zet, bij het einde van uw streven,
Ter uwer eer, mijn ziel in gloed!

Ja! klinken luide dan de woorden,
Des dichters harte thans ontvloed,
Als krachtige en als accoorden,
Voor U, die steeds, aan Amstel's boorden,
't Gevoelvol harte hebt gebocid!

En zij een welverdiende ruste
Nog lang uw deel op 't aardsch tooneel,
Daarbij gezondheid, kracht en lusten!
En blijve, tot aan 's levens kusten,
O, VINK! elks achting steeds uw deel!

Amsterdam,

P. A. VAN OVEREEM.

19 November 1878.

HET SPEL DES LEVENS.

(Naar SCHILLER.)

Wilt gij eens in mijn kastje zien,
Des levens spel, des werelds streven?
't Zal daadlijk voor uw oogen zweven....
Maar niet te dicht, mijn goede lién!
Men moet op Amor wat vertrouwen,
En 't bij het licht der liefde aanschouwen!

Ziet hier! De schouwplaats blijft steeds vol!
Daar komt het kind! Het wordt gedragen.
Het knaapje springt, de jongen loopt als dol.
De man voert strijd, en alles wil hij wagen!
't Geluk des levens zoekt elkeen.
Smal is het pad om 't na te jagen;
Met gloeiende as rolt ginds de wagen;
De held dringt naar den top, de zwakke blijft beneén.
Bspot, ziet men den trotsche vallen;
De schrandre overwint hen allen.
In de coulissen staat de vrouw;
Met blijden blik, vol liefde en trouw,
Laat zij 't »bravo!» voor de overwinnaars schallen.

W. N. PEYPERS.

Copie.

ROTTERDAM, 20 Augustus 1867.

M.

De dag van mijne **Benefiet-Voorstelling**, — 25 dezer — nadert, en daarmee tevens het tijdstip, dat den eindpaal zal uitmaken van mijne straks **vijftigjarige** betrekking, — laatstelijk als Directeur, — tot den schouwburg van Nederland.

In dat ruime tijdvak van tooneelbeweging heb ik overvloedig gelegenheid gehad, om den ontwikkelingsgang gade te slaan, dien de Dramatische Kunst in Europa, en meer bepaald onder ons genomen heeft; terwijl ik getracht heb, in mijne verschillende tooneelbetrekkingen, het Nationaal beginsel, zooveel mogelijk, te handhaven en in verband te brengen met de belangen der Kunstenaars, die geruimen tijd aan mijne leiding en zorgen waren toevertrouwd.

Ik heb de periode van het Treurspel en de hooge Comedie zien plaats maken voor die van het Ballet, de Opera, de Romantische School met de Noodlots- en andere gruwelstukken, tot de Vaudevillekluchten en de Café chantant toe.

„Andere tijden, andere zeden,” is een bekend spreekwoord; maar zeker is de taak niet gemakkelijk van den Schouwburg-Directeur, wien ieder naar zijn eigen gezichtspunt verantwoording vraagt van de opvattingwijze, waarmee *hij* het

publiek belang en dat zijner geadministreerden meent te moeten beoordeelen en afmeten; en die timmert, zooals hij. aan den openbaren weg, heeft zelden eene onverdeelde lofspraak te verwachten, ja, hij mag hoogst tevreden zijn, wanneer niet het juist tegenovergestelde zijn deel geworden is.

Ik heb, integendeel, veelvuldige redenen, om dankbaar terug te zien op het door mij afgelegde pad eener halve eeuw, op tooneelkundig gebied: behalve ontelbare blijken der goedkeuring van het Publiek, mij in kostbare geschenken bij onderscheiden feestgelegenheden aangeboden, heb ik van al de Nederlandsche Dichters en Letterkundigen, die den Schouwburg met hunne werken opluisterden, gedurende al dien tijd, de ondubbelzinnigste blijken van erkentelijkheid mogen verwerven, bij het ten tooneele voeren der vruchten van hun talent of genie.

Geene Vaderlandsche Feestviering heb ik 't aan mijne nationale behulpzaamheid laten ontbreken, waar ik meê heb mogen werken ter verhooging van den echt vaderlandschen zin.

Daarom zag ik dan ook mijn streven in dat opzicht méér dan glansrijk bekroond door de hooge onderscheiding, mij bewezen, toen Z. M. de Koning mij het Ridderkruis goedgegunstig heeft verleend.

Intusschen vordert elke leeftijd zijn eigenaardig deel, en, ofschoon de volkomen rust niet te vinden is dan aan den slot-eindpaal zelve, zoo is het toch plicht, om te zorgen, dat, volgens den oud-Romeinschen Comediedichter, »de Grijsaard het Tooneel te juister ure verlate,» en ik wensch dien verstandigen wenk op te volgen.

Evenwel, er bestaat toch nòg een werkkring, nauw aan mijne vorige maatschappelijke betrekking verbonden, en

waarin ik meen, met nut te kunnen blijven voortarbeiten; ik bedoel, namelijk, het thans zoo hoog opgevoerde vak van **Décoratiekunst**, en waarin ik mij durf beroemen, onder de oogen van het Amsterdamsche, Rotterdamsche en Utrechtsche publiek proeven te hebben geleverd, waaraan kundige goedkeuring, ja, toejuiching met geestdrift ten deele vallen mocht.

De bewijzen daarvan zullen — terwijl ik als Theater-Directeur thans aftreed — bestendig aan den Schouwburg ten teeken achterblijven van wat door mij op dat moeilijk veld lofwaardigs is verricht, en waarbij ik slechts herinner aan het montéren van Lohengrin, Faust, Tanhauser, Aleide van Holland, Oberon, de Muette, Hans Heiling, de Katakomben, Alcestes, en Templer und Judin, allen nog versch in het geheugen liggende meesterwerken der groote lyrische School, en waarbij ik gerust nog durf voegen het **Décoratief**, door mij geleverd, voor de Schipbreuk van Laperouse, den Vliegende Hollander, de Robijn, Moeder-Slavin- en Koningsbruid, het Vergaan der Medusa, de Asschepoester, den Orfeus, de Schoone slaapster in 't bosch, maar niet het minst de **montéring** van den Gijsbrecht van Amstel, van Duisend Vresen, en van de Oranjefeestviering, in November van het jaar 1863 zoo algemeen als luide toegejuicht.

Voor ROTTERDAM, waar ik de laatste acht jaren van mijn Kunstenaarsleven heb doorgebracht, wensch ik te eindigen met de opvoering eener geschikte proeve, om den glans te kunnen doen uitkomen van het in onzen tijd geëischte Décoratief voor het Tooneel, ik bedoel mijn Benefiet-stuk van den 25sten Augustus aanstaande: het groot

Toover-Drama **de Verkwister**, welke Voorstelling ik hoop, dat door Uwe tegenwoordigheid zal worden vereerd, ter aanvaarding van dit laatste offer mijner erkentelijkheid, onder een mengeling van verschillende gewaarwordingen, toegebracht aan het geëerde Publiek van ROTTERDAM in het bijzonder, en van NEDERLAND in het algemeen, bij mijn overgang uit den voortdurend woeligen Tooneelkring in de meer rustige kunstbemoelingen en atelier-werkzaamheden van den Schilder-Decorateur.

J.-EDUARD DE VRIES.

Vijftigjarige Feestviering.

AMSTERDAM, 28 November 1845.

M!

Toen ik, bij gelegenheid van mijne *Vijfentwintigjarige* verbintenis aan den Schouwburg, de Rol van Schotland's ongelukkige Vorstin voor de éérste maal vervulde, had ik de stoute verwachting niet durven koesteren, bij gelegenheid van mijn **Vijftigjarig Feest**, ten láátsten male daarvoor te zullen optreden.

Dit zeldzaam voorrecht, waarvan men zich moeielijk een tweede voorbeeld zal kunnen herinneren, en tot welks plechtige Viering de Directie van den Schouwburg op eene vriendschappelijke wijze mij de gelegenheid heeft toegestaan, mag ik echter genieten. — Gedurende eene HALVE EEUW aan dit Tooneel verbonden, is mij de welwillendheid van het geëerde Publiek steeds mogen te beurt vallen, en dit streelend bewijs van genegenheid doet mij de hoop koesteren, dat deze Voorstelling met den gewenschten uitslag zal worden bekroond. — Ik ben dus zoo vrij, UWEd. tot de bijwoning dezer plechtigheid uit te noodigen, waartoe ik hoop dat zoowel de keuze van het Stuk, als het doel der Voorstelling, UWEd. zal aansporen.

Mij dus vleierende met het voorrecht van UWEds. tegenwoordigheid, heb ik de eer, mij met de meeste hoogachting te noemen,

M!

UWEds. Dw. DIENARESSE,

A. M. SNOEK,*

Wed. D. KAMPHUIJZEN.

Ter bekoming van plaatsen gelieve men zich te vervoegen ten huize van de Beneficiante, op de Prinsengracht, bij het Gerechtshof, tot Zaterdag 6 December, e.k., des namiddags ten 4 ure.

*) Zie onzen Tooneel-Almanak, 1876; blz. 115 en 116.

SCHOUWBURG.

DONDERDAG, 11 December 1845.

BUITENGEWONE VOORSTELLING.

Ter Feestviering van de VIJFTIGJARIGE VERBINTENIS aan den Schouwburg van de zeer verdienstelijke Tooneelkunstenaresse
Mw. A. M. SNOEK, Wed. D. Kamphuijzen.
(ABONNEMENTEN, DIPLOMA'S EN VRIJBILJETTEN NIET GANGBAAR.)

MARIA STUART, Koningin van Schotland,

TREURSPEL, in Vijf Bedrijven,

gevolgd naar het Fransch van P. LE BRUN, door A. L. BARBAZ, waarin de rol van *Maria Stuart*, nog voor deze enkele reize, door de BENEFICIANTE zal vervuld worden.

VERDEELING

Elizabeth, Koningin van Engeland.....	Mw. van Ollefen.
Maria Stuart, Koningin van Schotland....	" Kamphuijzen.
Robert Dudley, Graaf van Leicester, Groot-Schildknaap van Engeland.....	de Hr. A. Peters.
Cecil, Baron van Burleigh, Groot-Schatmeester van Engeland.....	" C. J. Roobol.
Amias Paulet, Gezaghebber in het kasteel van Fotheringay.....	" B. Breedé.
George Mortimer, Neef van Amias Paulet.	" W. J. van Ollefen.
Melvil, Oud-Oppertoeziener van Maria's Huis.....	" M. Westerman.
Anna Kennedy, Voedster van Maria Stuart.	Mw. Gartman.
Seymour, Bevelhebber der lijfwacht.....	de Hr. D. Altink.
Gevolg van Elizabeth. Gevolg van Maria, enz. enz.	

Na hetzelfde:

Eene Nieuwe Feest-Ouverture,

van den Heer A. BERLYN, Ridder van de Eikenkroon.

Vervolgens:

DANKOFFER AAN AMSTEL'S BURGERIJ,

DICHTSTUK, uit te spreken door de BENEFICIANTE.

Ten slotte:

Een Divertissement,

waarin de volgende Dansen zullen uitgevoerd worden:

- No. 1. *Quadrille*, door al de Dames van het Corps de Ballet.
- " 2. *Pas de deux (Tirolien)*, door Mw. N. TEN HAGEN en den Heer F. PETERS.
- " 3. *Pas de trois*, door Mwn. C. en E. THELEUR en den Heer BERKMAN, gecomponeerd door den Heer THELEUR.
- " 4. *Mazurka*.

Aanvang ten ZES URE precies.

Heeren Geabonneerden worden verwittigd, dat Hun Ed. Plaatsen tot twaalf ure zullen beschikbaar zijn, zullende na dien tijd daarover gedisponeerd worden.

Mr.

MONSZ. ZUIJDERHOUT neemt de vrijheid om zich op de neederigste wijze aan UEd. te presenteeren, verzoeken UEd. presentie

Tegens aanstaande DONDERDAG, den 18 April 1771,

Als wanneer men voor zijn Benefice, de Eer zal hebben
te vertoone

**JUPITER en AMPHITRION, of de
TWEE GELIJKE SOSIAAS,**

BLIJSPEL MET DECORATIE

Gevolgd naar 't Fransch van den Heer DE MOLJÈRE.

Nooit alhier vertoond.

EN NA HET ZELVE

DE BARON AARD-APPEL, Divertissement,

Waarin gedanst word. Nooit op eenig Tooneel vertoond.

Het schouwspel zal gesloten worden Met de *SCHIPBREUK*

Kluchtspeel.

Zullend: hij de Eer hebben, in het Voorspel de Rol van SOSIA, en in het Naspel die van KRISPIJN te speelen.

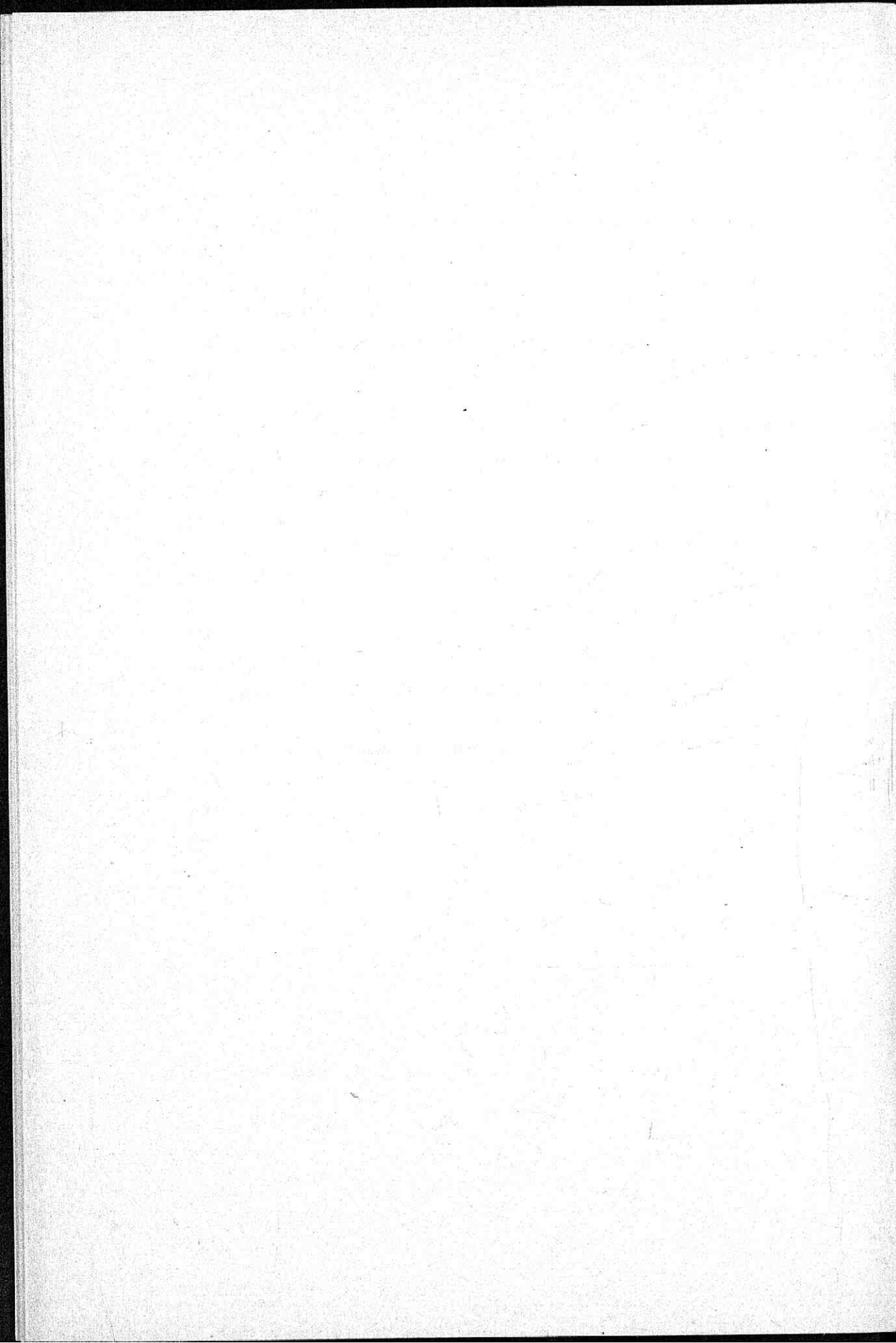
Het tooneel zal precies ten **HALF ZEVEN UUREN** geopend worden.

I N H O U D.

	Bladz.
Voorbericht.	5.
Kalender, <i>met vele historische aantekeningen</i>	6.
Verjaardagen van de Vorstelijke Huizen van Nederland en België.	30.
Staat der Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneelgezelschappen.	31.
De Tooneelschool.	47.
De Maatschappij „Apollo”	49.
Goethe's Faust, door T. H. de Beer.	51.
Een avond op het Leidsche plein, door W. J. Hofdijk	83.
Het Landjuweel van 1561, door Ed. van Bergen	107.
Twee Buskruid-rampen, door Dr. Wap	138.
Jan Nomsz en zijn treurspel Zoroaster, door J. Oosting	147.
De Volks-schouwburg (Grader), door Martin Kalf.	163.
Iets over Johannes van Well, door E. Mohrman.	181.
Het Engelsch Tooneelverbond, door T. H. de Beer.	187.
Het Tooneel op Finland, door Mej. E. A. Haighton	193.
XXV ^e Verjaardag van het Nationaal Tooneel te Antwerpen, door J. Adriaensen	213.
Het liefhebberij-tooneel en de wedstrijden, door Ed. Taurel.	235.
Voltaire, door Badon Ghyben	245.
Het tooneel en de kermis, door F. van der Goes	257.

	Bladz.
Hollandsche tooneelspelers in Denemarken, door M. A. Perk	271.
De Tooneelschool, door * * *	279.
Joh. Heinrich Rennefeld, door H. de Veer.	288.
Gedachten voor en over tooneelspelers, door E. Laurillard	299.
Anecdoten, Aardigheden enz. door Jacob Skramm.	300.
Schoonmaken, door Jacob Skramm	308.
Moederliefde, door J. Blankenaar	314.
Gehuurde ellende, door J. Kreukniet.	319.
Hulde aan Mevr. Kleine, door Mr. J. C. A. B.	327.
De Goudvink en de Kraai, door C. L. Lütkebühl, Jr.	329.
Announce aan het Publiek, door Vreedenberg.	331.
Kassandra, door J. Blankenaar.	336.
Aan het Gezelschap van Jan Edw. de Vries, door Dr. Wap	339.
„ J. H. Albrecht, bij zijn Benefiet. „ „ „	340.
„ „ „ „ 25 jarig Jubilé. „ „ „	341.
„ Mevr. Albrecht-Engelman. „ „ „	342.
Afscheidsgroet (onuitgesproken) van de leden van het Tooneel- verbond, door Dr. Wap.	343.
Aan J. Vink Jr. na zijn afscheid van het tooneel, door P. A. van Overeem	346.
Het spel des levens, door W. N. Peijpers	348.
Aankondigingen van Benefiezen	349.

**Bij G. THEOD. BOM, Kalver-
straat, 17, te Amsterdam
is verschenen:**

- De erfgename van Brompton Hall.** Oorspronkelijk
drama in vijf bedrijven, door Ch. de la Mar..... f 0.90.
- Man en Vader maar vrouw noch kind.** Blijspel
in drie bedrijven, voor het Nederlandsch tooneel bewerkt
door Mr. C. T. van der Brugghen v. L..... „ 0.90.
- De mislukte Erfenis.** Kluchtspel in Twee bedrijven,
door Jules..... „ 0.35.
- Mijnheer Peterman gaat naar bed.** Blijspel in een
bedrijf naar het Hoogduitsch door Joh. E. A. van Pellecom. „ 0.30.
- Hoe oom op zijn neus keek.** Blijspel in drie bedrijven
door H. de Veer..... „ 0.75.
- Dramatische Schetsen.** ten behoeve van Rederijkers en
aankomende Tooneelspelers, naar het Hoogduitsch van Hein-
rich Oberländer. 1^e Afdeeling, Damesrollen.

**G. THEOD. BOM,
Kalverstraat, 17, geeft mede uit:**

- Handboek** voor practische Tooneelspeelkunst, en voor allen
die zich op de uiterlijke welsprekendheid toelleggen. Vrij be-
werkt naar het Hoogduitsch van A. Lewald, door C. J.
Roobol. 3de uitgave..... „ 1.90.
- Theoretische Lessen** over de gesticulatie en mimiek,
door J. Jelgerhuis, Rz. Met platen..... „ 7.—.
- Lessen** over de wellevendheid, voor Heeren. Naar het
Engelsch..... „ 0.40.
- Lessen** over de wellevendheid, voor Dames. Naar het
Engelsch..... „ 0.40.

- Lessen** over de wellevendheid. Naar de 5de fransche uitgave, door Mr. C. M. A. Simon van der Aa. 4de druk. *f* 0,60.
- Chesterfield**, Grondregelen van beschaafdheid en wereldkennis..... " 0,20.
- Gids voor de balzaal**. Naar het Engelsch. .... " 0,40.
- De Dansmeester**. Verzameling van 134 verschillende dans-toeren..... " 0,30.
- Jackson**, Vinger- en Handgewricht-Gymnastiek. Met vele houtgravuren..... " 0,40.
- Le costume** ou essai sur les habillemens et les usages de plusieurs peuples de l'antiquité, prouvé par les monuments, par A. Lens, peintre. Un vol. in 4°, avec 51 planches.. " 4,—.
- Mr. S. J. Wiselius**, De Tooneelspeelkunst, inzonderheid met betrekking tot het Treurspel..... " 0,30.
- Welmeenende toespraak aan jeugdige dichters..... " 0,10.
- Iets over de uiterlijke welsprekendheid**. Praktische wenken en opmerkingen..... " 0,15.
- A. Helmig van der Vegt**, Handleiding ter bevordering der welsprekendheid..... " 0,25.

L I J S T

VAN

TOONEELSTUKKEN,

UITGEGEVEN DOOR

G. THEOD. BOM,

Kalverstraat, 17,

A M S T E R D A M.

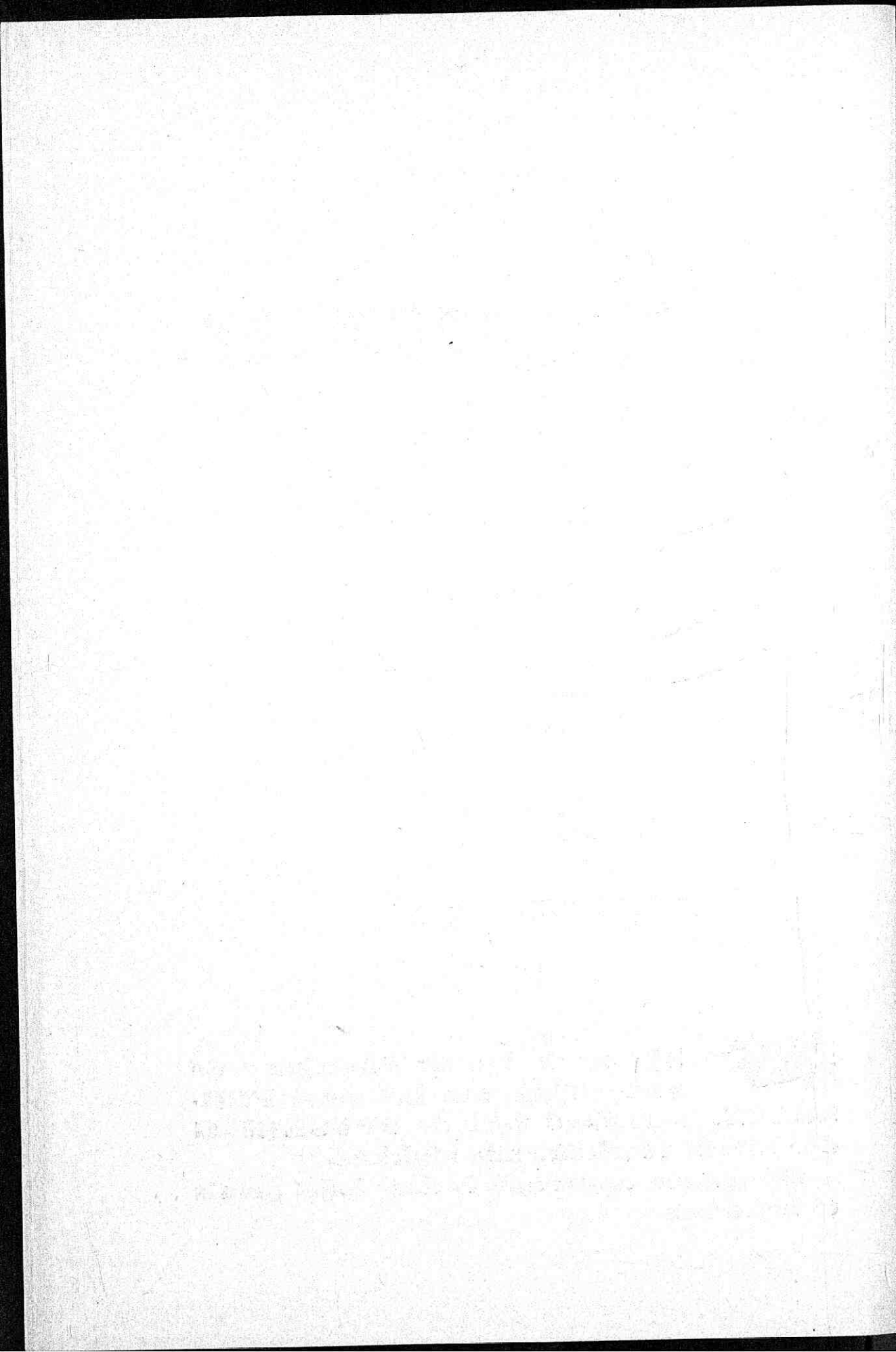
1879.

Zie op de laatste bladzijden de vermelding van het getal **PERSONEN**, benoodigd voor de **OPVOERING** der hierin voorkomende stukken.

Op franco aanvraag is deze Lijst gratis te bekomen.

LIJST VAN TOONEELSTUKKEN,

uitgegeven en te bekomen bij

G. THEOD. BOM,

AMSTERDAM, KALVERSTRAAT, 17.

Door alle Boekhandelaren te ontbieden.

A.

- Adam in ballingschap.** Treurspel door J. van den Vondel. (9 Heeren. 1 Dame.)..... f 0.40.
- Afwezige.** (De) Drama in 1 bedrijf, in verzen. Naar het Fransch, van E. Manuël, door J. L. Wertheim. (2 Heeren. 3 Dames. 1 Kind.) „ 0.60.
- Agatha of twee dagen van spanning.** Tooneelspel in 3 bedrijven, door J. Frederiks. (7 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Alles voor de vrouwen.** Blijspel in 1 bedrijf, van Meilhac en Halévy. Voor het Nederlandsch tooneel bewerkt door C. T. van der Brugghen v. L. (5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Alles voor moeder.** Dramatische schets, door Jan C. de Vos. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Als men zijn beurs heeft verloren.** Kluchtspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, en ook voor Rederijkers bewerkt, door Juliano. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Altijd Hooger.** Oorspronkelijk tooneelspel in 4 bedrijven, door J. Both J.Jz. (6 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.
- Altijd thuis.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij gevolgd naar het Hoogduitsch, door E. Schreiner. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.30.
- Anitta d'Ulloa, of de dubbele eed van trouw.** Drama in 3 bedrijven, door J. Bromminck. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.25.
- Aprilbeweging.** (De) Oorspronkelijk blijspel met zang in 1 bedrijf, door W. van Gulik. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.

- Arme rijkard.** (De) Tooneelspel in 1 bedrijf, door A. E. Nieuwmeijer. (5 Heeren.)..... f 0.25.
- Avontuurtje van Mijnheer Kikkerbil.** (Een) Een les voor oude jongheeren. Blijspel in 1 bedrijf, door T. v. d. Stempel. (4 Heeren.) „ 0.30.
- Axel en Walborg.** Naar het Deensch van A. Oehlenschlaeger's drama, bewerkt door W. G. Nieuwenkamp. (10 Heeren. 2 Dames.).... „ 0.90.

B.

- Baboe Rita.** Tooneelspel in 4 bedrijven of 4 tafereelen, met coupletten, bewerkt voor Rederijkers, uit: „'t Was maar een loods,” van A. Ruysch, door G. Hogendoorn Jr. (9 Heeren.)..... „ 0.90.
- Bandieten.** (De) Blijspel in 4 bedrijven. Naar het Hoogduitsch van Dr. Roderich Benedix, door H. Edwards Capadose. (7 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.90.
- Bankbiljet van duizend gulden.** (Een) Blijspel met zang in 2 bedrijven, door A. Ruijsch. 5de druk. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.75.
- Barbara.** Eene geschiedenis tijdens de partijverklaring in den Elzas. Tooneelspel in 1 bedrijf of 4 tafereelen, door Jan Zegers. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.30.
- Baron Partoes.** Blijspel in 1 bedrijf, door J. de Pas. (3 Heeren. 3 Dames.) „ 0.30.
- Baron Kolbielsky, of de samenzwering tegen Napoleon I.** Dramatische schets in 7 afdelingen, door Makelan. (9 à 12 Heeren.).. „ 0.60.
- Bediende van mijne vrouw.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, vrij bewerkt, door J. Both J.Jz. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Bedrogen drietal.** (Het) Oorspronkelijk blijspel met zang in 1 bedrijf, door M. J. Gillissen. (7 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Behanger.** (De) Blijspel in 1 bedrijf met zang. Vrij gevolgd naar het Fransch, door W. Färber. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Bekroonde Treurspel.** (Het) Tooneelspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch. Voor Rederijkers bewerkt, door Joh. E. A. van Pellicom. (5 Heeren.)..... „ 0.30.
- Beproeving.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door P. van de Velde-Mz. (11 Dames.)..... „ 0.25.
- Beroemd man.** (Een) Blijspel in 2 bedrijven, naar Scribe. Voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (7 Heeren.)..... „ 0.40.
- Bernard, de advocaat der armen, of Vader en Zoon.** Tooneelspel in 3 bedrijven. Uit het Fransch. Voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (7 Heeren.)..... „ 0.50.
- Bloem der waereld.** (De) Drama, door W. J. Hofdijk. (15 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.90.
- Bloemenvaas.** (De) Drama in 1 bedrijf, door J. M. Sinderam. (4 Heeren.)..... „ 0.50.

- Bodegraven in 1672.** Oorspronkelijk historisch drama in 3 bedrijven, door G. de Jager. (12 Heeren.) ..... f 0.60.
- Boontje komt om zijn loontje.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, van Emilo Souvestre, door J. J. Cohen Stuart. (4 Dames.) „ 0.30.
- Box en Cox.** Blijspel in 1 bedrijf, door Morton. Uit het Engelsch vertaald, door J. H. Geraets Jr. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Brandwacht en zijn liefje.** (De) Minnespel in 1 bedrijf, door Floris van Westervoort. (1 Heer. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Brief met het roode kruis.** (De) Kluchtspel met zang in 1 bedrijf, door Roosingh. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Brieven van Eduard.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door F. W. Büchner. (1 Heer. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Broeder en Zuster.** Tooneelspel in 5 bedrijven, door A. van den Amstel. (8 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.70.
- Bruid van Vreeland, (De) of wie is de Bruidegom?** Blijspel in 4 bedrijven. Naar aanleiding van het Hoogduitsch, vrij bewerkt door C. J. Roobol. (5 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.
- Bruinhilda, Koningin van Austrasië.** Treurspel in 5 bedrijven, door Floris van Westervoort. (13 Heeren. 4 Dames.)..... „ 1.—.
- Buren.** (De) Dramatische Klucht in 1 bedrijf, door Justus van Maurik Jr. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.60.
- Burgemeesters Pruik.** Blijspel in 1 bedrijf, voor Rederijkers, door Leonard. (8 Heeren.)..... „ 0.35.

C.

- Con Amore.** Gedichten en Liederen van vroolijke Frans en Diederik. „ 0.40.
- Consigne is Snorken.** (Het) Vaudeville in 1 bedrijf, door E. Grangé en L. Thiboust. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.

D.

- Daar is Mijnheer!** Oorspronkelijk blijspel, door M. J. Gillissen. (5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Dagbladschrijver, (De) of koren op zijn molen.** Blijspel in 1 bedrijf, door W. Färber. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.—.
- Dame alleen op reis.** (Eene) Kamerstukje voor 3 personen, zoo wat naar het Fransch. (1 Heer. 2 Dames. 1 Stem achter de schermen). „ 0.50.
- Danton's val.** Fragment uit R. Hamerling's treurspel „Danton en Robespierre,” door G. W. C. Westenberg. (14 Heeren.)..... „ 0.40.

- Dat komt er van!** Blijspel met zang in 1 bedrijf, door Junior.
(3 Heeren. 2 Dames.)..... f 0.30.
- Dirk Nergenthuis of de gewaande Baron.** Blijspel in 1 bedrijf,
door G. Hogendoorn Jr. (4 Heeren.)..... „ 0.30.
- Democratische baard van Mijnheer Strippel.** (De) Kluchtspel in
1 bedrijf. Naar een humoristisch verhaal van Frits Brenfano,
door Jan Zegers. (5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Dienstmeid van den Zaakwaarnemer.** (De) Blijspel met zang in
2 bedrijven, door F. C. Fuchs. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Don Cesar de Bazan.** Tooneelspel in 5 bedrijven. Naar het Fransch
van Dumanoir en d' Ennery. (8 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.80.
- Don Quichot op de bruiloft van Kamacho.** Blijspel in 3 bedrij-
ven, door P. Langendijk. (10 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.30.
- Dood van Willem I.** (De) Historisch dramatisch gedicht in 5 afdee-
lingen, door K. Boon. (20 Heeren.)..... „ 0.40.
- Doris Knoopenschaar.** Blijspel in 2 bedrijven. Het oorspronkelijk
blijspel van A. Ruijsch „Een bankbiljet van Duizend gulden.” Voor
Rederijkers bewerkt. (5 Heeren.)..... „ 0.60.
- Doove Stoffel of de wraak van een huisknecht.** Tooneelspel in 2
bedrijven, met een voorspel. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.35.
- Drie Hoeden.** Kluchtspel in 3 bedrijven. Naar het Fransch, van Alfred
Hennequin. Vrij bewerkt voor het Nederlandsche tooneel, door
A. Wijnstok. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.60.
- Drie puntgedichten.** Blijspel in 3 bedrijven. Naar het Hoogduitsch van
Rod. Benedix. Voor Rederijkers bewerkt door Leonard. (7 Heeren.) „ 0.80.

E.

- Eene deur moet open of toe zijn.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het
Fransch, van Alfred de Musset, „Il faut qu'une porte soit ouverte
ou fermée.” Vrij vertaald, door H. P. Boudier. (1 Heer. 1 Dame.) „ 0.40.
- Een Duel.** Oorspronkelijk Blijspel in 1 bedrijf, met coupletten, voor
Rederijkers, door G. Hogendoorn Jr. (6 Heeren.)..... „ 0.30.
- Een eerste dag des jaars.** Dramatisch tafereel met zang, door P.
A. van Overeem. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.25.
- Een gedwongen huwelijk.** Blijspel. Naar het Fransch van Molière.
(7 Heeren.)..... „ 0.40.
- Eene Huwelijksgift.** Tooneelspel in 2 tafereelen. Naar het Fransch,
van Legouvé's: „Apropos d'une dot,” door J. M. Anne. 4 Hee-
ren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Eene kleine vergissing.** Blijspel, door Antonie. (4 Heeren. 3 Dames.) „ 0.50.
- Eene moeder.** Blijspel in 1 bedrijf, door Joh. Hilman. (3 Heeren.
2 Dames.)..... „ 0.25.

- Een moet er trouwen.** Blijspel in 1 bedrijf. Uit het Hoogduitsch.
(2 Heeren. 2 Dames.) ..... f 0.40.
- Een paar ton.** Blijspel met zang in 3 tijdvakken. Naar het Hoogduitsch. Voor het Hollandsche tooneel bewerkt, door J. Dekker Cz.
(8 Heeren. 3 Dames.)..... " 0.90.
- Eene vrouw die haren man verfoeit.** Eene schets uit de republiek, door Em. de Girardin. Tooneelspel in 1 bedrijf. (3 à 5 Heeren. 4 Dames.)..... " 0.50.
- Eene wereldsche vrouw.** Tooneelspel in 3 bedrijven. Naar het Fransch, door K. O. (7 Dames.)..... " 0.50
- Eer van een Koopman.** (De) Drama in 3 bedrijven, door Leonard.
(7 Heeren.)..... " 0.75.
- Elisabeth, koningin van Engeland.** Drama in 5 bedrijven, van Paolo Giacometti, vertaald door J. M. Anne. (11 Heeren. 4 Dames.) " 0.75.
- Ellendigen.** (De) Drama in 5 bedrijven of 9 tafereelen. Naar den roman van Victor Hugo: „Les Misérables.” Voor het Nederlandsch tooneel bewerkt, door S. de Haan. (7 Heeren. 2 Dames.)..... " 0.90.
- Erfgenamen van Biesterbosch.** (De) Vroolijk tafereel uit het volksleven, met zang, in 5 bedrijven, door A. Wijnstok. (7 Heeren. 4 Dames.)..... " 0.75.

F.

- Fadette, de kleine heks.** Vaudeville in 2 bedrijven. Naar het Fransch van Annicet Bourgeois en Ch. Lafont, door J. P. Hagen.
(4 Heeren. 2 Dames.)..... " 0.60.
- Familie Morand, (De) of de stormen des levens.** Oorspronkelijk drama in 7 tafereelen, door H. de Saan. (12 Heeren. 4 Dames.) " 0.90.
- Fernand de speler.** Oorspronkelijk tooneelspel in 2 bedrijven, door A. E. Nieuwmeijer. 2e druk. (6 Heeren.)..... " 0.25.
- Frankforter Loterij.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door Laurens Pennewisch Jr. (5 Dames.)..... " 0.25.
- Fransch krijgsgevangene.** (Een) Blijspel met zang in 1 bedrijf, door Emile Seipgens. (5 Heeren. 1 Dame.)..... " 0.50.
- Frederico de Toledo, of de Spanjaarden in Haarlem A° 1573.** Geschiedkundig Tooneelspel in 5 tafereelen. Voor Rederijkers bewerkt, door T. van der Stempel. (11 Heeren.)..... " 0.90.

G.

- Gansje van Lindenhof.** (Het) Blijspel in 1 bedrijf, naar Bayard, door A. L. J. Landré. (4 Heeren. 2 Dames.)..... " 0.50.

- Geëmancipeerden.** (De) Blijspel in 3 tafercelen, door Domino.
(4 Heeren. 3 Dames.)..... f 0.50.
- Gedenkschriften van een Kolonel der Huzaren.** (De) Blijspel met
zang in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door H. P. J. Beems. 2 Hee-
ren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Gedwongen vermomming.** (De) Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf,
bewerkt door Willem. (6 Heeren.)..... „ 0.30.
- Geen rook zonder vuur.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij gevolgd naar het
Fransch, door W. Färber. (1 Heer. 2 Dams.)..... „ 0.25.
- Gefopt.** Blijspel in 1 bedrijf, door J. M. Sinderam. (6 Heeren.).. „ 0.30.
- Gefopte communist,** (De) of **eigenbelang gaat boven alles.** Blij-
spel in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (5 Heeren.)..... „ 0.40.
- Geheim van Mevrouw.** (Het) Blijspel in 1 bedrijf, door J. R.
(2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Geheimzinnige.** (De) Tooneelspel in 5 bedrijven, door B. A. Krep. s.
(5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.90.
- Geheimzinnige brief.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch
van Roderich Benedix. Voor Rederijkers bewerkt, door Leo-
nard. (5 Heeren.)..... „ 0.40.
- Geld! Geld! Geld!** Blijspel in 1 bedrijf. (4 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.25.
- Geleerde Heeren.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch, door
Theod. van der Stempel. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.30.
- Geneesheer,** (De) of **dat heeft mijn commensaal gedaan.** Oor-
spronkelijk blijspel in 3 bedrijven, door J. Hubertus Janssen.
(4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.75.
- Genezen.** Oorspronkelijk blijspel in 3 bedrijven, door Leonard.
(6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.90.
- Gerard van Velsen.** Treurspel, door A. van Halmaël Jr. (7 Hee-
ren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Gestoorde feestvreugde.** (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf, door
B. Baas. (7 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.60.
- Gevaren der onbescheidenheid.** (De) Tooneelstuk in 2 bedrijven.
Naar het Fransch, door P. van de Velde Mz. (10 Dams.)..... „ 0.25.
- Gevolgen van een kus.** (De) Oorspronkelijk blijspel met zang in 1
bedrijf, door W. van Gülik. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.40.
- Gewetenszaak.** (Een) Tooneelspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van
O. Feuillet, door F. W. Büchner. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Geweten.** (Het) Dramatisch fragment in 4 tafereelen, door J. H.
Ankersmit Wz. (6 Heeren.)..... „ 0.60.
- Gewichtige dag,** (Een) of **eene Excellentie in den dop.** Tooneel-
spel in 3 bedrijven. (8 Heeren.)..... „ 0.75.

- Goede voornemens.** Oorspronkelijk tooneelstuk met zang in 8 tafereelen, door Johannes. (8 Heeren. 2 Dames.)..... f 0.60.
- Gouvernante.** (De) Tooneelstuk in 2 bedrijven. Naar het Fransch, door P. van de Velde Mzn. 2e druk. (8 Dames.)..... „ 0.30.
- Graaf van Rotsveld en zijn Neven,** (De) of **de Beerendooder.** Kluchtspel in 1 bedrijf, door M. L. Quack. (5 Heeren.)..... „ 0.35.
- Graaf Struensee, een Minister uit het volk.** Treurspel. Naar het Hoogd. van H. Lanbe, door J. H. Ankersmit Wz. (6 Heeren 2 Dames.)..... „ 0.75.
- Grap.** (Een) Dramatische schets in 1 bedrijf, door L. Kettmann. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.35.
- Gravin Olga en haar lijfeigene.** Eene episode uit de geschiedenis van Rusland, ten tijde van Catharina II. Oorspronkelijk tooneelstuk in 4 afdeelingen, door N. Donker. (11 Heeren. 7 Dames.)..... „ 0.90.
- Grietje moet met een schoolmeester trouwen.** Blijspel in 1 bedrijf. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.25.
- Grillen van Oom,** (De) of **het meisje weduwe.** Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door Jacq. Lottevee. (6 Heeren. 2 Dames.).. „ 0.50.
- Grootmoeder en Kleindochter.** Tooneelstuk in 1 bedrijf, door Henry. (2 Dames.)..... „ 0.25.
- Gustaaf Wasa, of Masker om Masker.** Tooneelstuk in 5 bedrijven. Naar het Hoogduitsch van B. Scholz, door Floris van Westervoort. (11 Heeren. 2 Dames.)..... „ 1.—.

■.

- Haat en Liefde.** Tooneelstuk in 6 tafereelen, door W. N. Peypers. (6 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.80.
- Hartstocht en Liefde.** Groot Drama in 2 bedrijven. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Hedendaagsche zonde.** (Eene) Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door F. T. Menagé Challa. (5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Hertog van Alençon te Antwerpen,** (De) of **burgertrouw en verraad in 1583.** Oorspronkelijk geschiedkundig drama in 4 bedrijven, door A. Ruijsch. Tweede druk. (15 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.75.
- Hieronymus Jamaar.** Blijspel in 1 bedrijf, door den schrijver van „De Neven.” (Helvet. van den Bergh.) (3 Heeren. 2 Dames.) Met muziekplaat..... „ 0.50.
- Hij is mijn naaste.** Tooneelstuk in 6 tafereelen. Voor Rederijkers vervaardigd, door T. Oly. (10 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Hij is niet jaloersch.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogd., door A. A. van der Stempel Jr. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.75.

- Hij weet niet wat hij wil.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij vertaald naar het Hoogduitsch, door E. Schreiner. (2 Heeren. 3 Dames.)..... f 0.80.
- Hoed van den Horlogemaker.** (De) Blijspel in 1 bedrijf, naar E. de Girardin. Voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (6 Heeren.) „ 0.40.
- Hollandsche Jongen.** (De) Oorspronkelijk historisch volks-drama in 5 bedrijven, door A. Wijnstok. (8 Heeren. 1 Dame. 2 kinderen.) „ 0.75.
- Hondenbelasting.** (De) Blijspel in 1 bedrijf, door Floris van Westervoort. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.40.
- Hugo en Elvire.** Treurspel in 4 bedrijven, door A. v. d. Hoop Jr. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 1.—.
- Huishoudster van twee oude Heeren.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Vrij naar het Fransch, door F. W. Büchner. (3 Heeren. 1 Dame.) „ 0.40.
- Huisjapon van mijn Oom.** (De) Kluchtspel in 6 tafereelen. Naar het Hoogduitsch van C. A. Görner, door J. Both J.Jz. (18 Heeren. 7 Dames. 1 Kind.)..... „ 1.—.
- Huis te koop.** (Een) Blijspel in 1 bedrijf, door Alex. Duval. Vrij naar het Fransch vertaald en voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (5 Heeren.)..... „ 0.40.
- Huwelijksbeletselen.** Blijspel in 2 afdeelingen, door Martin Kalff. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.50.

I.

- Ideeën van Mad. Aubray,** Tooneelspel in 4 bedrijven. Naar het Fransch van Alexander Dumas (de zoon). Vertaald door J. M. Anne. (5 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.75.
- Ideeën van Papa.** (De) Blijspel in 1 bedrijf, met coupletten. Vrij bewerkt naar het Fransch, door W. Färber. (9 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Ik ben flegmatisch.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch, door W. Färber. (9 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Ik eet bij mijne moeder.** Tooneelspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch: „Je dine chez ma mère,” van A. Decourcelle en L. Thiboust. Vrij vertaald en voor het Nederlandsch tooneel bewerkt, door H. P. Boudier. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Ik inviteer mijn Kolonel.** Blijspel met zang in 1 bedrijf. Naar het Fransch van E. Labiche en Marc Michel. (3 Heeren. 2 Dames.) „ 0.30.
- Ik zal handhaven.** Tooneelspel in 2 bedrijven, door J. H. Ankersmit Wz. (9 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- Incognito.** (Het) Blijspel in 7 afdeelingen. (6 Heeren. 3 Dames.).... „ 0.40.
- Isegrim de Menschenhater.** Vroolijke Vaudeville in 1 bedrijf. Vrij naar het Hoogduitsch bewerkt. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.60.

Ising (A.) **TOONEEL IN HUIS.** 2 deelen..... f 1.50.

Inhoud: **Bang en niet bang.**
Beter doen dan zeggen.
Broer Karel.
Leugentje om bestwil. (Een)
Men moet het ijzer smeden, enz.
Neef August.
Oom Gus.
Verloren en weergevonden.
Vernielde Roos. (De)
Woord houden.

Per stukje..... „ 0.25.

J.

Jaloersche dwaas, (De) of **hij is onzichtbaar.** Blijspel in 1 bedrijf.
Naar een oud handschrift bewerkt, door A. A. van der Stempel Jr.
(6 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.

Jan Torgnole. Vaudeville in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door
W. Boesnach Jr. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.

Jeanne, de vrouw van den diamantslijper. Oorspronkelijk drama
in 5 bedrijven, door H. de Saan. (11 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.75.

Jocrisse de Vondeling. Kluchtspel in 1 bedrijf. 3de druk. (5 Heeren.) „ 0.35.

Jozef II, of de onbekende in de herberg. Blijspel met zang. Het
Fransch vrij gevolgd, door F. A. Rosenveldt. (5 Heeren. 1 Dame.) „ 0.50.

K.

Kaartlegster. (De) Tooneelspel in 5 bedrijven, met een voorspel, door
Victor Séjour. Uit 't Fransch, door B. (9 Heeren. 6 Dames.).. „ 0.50.

Kamer in 't huis van Jan Salie. (Een) Komische schets van Neder-
landsche zeden in de laatste jaren, in verzen, gevolgd door politieke
en andere liederen, puntgedichten, enz., bijeengebracht door Joris
Bromminck. (5 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.25.

Karakterlooze. (De) Kluchtspel in 5 bedrijven, door Joh. Hilman.
(5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.75.

Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië. Historisch drama in 5
bedrijven, door Joh. Hilman. (15 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.60.

Karel van Anjou, Koning van Napels. Historisch drama in 5 tafe-
reelen, door Joh. Hilman. (10 Heeren.)..... „ 0.60.

- Kasteleinesse van Fischbach.** (De) Schets uit het leven van Maximiliaan, koning van Beieren. Blijspel met zang in 1 bedrijf, door J a c. Rotteveel. (6 Heeren. 2 Dames.)..... f 0.60.
- Keizerin en Moeder.** Drama, door H. Th. Boelen. (13 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.90.
- Kennis is Macht.** Blijspel met zang in 3 bedrijven, of 4 tafereelen. (4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- Kikkert en den Dikkert.** (Den) Blijspel in 1 bedrijf, door L. K e t t m a n n. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Kikkerstein en Eksterlust, of de twee villa's.** Oorspronkelijk Blijspel met zang in 2 bedrijven, door A. Ruijsch. 2e druk. (4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.75.
- Kind van den Huize.** (Het) Vaudeville in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door W. Färber. 2de druk. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Kinderroofster.** (De) Drama in 8 tafereelen. Naar het Fransch van Eug. Grangé en L. Thiboust. (14 Heeren. 4 Dames.)..... „ 1.—.
- Klaveren vrouw.** Blijspel met zang in 1 bedrijf. (3 Heeren. 2 Dames.) „ 0.50.
- Kleëren maken den man.** (De) Blijspel in 1 bedrijf, door P. G o u w e. (6 Dames.)..... „ 0.25.
- Kleërmaker en de Bakker, (De) of de twee dichters.** Kluchtspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Kleine vergissing.** (Eene) Blijspel met zang in 1 bedrijf, door A n t o n i e. (4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- Klein misverstand.** (Een) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Engelsch. Voor Rederijkers bewerkt, door M a r t i n K a l f f. 2de druk. (3 Heeren.) „ 0.30.
- Kleinzoön.** (De) Tooneelspel in 1 bedrijf, door A. F. J. R e i g e r. (5 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.45.
(Bekroond met den eersten prijs bij den internationalen wedstrijd van Tooneelletterkunde, gehouden te Antwerpen in September 1874.)
- Knecht van twee Meesters.** (Een) Blijspel in 2 bedrijven van Goldoni, door W. C. R o y a a r d s. (8 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.70.
- Knoeijer in de knip.** (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf. (4 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.35.
- Knorrepot.** (De) Tooneelspel in 2 bedrijven. Naar het Fransch van Bayard en Varner, door Juliano. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.70.
- Kom!...ik verveel mij!** Tooneelspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door A. D. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Koning der bedienden tegen wil en dank.** (De) Blijspel in 2 bedrijven. Vrij uit het Fransch vertaald en voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. 2de druk. (7 Heeren.)..... „ 0.70.
- Koning van vijftien jaren, (De) of die wil die kan.** Blijspel met zang in 2 bedrijven. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.30.

- Koopman van Antwerpen.** (De) Tooneelspel in 6 bedrijven. (7 Heeren. 4 Dames.)..... f 1.—.
- Kop thee.** (Een) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door A. I. J. Landré. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Koperen ring.** (De) Oorspronkelijk blijspel met zang in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (4 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Kort van memorie.** Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. vander Stempel Jr. 2de druk. (4 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Koppermaandag.** (De) Tooneelmatige schets met zang in 3 tijdvakken: 1840, 1850 en 1858, door J. Breeman. (5 Heeren. 13 Dames.) „ 0.20.

L.

- Laatste rid van een oud-Postiljon.** (De) Tooneelspel met coupletten. Naar het Hoogd. van Jul. Stettenheim, door Junior. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Lastige Overbuur.** (Een) Kluchtspel in 1 bedrijf, door A. A. vander Stempel Jr. Vrij gevolgd naar het Hoogduitsch. (2 Heeren.) „ 0.25.
- Leugenaarster.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogd. van Roderich Benedix. Voor het Nederlandsch tooneel vrij bewerkt, door F. W. Büchner. (5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Levend doode Snijderpaar.** (Het) Blijspel met zang in 2 tafereelen. Vrij vertaald naar het Hoogduitsch. 2de druk. (3 Heeren. 3 Dames.) „ 0.30.
- Levend verbrand.** Kluchtspel in 1 bedrijf. Uit het Hoogduitsch, door Leonard. (5 Heeren.)..... „ 0.30.
- Lichtgeraakte.** (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door Gns. (5 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.60.
- 't Lied van moeder.** Oorspronkelijk tooneelspel, met zang, in 3 bedrijven en een voorspel, door Antonie. 2e druk. (5 Heeren. 2 Dames. 1 Kind.)..... „ 0.90.
- Liefde en Pensioen.** Oorspr. blijspel, in 2 bedrijven. Naar een verhaal van von Winterfeld, door J. Hubertus Janssen. (4 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.50.
- Liefdes-pionier.** (Een) Blijspel in 1 bedrijf. Vrij naar het Hoogduitsch. Voor het Nederlandsch tooneel bewerkt, door F. W. Büchner. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Linkerhand.** (De) Blijspel in 2 bedrijven van Bayard en Ch. Lafont. Vrij naar het Fransch gevolgd, door Juliano. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.75.

M.

- Macht van het kwade.** (De) Oorspronkelijk tooneelspel in 4 bedrijven en een voorspel, door Rellum Nestem. (9 Heeren.)..... „ 0.40.

- Machteld van Velzen.** Tooneeldicht, door Martin Kalff. (2 Heeren, 1 Dame.)..... f 0.40.
- Man met honderd kwalen.** (De) Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door Dr. B. Jr. (5 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.50.
- Marcel.** Drama in 1 bedrijf. Naar het Fransch van J. Sandeau en A. Decourcelle, door W. M. K. (3 Heeren. 3 Dames. 1 Kind.)... „ 0.40.
- Maria van Utrecht, Weduwe van Oldenbarneveld.** Historisch drama in 5 bedrijven, door N. Donker. Opgedragen aan Mevrouw Kleine-Gartman. (15 Heeren. 5 Dames. 1 Kind.)..... „ 0.90.
- Markies de Villemer.** (De) Tooneelspel in 4 bedrijven, door George Sand. Vertaald door J. M. Aune. (5 Heeren. 4 Dames.) „ 0.75.
- Marie, het Savooische meisje.** Tooneelspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch. (10 Dames.)..... „ 0.25.
- Marion de l'Orme.** Drama. Naar het Fransch van Victor Hugo, door L. J. Veltman. (24 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.90.
- Max Havelaar, een strijder voor recht en billijkheid.** Tooneelspel in 5 tafereelen. Naar Multatuli's meesterstuk. Voor Rederijkers bewerkt, door A. A. van der Stempel Jr. (9 Heeren. 1 Kind.)..... „ 0.90.
- Medeminnaars.** (De) Blijspel in 5 bedrijven, door R. B. Sheridan. Uit het Engelsch, door P. M. Lindo. (8 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.75.
- Mejuffrouw Larifa.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van E. Labiche en A. Choler. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Mephistopheles.** Dramatische schets in 1 bedrijf, door T. C. van Ewyk. (4 Heeren.)..... „ 0.20.
- Mietje's vrijer.** Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- Misdaad bij ongeluk.** (Eene) Blijspel in 3 bedrijven, door E. Labiche en A. Choler. (6 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.
- Moderne Simson (Een) en een nieuwe Delila.** Blijspel in 1 bedrijf, van Emile Claar. Naar het Hoogduitsch. Vrij gevolgd, door J. R. (1 Heer. 2 Dames.)..... „ 0.35.
- Moederliefde en Heldenmoed, of de gevangenis op het slot 's Gravensteen te Antwerpen.** Oorspronkelijk geschiedkundig tooneelspel in 3 bedrijven, door A. Ruijsch. 2e druk. (14 Heeren. 5 Dames. enz.)..... „ 0.90.
- Moed adelt.** Tooneelspel in 1 bedrijf, door Willem R. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Moord uit Geldzucht, (De) of Misdaad en Vergelding.** Volksdrama in 5 bedrijven en een Voorspel, door F. C. Fuchs. (11 Heeren. 5 Dames.)..... „ 1.—.
- Mozes Mendelssohn.** Naar het Hoogduitsch van Hugo Muller. Vrij bewerkt, door W. C. Royaards. (4 Heeren. 1 Dame. 1 Kind.)... „ 0.40.

- Mijn broer de Minister.** Blijspel in 3 tafereelen, door H. Th. Boelen. (3 Heeren. 2 Dames. 2 Kinderen.)..... f 0.50.
- Mijn lieve Henri.** Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door E. E. Minkenhoff Ezn. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.60.
- Mijnheer Candaule, of de koning der Echtgenooten.** Vaudeville in 1 bedrijf. Naar het Fransch van Fourhier en Meijer, door H. Edwards Capadose. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.

N.

- Naar het gemaskerd bal.** Oorspronkelijk blijspel met zang in 1 bedrijf, door M. J. Gillissen. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.25.
- Nacht brengt uitkomst.** (De) Tooneelspel in 5 bedrijven. Naar het Fransch, door Primula Veris. (7 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.50.
- Nachtwacht.** (De) Kluchtspel, in verzen, in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch van Th. Körner, door G. de Vos. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.25.
- Neef Piet, of die kaatst moet den bal verwachten.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van Emile Souvestre, door J. J. Cohen Stuart. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Neef uit Oost-Indië.** (De) Blijspel in 1 bedrijf, door J. M. Sinderam. (5 Heeren.)..... „ 0.40.
- „Neen.”** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch van Rod. Benedix, door F. W. Büchner. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Nichtje van den bakker.** (Het) Blijspel in 1 bedrijf, door J. Huf van Buren. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Nieuwe Landheer.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Uit het Fransch vertaald en voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (5 Heeren.)..... „ 0.40.
- Nimrod, of de assessor jager.** Kluchtspel in 1 bedrijf. Voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (8 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Nog iets vergeten, of die men 't liefst heeft plaagt men het meest.** Blijspel in 1 bedrijf, door Staalman. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Noblesse oblige.** Dramatische schets in 1 bedrijf. Naar het Hoogd., door J. G. Boursse. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Noodlottige brieventasch.** (De) Blijspel in 3 afdeelingen. Naar het Fransch, door Joh. E. A. van Pellicom. (3 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.35.
- Nooit tevreden.** Oorspronkelijk tooneelspel in 4 bedrijven, door J. Both J.Jz. (12 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.90.
- Noord en Zuid.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij naar het Fransch bewerkt, door F. W. Büchner. (1 Heer. 2 Dames.)..... „ 0.25.
- Nummer 33.** Oorspronkelijk Blijspel met zang in 2 bedrijven, door Dr. B. Jr. (5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.

O.

- Olivier Goldsmith en Dokter Johnson, of Dichter en Criticus.**
Blijspel met zang in 1 bedrijf, door W. Färber. (5 Heeren. 2 Dames.)..... f 0.30.
- Ongeluksvogel.** (Een) Blijspel in 1 bedrijf. Vertaald en voor Rederij-
kers bewerkt, door Leonard. (8 Heeren.) ..... „ 0.30.
- Onschuld en misdaad.** Oorspronkelijk drama in 9 tafereelen, door
J. Hubertus Janssen. (10 Heeren. 4 Dames.) ..... „ 0.90.
- Onzichtbare hand.** (De) Tooneelspel in 3 bedrijven. Naar het Fransch,
door P. van de Velde Mz. (7 Heeren.) ..... „ 0.25.
- Oom Bankman, of de nicht van den menschenhater.** Tooneelspel in
3 bedrijven, door J. Both J.Jz. (4 Heeren. 3 Dames.) ..... „ 0.80.
- Oom en Neef, of misverstand op misverstand.** Blijspel in 1 be-
drijf, door P. C. J. Meijs. (4 Heeren. 3 Dames.) ..... „ 0.40.
- Oom Sommerville.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van
E. de Callonne. (3 Heeren. 2 Dames.) ..... „ 0.25.
- Oom uit Oost-Indië.** (De) of **de drie gekroonde artisjokken.**
Oorspronkelijk Blijspel met zang in 2 bedrijven, door A. Ruijsch.
2de druk. (4 Heeren. 4 Dames.) ..... „ 0.90.
- Oudekleêr-kooper,** (De) of **een vriend in den nood.** Blijspel met
zang in 8 tafereelen. Naar het Hoogduitsch: „Einer von unsere
Leut“ van O. F. Berg. (10 Heeren. 2 Dames.) ..... „ 0.90.
- Oud mal gaat boven al.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch
bewerkt, door P. H. Lamberts Jr. (4 Heeren. 2 Dames.) ..... „ 0.45.
- Oude Nicht.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van Emile
Souvestre, door Laur. Pennewisch Jr. (5 Dames.) ..... „ 0.25.
- Oud soldaat.** (Een) Oorspronkelijk Tooneelspel in 3 bedrijven, door
A. E. Nieuwmeijer. 2e druk. (5 à 8 Heeren.) ..... „ 0.30.
- Oude vrijgezel.** (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf. Naar het Hoog-
duitsch: „Eine verfolgte Unschuld.“ Vrij vertaald, door Lion
van Lier. (3 Heeren. 1 Dame.) ..... „ 0.40.
- Oudste zoon.** (De) Tooneelstuk in 2 bedrijven. Naar het Fransch,
door P. van de Velde Mz. (7 Heeren.) ..... „ 0.25.

P.

- Papa gaf permissie.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch. Voor
het Nederlandsch tooneel bewerkt, door Mr. C. Th. van der Brug-
ghen van Lauwenrecht. (3 Heeren. 4 Dames.) ..... „ 0.50.
- Parade op den Dam.** Kluchtspel in 1 bedrijf, door Dr. Scribax.
(6 Heeren. 5 Dames.) ..... „ 0.50.

- Pas getrouwd!** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door Jan Hogenkamp. (3 Heeren. 2 Dames.)..... f 0.50.
- Pauline, eene Koopmansdochter.** Tooneelspel. Uit het Engelsch van Bulwer, door J. H. Ankersmit Wz. (7 Heeren. 5 Dames.)... „ 0.50.
- Paulowna, of Liefde en Standvastigheid.** Melodrama in 3 bedrijven. Een tafereel uit den brand van Moskow, door P. H. (12 Heeren. 3 Dames.) „ 0.25.
- Piëtra, eene dochter van 't Zuiden.** Treurspel. Naar het Hoogduitsch, door J. H. Ankersmit Wz. (7 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Pruissen komen, (De) of de scherpschutters van St. Pietersdorp.** Kluchtspel in 1 bedrijf, door A. A. v. d. Stempel Jr. (10 Heeren.) „ 0.30.

R.

- Raoul de Rooverhoofdman.** Romantisch tooneelspel in 7 tafereelen, met een voorspel: **De Wraak eens krijgsmans.** Voor Rederijkers bewerkt, naar den roman van wijlen J. de Vries, door A. L. van Leer. (15 Heeren.)..... „ 0.90.
- Regimentskinderen.** (De) Tooneelspel met zang in 2 bedrijven. Vrij gevolgd naar het Fransch: „Les enfans du régiment,” door A. A. van der Stempel Jr. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.90.
- Rok en mantel.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van Moreau, door F. C. Craushaupt Jr. (3 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.30.
- Romeo op het kantoor.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij naar het Hoogduitsch van Feodor Wehl, door W. C. Royaards. (4 Heeren. 3 Dames.) „ 0.50.
- Hetzelfde Blijspel, bewerkt voor Rederijkers. (7 Heeren)..... „ 0.50.
- Roode dulvel, (De) of het avontuur van Ferdinand Wildzang.** Oorspronkelijk blijspel in 6 tafereelen, door J. Hubertus Janssen. (11 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.90.
- Roozje van St. Flour.** (Het) Kluchtspel in 1 bedrijf. Vrij gevolgd naar het Fransch van M. Carré. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.25.
- Rozengeur en maneschijn.** Blijspel met zang in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door Martin Kalff. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.30.
- Ruy Blas.** Drama in 5 bedrijven, van Victor Hugo. In Nederduitsche verzen overgebracht, door F. H. Greb. 2de verbeterde druk. (19 Heeren. 4 Dames.)..... „ 1.—.
- Rijzweep, (De) of Twintig jaren later.** Oorspronkelijk tooneelspel in 3 bedrijven of 9 tafereelen, door J. Hubertus Janssen. 2e druk. (10 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.

S

- Saffo.** Treurspel in 5 bedrijven. Naar het Hoogduitsch van Grillparzer, door N. Donker. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 1.—.

- Schaakmat.** Blijspel in 2 bedrijven. Naar het Engelsch van A. Hal-
liday. (7 Heeren. 5 Dames.)..... f 0.75.
- Schoolmeester-Schoonzoon.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het
Hoogduitsch van Th. Körner, door Leonard. (3 Heeren)..... „ 0.30.
- Schoonvader.** (Een) Blijspel in 1 bedrijf. Vrij naar het Fransch ver-
taald, door F. W. Büchner. (4 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.50.
- Schoonvader, (De) of de man van den blauwen brief.** Blijspel in
3 bedrijven, door J. Hubertus Janssen. (7 Heeren. 3 Dames.) „ 0.90.
- Schoonvader en schoonzoon.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch
van C. A. Görner, door H. Edw. Capadose. (4 Heeren. 2 Dames.) „ 0.40.
- Schoonzoon van Mijnheer Peereboom** (De). Tooneelspel in 4 bedrij-
ven. Naar het Fransch van Emile Augier en Jules Sandeau.
Vrij vertaald, door H. P. Boudier. (10 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.90.
- Schijnheiligen.** (De) Blijspel in 5 bedrijven, door Joh. Hilman.
(5 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.60.
- Sigarenkoker van kapitein Robert.** (De) Blijspel in 1 bedrijf.
Naar het Fransch, door Mr. C. Th. van der Brugghen v. L.
(4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.75.
- Sleutel van de Secretaire.** (De) Oorspronkelijk blijspel in 3 be-
drijven, door J. Hubertus Janssen. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.75.
- Sterren liegen niet.** (De) (Uit Rome, A° 1539.) Drama in 5 bedrij-
ven, door Betsy Perk. (17 Heeren. 4 Dames.)..... „ 1.—.
- Stiefmama.** (De) Blijspel in 3 bedrijven. Naar het Hoogduitsch.
(5 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.75.
- Stille Jan.** Oorspronkelijk Tooneelspel met zang in 2 bedrijven, door
A. Wijnstok. (7 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.
- Swarte Pieter.** Blyspel mei zang in ien utkomste. Fry nei it Tsuitsk
fen Krist Frearks. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.40.

T.

- Tante's Engel.** Blijspel in 1 bedrijf. Vrij vertaald naar het Fransch,
van Lajariette en de La Cour, door J. R. Ratzer. (3 Hee-
ren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Tartufe.** Blijspel in 5 bedrijven, van Molière, door J. M. Vos Mz.
(7 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.60.
- Testament.** (Het) Tooneelstuk in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door
P. van de Velde Mz. (7 Heeren.)..... „ 0.25.
- Testament uit Amerika.** (Het) Oorspronkelijk tooneelspel in 3 be-
drijven, door A. Ruysch. 2de druk. (6 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.
- Testament van de Wed. Poot.** (Het) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het
Fransch van E. Souvestre, door J. J. Cohen Stuart. (5 Dames.) „ 0.40.

- Te zijn en niet te zijn, of de Schilderswinkel.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door J. H. Grave. (5 Heeren. 2 Dames.) f 0.30.
- Tooneel op het Tooneel.** (Het) Blijspel, door P. P. van Es. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.40.
- Toornig oogenblik.** (Een) Oorspronkelijk drama in 5 bedrijven, door J. Both J.Jz. (6 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.
- Twee bedienden, (De) of het spook te middernacht.** Kluchtspel in 1 bedrijf. Naar een oud manuscript, door Julian o. 3de druk. (4 Heeren.)..... „ 0.35.
- Twee bijziende Heeren en eene Dame.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch. Voor het Nederlandsch tooneel bewerkt, door Mr. C. T. van der Brugghen v. L. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.75.
- Twee dooven.** Blijspel in 1 bedrijf, door Jules Moineau. Naar het Fransch. Voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. 2de druk. (5 Heeren.)..... „ 0.30.
- Twee echtscheidingen.** (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf, door H. van Peene. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.
- Twee gepensioneerden en een geëmancipeerde.** Blijspel in 2 bedrijven, door Wibbinus. (2 Heeren.)..... „ 0.30.
- Twee invaliden.** (De Blijspel) in 1 bedrijf. Naar het Fransch van E. Grangé en L. Thiboust, door J. P. Hagen. (3 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0.30.
- Twee klippen.** (De) Tooneelspel in 2 bedrijven. Naar het Fransch, door P. van de Velde Mz. (7 Heeren.)..... „ 0.25.
- Twee oude bekenden, of het gevolg van een rukwind.** Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door J. Hubertus Janssen. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.60.
- Twee Schoolmeesters.** (De) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van E. Scribe. Voor Rederijkers bewerkt, door Leonard. (5 Heeren.) „ 0.30.
- Tweelingbroeders.** (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf, door M. J. Gillissen. (6 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.
- Twee Weduwen.** (De) Tooneelspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door J. Both J.Jz. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.60.
- Twee zusters.** Drama in 5 bedrijven, door Dr. C. A. Tebbenhoff. (3 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.75.

U.

- Uit het Salon des Variétés.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van Henri Murger, door Multavolo. (2 Heeren. 2 Dames.).. „ 0.40.
- Uurtje in eene dorpschool.** (Een) Blijspel met zang in 1 bedrijf, door J. Dekker Cz. 3de druk. (13 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.50.

Uurtje op 't kantoor. (Een) Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogd.
Voor Rederijkers bewerkt, door Egmond. 2de druk. (5 Heeren.).. f 0.30.

Uurtje vóór de bruiloft. (Een) Blijspel in 2 bedrijven, door Th. van
der Stempel. (5 Heeren. 1 Dame.)..... " 0.40.

V.

Valeria. Drama. Naar het Fransch van I. Lacroix, door J. H. An-
kersmit Wz. (17 Heeren. 4 Dames.)..... " 0.50.

Veel leven om niets. Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van
L. Gozlan, door F. H. Greb. (2 Heeren. 1 Dame.)..... " 0.30.

Verbanning van Rochester. (De) Blijspel in 1 bedrijf. (7 Heeren.).. " 0.35.

Vergiffenis. Oorspronkelijk tooneelstuk in 1 bedrijf, door Lion van
Lier. (3 Heeren. 2 Dames. 1 Kind.)..... " 0.60.

*(Bekroond op den Internationalen Wedstrijd van Tooneelkunde,
uitgeschreven door de Provinciale Tooneel-Commissie te Ant-
werpen, en aldaar gehouden in September 1874. Voor het eerst
te Amsterdam opgevoerd door „De Dilettanten-Club” op Woens-
dag 24 Maart 1875, in het Grand Théâtre in de Amstelstraat).*

Vergissing. (Eene) Blijspel in 3 bedrijven, door Leonard. (7 Heeren.) " 0.60.

Verkeerde overjas. (Een) Vaudeville met zang in 1 bedrijf of 2
tafereelen, door M. J. Gillissen. (1 Heer. 1 Dame.)..... " 0.30.

Verkiezing en huwelijksnegotie. Blijspel in 1 bedrijf, door Leo-
nard. (6 Heeren.)..... " 0.30.

Verliefd op mevrouw. Oorspronkelijk Blijspel in 1 bedrijf, door
A. A. van der Stempel Jr. (2 Heeren. 2 Dames.)..... " 0.30.

Verloofd. Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch, door Maurits
van Vlooswijk. (2 Heeren. 3 Dames.)..... " 0.30.

Verruilde overjassen. (De) Blijspel in 1 bedrijf, door Domino.
(5 Heeren. 2 Dames.)..... " 0.30.

Verwarring. (Eene) Blijspel in 1 bedrijf. Vrij naar het Fransch, door
F. W. Büchner. (3 Heeren. 1 Dame.)..... " 0.60.

Verzegelde Burgemeester. (De) Blijspel in 3 bedrijven. Vrij be-
werkt naar het Hoogduitsch, door W. Färber. (5 Heeren. 3 Dames.) " 0.40.

Vier berijmde Dialogen voor Rederijkers. Vrij bewerkt naar het Friesch,
door Waling Dijkstra. No. 1—4. .... " 0.50.

No. 1. Afzonderlijk: **Geen ding naar genoegen.** (2 Heeren.)..... " 0.15.

" 2. " **Liefde en geld.** (2 Heeren.)..... " 0.15.

" 3. " **Vriendschap.** (2 Heeren.)..... " 0.15.

" 4. " **Boeldag.** (2 Heeren.)..... " 0.15.

- Vier kommen kokend water**, of **ontdekkingsmiddel van een Justitie-ambtenaar**. Blijspel in 2 afdelingen. Voor Rederijkers bewerkt, door J. Tuijten. (6 Heeren.)..... f 0.30.
- Vliegende boden**. Blijspel in 2 bedrijven, door Brondahl. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.35.
- Voorwaarts**. Karakterschetsen uit het leven. Tooneelspel in 3 bedrijven, door Jan Zegers. (4 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- Vorst en Tooneelspeler**. Historische karakterschets in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door W. C. Royaards. (4 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.—.
- Vriend Fritz**. Tooneelspel in 3 bedrijven. Naar het Fransch: „L'Ami Fritz,” van Erckman-Chatrian. Vrij vertaald, door H. P. Boudier. (7 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.90.
- Vrienden van ons**. Blijspel in 4 bedrijven. Naar het Fransch van V. Sardou. Vertaald door J. M. Anne. (10 Heeren. 4 Dames.).. „ 0.75.
- Vrijage ten platte lande**. (Een) Schets uit het Boerenleven. Oorspronkelijk blijspel met zang in 1 bedrijf, door Jac. Rotteveel. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- Vrijshot**, (Het) of **de zwarte jager**. Een volksverleving. Naar het Hoogduitsch: „Der Freischütz,” door A. Apel. (7 Heeren. 2 Dames.) „ 0.30.
- Vrouwentranen**. Vaudeville in 1 bedrijf. Naar het Fransch, door G. A. Johnson. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.40.

W.

- Waarheid kan geen herberg vinden**. (De) Tooneelspel in 8 tafereelen. Vrij bewerkt naar het Engelsch, door J. C. van Osselt. (9 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0.75.
- Warm uurtje**. (Een) Blijspel in 2 bedrijven. Naar het Hoogduitsch, door J. G. Boursse. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.50.
- 't Was maar een loods**. (Eene kroon voor den ouden zeeman.) Oorspronkelijk tooneelspel in 3 bedrijven, met coupletten, door A. Ruijsch. 3de druk. (7 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.90.
- Watermolen aan de Vlierbeek**. (De) Drama in 4 bedrijven, door Emile Scipgens. (9 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0.70.
- Wederzijdsch Huwelijksbedrog**. (Het) Blijspel in 5 bedrijven, door P. Langendijk. (9 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0.30.
- Wees van Brussel**. (De) **Episode uit de drie laatste dagen van Alva's schrikbewind**. (1573.) Oorspronkelijk drama in 4 bedrijven, met een voorspel, door A. Ruijsch. 2de druk. (12 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0.90.
- Wees uit het gebergte**. (De) Tooneelspel in 4 bedrijven, door A. E. Nieuwmeijer. 2de druk. (9 Heeren.)..... „ 0.30.
- Weldoen**. Tooneelspel in 3 bedrijven, door J. M. Sinderam. (7 Heeren.)..... „ 0.60.

- Willem Leeuwendaal, of Bodegraven in 1672.** Historisch drama in 5 bedrijven, met een voorspel, door J. K. de Regt. (18 Heeren.) f 0.75.
- Willem Tell.** Tooneelspel in 5 bedrijven. Naar het Hoogd. van Fr. von Schiller, door A. Doyer Tz. (19 Heeren. 7 Dames.) . . . . „ 1.—.
- Wraak van een kapper, (De) of de uitwerking van den Miltonbalsem.** Blijspel met zang in 1 bedrijf, door A. A. van der Stempel Jr. (4 Heeren. 1 Dame.) . . . . . „ 0.40.

H.

- IJdelheid en straf, of de edelmoedige vergelding.** Tooneelspel in 2 bedrijven. Naar het Fransch, door Juliano. (7 Heeren.) . . . . . „ 0.25.
- IJverzucht.** Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (3 Heeren. 2 Dames.) . . . . . „ 0.40.

Z.

- Zeven Hoofdzonden.** (De) Tooneelspel in 5 bedrijven en een voorspel. (10 Heeren. 4 Dames.) . . . . . „ 0.90.
- Zoon der wildernis.** (Friedr. Halm's) Drama. Voor het Nederlandsch tooneel bewerkt, door L. J. Veltman. (13 Heeren. 3 Dames.) „ 0.90.
- Zonder bruidschat, of hij moet aan het kleine tafeltje zitten.** Vaudeville in 1 bedrijf. (4 Heeren. 1 Dame.) . . . . . „ 0.60.
- Zonder geld op reis, of een avontuurtje van twee schoolmeesters.** Blijspel in 1 bedrijf, voor Rederijkers, door A. A. van der Stempel Jr. 2de druk. (5 Heeren.) . . . . . „ 0.35.
- Zonder tamboer of trompetter.** Vaudeville in 1 bedrijf. (3 Heeren. 1 Dame.) . . . . . „ 0.30.
- Zwaard van Damocles.** (Het) Kluchtspel in 1 bedrijf, van G. zu Putlitz, door M. Frank. (3 Heeren. 2 Dames.) . . . . . „ 0.30.
- Zwarte Piet.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch, door E. S. (2 Heeren. 1 Dame.) . . . . . „ 0.30.
- Zijn hart zit in Scheveningen, of het geheim van een Haagschen Apotheker.** Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. van der Stempel Jr. (4 Heeren. 2 Dames.) . . . . . „ 0.30.

OPERA-TEKSTBOEKJES.

Der Vampyr	f 0.15.
Jessonda	" 0.15.
Die Zigeunerin	" 0.15.
Othello, der Mohr von Venedig	" 0.15.
De ster van het Noorden	" 0.15.
Euryanthe	" 0.15.
Don Pasquale	" 0.15.
Marie, oder die Regiments-tochter	" 0.15.

Van de onderstaande **TOONEELSTUKKEN** is steeds bij den Uitgever dezes

DE MUZIEK

tot de daarbij gestelde prijzen verkrijgbaar.

ZANGPARTIJ VAN:

Daar is mijnheer	f 1.—.
De Oudekleêr-kooper	" 2.50.
Een uurtje in eene dorpsschool	" 2.50.
't Was maar een Loods	" 1.25.
Baboe Rita	" 1.25.
Erfgenamen van Biesterbosch	" 2.—.
Geld! Geld! Geld!	" 1.—.
Het kind van den huize	" 1.50.
Kikkerstein en Eksterlust	" 2.—.
Bankbiljet van duizend gulden	" 3.—.
Doris Knoopenschaar	" 2.50.
Goede voornemens	" 1.—.
Ik ben flegmatiek	" 0.40.
Een oude vrijgezel	" 1.75.
Bedrogen drietal	" 1.25.
Verkeerde overjas	" 1.—.
De gestoorde feestvreugde	" 1.50.
't Lied van Moeder	" 1.25.
Vriend Fritz	" 1.25.
De Tweelingbroeders	" 1.25.

PARTITUUR VAN:

De Oudekleêr-kooper	f 5.50.
Een uurtje in eene dorpsschool	" 6.50.
Bedrogen drietal	" 2.50.
Verkeerde overjas	" 2.—.
Daar is mijnheer	" 2.25.
De Tweelingbroeders	" 2.50.

Vermelding van het getal

PERSONEN,

BENODIGD VOOR DE OPVOERING VAN DE ONDERSTAANDE

TOONEELSTUKKEN.

DE MEER UITVOERIGE TITELS ZIJN TE VINDEN IN DE HIERVOORGAANDE

ALPHABETISCHE LIJST.

Stukken voor 2 rollen.

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Brandwacht en zijn liefje. (De) Minnespel in 1 bedrijf.	f 0.30.	1	1
Brieven van Eduard. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	1	1
Deur moet open of toe zijn. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	1	1
Grootmoeder en kleindochter. Tooneelspel in 1 bedrijf.	" 0.20.		2
Lastige Overbuur. (Een) Kluchtspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	2	
Twee gepensioneerden en een geëmancipeerde. Blijspel in 2 bedrijven.	" 0.30.	2	
Verkeerde overjas. (Een) Vaudeville in 1 bedrijf.	" 0.30.	1	1
Vier berijmde dialogen voor Rederijkers. No. 1—4.	" 0.50.		
Geen ding naar genoeg.	" 0.15.	2	
Liefde en geld.	" 0.15.	2	
Vriendschap.	" 0.15.	2	
Boeldag.	" 0.15.	2	

Stukken voor 3 rollen.

Box en Cox. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	2	1
Gedenkschriften van een Kolonel der Huzaren. (De) Blij- spel in 1 bedrijf.	" 0.30.	2	1
Geen rook zonder vuur. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	1	2
Grap. (Een) Dramatische schets in 1 bedrijf.	" 0.35.	2	1
Grietje moet met een schoolmeester trouwen. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	2	1
Huwelijksbeletselen. Blijspel in 2 afdelingen.	" 0.50.	2	1
Klein misverstand. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	
Machteld van Velzen. Tooneeldicht.	" 0.40.	2	1

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Moderne Simson (Een) en eene nicuwe Delila. Blijfsp. in 1 bedrijf	f 0.35.	1	2
Noord en Zuid. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.25.	1	2
Roosje van St. Flour. (Het) Kluchtspel in 1 bedrijf	" 0.25.	2	1
Schoolmeester-Schoonzoon. (De) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	3	
Swarte Pieter. Blyspil in ien utkomste	" 0.40.	2	1
Veel leven om niets. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	2	1
Zwarte Piet. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	2	1

Stukken voor 4 rollen.

Als men zijn beurs heeft verloren. Kluchtspel in 1 bedr.	" 0.40.	3	1
Aprilbeweging. (De) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.50.	2	2
Avontuurtje van Mijnheer Kikkerbil. Blijspel in 1 bedr.	" 0.30.	4	
Bloemenvaas. (De) Drama in 1 bedrijf	" 0.50.	4	
Boontje komt om zijn loontje. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.		4
Consigne is Snorken. (Het) Vaudeville in 1 bedrijf	" 0.40.	2	2
Dame alleen op reis. (Eene) Kamerstukje in 1 bedrijf	" 0.50.	2	2
Dirk Nergenshuis, of de gewaande Baron. Blijsp. in 1 bedr.	" 0.30.	4	
Een eerste dag des jaars. Dramatisch tafereel	" 0.25.	3	1
Een moet er trouwen. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.40.	2	2
Gewetenszaak. (Een) Tooneelspel in 1 bedrijf	" 0.30.	3	1
Gheim van Mevrouw. (Het) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.40.	2	2
Hartstocht en Liefde. Groot drama in 2 bedrijven	" 0.30.	3	1
Huishoudster van twee oude Heeren. (De) Blijsp. in 1 bedr.	" 0.40.	3	1
Hij is niet jaloersch. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.75.	3	1
Kikkert en den Dikkert. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.40.	3	1
Kind van den Huize. (Het) Vaudeville in 1 bedrijf	" 0.40.	3	1
Kleermaker en de Bakker. (De) Kluchtspel in 1 bedr.	" 0.30.	3	1
Kom! . . . Ik verveel mij! Tooneelspel in 1 bedrijf	" 0.40.	2	2
Kop thee. (Een) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	3	1
Mejuffrouw Larifa. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.50.	2	2
Mephistopheles. Dramatische schets in 1 bedrijf	" 0.20.	4	
Nachtwacht. (De) Kluchtspel in 1 bedrijf	" 0.25.	3	1
"Neen." Blijspel in 1 bedrijf	" 0.40.	2	2
Neef Piet, of die kaatst moet den bal verwachten. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	2	2
Nog iets vergeten. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	2	2
Oude vrijgezel. (De) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.40.	3	1
Rozengeur en maneschijn. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	2	2
Twee bedienden, (De) of het spook te middernacht. Kluchtspel in 1 bedrijf	" 0.35.	4	
Twee invaliden. (De) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	3	1
Twee weduwen. (De) Tooneelspel in 1 bedrijf	" 0.60.	2	2
Verliefd op mevrouw. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.30.	2	2
Verwarring. (Eene) Blijspel in 1 bedrijf	" 0.60.	3	1
Uit het Salon des Variétés. Blijspel in 1 bedrijf	" 0.40.	2	2
Zonder tamboer of trompetter. Vaudeville in 1 bedrijf	" 0.30.	3	1

Stukken voor 5 rollen.

Alles voor moeder. Dram. schets in 1 bedrijf	" 0.40	3	2
Arme rijkard. (De) Tooneelspel in 1 bedrijf	" 0.25	5	
Bekroonde Treurspel. (Het) Tooneelspel in 1 bedrijf	" 0.30	5	

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Brief met het roode kruis. (De) Kluchtspel in 1 bedrijf. f	0.40.	3	2
Buren. (De) Dramat. Klucht in 1 bedrijf.	" 0.60.	3	2
Dat komt er van! Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	2
Doris Knoopenschaar. Blijspel in 2 bedrijven.	" 0.90.	5	
Eene Moeder. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	3	2
Frankforter loterij. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.		5
Gefopte communist. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	5	
Geheimzinnige brief. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	5	
Geld! Geld! Geld! Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	4	1
Graaf van Rotsveld en zijn Neven. (De) Kluchtsp. in 1 bedr.	" 0.35.	5	
Hieronymus Jamaar. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	3	2
Huis te koop. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	5	
Hij weet niet wat hij wil. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	2	3
Ik inviteer mijn kolonel. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	2
Isegrim de Menschenhater. Vaudeville in 1 bedrijf.	" 0.60.	3	2
Jocrisse de Vondeling. Kluchtspel in 1 bedrijf.	" 0.35.	5	
Klaveren vrouw. Blijspel met zang in 1 bedrijf.	" 0.50.	3	2
Knoeijer in de knip. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.35.	4	1
Koperen ring. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	4	1
Kort van memorie. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	4	1
Levend verbrand. Kluchtspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	5	
Liefdes-pionier. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	3	2
Naar het gemaskerde bal. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	3	2
Neef uit Oost-Indië. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	5	
Nieuwe Landheer. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	5	
Noblesse oblige. Dramatische schets in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	2
Oom Somerville. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.	3	2
Oude nicht. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.25.		5
Pas getrouwd! Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	3	2
Schoonvader. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	4	1
Tante's Engel. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	3	2
Testament van de Wed. Poot. (Het) Blijspel in 1 bedr.	" 0.40.		5
Twee bijziende Heeren en eene Dame. Blijspel in 1 bedr.	" 0.75.	3	2
Twee dooven. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	5	
Twee echtscheidingen. (De) Blijspel in bedrijf.	" 0.50.	3	2
Twee Schoolmeesters. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	5	
Uurtje op 't kantoor. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	5	
Verloofd. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	2	3
Vrouwentranen. Vaudeville in 1 bedrijf.	" 0.40.	3	2
Wraak van een kapper. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	4	1
IJverzucht. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	3	2
Zonder bruidschat, of hij moet aan het kleine tafeltje zitten. Vaudeville in 1 bedrijf.	" 0.60.	4	1
Zonder geld op reis, of een avontuurtje van twee school- meesters. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.35.	5	
Zwaard van Damocles. (Het) Kluchtspel in 1 bedrijf. "	0.30.	3	2

Stukken voor 6 rollen.

Afwezige (De) Drama in 1 bedrijf. .... 1 Kind.	" 0.60.	2	3
Altijd thuis. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	3
Bankbiljet van duizend gulden. (Een) Blijspel in 2 bedr.	" 0.75.	4	2
Baron Partoes. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	3
Bediende van mijne vrouw. (De) Blijspel in 1 bedrijf. "	0.50.	4	2

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Behanger. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	f 0.40.	4	2
Dienstmeid van den Zaakwaarnemer. (De) Blijspel met zang in 2 bedrijven.	" 0.50.	4	2
Duel. (Een) Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	6	
Fadette, de kleine heks. Vaudeville in 2 bedrijven.	" 0.60.	4	2
Fernand de speler. Tooneelspel in 2 bedrijven.	" 0.25.	6	
Fransch krijgsgévangene. (Een) Blijspel in 1 bedrijf. . .	" 0.50.	5	1
Gansje van Lindenhof. (Het) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	4	2
Geweten. (Het) Dramatisch fragment in 4 tafereelen . .	" 0.60.	6	
Gedwongen vermomming. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	6	
Gefopt. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	6	
Geleerde Heeren. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	3	3
Gevolgen van een kus. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	3	3
Hoed van den Horlogemaker. (De) Blijspel in 1 bedrijf. .	" 0.40.	6	
Hugo en Elvire. Treurspel in 4 bedrijven.	" 1.—.	4	2
Huwelijksgift. (Een) Tooneelspel in 2 tafereelen	" 0.40.	4	2
Ik eet bij mijne moeder. Tooneelspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	4	2
Jan Torgnolle. Vaudeville in 1 bedrijf.	" 0.40.	4	2
Jozef II, of de onbekende in de herberg. Blijsp. met zang.	" 0.50.	5	1
Kamer in het huis van Jan Salie. (Een).	" 0.25.	5	1
Kleëren maken den man. (De) Blijspel in 1 bedrijf. . .	" 0.25.		6
Koning van vijftien jaren, (De) of die wil die kan. Blijspel in 2 bedrijven.	" 0.30.	3	3
Levend doode Snijderpaar. (Het) Blijspel in 2 tafer. . .	" 0.30.	3	3
Lichtgeraakte. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.60.	5	1
Linkerhand. (De) Blijspel in 2 bedrijven.	" 0.75.	4	2
Man met honderd kwalen. (De) Blijspel in 1 bedrijf. . .	" 0.50.	5	1
Mozes Mendelssohn. .... 1 Kind.	" 0.40.	4	1
Mijn lieve Henri. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.60.	4	2
Nichtje van den bakker. (Het) Blijspel in 1 bedrijf. . .	" 0.50.	4	2
Oud mal gaat boven al. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.45.	4	2
Romeo op kantoor. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	6	
Saffo. Treurspel in 5 bedrijven.	" 1.—.	3	3
Schoonvader en Schoonzoon. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.40.	4	2
Sleutel van de Secretaire. (De) Blijspel in 3 bedr.	" 0.75.	3	3
Tooneel op het Tooneel. (Het) Blijspel.	" 0.40.	3	3
Uurtje vóór de bruiloft. (Een) Blijspel in 2 bedrijven. .	" 0.40.	5	1
Vergiffenis. Tooneelspel in 1 bedrijf. .... 1 Kind.	" 0.60.	3	2
Verkiezing en huwelijksnegotie. Blijspel in 1 bedrijf. . .	" 0.30.	6	
Vier kommen kokend water, of ontdekkingsmiddel van een Justitie-ambtenaar. Blijspel in 2 afdeelingen.	" 0.30.	6	
Vliegende boden. Blijspel in 2 bedrijven.	" 0.35.	3	3
Vorst en tooneelspeler. Karakterschets in 1 bedrijf.	" 0.—.	4	2
Vrijage ten platte lande. (Eene) Blijspel in 1 bedrijf. .	" 0.50.	3	3
Zijn hart zit in Scheveningen, of het geheim van een Haagschen Apotheker. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	4	2

Stukken voor 7 rollen.

Alles voor de vrouwen. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	5	2
Bernard, de advocaat der armen, of Vader en Zoon. Tooneelspel in 3 bedrijven.	" 0.50.	7	
Beroemd man. (Een) Blijspel in 2 bedrijven.	" 0.40.	7	
Daar is mijnheer. Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	5	2
Democratische baard van mijnheer Strippel. (De) Kluchtspel in 1 bedrijf.	" 0.30.	5	2

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Drie puntdichten. Blijspel in 3 bedrijven.....	f 0.80.	7	
Eer van een koopman. (De) Drama in 3 bedrijven.....	" 0.75.	7	
Gedwongen huwelijk. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.40.	7	
Geëmancipeerden. (De) Blijspel in 3 tafereelen.....	" 0.50.	4	3
Geheimzinnige. (De) Tooneelspel in 5 bedrijven.....	" 0.90.	5	2
Genesheer, (De) of dat heeft mijn commensaal gedaan. Blijspel in 3 bedrijven.....	" 0.75.	4	3
Hedendaagsche zonde. (Eene) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	5	2
Ideeën van Papa. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.40.	5	2
IJdelheid en straf, of de edelmoedige vergelding. Tooneelspel in 2 bedrijven.....	" 0.25.	7	
Jaloersche dwaas, (De) of hij is onzichtbaar. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	6	1
Kennis is macht. Blijspel met zang in 3 bedrijven of 4 tafereelen.....	" 0.50.	4	3
Kikkerstein en Eksterlust, of de twee villa's. Blijspel in 2 bedrijven.....	" 0.75.	4	3
Kleine vergissing. (Eene) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	4	3
Koning der bedienden tegen wil en dank. (De) Blijspel in 2 bedrijven.....	" 0.70.	7	
Leugenaarster. (De) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	4	3
Marcel. Drama in 1 bedrijf..... 1 Kind.	" 0.40.	3	3
Mietje's vrijer. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	4	3
Mijn broer de Minister. Blijsp. in 3 tafer. 2 Kinderen.	" 0.50.	3	2
Noodlottige brievenstasch. (De) Blijspel in 3 afdeelingen.	" 0.35.	3	4
Nummer 33. Oorspr. blijspel met zang in 2 bedrijven..	" 0.50.	5	2
Olivier Goldsmith en Dokter Johnson, of Dichter en Criticus. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	5	2
Onzichtbare hand. (De) Tooneelspel in 3 bedrijven....	" 0.25.	7	
Oom Bankman, of de nicht van den menschenhater. Tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.80.	4	3
Oom en Neef, of misverstand op misverstand. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.40.	4	3
Oudste Zoon. (De) Tooneelstuk in 2 bedrijven.....	" 0.25.	7	
Papa gaf permissie. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	3	4
Rok en mantel. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	3	4
Stiefmama. (De) Blijspel in 3 bedrijven.....	" 0.75.	5	2
Sigarenkoker van kapitein Robert. (De) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.75.	4	3
Te zijn en niet te zijn, of de schilderswinkel. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	5	2
Testament. (Het) Tooneelspel in 1 bedrijf.....	" 0.25.	7	
Twee klippen. (De) Tooneelspel in 2 bedrijven.....	" 0.25.	7	
Verbanning van Rochester. (De) Blijspel in 1 bedrijf..	" 0.35.	7	
Vergissing. (Eene) Blijspel in 3 bedrijven.....	" 0.60.	7	
Verruilde overjassen. (De) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	5	2
Voorwaarts. Tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.50.	4	3
Weldoen. Tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.60.	7	
Wereldsche vrouw. (Eene) Tooneelspel in 3 bedrijven..	" 0.50.		7

Stukken voor 8 rollen.

Anitta d'Ulloa, of de dubbele eed van trouw. Drama in 3 bedrijven.....	" 0.25.	6	2
Barbara. Tooneelspel in 1 bedrijf of 4 tafereelen.....	" 0.30.	5	3

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Bedrogen drietal. (Het) Blijspel in 1 bedrijf.....	f 0.30.	7	1
Burgemeesters Pruik. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.35.	8	
Dagbladschrijver, (De) of koren op zijn molen. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.—.	5	3
Doove Stoffel, of de wraak van een huisknecht. Tooneel- spel in 2 bedrijven.....	" 0.35.	6	2
Drie Hoeden. Kluchtspel in 3 bedrijven.....	" 0.60.	5	3
Genezen. Blijspel in 3 bedrijven.....	" 0.90.	6	2
Gerard van Velzen. Treurspel.....	" 0.30.	7	1
Gewichtige dag, (Een) of een excellentie in den dop. Tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.75.	8	
Gouvernante. (De) Tooneelsluk in 2 bedrijven.....	" 0.30.		8
Graaf Struensec, een minister uit het volk. Treurspel..	" 0.75.	6	2
Grillen van Oom, (De) of het meisje wednwc. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	6	2
Hondenbelasting. (De) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.40.	5	3
Karakterlooze. (De) Kluchtspel in 5 bedrijven.....	" 0.75.	5	3
Kasteleinsesse van Fischbach. (De) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.60.	6	2
Knorrepot. (De) Tooneelspel in 2 bedrijven.....	" 0.70.	5	3
Laatste rit van een oud-Postiljon. (De) Tooneelspel ...	" 0.30.	6	2
't Lied van moeder. Oorspr. Tooneelspel met zang in 3 bedrijven en een voorspel.....1 Kind.	" 0.90.	5	2
Liefde en Pensioen, Blijspel in 2 bedrijven.....	" 0.50.	4	4
Moed adelt. Tooneelspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	6	2
Mijnheer Candaule, of de koning der Echtgenooten. Vaudeville in 1 bedrijf.....	" 0.50.	6	2
Ongeluksvogel. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	8	
Oom uit Oost-Indië. (De) of de drie gekroonde artisjok- ken. Blijspel in 2 bedrijven.....	" 0.90.	4	4
Oud soldaat. (Een) Tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.30.	8	
Regimentskinderen. (De) Tooneelspel in 2 bedrijven...	" 0.90.	6	2
Romeo op kantoor. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	5	3
Stille Jan. Tooneelspel in 2 bedrijven.....	" 0.40.	7	1
Tweelingbroeders. (De) Blijspel met zang in 1 bedrijf.	" 0.40.	6	2
Twee oude bekenden. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.60.	5	3
Twee zusters. Drama in 5 bedrijven.....	" 0.75.	3	5
Verzegelde Burgemeester. (De) Blijspel in 3 bedrijven..	" 0.40.	5	3
Warm uurtje. (Een) Blijspel in 2 bedrijven.....	" 0.50.	5	3

Stukken voor 9 rollen.

Agatha, of twee dagen van spanning. Tooneelsp. in 3 bedr.	" 0.50.	7	2
Baboe Rita. Tooneelspel in 4 bedrijven of 4 tafereelen.	" 0.90.	9	
Bruid van Vreeland, (De) of wie is de Bruidegom? Blijspel in 4 bedrijven.....	" 0.90.	5	4
Eene vrouw die haren man verfoeit. Tooneelsp. in 1 bedr.	" 0.50.	5	4
Ellendigen. (De) Drama in 6 bedrijven.....	" 0.90.	7	2
Incognito. (Het) Blijspel in 7 afdeelingen.....	" 0.40.	6	3
Kleinzoou. (De) Tooneelspel in 1 bedrijf.....	" 0.45.	5	4
Macht van het kwade. (De) Tooneelspel in 4 bedrijven en een voorspel.....	" 0.40.	9	
Markies de Villemer. (De) Tooneelspel in 4 bedrijven..	" 0.75.	5	4
Nimrod, of de assessor jager. Kluchtsp. in 1 bedrijf...	" 0.40.	8	1
Piëtra, eene dochter van 't Zuiden. Treurspel.....	" 0.50.	7	2

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Vrijshot, (Het) of de zwarte jager.....	f 0.30.	7	2
Wees uit het gebergte. (De) Tooneelspel in 4 bedr....	" 0.30.	9	

Stukken voor 10 rollen.

Altijd Hooger. Tooneelspel in 4 bedrijven.....	" 0.90.	6	4
Adam in ballingschap. Treurspel.....	" 0.40.	9	1
Bandieten. (De) Blijspel in 4 bedrijven.....	" 0.90.	7	3
Don Cesar de Bazan. Tooneelspel in 5 bedrijven.....	" 0.80.	8	2
Gevaren der onbescheidenheid. (De) Tooneelsp. in 2 bedr.	" 0.25.		10
Goede voornemens. Tooneelspel in 8 tafereelen.....	" 0.60.	8	2
Haat en Liefde. Tooneelspel in 6 tafereelen.....	" 0.80.	6	4
Idecën van Mevr. Aubray. (De) Tooneelsp. in 4 bedr..	" 0.75.	5	5
Ik ben flegmatiek. Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.40.	9	1
Karel van Anjou, koning van Napels. Historisch drama in 5 tafereelen.....	" 0.60.	10	
Marie, het Savooische meisje. Tooneelspel in 1 bedrijf.	" 0.25.		10
Max Havelaar, een strijder voor recht en billijkheid. Tooneelspel in 5 tafereelen.....	1 Kind. " 0.90.	9	
Misdaad bij ongeluk. (Eene) Blijspel in 3 bedrijven...	" 0.90.	6	4
Pruissen komen, (De) lof de scherpshutters van St. Pic- tersdorp. Kluchtspel in 1 bedrijf.....	" 0.30.	10	
Schoonvader, (De) of de man van den blauwen brief. Blijspel in 3 bedrijven.....	" 0.90.	7	3
Schijnheiligen. (De) Blijspel in 5 bedrijven.....	" 0.60.	5	5
Testament uit Amerika. (Het) Tooneelspel in 3 bedr.	" 0.90.	6	4
Toornig oogenblik. (Een) Drama in 5 bedrijven.....	" 0.90.	6	4
't Was maar een loods. Tooneelspel in 3 bedrijven....	" 0.90.	7	3

Stukken voor 11 rollen.

Beproeving. (De) Blijspel in 1 bedrijf.....	" 0.25.		11
Bloem der wereld. (De) Drama.....	" 0.90.	10	1
Broeder en zuster. Tooneelspel in 5 bedrijven.....	" 0.70.	8	3
Een paar ton. Blijspel in 3 tijdvakken.....	" 0.90.	8	3
Erfgenamen van Biesterbosch. (De) Vrolijk tafereel in 5 bedrijven.....	" 0.75.	7	4
Frederico de Toledo, of de Spanjaarden in Haarlem. A ^o 1573. Geschiedkundig Tooneelspel in 5 tafereelen.....	" 0.90.	11	
Gestoorde feestvreugde. (De) Blijspel met zang in 1 bedr.	" 0.60.	7	4
Hollandsche Jongen. (De) Historisch volksdrama in 5 bedrijven.....	2 Kinderen. " 0.75.	8	1
Knecht van twee Meesters. (Een) Blijspel in 2 bedr..	" 0.70.	8	3
Koopman van Antwerpen. (De) Tooneelspel in 6 bedr..	" 1.—.	7	4
Nacht brengt uitkomst. (De) Tooneelspel in 5 bedr....	" 0.50.	7	4
Parade op den Dam. Kluchtspel in 1 bedrijf.....	" 0.50.	6	5
Schoonzoon van Mijnheer Peereboom. (De) Tooneelspel in 4 bedrijven.....	" 0.90.	10	1
Vriend Frits. Tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.90.	7	4

Stukken voor 12 rollen.

Axel en Walborg. Drama.....	" 0.90.	10	2

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Baron Kolbielsky, of de samenzwering tegen Napoleon I.			
Dramatische schets in 7 afdeelingen.....	f 0.60.	12	
Bodegraven in 1672. Historisch drama in 3 bedrijven.	" 0.60.	12	
Hij is mijn naaste. Tooneelspel in 6 tafereelen.....	" 0.50.	10	2
Ik zal handhaven. Tooneelspel in 2 bedrijven.....	" 0.50.	9	3
Medeminnaars. (De) Blijspel in 5 bedrijven.....	" 0.75.	8	4
Oudekleër-kooper, (De) of een vriend in den nood. Blijspel in 8 tafereelen.....	" 0.90.	10	2
Pauline, eene koopmansdochter. Tooneelspel.....	" 0.50.	7	5
Schaakmat. Blijspel in 2 bedrijven.....	" 0.75.	7	5
Tartufe. Blijspel in 5 bedrijven.....	" 0.60.	7	5
Vorstin en Vrouw, of Jacoba van Beijeren, gravin van Holland. Drama in 5 bedrijven.....	" 0.25.	7	5
Watermolen aan de Vlierbeek. (De) Drama in 4 bedr.	" 0.70.	9	3

Stukken voor 13 rollen.

Don Quichot op de bruiloft van Kamacho. Blijspel in 3 bedrijven.....	" 0.80.	10	3
Gustaaf Wassa, of Masker om Masker. Tooneelspel in 5 bedrijven.....	" 1.—.	11	2
Wederzijdsch Huwelijksbedrog. (Het) Blijspel in 5 bedr.	" 0.30.	9	4

Stukken voor 14 rollen.

Bruinhilda. Treurspel in 5 bedrijven.....	" 1.—.	10	4
Danton's val. Fragment uit R. Hamerling's treurspel: „Danton en Robespierre”.....	" 0.40.	14	
Jeanne, de vrouw van den Diamantslijper. Drama in 5 bedrijven.....	" 0.75.	11	3
Onschuld en Misdad. Oorspronkelijk drama in 9 tafer.	" 0.90.	10	4
Rijzweep, (De) of Twintig jaren later. Tooneelsp. in 3 bedr.	" 0.90.	10	4
Waarheid kan geen herberg vinden. (De) Tooneelspel in 8 tafereelen.....	" 0.75.	9	5
Wees van Brussel. (De) Episode uit de drie laatste dagen van Alva's schrikbewind, (1573.) Drama in 4 bedr.	" 0.90.	12	2
Zeven Hoofdzonden. (De) Tooneelspel in 5 bedrijven en een voorspel.....	" 0.90.	10	4

Stukken voor 15 rollen.

Elisabeth, Koningin van Engeland. Drama in 5 bedr..	" 0.75.	11	4
Kaartlegster. (De) Tooneelsp. in 5 bedr. en een voersp.	" 0.50.	9	6
Keizerin en Moeder. Drama.....	" 0.90.	13	2
Paulowna, of Liefde en Standvastigheid. Melodr. in 3 bedr.	" 0.25.	12	3
Raoul de Rooverhoofdman. Romantisch tooneelspel in 7 tafereelen met een voorspel: De Wraak eens krijgsmans.	" 0.90.	15	
Uurtje in eene dorpschool. (Een) Blijspel in 1 bedrijf.	" 0.50.	13	2

Stukken voor 16 rollen.

Familie Morand, (De) of de stormen des levens. Drama in 7 tafereelen.....	" 0.90.	12	4

	Prijs.	Heeren.	Dames.
Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië. Historisch drama in 5 bedrijven.....	f 0.60.	15	1
Moord uit Geldzucht, (De) of Misdaad en Vergelding. Volksdrama in 5 bedrijven.....	" 1.—.	11	5
Roode Duivel, (De) of het avontuur van Ferdinand Wildzang. Blijspel in 6 tafereelen.....	" 0.90.	11	5
Zoon der Wildernis. (De) (Friedr. Halm's Drama)....	" 0.90.	13	3

Stukken voor 18 rollen.

Gravin Olga en haar lijfeigene. Eene episode uit de geschiedenis van Rusland, ten tijde van Catharina II. Tooneelspel in 4 afdeelingen.....	" 0.90.	11	7
Kinderroofster. (De) Drama in 8 tafereelen.....	" 1.—.	14	4
Koppermaandag. (De) Tooneelmatige schets met zang in 3 tijdvakken.....	" 0.20.	5	13
Nooit tevreden. Oorspr. Tooneelspel in 4 bedrijven....	" 0.90.	13	5
Ruy Blas. Drama in 5 bedrijven.....	" 1.—.	14	4
Willem Leeuwendaal, of Bodegraven in 1672. Historisch drama in 5 bedrijven.....	" 0.75.	18	

Stukken voor 19 rollen.

Hertog van Alençon te Antwerpen, (De) of burgertrouw en verraad in 1583. Geschiedk. drama in 4 bedr....	" 0.75.	15	4
Moederlicfde en Heldenmoed, of de gevangenis op het slot 's Gravensteen te Antwerpen. Oorspronk. geschiedk. tooneelspel in 3 bedrijven.....	" 0.90.	14	5

Stukken voor 20 rollen.

Dood van Willem I. (De) Historisch dramatisch gedicht in 5 afdeelingen.....	" 0.40.	20	

Stukken voor 21 rollen.

Maria van Utrecht, Weduwe van Oldenbarneveld. Historisch drama in 5 bedrijven..... 1 Kind.	" 0.90.	15	5
Sterren liegen niet. (De) (Uit Rome, A ^o 1539.) Drama in 5 bedrijven.....	" 1.—.	17	4
Valeria. Drama.....	" 0.50.	17	4

Stukken voor 25 rollen.

Huisjapon van mijn oom. (De) Kluchtspel in 6 tafer. .	" 1.—.	18	7

Stukken voor 26 rollen.

Marion de l'Orme. Drama.....	" 0.90.	24	2
Willem Tell. Tooneelspel in 5 bedrijven.....	" 1.—.	19	7